

БАЛА БАКЧАДАГЫ КӨП ТИЛДҮҮЛҮК

*Көп тилдүү билим берүү программаларында
мектепке чейинки курактагы балдар менен
ишти уюштуруу боюнча
методикалык колдонмо*

Түзүүчү авторлор:

Булатова В. А.

Голубева А.

С. Кеңешчоро кызы

Кайдакова В. Ю.

Назаркулова Э. А.

Айдаралиева Г.

Баракова Е. В.

УДК 372.31.4
ББК 74.1
Б20

Түзгөн авторлор:

*В. А. Булатова, А. Голубева, С. Кеңешчоро кызы, В. Ю. Кайдакова,
Э. А. Назаркулова, Г. Айдаралиева, Е. В. Баракова*

Редколлегия:

А. П. Стоянова, М. Ю. Глушкова, Н. С. Жусупбекова

Колдонмо Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин алдындагы Республикалык педагогикалык кызматкерлердин квалификациясын жогорулатуу жана кайра даярдоо институтунун тил мугалимдеринин квалификациясын жогорулатуу боюнча инновациялык технологиялар борбору тарабынан жана Социалдык интеграция борборунун адистери менен биргеликте 2020-жылдын 30-сентябрындагы Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин буйругун аткаруунун алкагында ЕККУнун Борбор Азия билим берүү программасынын каржылык колдоосу менен даярдалды. Колдонмо Билим берүү жана илим министрлигинин алдындагы РПКБЖ ҚДИнин ОУБси (окуу-усулдук бирикмеси) тарабынан бекитилген, 2020-жылдын декабрь айында И. Арабаев атындагы КМУнун Илимий Кеңешинин чечими менен басууга сунушталган.

Б20 Бала бакчадагы көп тилдүүлүк : Көп тилдүү билим берүү программаларында мектепке чейинки курактагы балдар менен ишти уюштуруу б-ча метод. колдонмо. — Б. : Аркус, 2021. — 232 б. : ил.

ISBN 978-9967-485-19-8

Китепте Эстония, Кыргызстан жана Казакстандын бала бакчаларындагы көп тилдүү билим берүү программаларын пилоттон өткөрүү тажрыйбасы, ошондой эле аталган өлкөлөрдөгү методисттер таянган негизги хрестоматиялык материал чагылдырылган.

Колдонмо адистер тарабынан көп тилдүү билим берүү программасын ишке ашыруу үчүн мектепке чейинки билим берүү уюмдарынын (МЧББУ) мүмкүнчүлүктөрүн жана ресурстарын баалоо максатында колдонулушу мүмкүн; билим берүүнүн улуттук системасынын контекстинде дүйнөлүк тажрыйбаны эске алуу менен көп тилдүү билим берүү программаларын пландаштыруу, ишке ашыруу жана ишке киргизүүнүн жыйынтыктарын баалоо үчүн колдонулушу мүмкүн; МЧББУда көп тилдүү билим берүү боюнча автордук программаларды жана окуу материалдарын иштеп чыгуу үчүн колдонулушу мүмкүн.

Китеп ошондой эле ата-энелерге көп тилдүү билим берүүнүн өзгөчөлүктөрү жөнүндө маалымат алуу үчүн сунушталышы мүмкүн; баланын өз тилинде да, максаттуу тилде да тилдик өнүгүүсүн колдоо мүмкүнчүлүктөрү жөнүндө, ошондой эле бул процесстеги өз ролу жөнүндө маалымат алуу үчүн сунушталышы мүмкүн.

CC-BY-NC-ND

Басылма ОБСЕнин улуттук азчылыктардын иштери боюнча Жогорку комиссиясынын Борбордук Азиядагы билим берүү программасынын алкагында иштелип чыккан.

ВКНМ ОБСЕ автордук материалдардын мазмунуна жоопкерчилик тартпайт.

УДК 372.31.4
ББК 74.1

ISBN 978-9967-485-19-8

© «Издательство «Аркус» ЖЧК, 2021

М а з м у н у

Киришүү	5
I БӨЛҮМ	
Мектеп жашына чейинки балдарга көп тилдүү билим берүүнүн негиздери	7
Мектепке чейинки билим берүү уюмдарында (МЧББУ) көп тилдүү билим берүүнүн максаты	8
Баланын тилдик өнүгүү этаптары	8
Мектепке чейинки куракта билим берүү уюмдарында көп тилдүү билим берүү модели	11
Мектеп жашына чейинки курактагыларга тилдик окутуунун башка формалары	14
Көп тилдүү билим берүүнүн милдеттүү жана өзгөрүлмө мүнөздөмөлөрү	15
Көп тилдүү билим берүү (КТББ) программаларында педагогдордун кызматташтыгы.....	16
Мектепке чейинки көп тилдүү билим берүүдө ата-энелердин ролу	18
Көп тилдүү билим берүү программасына балдардын мектепке чейинки уюмдарын кошүү	19
Педагогикалык стереотиптер жана жаңылуулар	20
II БӨЛҮМ	
Тарбиячылардын ишинин методикалык аспектилери	23
Иштин мазмуну менен методикасынын өзгөчөлүктөрү	23
Мектепке чейинки балдардын кебин өстүрүү принциптери	27
Күнүмдүк жашоодо сүйлөө кебин өнүктүрүү	29
Айлана-чөйрө менен таанышуу процессинде балдардын кебин/сөз байлыгын өстүрүү	34
Ишмердүүлүктүн ар кандай түрлөрүндө балдардын кебин өнүктүрүү (оюн, көркөм өнөр, конструкциялоо ж. б.)	35
Балдарды экинчи тилге окутууда, тилдик чөйрөнү түзүүдө тарбиячынын ролу	40
Тилдик байланыш атмосферасын түзүү	41
Мектепке чейинки курактагы балдарга сабактарды уюштуруунун формалар	42
III БӨЛҮМ	
Экинчи тилдин мугалимдеринин ишинин методикалык аспектилери	45
Экинчи тилге окутуудагы милдеттер	45
4–5 Жаштагы балдарды экинчи тилге үйрөтүүнүн негизги милдеттери	46

5–6 Жаштагы балдарга экинчи тилди үйрөтүүнүн негизги милдеттери	47
6–7 Жаштагы балдарга экинчи тилди үйрөтүүнүн негизги милдеттери	49
Кептин фонетикалык, лексикалык, грамматикалык жактарын окутуу	51
Тилдик каражаттардын функциялары	55
«Таанышуу», «саламдашуу», «коштошуу» темалары боюнча сабактарда тилдик каражаттарды функционалдык киргизүү мисалдар менен	56
Кептик компетенттүүлүк жана сүйлөө аракеттеринин түрлөрү	57
Экинчи тилди үйрөтүү боюнча сабактарды уюштуруу	58
IV БӨЛҮМ	
Мектепке чейинки көп тилдүү билим берүү уюмдарында	
ишти пландоо	61
Эстония тажрыйбасы	61
Россиянын иш тажрыйбасы	82
Казакстан тажрыйбасы	89
Кыргызстандын тажрыйбасы	106
Көп тилдүү программаларда иштөө үчүн пландардын түрлөрү	110
Пилоттук мектепке даярдоо тобундагы тарбиячылардын биргелешкен иш планы	122
Экинчи тилди окутуу боюнча календардык-тематикалык пландаштыруунун үлгүсү	129
Экинчи тил боюнча сабактын конспектиси	140
«Таанышуу» темасы боюнча сабактардын цикли (конспектилери)	144
V БӨЛҮМ	
Мектепке чейинки курактагы баланын кеп ишмердүүлүгүнүн диагностикасы	
Мектепке чейинки курактагы балдардын экинчи тилди өздөштүрүү деңгээлин аныктоо үчүн диагностикалык тапшырмалардын үлгүлөрү	163
Тиркемелер	
1-Тиркеме. Мектепке чейинки баланын тилдик өнүгүүсү	177
3-Тиркеме. Сүйлөө көндүмдөрүн өстүрүүгө оюндар	178
Манжалар менен ойнолуучу оюндар	178
4-Тиркеме. 4–7 Жаштагы балдар үчүн болжолдуу лексикалык минимум	209
Глоссарий	227
Колдонулган адабияттардын тизмеси	230

КИРИШҮҮ

Адамдын түрдүү турмуштук кырдаалдарда эки же бир нече тил менен пайдалана алган жөндөмдүүлүгү **көп тилдүүлүк** деп аталат. Экинчи жана үчүнчү тилди каалаган куракта үйрөнүүгө болот, бирок чоң адамга тил үйрөнүүдө жаңылып калуу коркунучу, эс тутумдун начарлашы сыяктуу комплекстер тоскоол болушу мүмкүн. Ошол эле убакта, мектепке чейинки жаштагы бала тилди кандайдыр бир максатка багыттап үйрөнбөйт, ал тилди өзү үчүн табигый иш-аракеттин түрлөрүндө, баарынан мурун ойноо процессинде үйрөнүп алат. Бала тилди жеңил үйрөнөт, ага табигый кызыгуучулук жана кабыл алуунун курчтугу жардам берет, ал жаңылып калуудан коркпойт. Бала канчалык жаш болсо, так сүйлөө жана тиешелүү интонация менен экинчи тилди үйрөнүп алуу мүмкүнчүлүгү ошончолук кеңири болот. Ошондуктан көп тилдүү билим берүүнү бала бакчадан үйрөтүү жакшы.

Бала бакчада салыштырмалуу жемиштүү болуп эне тилдин негизиндеги көп тилдүү билим берүү программасы саналат. Эне тилди өнүктүрүү экинчи тилди ийгиликтүү үйрөнүү үчүн өзгөчө маанилүү: адам качан өзүнүн оюн жок дегенде бир тилде топтоп, айта алганда гана эки тилдүүлүк өнүгөт. Ошон үчүн, экинчи тил топтун билим берүү-тарбиялоо процессине балдар үч жашка толгондон кийин киргизилет, балада ага карата, эреже болгондой, эне тилинде сүйлөөсү калыптанып калат.

Эне тилдин негизинде балада сүйлөшүүнүн түрдүү кырдаалдарында тилди пайдалануунун биринчи көндүмдөрү калыптанат, ал эми экинчи тил башка этникалык топтор менен пикир алышуу каражаты болуп кызмат кылат. Мындай шарттарда бала жөн эле башка тилди үйрөнүп албай, ал тили өзү үчүн бөтөн элдин маданиятын кабыл алат. Маданияттар аралык пикир алышуу кырдаалын түзүү билим берүү-тарбиялоо процессинин маанилүү аспектиси болуп саналат.

Тарбиячы үчүн табигый, максатка багытталбаган тилге окутуу максаттуу тилди үйрөнүү окуу ишинин, башкача айтканда сабактардын алкагында гана жүрбөйт. Тарбиячы дайыма балдар менен күнүмдүк сооротуу, колдоо, балдар бакчасында колдонулган эрежелер жөнүндө эскертүү сыяктуу ж. б. аракеттерди (мисалы, сырткы кийимди топчулап жатып) түшүндүрүү үчүн курал катары пайдаланып, максаттуу тилде сүйлөшөт. Мындай пикир алышуунун алкагында тарбиячы балдарга күнүмдүк жашоодо балдар бакчасында жана башка жайларда кереги тие турган тигил же бул тил үчүн пикир алышуунун үлгүлөрүн үйрөтөт.

Аталган окуу куралы кеңири аудиторияга арналып, төмөнкүдөй максаттарда колдонулат:

- көп тилдүү билим программасын ишке ашырууда мектепке чейинки билим берүү уюмдарынын мүмкүнчүлүктөрүн жана ресурстарын баалоо;
- улуттук билим берүү системасын эске алуу менен дүйнөлүк тажрыйбага таянып, көп тилдүү билим берүү программасын бала бакчаларда ишке ашырууну жана пландоону камсыздоо;
- мектепке чейинки билим берүү уюмдарында көп тилдүү билим берүүнү ишке ашырууда жыйынтыктарды баалоо;
- мектепке чейинки билим берүү уюмдарында көп тилдүү билим берүү программасы боюнча программаларды жана окуу материалдарын иштеп чыгуу;

- педагогикалык факультеттерде жана квалификацияны жогорулатуу системасында мектепке чейинки билим берүү кызматкерлерин даярдоо.

Китеп ата-энелерге көп тилдүү билим берүүнүн өзгөчөлүктөрү жөнүндө маалымат алуу үчүн да сунушталышы мүмкүн; баланын өз тилинде да, максаттуу тилде да тилдик өнүгүүсүн колдоо мүмкүнчүлүктөрү жөнүндө, ошондой эле бул процесстеги өз ролу жөнүндө маалымат алуу үчүн сунушталышы мүмкүн.

Китептин I бөлүмү көп тилдүү билим берүү программаларын уюштуруунун негизги принциптери жөнүндө кыскача маалымат берет жана эрте тил үйрөнүүгө байланыштуу көп берилүүчү суроолорго жооп берет, бул ата-энелер үчүн, ошондой эле билим берүү мамлекеттик башкаруу органдарынын жана мектепке чейинки билим берүү мекемелеринин өкүлдөрүнө кызыктуу болушу мүмкүн.

II жана III бөлүмдөрдө тарбиячылардын жана экинчи тил мугалимдеринин көп тилдүү билим берүү программаларында хрестоматиялык материалдардын негизинде усулдук аспектилер каралат.

IV бөлүмдө Эстониянын, Кыргызстандын, Казакстандын жана Россиянын көп тилдүү билим берүүнү ишке ашыруу боюнча тажрыйбалары чагылдырылган. Жыйынтыктоо бөлүмүндө балдардын экинчи тилди өздөштүрүүсүн байкоо жүргүзүү маселелерине багытталган.

Көп тилдүү билим берүүдөгү жалпы заманбап көз караштар менен бирге, китепте баланын курактык өзгөчөлүктөрү, экинчи жана эне тилинде тилдик көндүмдөрдүн, тилди өөрчүтүү оюндары, мамлекеттик жана расмий тилде лексикалык минимум берилген.

I БӨЛҮМ

МЕКТЕП ЖАШЫНА ЧЕЙИНКИ БАЛДАРГА КӨП ТИЛДҮҮ БИЛИМ БЕРҮҮНҮН НЕГИЗДЕРИ

Көп тилдүү билим берүүнүн маңызы эки же андан көп тилди сабак катары үйрөнүү процессинде эле эмес, бул тилдерди билим берүү-тарбиялык процессине кошуу болуп саналат.

Тилди өзүнчө сабактарда үйрөнүү менен аны көп тилдүү билим берүү шартында үйрөнүүнүн ортосундагы айырмачылык балдар кичинекей кезинен тилге жана аны күнүмдүк пайдаланууда кыйла терең байланып калгандыгында болот.

Бир тилден экинчи тилге которуудагы айырмачылык балдар болгону айрым сөздөрдү эске тутуп калат, натыйжалуу пикир алышуу жөн гана сөздүктүк сөздөрдү которо билүүдөн көптү талап кылат, мисалы, интонацияны, диалектини жана ниетти билүүнү; түшүнүктөрдү жана тилдик маданий контекстти кылдат пайдаланууну талап кылат.

Көп тилдүү билим берүү программасында балдар бекитилген окуу программасы боюнча билим алууга караганда өздөрүнүн көндүмдөрүн бир тилде сүйлөгөн көпчүлүк балдар сыяктуу кыйла чектүү өнүктүрөт. Мындан тышкары, көп тилдүү топтордо билим алууда түрдүү тилдерде сүйлөгөн балдар карым-катнашка түшүп, өзүн алардын ар биринин салттары жана өзгөчөлүктөрү менен окшоштурушат.

Көп тилдүү билим берүү программалары балдардын коммуникативдик көндүмдөрүн жогорулатууга мүмкүндүк түзөт, бул балдарга көп маданияттуу чөйрөдө жеңил көнүшүп кетүүгө жардам берет.

Көп тилдүү билим берүү контекстинде төмөнкүдөй терминдер колдонулат:

- **көп тилдүү билим берүү программалары** — бул бала бакчада тарбия-окутуу процессинде эки же андан көп тил колдонулат. Тилдин бирөө баланын эне тили (1Т), экинчи (2Т) — бала үчүн жаңы тил.
- **эне (биринчи) тил (1Т)** — бала биринчи айланадагылар менен баарлашкан тил. Көпчүлүккө баланын «энесинин (же атасынын) тили» менен дал келет. Биринчи тил баланын бир маданиятка таандык экенин белгилейт. Ошону менен бирге баланын этникалык эне тили анын биринчи тили эмес болгон учурлар кездешет: мисалы, Казакстандагы орус тилдүү казактар, Кыргызстанда жашаган орус тилдүү кыргыздар. «Эне тили» жана «биринчи тил» деген терминдер 1Т деген аббревиатурасы менен белгиленет.
- **экинчи тил (2Т)** — эне тилден кийин үйрөнгөн тили. Көп учурда экинчи тил катары мамлекеттик же расмий тил алынат. Коомчулукта экинчи тилде сүйлөгөн адамдар жана чөйрө бар. Бул тил аймактык же өлкөнүн ичинде колдонууга муктаж болгон тил.
- **максаттуу тил** — баланын эне тили эмес. Көп тилдүү билим берүү программаларында бала бакчада максаттуу тил тарбия-окутуу процессинде колдонулат. Максаттуу тил болуп экинчи же чет тили колдонулат. «Экинчи тил» жана «максаттуу тил» бул китепте 2Т аббревиатурасы менен белгиленет.

МЕКТЕПКЕ ЧЕЙИНКИ БИЛИМ БЕРҮҮ УЮМДАРЫНДА (МЧББУ) КӨП ТИЛДҮҮ БИЛИМ БЕРҮҮНҮН МАКСАТЫ

Эне тилдин негизиндеги көп тилдүү билим берүү программасынын максаты — балдар үчүн алардын жаш өзгөчөлүгүнүн критерийлеринин жана талаптарынын алкагында ар бир баланын мүмкүнчүлүгүнө ылайык, өздөрүнүн жөндөмдүүлүктөрүн жана билгичтигин максималдуу өнүктүрүүгө боло тургандай шарт түзүү. Бул балага күтүлгөн натыйжаларга жана мектепке чейинки билим берүү мамлекеттик стандарттарынын документтеринде аныкталган мектепке даярдоо программасына ылайык ар тараптуу өнүктүрүү үчүн шарт түзүлүп берилет дегенди түшүндүрөт. Ошол эле убакта, мектепке чейинки мекемелер баланын жаш өзгөчөлүгүнө ылайык эне тилин билүүсү, функционалдык-үкканды түшүнүп, сүйлөй ала турган, ошондой эле түрдүү маданиятты түшүнүп, сыйлай билген деңгээлде экинчи тилди билүүсү үчүн мүмкүнчүлүк түзөт.

Мектеп жашына чейинкилерге көп тилдүү билим берүүнүн негизги максаты — баланын тил үйрөнүүгө болгон кызыкчылыгын, үйрөнүп жаткан тилде сүйлөшүүнү каалоосун, ошондой эле ошол тилде сүйлөгөн элдин маданиятына болгон кызыгуусун калыптандыруу.

Баланы ар тараптуу эрте өнүктүрүү процесси жана максаттуу тилди үйрөнүү процесси бир бүтүндүктү түзөрүн түшүнүү маанилүү, анын негизги мүнөздөмөсү болуп сүйлөшүүдөгү жана тил үйрөнүүдөгү табигыйлык, билим алуунун жана өнүгүүнүн ыңгайлуу жана коопсуз чөйрөсү, ошондой эле мектепке чейинки билим берүү уюмдарынын (мындан ары — МЧББУ) тарбиячыларынын жана башка адистеринин колдоосу саналат. Максаттуу/экинчи тилди үйрөнүү үчүн шарт болуп жаш өзгөчөлүктөрүнө ылайык өнүккөн эне тилдин/биринчи тилдин көндүмдөрү саналгандыктан, ата-энелерде жана педагогдордо эне тилдеги/биринчи тилдеги сыяктуу эле экинчи/максаттуу тилдеги тилдик өнүгүүнүн күтүлө турган натыйжалары жөнүндө түшүнүктүн болушу зарыл (1-тиркеме. Мектеп жашына чейинки балдардын тилдик өнүгүүсү).

БАЛАНЫН ТИЛДИК ӨНҮГҮҮ ЭТАПТАРЫ

Адамдарда тилдин өнүгүүсү — бул эрте куракта башталган универсалдуу процесс. Ымыркайлар тегерегиндеги үндөрдү угуп, аларды туурай баштайт, акыр-аягы сөздөрдү айтууга аракет кыла башташат. Экинчи тилди үйрөнүү биринчинин базасында жүрөт жана биринчи тил сыяктуу эле этаптарды басып өтөт: башында түшүнөт, андан кийин бир сөз айтат, андан кийин эки жана андан көп сөздөн турган фразаларды айта баштайт (жаңы тилдин сөздүк корун, фонологиялык компонентин, грамматикалык түзүлүшүн жана жазуу тутуму сыяктуу элементтерин үйрөнөт).

Балдардын бул этаптарды канчалык тез басып өтөрү баланын жеке мүмкүнчүлүгүнөн көз каранды. Тарбиячылар үчүн ар бир баланын окуусун тилди өздөштүрүүнүн белгилүү бир баскычы (стадиясы) менен байланыштыруу маанилүү. Бул маалыматты билүү баланын жакынкы өнүгүү зонасынын чегинде иштөөгө жана алар өз алдынча эмне кыла аларын, ошондой эле башка балдардын жана чоңдордун жардамы менен эмне кыла аларын да аныктоого мүмкүндүк берет.

Көп тилдүү билим берүү программасына кабылуу менен бала максаттуу тилди үйрөнүү процессинде тилдик өнүгүүнүн төмөнкү этаптарын басып өтөт:

Үн катпоо мезгили

Бул баланын максаттуу тил менен таанышуу жана акырындык менен сөздүк корун жана грамматикалык конструкцияларды топтоо мезгили. Тил көндүмдөрүн өнүктүрүүнүн ушул этабында бала тилди колдоно албайт, болгону ага карата айтылган сөздөгү айрым сөздөрдү жана сөз айкаштарын гана түшүнөт. Бул этаптын узактыгы жекече болуп саналарын түшүнүү маанилүү, айрым балдарда үн катпоо мезгили жарым жылга чейин созулушу мүмкүн. Бул убакта бала ага карата айтылган сөздү түшүнүп жатабы, мына ушуну көзөмөлдөө маанилүү (тарбиячыга көңүл бурат, өтүнүүлөргө көңүл бурат жана аларды аткарат, максаттуу тилде сүйлөөнү талап кылбаган тапшырмаларды аткарат, максаттуу тилге кызыгуусун көрсөтөт). Ушул эле учурда тарбиячы бала сөздөрдү жана сөз айкаштарын кайталашын же аларды өз алдынча айтышын талап кылып, баланын үн катпоо мезгилин тездетүүгө аракет кылбаш керек. Балага тарбиячы жана курдаштары менен сүйлөшүү үчүн өзүнүн эне тилин, биринчи тилин пайдалануусуна уруксат берилет.

Тарбиячынын ролу:

- баланы билим берүү-тарбиялоо процессине катыштырып, ага түрткү берет;
- экинчи тилди түшүнүүсүн жана кабылдоосун көзөмөлдөйт (көрсөтмө куралдарды колдонуу);
- баланын жаш курагына ылайык өнүгүүсүн ар тараптан көзөмөлдөйт.

Ата-эненин ролу:

- психологиялык колдоо көрсөтөт;
- эне тилинин/биринчи тилдин өнүгүүсүн көзөмөлдөйт.

Сүйлөөнүн алгачкы мезгили/тилди эрте пайдалануу

Бул баланын кебинде максаттуу/экинчи тилдеги биринчи сөздөрдүн, суроолорго «ооба/жок» жоопторунун пайда болуу мезгили. Бул мезгил үчүн биринчи/эне тили менен максаттуу/экинчи тилди аралаштыруу, максаттуу/экинчи тилдеги тааныш эмес сөздөрдү биринчи/эне тилдеги алардын эквиваленттерине алмаштыруу мүнөздүү. Бул этапта тарбиячы баланын экинчи тилди үйрөнүүгө, баланын кебинде тааныш сөздөрдү пайдалануусуна түрткү берип, жаңы сөздөрдү жана грамматикалык конструкцияларды үйрөнүүгө болгон кызыкчылыгын колдоосу маанилүү. Тарбиячы дагы максаттуу тилди пайдалануу модели болуп саналат; мында балага өзүнүн эне тили/биринчи тилин тарбиячы жана курдаштары менен пикир алышуу үчүн пайдаланууга уруксат берилет.

Тарбиячынын ролу:

- баланы сүйлөшүүгө чакырат жана түрткү берет;
- каталарды түздөн-түз оңдоодон качат (өзгөртүп кайра кайталоону пайдаланат, туура вариантты айтат);
- экинчи тилди түшүнүүсүн жана кабылдоосун көзөмөлдөйт (көрсөтмө куралдарды пайдалануу аркылуу);
- баланын жаш курагына ылайык өнүгүүсүн ар тараптан көзөмөлдөйт.

Ата-эненин ролу:

- психологиялык колдоо көрсөтөт;
- эне тилинин/биринчи тилдин өнүгүүсүн көзөмөлдөйт;
- экинчи тилди колдонуу үчүн тилдик чөйрөнү түзөт.

Тилди түзүү мезгили

Бул баланын тилинде максаттуу тилдеги айрым фразалардын жана сүйлөмдөрдүн пайда болуу мезгили. Бала дагы тарбиячынын модели боюнча кыйла татаал сүйлөмдөрдү түзө алат. Балага максаттуу тилде пикир алышуу кызыктуу, ал анын демилгечиси болот. Баланын тилинде баштагыдай эле биринчи/эне тили менен максаттуу/экинчи тилди аралаштыруу байкалат, грамматикалык каталар болот. Тилдик өнүгүүнүн бул этабында тарбиячынын ролу — баланын максаттуу/экинчи тилди пайдаланууга болгон кызыкчылыгын колдоо, анын грамматикалык каталарын туура фразаларды/сөздөрдү айтуу жолу менен оңдоо, баланын сөздүк корун жана анын тилдин грамматикалык тутуму жөнүндө түшүнүгүн өнүктүрүү. Тарбиячы дагы максаттуу тилди пайдалануу модели болуп саналат; мында балага өзүнүн эне тили/биринчи тилин тарбиячы жана курдаштары менен пикир алышуу үчүн пайдаланууга уруксат берилет.

Тарбиячынын ролу:

- тилдик көндүмдөрүнүн өнүгүшүн көзөмөлдөйт (байкоо баракчасын толтурат);
- баланын толук фразалар менен жооп берүүсүнө түрткү берет;
- өз сөзүндө синонимдер жана сын атоочторду көп пайдаланып, баланын сөздүк корун өнүктүрөт;
- өз сөзүндө түрдүү конструкциядагы фразаларды жана сүйлөмдөрдү пайдаланат;
- каталарды түздөн-түз оңдоодон качат (өзгөртүп кайра кайталоону пайдаланат, туура вариантты айтат);
- баланын жаш курагына жараша өнүгүүсүн ар тараптан көзөмөлдөйт.

Ата-эненин ролу:

- баланын эне тилин активдүү өнүктүрөт (окуу, театрларга баруу ж. б.);
- психологиялык колдоо көрсөтөт;
- экинчи тилди колдонуу үчүн тилдик чөйрөнү түзөт.

Өз алдынча тилди түзүү жана пайдалануу мезгили

Тилдик өнүгүүнүн бул этабында бала максаттуу тилде фразаларды жана сүйлөмдөрдү өзүнөн-өзү эле айтып, ар кандай сөздөрдү ойлоп таап, тил менен эксперимент жасай баштайт. Бала өзүнүн оюн ачык айтып, түшүндүрөт жана далилдейт. Тарбиячынын ролу жаңы сөздөрдү жана грамматикалык конструкцияларды үйрөнүүдө, сөздүк корунун көбөйүүсүнө, балага колдоо көрсөтүү, ошондой эле пикир алышууда, билим берүү-тарбиялоо процессинде максаттуу/экинчи тилди пайдаланууга түрткү берүү болуп саналат. Буга чейинки этаптагыдай эле, тарбиячынын ролу — баланын максаттуу/экинчи тилди пайдаланууга болгон кызыгуусун колдоо, анын грамматикалык каталарын туура фразаларды/сөз айкаштарын айтуу жолу менен оңдоо. Тарбиячы максаттуу тилди пайдалануу модели болуп саналат; мында балага өзүнүн эне тили/биринчи тилин тарбиячы жана курдаштары менен пикир алышуу үчүн пайдаланууга уруксат берилет.

Тарбиячынын ролу:

- балага экинчи тилде пикир алышууга түрткү берет;
- тилдик көндүмдөрүнүн өнүгүшүн көзөмөлдөйт (байкоо баракчасы) жана тиешелүү натыйжаларды пландайт;
- баланын толук сүйлөмдөр менен жооп берүүсүнө түрткү берет;

- каталарды түздөн-түз оңдоодон качат (өзгөртүп кайра кайталоону пайдаланат, туура вариантты айтат);
- башка тилде сүйлөгөндөрдү угуу мүмкүнчүлүгү менен камсыз кылат (спектаклдер, экскурсиялар ж. б.);
- жеткиликтүү жана түрдүүчө пикир алышууну көрсөтөт;
- баланын жаш курагына жараша өнүгүүсүн ар тараптан көзөмөлдөйт.

Ата-эненин ролу:

- баланын эне тилин активдүү өнүктүрөт (окуу, театрларга баруу ж. б.);
- баланын тилдик жөндөмүн кубаттайт;
- психологиялык колдоо көрсөтөт;
- экинчи тилди колдонуу үчүн тилдик чөйрөнү түзөт.

МЕКТЕПКЕ ЧЕЙИНКИ КУРАКТА БИЛИМ БЕРҮҮ УЮМДАРЫНДА КӨП ТИЛДҮҮ БИЛИМ БЕРҮҮ МОДЕЛИ

МЧББУда көп тилдүү билим берүү мектеп жашына чейинки баланын жашына жана жалпы өнүгүү деңгээлине шайкеш түрдүү кырдаалдарда биринчи жана экинчи тилде сүйлөшө алуу билгичтигинин калыптанышына багытталган.

МЧББУда экинчи тилге окутуу табигый тил үйрөнүү деңгээлине ылайык этапта ишке ашырылат жана негизги сабактарда, режимдик учурларда, оюндарда жана курдаштары жана МЧББУнун жамаатынын мүчөлөрү менен болгон үзгүлтүксүз бирге аракеттешүүсүндө окуу коммуникативдик-сүйлөшүү чөйрөсүндө ишке ашат. Башкача айтканда, иш жүзүндө сүйлөшүү процессинде тилди жана маданиятты үйрөнүү максатында баланы көп тилдүү чөйрөгө багыттоо процесси жүрөт. Ар бир этапта баланын тил билүү деңгээлин жогорулатуу үчүн педагогикалык шарттар түзүлөт. Тилдин түрдүү аспектилерин үйрөнүү (фонетика, лексика, грамматика) баарлашуу кырдаалында жүрөт жана мектепке чейинкилердин тилдик иш-аракетин (угуу жана сүйлөө) өнүктүрүү боюнча иштердин комплексинде ишке ашат.

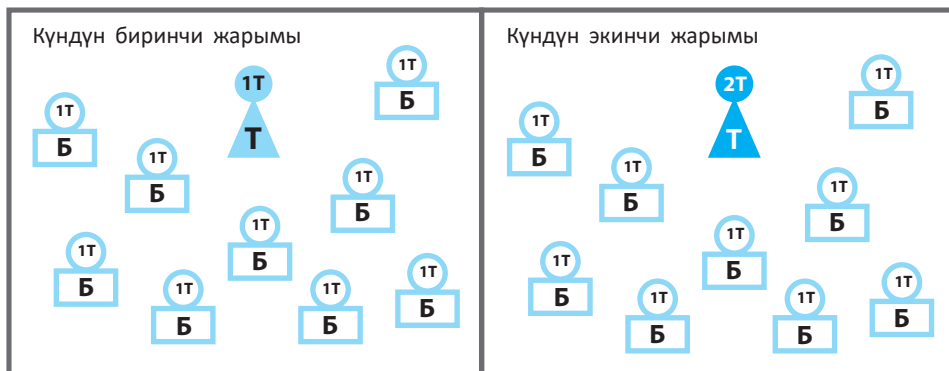
Бул үчүн МЧББУда тилдик чөгөрүүнүн түрдүү формалары ишке ашырылышы мүмкүн. Тилдик чөгөрүү методикасы эмнени түшүндүрөт? «Тилдик чөгөрүү» фразасы көбүнчө баланы ага тааныш эмес тил чөйрөсүнө алып келүүгө байланышкан терс ассоциациясын пайда кылат, анда ал өзү тааныш эмес сөздөрдүн маанисин билүү үчүн мүмкүнчүлүктөрдү издөөгө жана тегерегиндегилер менен байланыш түзүүгө туура келет. Бул кырдаалды «тилдик чөгөрүү» деп атасак болот. **Тилдик чөгөрүү** — бул экинчи тилди акырындык менен тутумдуу үйрөнүү, анын ажырагыс бөлүгү болуп табигый тилдик чөйрө жана тарбиячынын туруктуу колдоосунун болушу. Башкача айтканда, тилдик чөгөрүү — бул максаттуу/экинчи тилди (2Т) адам өзүнүн эне тили/биринчи тилин (1Т) үйрөнгөн ыкманын негизинде үйрөнүү.

Жарым-жартылай тилдик чөгөрүү

Окуу-тарбиялык процессте эки тил: эне тили/биринчи жана максаттуу/экинчи пайдаланылат. Топто эки тарбиячы иштейт, алардын ар бири бир тилди алып жүрөт. Билим берүү-тарбиялык процесстин баштапкы этабында тилдердин пайыздык катышы 90 : 10, 60 : 40, андан кийин 50 : 50 болушу мүмкүн, бирок программаны киргизүү процессинде тилдердин балансына (50 : 50) келүү жакшы болот.

Билим берүү-тарбиялык процесстин баяндалышы. Жарым-жартылай тилдик чөгөрүүдө топтогу бардык балдарда бир үйдө сүйлөгөн тил (1Т) болот. Жарым-жартылай чөгөрүүнүн классикалык моделинде бала балдар бакчасында болгон убактысынын 50% ын максаттуу тилде бир тарбиячы менен өткөрсө, 50% ын эне/биринчи тилде башка тарбиячы менен өткөрөт. Мында окуу-тарбиялык иш эки тилде бирдей деңгээлде жүргүзүлөт. Тарбиячылар которбойт, болгону бири-бирин толукташат. Эне/биринчи тилде баарлашуу көндүмдөрүнүн калыптануусу максаттуу тилдин стандарттарынын талаптарына ылайык функционалдык тилдик көндүмдөрдүн өнүгүүсү жүрөт.

1-схема. Жарым-жартылай тилдик чөгөрүү модели

Т — тарбиячы; Б — бала

Тарбиячынын ролу:

- экинчи тарбиячы менен баланын тилдик жана жалпы өнүгүүсүн пландоодо, билим берүү-тарбиялоо процесстин ишке ашырууда, мониторинг жүргүзүүдө кызматташат;
- тарбиячылар күнүмдүк баарлашуу кырдаалдарында, билим берүү-тарбиялоо процессинде максаттуу жана эне/биринчи тилдерди пайдалануу модели болуп саналат;
- баланын эне/биринчи жана максаттуу тилдерди пайдалануусуна түрткү берет, үйрөнүүгө жагымдуу чөйрө түзүп, тилдик өнүгүү процессинде көрсөтмө куралдарды, ар түрдүү тапшырмаларды ар кандай ыкмада пайдаланууга багыт берет;
- окуу жылынын башында жана аягында баланын тилдик өнүгүүсүнө мониторинг жүргүзөт.

Азыркы учурда жарым-жартылай тилдик чөгөрүү Эстонияда, Грузияда, Кыргызстанда, Казакстанда жана АКШда мектепке чейинки курактагыларга билим берүүдө пайдаланылат.

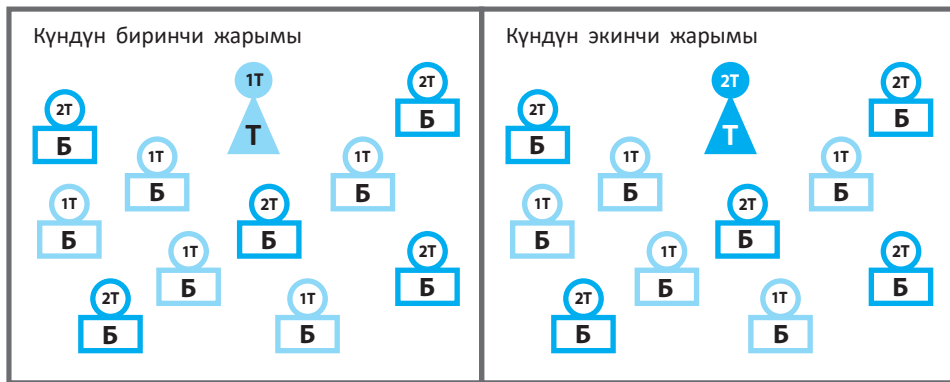
Эки тараптуу тилдик чөгөрүү

Тилдик чөгөрүүнүн бул формасында топтогу балдардын жарымы бир тилди алып жүрүүчүлөр болсо, калгандары экинчи тилди алып жүрүүчүлөр болуп саналат. Айрым өлкөлөрдө, мисалы, Кыргызстанда балдардын этникалык курамы тилдик курам менен дал келбей калышы мүмкүн: топтогу 100% бала этникалык кыргыз болгону менен, бирок алардын үйдөгү тили 50% орус тили. Эгер топтогу балдар эки тилдүү болгон учурда анда алардын саны балдардын жалпы санынан 1/3 ашпашы керек, мында калган эки тилдик топтогу балдардын жалпы санынын 1/3 түзүшү керек.

Билим берүү-тарбиялоо процесси. Эки тараптуу тилдик чөгөрүүдө, жарым-жартылай сыяктуу эле, билим берүү-тарбиялоо процессинде эки тил пайдаланылат, алардын ар бири бир тарбиячы менен берилет. Бала балдар бакчасында болгон 50% убактысын бир тилде бир тарбиячы менен, 50% ын башка тарбиячы менен башка тилде өткөрөт.

Бул моделдин контекстинде мааниге эне/биринчи тилдин (1Т) жана экинчи/максаттуу тилдин (2Т) терминдери ээ. Топтогу үйрөтүлүп жаткан эки тилдин ар бири белгилүү бир билим берүү-тарбиялоо процессинде үйрөтүлгөн тилден улам 1Т ролунда дагы, 2Т ролунда дагы болот (эки тил тең бир эле учурда топтогу балдардын жарымы үчүн 1Т болот, ал эми 2Т — калган жарымы үчүн). Мисалы, орус-казак тобунда эки тараптуу чөгөрүү орус тилинде өткөн жарым күн аралыгында бул тил орус тилдүү балдар үчүн 1Т жана казак тилдүү балдар үчүн 2Т болуп саналат. Тескерисинче, казак тилинде өткөн күндүн экинчи жарымында — бул тил орус тилдүү балдар үчүн 2Т жана казак тилдүү балдар үчүн 1Т болуп саналат.

2-схема. Эки тараптуу тилдик чөгөрүү модели

Т — тарбиячы; Б — бала

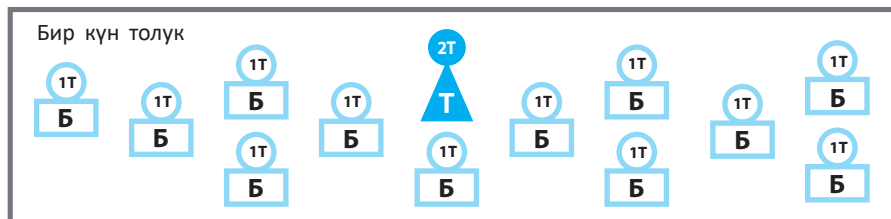
Тарбиячынын ролу. Жогоруда баяндалгандардан улам, окутуунун биринчи жылынын аралыгында тарбиячылар өзгөчө көңүлдү тилдик максаттардын жиктелишине бөлөт. Мисалы, орус-кыргыз топторунда эки тараптуу тилдик чөгөрүүдө биринчи «Таанышуу» темасынын алкагында балдарга «Сенин атың ким?» деген суроо берүү менен тарбиячы үч жаштагы бала үйдөгү орус тили менен суроого «Менин атым ...» деп толук сүйлөм менен жооп берет деп күтөт, ошол эле учурда үйдөгү кыргыз тилдүү бала суроонун мазмунун түшүнүп (мында үйдөгү орус тилдүү баланы туурап деле айтышы мүмкүн), жөн гана өзүнүн атын айтып коёт. Каалаган учурларда эки тараптуу чөгөрүүдө тарбиячынын ролу жарым-жартылай тилдик чөгөрүү тарбиячысынын ролуна окшош.

Эки тараптуу тилдик чөгөрүү модели АКШда кеңири пайдаланылат, ошондой эле Эстония менен Кыргызстанда дагы колдонулат.

Толук тилдик чөгөрүү билим берүү-тарбиялык ишмердүүлүктүн 100% убактысы бала үчүн экинчи/максаттуу тилде жүргүзүлгөндөгү менен мүнөздөлөт. Тил аны колдонуу процессинде бир эле учурда окуу тили болуу менен үйрөтүлөт. Билим берүү-тарбиялык ишмердүүлүктүн негизги формасы оюн.

Билим берүү-тарбиялык процесстин баяндалышы. Топтогу балдардын баарында бир үй тили бар (1Т). Топ менен жетиштүү 2Т компетенциясына ээ бир тарбиячы иштейт (мүмкүнчүлүккө жараша — эки тарбиячы). Балдар бакчасында өткөн бардык убакыт (режимдик учурлар, билим берүү-тарбиялык процесс, дене тарбия жана музыка боюнча сабактар) экинчи/максаттуу тилде өтөт (2Т). Мында балдардын 1Тди, өзгөчө оюн учурда пайдалануусун чектебейт.

3-схема. Толук тилдик чөгөрүү модели

Т — тарбиячы; Б — бала

Тарбиячынын ролу:

- тарбиячы күнүмдүк пикир алышуу кырдаалдарында, билим берүү-тарбиялык процессте максаттуу тилди пайдалануу модели болуп саналат;
- контекстке жана тилдик өнүгүү фазасына ылайык, балага максаттуу тилди пикир алышууда жана билим берүү-тарбиялык процессте пайдаланууга түрткү берет;
- үйрөнүүгө жагымдуу чөйрө түзүп, тилдик өнүгүү процессин көрсөтмө куралдарды жана түрдүү ыкмалар жана тапшырмаларды пайдалануу жолу менен баланы багыттайт;
- окуу жылынын башында жана аягында баланын тилдик өнүгүүсүнө мониторинг жүргүзөт.

Толук тилдик чөгөрүү модели АКШнын, Канаданын, Эстониянын, Грузиянын, Кыргызстандын жана Казакстандын мектепке чейинки билим берүүсүндө пайдаланылат.

МЕКТЕП ЖАШЫНА ЧЕЙИНКИ КУРАКТАГЫЛАРГА ТИЛДИК ОКУТУУНУН БАШКА ФОРМАЛАРЫ

Мамлекеттик же расмий тил боюнча сабактар

Мамлекеттик билим берүү стандартынын талаптарына ылайык, 3–4 жаштан баштап балдар тилди сабак формасында мамлекеттик же расмий тилди үйрөнүшөт. Сабактарды топтун тарбиячысы эмес, мамлекеттик же расмий тил педагогу өтөт. Сабактын негизги максаты — күнүмдүк баарлашуу үчүн зарыл болгон сөздүк корду жана грамматикалык конструкцияларды үйрөтүү. Мамлекеттик же расмий тил педагогу өзүнүн календарлык-тематикалык планын түзөт, аны ал топтун тарбиячысы менен макулдашып алат.

Тилдик чайынма (душ)

Бул тил педагогу күндүн аралыгында каалаган учурда топко келип, топтун тарбиячысы менен катар топтун ишмердүүлүгүн ойготкон тил үйрөнүү формасы, бирок балдар жана топтун педагогу менен пикир алышууда максаттуу тилди гана пайдаланат. Тил үйрөнүүнүн бул формасын тилдик өз ара аракеттин кыска мөөнөттүүлүгү (5–15 мүнөт) жана интенсивдүүлүгү мүнөздөйт.

Максаттуу тилдеги режимдик учурлар

Бул тил педагогу режимдик учурларды ишке ашырууда (кийим которууда, тамактанууда, сейилдөөдө) үзгүлтүксүз катышкан тил үйрөнүү формасы. Мындай окутуу формасында маанилүү ролду үзгүлтүксүздүк жана системалуулук ойнойт, анткени дал ушул шарттар аталган режимдик учурга (кийимдин элементтеринин аталышы, идиш-аяктын аталышы, гигиена каражаттарынын аталышы ж. б.) тиешелүү функционалдык лексиканы өздөштүрүү ачкычы болуп саналат.

КӨП ТИЛДҮҮ БИЛИМ БЕРҮҮНҮН МИЛДЕТТҮҮ ЖАНА ӨЗГӨРҮЛМӨ МҮНӨЗДӨМӨЛӨРҮ

Эрте көп тилдүү билим берүүнүн көп түрдүү ыкмаларынын жана моделдеринин арасынан көп тилдүү билим берүү-тарбиялык процесстин сапатын аныктаган милдеттүү мүнөздөмөсүн аныктап алуу зарыл:

1. «Бир адам — бир тил» принциби. Мектеп жашына чейинки курактагы балада тил менен ал тилде сүйлөгөн адамдын ортосунда конкреттүү байланыш түзүлөт. Бул байланыш балада максаттуу тилге болгон кызыгуунун жана аны пайдаланууга түрткүнүн калыптанышы үчүн негиз болуп саналат. *Бул шарт идеалдуу чечим, бирок топка эки педагог иштөөгө мүмкүнчүлүк жок кырдаалдарда белгилик элементтер тутумун киргизүү керек.*

Мисалы, тарбиячы билим берүү-тарбиялык процессте кыргыз тилин пайдалануу учурунда улуттук чыптама кийип алышы мүмкүн. Ар бир уюм белгилик элементтерди өздөрү тандап алат.

2. Баланы окутууга, өнүктүрүүгө жана тарбиялоого карата жуурулушкан мамиле (балада дүйнөнүн бүтүн картинасын калыптандырат, балага кубулуштар, нерселер менен алардын аталышы жана/же түрдүү тилдердеги түшүндүрүлүшүнүн ортосундагы байланыш түзүүгө жардам берет):

- өтмө темалар;
- предметтер аралык байланыштар;
- үйрөтүлүп жаткан тилдердин ортосунда билим берүү компоненттердин түрдүүчө бөлүнүшү (жарым-жартылай жана эки тараптуу чөгөрүү учурунда);
- конкреттүү топ менен иштеген педагогдордун кызматташтыгы (ролдорду тең бөлүштүрүү ж. б.).

3. Котормонун жоктугу. Мектеп жашына чейин тил окутуу абдан конкреттүү, баланын жашоосуна максималдуу жакын болуп саналат, ошондуктан котормону пайдалануунун зарылдыгы жок. Котормонунун болушу баланы максаттуу тилге ынтаа коюусуна **мүмкүндүк бербейт**, аны алаксытып, анын максаттуу тилди пайдаланууга болгон шыгын төмөндөтөт, анткени бала дайыма мугалим эне тилинде айта турган котормону күтөт.

4. Максаттуу тилди үйрөнүүдө төмөнкүлөрдүн жардамы менен **колдоо жана багыт берүү**

- пикир алышуунун вербалдык жана вербалдык эмес каражаттарын пайдалануу (сөз, мимика, жаңсоо);
- көрсөтмөлүүлүк;
- активдүү окутуу методдорун.

5. Окутуунун, өнүктүрүүнүн жана тарбия берүүнүн жагымдуу чөйрөсүн түзүү:

- жагымдуу маанай;
- сүйлөй турган тактайларды түзүү жана пайдалануу (топтун мейкиндигин үйрөнүп жаткан тилдерди бөлүштүрүү менен үйрөнүп жаткан темалар боюнча мейкиндик жана түстүү аспектиде (зарыл болгон учурда) көрсөтмө куралдарды жайгаштыруу үчүн пайдалануу;
- баланын тилдик жана маданий муктаждыктарына жана өзгөчөлүктөрүнө сый мамиле кылуу.

6. МЧББУнун бардык максаттуу топтору менен кызматташуу (жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, МЧББУнун администрациясы, ата-энелер, балдар):

- көп тилдүү билим берүүнүн өзгөчөлүктөрү жөнүндө кабардар болуу;
- милдеттүү мүнөздөмөлөрдү сактоо (1–4-пункттар);
- билим берүү-тарбиялык процессти пландоодо, даярдоодо жана ишке ашырууда тарбиячыларды ресурстук жактан колдоо;
- тарбиячылардын методикалык колдоосу (компьютердик сабаттуулук курстары, кайра окуу, семинарлар, консультация алуу, методикалык адабияттар менен камсыз кылуу).

Көп тилдүү билим берүүнүн милдеттүү мүнөздөмөлөрүн сактоо шартында жана өзүнүн муктаждыктары менен мүмкүнчүлүктөрүнөн улам ар бир конкреттүү МЧБУУ көп тилдүү билим берүүнүн төмөнкү өзгөрүлмө мүнөздөмөлөрүн сунуштайт:

- көп тилдүү билим берүү модели (МЧББУнун мүмкүнчүлүктөрүн жана ресурстарын эске алуу менен): толук, жарым-жартылай, эки тараптуу тилдик чөгөрүү;
- пландоого карата мамиле (айлык, жумалык, күнүмдүк пландоо);
- күндүн аралыгындагы сабактардын, анын ичинде тилдик сабактардын бөлүштүрүлүшү (сабактар торчосун ийкемдүү пландоо);
- сабактарды өтүүгө карата мамилелер (топто сабак өтүү, көчөдө сабак өтүү, балдар бакчасынын бардык аймагында сабак өтүү, бала бакчадан тышкары сабак өтүү, экскурсиялар, музейлерге, театрларга баруу);
- активдүү окутуунун ыкмаларын жана түрлөрүн тандап алуу (топто иштөөнүн жардамы менен баланын билимин активдештирүү, суроолорго өз алдынча жооп издөө, эксперименттерге катышуу ж. б.);
- тилдин көп түрдүүлүгү, саны жана тандап алуу, аларды билим берүү-тарбиялык процеске киргизүү ыкмалары: максаттуу тилде сабак, тилдик чайынма же режим учурун өткөрүү (кайра кийинүү, тамактануу) формасындагы тилдик сабактар.

КӨП ТИЛДҮҮ БИЛИМ БЕРҮҮ (КТББ) ПРОГРАММАЛАРЫНДА ПЕДАГОГДОРДУН КЫЗМАТТАШТЫГЫ

Көп тилдүү билим берүү (мындан ары — КТББ) бул таптакыр жаңы педагогикалык чөйрөнү түзөт. Эгер биз педагогикалык процеске жаңыланууну киргизүүнү кааласак, кызматташууга көмөк көрсөткөн иш формасын пайдаланышыбыз керек. Эреже болгондой, көп тилдүү топто эки тарбиячы иштейт, бирок жакшы натыйжаларга жетишүү үчүн кызматкер балдар бакчасында программаны колдошу керек. Көп тилдүү билим берүүгө катышкан педагогдордун, МЧББУнун администрациясынын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын кызматташтыгы программанын сапаттуу натыйжасын камсыз кылат. Тарбиячынын жана анын кесиптештеринин ролун — тилдик чөйрөнү түзүүнүн

негизги каражаты катары көрсөтүү. Тарбиячылар балдардын жана чоңдордун тууроосу жана кептик модели үчүн үлгү болуп саналат. МЧББУда зарыл болгон чөйрөнү түзүү боюнча иштерди туруктуу, ырааттуу жана максаттуу жүргүзүү керек. КТББда балдар үчүн ыңгайлуу психологиялык чөйрө түзүү үчүн тарбиячылар бири-бири менен кызматташуу ролун аныктап алганы маанилүү.

Өз алдынча башкаруу органдарынын ролу:

- КТББ боюнча семинарларды уюштуруу;
- зарылчылыкка жараша КТББ программасында иштеген тарбиячылар менен консультацияларды, жекече сүйлөшүүлөрдү өткөрүү;
- методикалык адабияттар менен камсыз кылуу;
- КТББ программасына кирип жаткан ата-энелерге маалымат берүү үчүн ата-энелер чогулуштарын уюштурууга жана өткөрүүгө көмөк көрсөтүү.

КТББда администрациянын ролу:

- педагогикалык устакана (команда) түзүү, анда тарбиячылар бири-бирине педагогикалык процессти пландоодо жана түрдүү уюштуруучулук учурларда жардам беришет. Педагогикалык устакананын милдети — жеринде тарбиячылардын квалификациясын жогорулатуу жана тарбиячылардын адистигин өнүктүрүү. Майда-барат иштерди талкуулоо, конспектилерди жана көргөзмө материалдарды иштеп чыгуу, ошондой эле ишти аптага, айга, окуу жылына пландоо;
- тилдик чөйрөнү түзүүдө жардам көрсөтүү (материалдык). Мисалы, көп тилдүү топтук бөлмөдө эмеректер жана жабдуулар ар бир бала өзүнүн эмоционалдык абалына ыңгайлуу жер таба ала тургандай болуп коюлушу керек;
- КТББ оюнуна аралашуу. Мисалы, эгер балдарда максаттуу тилге чөгөрүү жүрүп жатса, анда администрациянын мүчөлөрү балдарды тосуп алуу учурунда чөгөрүү тилинде сүйлөшү керек.

КТББ тобунда эки тарбиячынын ролу. 1Т тарбиячысы сабактарды жана үйрөтүүчү оюндарды бардык балдар менен бирге өткөрөт, экинчи жарымын тарбиячы максаттуу тилде 2Т тарбиячысы өткөргөн тема боюнча бышыктайт жана кеңейтет. Муну менен, тилден тилге өтүү менен балдар эки тилде сүйлөгөндү үйрөнүшөт. Окуу процессинде эки тил менен эки маданият бирдей деңгээлде баалуу болуп эсептелет. Ошондой эле тарбиячылар күн сайын иш-чараны өткөрүүнү, балдарды тилге үйрөтүүдөгү жетишкендиктерин же боштуктарын, билим берүү-тарбиялык процессте, тилди пайдалануу планын иштеп чыгууда бири-бирине жардам берүүнү талкуулашат.

Тарбиячылар менен тил адисинин кызматташтыгы

Процесстеги маанилүү сапат болуп тарбиячылар менен тил адисинин кызматташтыгы саналат. Тил адиси тарбиячылар менен бирдикте жуманын темага ылайык, жуманын ичинде балдар менен өткөрүлүүчү иштин түрлөрүнүн, балдар үйрөнө турган сөздөрдүн жана түшүнүктөрдүн санынын көлөмү жөнүндө алдын ала сүйлөшүп алышат. Педагогдор ортосундагы биргелешкен жолугушууларда пикирлер, билимдер, чыгармачыл табылгалар менен алмашуу жүрөт. Тарбиячылар билим берүү-тарбиялоо процессиндеги оң тенденцияларды, ошондой эле кызыкчылыктар менен кемчиликтерди талкуулашат. Көп тилдүү билим берүү боюнча коюлган максатка жетүү үчүн тил адисине сабактарды пландоодо дайыма колдоо көрсөтүү керек.

МЕКТЕПКЕ ЧЕЙИНКИ КӨП ТИЛДҮҮ БИЛИМ БЕРҮҮДӨ АТА-ЭНЕЛЕРДИН РОЛУ

Көп тилдүү билим берүүнү тандап алуу менен ата-эне түшүнүп туруп, балага кичине кезинде эле бир же бир нече максаттуу тилдерди үйрөнүү үчүн мүмкүнчүлүк түзөт.

Максаттуу тилди үйрөнүүдө өзүнүн баласына натыйжалуу жардам көрсөтүү үчүн ата-эне билим берүү-тарбиялык процесстеги өзүнүн ролун түшүнүшү керек:

1. Баланын эне/биринчи тилин жана маданиятын колдоо жана өнүктүрүү. Эне/биринчи тил максаттуу тилди үйрөнүүдө негизги болуп саналгандыктан, үй-бүлө сабаттуу жана бай тилдин модели болушу маанилүү. Ата-эне менен бала үзгүлтүксүз жана ар түрдүү темада баарлашуу, бирге китеп окуу жана балага эне тилинде дүйнө таанымын кеңейтүү үчүн мүмкүнчүлүк түзүү (үй театрын уюштуруу, маданий иш-чараларга, музейлерге, көргөзмөлөргө баруу, фильмдерди жана мультфильмдерди бирге көрүү) күтүлөт.

Эки тилдүү үй-бүлөдө «Бир адам — бир тил» принцибин карманып, ата-энелердин ар бири бала менен өзүнүн эне тилинде сүйлөшүүсү сунуш кылынат.

2. Экинчи/максаттуу тилге жана маданиятка оң мамиле түзүү. Ата-энелер максаттуу тилге жана маданиятка оң мамилесин көрсөтүүсү, баланын 2Т ди үйрөнүүсүнө дем берип, бул кызыкчылыгын колдоосу маанилүү.

Ата-энелерге максаттуу тилде баланын тилдик өнүгүүсүнүн жогоруда айтылган этаптарына көңүл буруусу жана ар бир этаптын өзгөчөлүгүнө ылайык, балага колдоо көрсөтүүсү сунуш кылынат. Мисалы, үн катпоо мезгилинде бала максаттуу тилде бир нерсени айтуусун, же болбосо 1Т ден 2Т ге сөздөрдү которуусун талап кылуу сунушталбайт.

Тилдик өнүгүүнүн кийинки этаптарында ата-энелер топтун тарбиячысынын сунуштарына ылайык, бала үчүн сөздүк корун бекемдөө жана кеңейтүү үчүн кабыл алуу жана активдүү пайдалануу мүмкүнчүлүгүн түзөт (максаттуу тилде мультфильмдерди көрүү, аудио жомокторду угуу аркылуу). Ата-эненин ролу баланын эне/биринчи тилин өнүктүрүүнү колдоо экендигине өзгөчө көңүл буруу керек (1-пункт), ошондуктан ага бала менен максаттуу/экинчи тилде сүйлөшүү, анын үстүнө баланы ушул тилге өзү окутуу сунушталбайт.

3. МЧББУ менен болжолдуу макулдашылган КТББ программасынын принциптерин кармануу. Бала КТББ программасы ишке ашырылып жаткан топто тарбияланышы үчүн ата-энелерге атайын даярдыктын, билимдин же максаттуу тилди билүүсүнүн кереги жок. Буга карабай, ата-энеден топтун ишине активдүү катышуусу жана тарбиячыларды да, баланы да колдоосу күтүлөт.

МЧББУ ата-эне менен баланын эрте тилдик өнүгүү маселеси боюнча маалыматты колдоо менен катар кеңеш берет. Тарбиячылар ата-энеге баланын тилдик өнүгүүсүндөгү жетишкендиктери жөнүндө үзгүлтүксүз байланыш түзүөт.

Ата-энелер көп тилдүү билим берүү программасы кош: эне тилди сактап калуу жана өнүктүрүү, ошондой эле максаттуу тилди үйрөнүү фокусуна ээ экендигин түшүнүшү керек.

Ата-эненин ролу мектепке чейинки уюмдун өнөктөшү катары билим берүү-тарбиялоо процессиндеги болжолдуу макулдашылган эрежелерин сактоо болуп саналат.

Мисалы, ата-эне 2Т дин тарбиячысы балдардын алдында аны менен баланын эне/биринчи тилинде сүйлөшпөстүгүн билет. Ошондой эле ата-эне баладан күндүн кандай өткөндүгүн сурап, эне тилинде күндөгү окуялар жөнүндө айтып берүүсүн сунуштап, күндүн ичинде өтүлгөн теманы боюнча билимин кеңейтүү үчүн мүмкүнчүлүк түзүп, өзү билим

берүү-тарбиялоо процессинде максаттуу тилди үйрөнүүгө кызыкдар экендигин көрсөтүшү керек. Бул максаттуу тилде өтүлгөн материалды түшүнүүгө жана бышыктоого түрткү берет.

Максаттуу тилди үйрөнүү натыйжалуулугу төмөнкүлөрдөн көз каранды:

- мектепке чейинки уюмга үзгүлтүксүз баруу;
- МЧББУда болгон бардык убактысында көп тилдүү билим берүү тайпасына баруу (3 жаштан 7 жашка чейин);
- билим берүүнүн кийинки этабында максаттуу тилге окууну улантуу (көп тилдүү билим берүү ишке ашырылган мектептерде/класстарда).

**КӨП ТИЛДҮҮ БИЛИМ БЕРҮҮ ПРОГРАММАСЫНА
БАЛДАРДЫН МЕКТЕПКЕ ЧЕЙИНКИ УЮМДАРЫН КОШУУ**

Улуттук билим берүү тутумуна жана бул чөйрөнү жөнгө салган мыйзамдарга ылайык, балдар бакчасын көп тилдүү билим берүү программасына кошуунун түрдүү механизмдери бар. Төмөндө келтирилген схема Казакстандын, Кыргызстандын жана Эстониянын тажрыйбасын эске алуу менен түзүлдү жана балдар бакчасына көп тилдүү программаны киргизүүгө даярдоо боюнча иштердин негизги этаптарын чагылдырат.

4-схема. КТББ программасына МЧББУдарын кошуу механизмдери

ПЕДАГОГИКАЛЫК СТЕРЕОТИПТЕР ЖАНА ЖАҢЫЛУУЛАР

КТББ программаларында иштей баштаган тарбиячылар көбүнчө мындай иш натыйжасыз болуп калат деп кооптонушат. Мындай кооптонуу тил үйрөнүү процессин «ток-тото турган» айрым стереотиптер менен жаңылуулар бар экендигине байланыштуу болот.

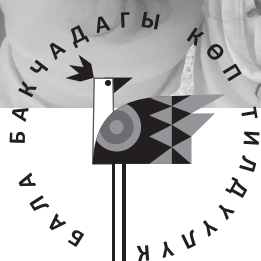
1. Тарбиячылар котормосуз тил үйрөнүүгө мүмкүн эмес деп эсептешет. Мүмкүн! Жаңы окуп баштаган балдарга лексика элестетүүлөрдүн — сүрөттөрдүн, кыймыл-аракеттин, даамдын, жыттын, эмоциянын жардамы менен берилет. Алар эне тилинде ушул түшүнүктөрдү кандай билсе, так ошондой. Активдүү сөздүктүн топтолушу менен тапшырмалар татаалдаша баштайт. Котормодон тышкары, балдарга жаңы лексиканы түшүндүрүүнүн көптөгөн варианттары бар, алардын жардамы менен бала баарын түшүнүп, көпкө чейин эсинде сактап калат. Бала котормосуз үйрөнгөн тил эмоционалдык-сенсордук деңгээлде кабыл алынат. КТББ топторуна барган балдардын ата-энелери балдар көбүнчө үйүндө эне тилинде эмес, үйрөнүп жаткан тилинде сүйлөп, белгилүү бир буюмдарды атай баштагандыгын эске салып, өздөрүнүн тажрыйбасы менен бөлүшөт.

2. Эгер бала үйрөнүп жаткан тилинде сүйлөбөсө, демек, баланын тил үйрөнүүгө жөндөмдүүлүгү жок. Үйрөтүлүп жаткан кайсы тил болбосун дүйнөлүк тажрыйба көрсөткөндөй, көпчүлүк адамдар тилдик туюмун өнүктүрүүдөн мурун грамматиканы жакшыртууну аракет кылгандардын каалоосу ордуна чыкпай, ишенимин жоготуп, тез эле багынып беришет, ошондуктан эне тилдегидей эле тил үйрөнүүнү пикир алышудан баштоо керек. Тил үйрөнүү комплекстүү болушу керек, бул бир гана экинчи тилдеги сабактар эмес, максаттуу тилде режимдик учурлар, мультфильмдер, спектакль коюу, куурчак театры, кайталанма учурлар. Мында баланын жекече спектрин сөзсүз эске алуу зарыл. Балдар менен тилди көңүлдүү, кызыктуу, оюн формасында үйрөнүү керек. Педагог тараптан эч кандай басым же мажбурлоо болбошу керек. Тилдерди үйрөнө албай калуу деген түшүнүк жок: ар бир бала тандалып алынган каражаттарды жана окутуу методдорун туура пайдаланууга дем берип, түрткү болгондо гана үйрөнө алат.

3. КТББ программасынын мазмунун жөнөкөйлөтүү керек! Программанын мазмунун жөнөкөйлөтүүгө болбойт! Биринчиден, балдар бакчасы билим берген тилде биз Мамлекеттик стандарттын талабы боюнча айтылган тапшырмаларды жана максаттарды, ал эми максаттуу тилде баланын жашына жана деңгээлине ылайык күтүлгөн натыйжаларды аткарышыбыз керек. Эгер, биз, программаны жөнөкөйлөтүп, баланын жашын эске албай турган болсок, анда баланын таанып-билүү (когнитивдик) жөндөмүн өнүктүрө албайбыз. КТББда тилдик бирдиктердин көптөгөн санын өздөштүрүү эле эмес, тилдик материалдарды өздөштүрүүнүн белгилүү бир сапатына жетүү сунушталат, ал бала аз каражат менен (баланын компетенциясына жараша тилдик бирдиктердин көбөйүүсү менен) аларды табигый, ийкемдүү, кырдаалга жараша пайдалануусуна мүмкүндүк берет. Мисалы, эне тилинин педагогу «Шалгам» жомогун окуйт, ал эми максаттуу тилдин педагогу ушул эле жомокту максаттуу тилде окуйт. Эмнеге? Үйрөтүлүп жаткан тилде ушул эле жомокту оюн катары коюп, ролдорду бөлүштүрүүнү сунуштаса же куурчак театрын уюштуруп, сахналаштыруу аркылуу өткөрсө болот.

4. Бала тилдик топту бүтүрүп баратканда максаттуу тилде «эркин» сүйлөп, окуп жана жазып калышы керек. Биринчиден, бала бизге эч нерсе карыз эмес! Экинчиден, КТББда, стандарттуу программалар сыяктуу эле, Мамлекеттик стандартта айтылган максаттар менен тапшырмалар эске алынат жана кайсы программа болбосун, тарбиячы МЧББУда баланы окууга жана жазууга үйрөтүшү керек деп жазылган эмес.

5. Экинчи тилди үйрөнүү — бул бала үчүн стресс. Ата-энелер мектеп жашына чейин тил үйрөнүү ашыкча жүк болот, болбосо бардык тилдер башында «чаташып кетет» жана бала эне тилинде сүйлөй албай калышы мүмкүн деп чочулашат. Биринчиден, КТББда максаттуу тилди үйрөнүү бала өзүнүн эне тилинде сүйлөп калган учурда 3–4 жаштан башталат. Экинчиден, мектепке чейинки курактагы балдардын жашоосунда биринчи орунда оюн турат, ошондуктан КТББда максаттуу тилди үйрөнүү оюн формасында жүрөт, б. а. бала ойноо менен тил үйрөнөт. Оюн — бала үчүн стресс эмес! Мындай шарттарда бала башка тилди гана үйрөнбөй, аны менен катар тили ал үчүн бөтөн болгон элдин маданиятына да кирет.

II БӨЛҮМ

ТАРБИЯЧЫЛАРДЫН ИШИНИН МЕТОДИКАЛЫК АСПЕКТИЛЕРИ

ИШТИН МАЗМУНУ МЕНЕН МЕТОДИКАСЫНЫН ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ¹

Балдар ойногонго, ишмердүүлүктүн ар кандай түрлөрүнө жана башка адамдар менен байланышууга кызыгат, ошондуктан тил үйрөнүүнүн эң жакшы жолу оюн, кызыктуу сабактар жана баарлашуу болуп саналат. Бардык сабактар оюн формасында өтүшү керек.

Бала мектепке чейинки мекемеге бара баштаганда, аны тынч жана такай камкордук менен курчап, ал эң жөнөкөй муктаждыктар: тамак, суу, уйку, жылуулук менен камсыз болушу маанилүү. Бир эле фразаны бир эле кырдаалда кайталап, тарбиячы ал фразаларды баланын түшүнүүсүнө жетишет, суроолордун жардамы менен баланы кайтарым байланышка алып чыгат, алгач кыймыл-аракеттер жана жаңсоо түрүндө, андан кийин сөз менен, андан соң жеке өтүнүктөр аркылуу алып чыгат. Демейде бала ага камкордук кылган адамга жакындап, ыктап, анын артынан калбай кошо ээрчип жүрүп калат. Мындай ыктоо табигый көрүнүш. Ага каршылык кылуунун кажети жок, себеби бала тез арада эле дос таап, өзүнөн өзү эле чоң адамдан алыстап калат. Чоң адам балага канчалык жакшы мамиле кылса, бала ошол адамдын тилинде ошончолук жакшы сүйлөй баштайт. Ошол адам бар кезде бала өзүн ишеничтүү сезип, эч нерсе түшүнбөгөн чөйрөдө ошол адамга байланып калат.

Бала топто өзүн жакшы сезе турганын билип калгандан кийин, сабактарга катыша баштайт. Баарынан да дене тарбия сабагында, кийинип-чечинүү процессинде, тамак ичкен учурда түшүнүүгө жетишүү оңой, себеби мында кеп болуп жаткан предметти, кандай кылуу керектигин көрсөтүп, башкалардын кылганын кайталап үйрөнүүгө көрсөтмөлүүлүк бар. Бул кырдаалдарда кыймылды билдирген көп этиштерди, кийин сүйлөмдөрдүн негизин түзө тургандай кылып өздөштүрүп алат.

Башында, бала али сүйлөй элек кезде, тарбиячы же анын жардамчысы, эгер алардын мүмкүнчүлүктөрү бар болсо, топтогу башка балдарга кошулуп ойногонго кызыктыруу керек. Сүйлөбөгөн балага бир нерселерди таратууну, бир нерсени кармап турууну, берип жиберүүнү, кайталоону суранып кайрылып туруш керек. Бирок, баланын түшүнбөгөнү, колунан келбегени башкаларга байкалбагыдай кылып суранып туруш керек. Мисалы, эгерде балага бешик ырын ырдаганды үйрөтүп жатса, «алдей, алдей» деген жөнөкөй сапты кайталатып, куурчакты терметип турууну өтүнүү керек. Эгерде ага пластмасса балка менен ургулап, «тук-тук-тук» деп ыргак менен айтууга үйрөтүп жатса, «Труба оңдоп жатасың» деп элестетиш керек. Тарбиячы балдар айткан ар бир фразага, балдардын тарткан сүрөттөрүнө, жасаган майда нерселерине карап, оң комментарий берсе болот. Тарбиячы айткан сүйлөм канчалык примитивдүү, жөнөкөй болсо, бала үчүн ал сүйлөмдү кайталап айтып үйрөнүү ошончолук жеңил болорун эстен чыгарбаш керек. Бир эле нерсе

¹ Протасова Е., Родина Н. Обучение второму языку // Журнал «Детский сад: теория и практика». 2012, № 8, С. 6–27.

бала үчүн тааныш, бирок ар түрдүү вариантта болуш керек: «Асема суу ичет, Асеманын чынысы кана? Бул Асеманын чынысыбы? «Мына альбом, мында сүрөттөр. Рустам, бул сенин альбомуңбу? Биз альбомго сүрөт тартабыз, Бул Рустамдын альбому, Рустам, бул сенин альбомуң. Рустам, сен бул альбомго сүрөт тарт. Рустам, сен өзүңдүн альбомуңа сүрөт тарт».

Балдар үчүн жаңы тилдик чөйрөдө өздөштүрүлүүчү жакшы көнүгүүлөр — бул басма тамгалар менен басылган столдо ойнолуучу же кайталана турган репликалары бар компьютердик оюндар. Мында балдар бири-бири менен өз ара тыгыз байланышат, чоңдорсуз эле ойношот. Тарбиячы бардык балдарды керектүү репликаларга кошо үйрөтүп, оюндарды уюштурат, анан оюндун эрежелерин үйрөнгөнүнө көзү жеткенде, балага оюнду алып барууга кезек берет.

Окуп-үйрөнүп жаткан тилди ар кайсы деңгээлде билген балдар чоң оюнчуктарга «Ийил», «Баш кийиминди кий», «Жат, укта, төшөктү жамын, мен сага ырдап берем» деген сыяктуу түрдүү командаларды берип, чогуу ойносо, оюн ийгиликтүү өтөт. Ушул репликалардын баары күнүмдүк жашоодо тааныш, булар экинчи тилди жакшы билген балдардыкындай кеңири жайылтылбаган болсо да, орундуу колдонулат.

Үйдө башка тилде сүйлөгөн балдар саламдашуунун жана коштошуунун сылык формаларын, ошондой эле санаганды, түстөрдү, оюнчуктардын аталышын тез эле үйрөнүп алып, экинчи тилде бат эле өздөштүрүшөт. Бирок балдар үчүн түрдүү сөз түркүмдөрүн, жөндөмөлөрдү туура колдонуу, этиштердин чак жана жак формаларын, сын атоочтордун салыштырма даражаларын, тактоочтордун түрлөрүн өз ара байланыштырып үйрөнүү өтө татаал. Көп тилдерде род жок, ошондуктан бала сүйлөмдөрдү род боюнча өзгөртүүнү билбейт. Тарбиячы түрдүү кырдаалдарда (бала менен жекеме-жеке) баланы көндүрүп, ар кайсы фразаларды айтып, предметтерди көрсөтүп, баланын эс-тутумунда сактап калыш үчүн эне тилинен айырмасын мисалдар менен бериш керек. Ушул сыяктуу эле этиштердин өткөн чактагы формаларын, заттын жандуу-жансыз белгилерин балдар менен бирге иштеш керек.

Сан атоочтор менен зат атоочтордун ээрчишүүсүн өздөштүрүү бир топ кыйынчылык туудурат, жалпы топ менен бирге математика боюнча сабактарда даяр конструкцияларды берүү аркылуу туура колдонууга үйрөтүш керек. Кеп өстүрүү сабактарындагыдай эле математика боюнча сабактарда, башка тилди билбеген баланы тил билген балдардан кийин сураш керек, ошондо ал башкалардын айтканын үгүп, туура кайталап үйрөнөт.

Башка балдардын көзүнчө алардын каталарын, кемчиликтерин оңдоого болбойт, башка жооптордун кандайдыр бир варианттарын сунушташ керек, ошондо бала кайсы бир вариантты өз алдынча тандап, кайталайт.

Балдар сөз байлыгын акырындык менен өстүргөнү жакшы. Буга иллюстрацияларды көрүү, сүрөттөө, китеп окуу, баяндоо, түрдүү дидактикалык колдонмолорду пайдалануу жакшы жардам берет. Сүрөттөрдү көп жолу көргөн учурда фразалар кайталанып, сөздөр тааныш боло баштайт, андан кийин жалпыланат, эске сакталат. Андан ары бала өз алдынча сүрөттөөнүн ырааттуулугун жаратат.

Тилди өздөштүрүүнүн дагы бир маанилүү курамдык бөлүгү — бул керектүү сөздөрдү өз ордуна коё билүү. Бул үчүн театрлаштырылган оюндагы ар кандай кырдаалдар колдонулат. Мындай учурда бала берилген кырдаалда кантип айта тургандыгын билет, андан соң кийинки мүмкүнчүлүктө анын көчүрмөсүн оюнда колдонот. Бул жерде баланын мүнөзү маанилүү: ал үйрөнгөн түшүнүгүн жигердүү колдонууну каалашы керек, эгерде

ал башында экспрессивдүү жана түшүнүктүү болсо, аны ишке ашыруу оңой. Ошондо өзүңүздү көрсөтүүгө болгон каалоо өзүнөн өзү пайда болуп, балдарга өз оюн айтууга мүмкүнчүлүк бериш керек.

Бардык балдар майрамдарга катышканды жакшы көрүшөт, эки сап болсо да ыр айткысы келет, башкалар сыяктуу эле балдардын коллективинде экинчи тилди биле турганын көрсөткүсү келет. Ушинтип майрамдарды уюштурууда ар бир балага колунан келе турган роль табуу керек, ар бир бала өзүн экинчи тилде (жаңы тилде) сынап, өз жөндөмдүүлүгүн көрсөтө тургандай кылып уюштурулушу зарыл.

Тилдик жана коммуникативдик материалдын үстүнөн иштөө төмөндөгүдөй этаптарга бөлүнөт. Экинчи тилди окуп-үйрөнүү процессинде бала тыбышты, тыбыштык айкаштыктарды, сөздөрдү, сөз айкаштарды, фразаларды, текстти өздөштүрүүгө мүмкүндүк берген кептик иш-аракеттерди ырааттуу жасайт. Мында ал берилген тилдик кырдаалда алгач түшүнүп алууга үйрөнөт, андан кийин ошол кырдаалга иш-аракет же реплика менен жооп кайтарат, укканын түшүнүп кайталоого, сүйлөшүп жаткан адамдын репликаларын колдонуп, жөнөкөй сүйлөмдөрдү курууга, коммуникативдик шарттардын таасири алдында өздөштүргөндөрүн өз алдынча калыбына келтирүүгө, башкаларга түшүнүктүү кылып өз оюн, каалоосун, ниетин билдирүүгө үйрөнүүгө тийиш.

Бардык кептик иш-аракеттер белгилүү этаптар боюнча ишке ашат: тарбиячылар менен өз ара аракеттешүүдөгү түшүнүүдөн өз алдынча түшүнүүгө, конкреттүү кырдаалдагы түшүнүүдөн бардык кырдаалдарда түшүнүүгө, тарбиячылардын берген таянычтары менен сүйлөөдөн өз алдынча сүйлөөгө, репликалар менен алмашуудан репликаларды реалдуу баарлашууда айтууга өтөт. Кептик бирдиктерди өз алдынча колдонууга чейин бала үчүн оюн учурунда баарлашууда укканын түшүнүү маанилүү. Баарлашуу учурунда материал тынымсыз кайталанып, циклдик мүнөздө болуп, бара-бара татаалдашып отурат.

Тилдик материал мектеп жашындагы балдарды окутуудагы колдонулган принциптерге ылайык аныкталат. Мектеп жашындагы балдар экинчи тилди оюна келгендей колдоно бербей, бир кыйла аңдап түшүнүп, аң-сезимдүү мамиле кала баштайт.

Мектепке чейинки балдар менен баарлашууда тематикалык ыкма колдонулат. Долбоорлоо элементтери (бала тапкан сюжетти же образды өнүктүрүү) ишке киргизилет, грамматикалык жана семантикалык элементтер менен бирге тилдик конструкциялар бара-бара татаалдашып отурат. Сүйлөмдүн бир эле схемасы ар кандай кырдаалдарда колдонулат, бул материалдын өздөштүрүлүшүн жеңилдетет. Бала үчүн ар бир жаңы кептик бирдик (фонетикалык, грамматикалык, лексикалык деңгээлде) баарлашуунун тааныш контекстине киргизилет. Кабыл алууга татаал болгон элементтер дал келбегидей кылып киргизилет.

Балдардын кептик иш-аракеттери — экинчи тилде өз алдынча ишмердүүлүктү уюштуруу үчүн негиз болуп саналат. Бала өз тилинде баарынан көп колдонгон кептик иш-аракеттерди карасак, оюндагы баарлашуудан тышкары, чоңдорго кайрылуудан башка (суроолор, жеке тажрыйбалар, даттануулар, жаңы окуяларды белгилүү окуялар менен салыштыруу, кызыгуу, бир нерсеге болгон муктаждык, ар кандай эмоционалдык кырдаалдар), жаңы нерселерди жана ой жүгүртүүнүн ар кандай түрлөрүн ойлоп табуу (ар кандай параметрлерде, анын ичинде фантастикалык жол менен өзгөргөн чыныгы кырдаалдар). Дал ушул өз алдынча түшүнүктөр балдар үчүн толугу менен органикалык болуп саналат, алар экинчи тилде балдардын жана чоңдордун өз ара аракетин уюштура алышат.

Лексикалык-коммуникативдик минимумду түзүүдө ага төмөнкү бөлүктөрдөн турган кептик материалды сөзсүз киргизүү керек:

- саламдашуу жана коштошуу (*Салам. Кутман таң. Жакында көрүшөбүз.*);
- таанышуу (*Сенин атың ким? Сенин ... барбы? Сен кайда жашайсың? Сен канча жаштасың?*);
- оюнду пландаштыруу жана үюштуруу (*Ким баштайт? Кимдин жүрүшү? Эми ким жүрөт? Ким ойнойт? Сенин кезегиң. Сен уттуң*);
- көңүл бурдуруу (*Жомок уккула. Терезеден карагыла. Силер көрбөй атасыңарбы? Эмне болду? Эмне жоголду?*);
- куттуктоо жана каалоолор (*Туулган күнүң менен! Жаңы жылың менен! Бакыт каалайм! Ден соолук каалайм! Ак жол!*);
- командалар (*Баштагыла! Токто! Көзүңдү жум! Ал! Ордуна кой! Көрсөт!*);
- эскертүү (*Абайла! Көңүл бур! Кооптуу / жылгаяк / Тынч!*);
- сураныч (*Бериңизчи!*);
- уруксат алуу (*Алсам болобу? / жасасам*);
- ниет, муктаждык, каалоо билдирүү (*Мага кызыл калем берчи! Мен жашыл машина менен ойногум келет*);
- макул же макул эместик (*Ооба. Жок. Жакшы. Сүйлөштүк*);
- маанай (*Мен жакшы маанай менен отурам. Сен күлүп койчу. Күлкүлүүбү? Кубанычтасыңбы?*);
- таандык, бар экенин, предметке ээ экенин, таап алганын кабарлоо (*Бул менен көйнөгүм. Тиги чоң куш экен. Менин да китебим бар. Сенин машинкаң отургучтун алдында*);
- үюштуруу учурлары (*Катуу сүйлө. Боюңарга карап тизилгиле. Жубуңар менен тургула. Кол чапкыла*);
- дем берүү, демилгелөө (*Азаматсың! Жакшы. Туура. Сен туура кылдың!*);
- уяткаруу (*Болбойт. Бул туура эмес*);
- тынчтандыруу (*Кабатырланба. Тынч! Эч нерсе эмес. Баары жайында*);
- гигиена, тышкы көрүнүш, жуунуу, тарануу, кийинүү, уктоо, тамак ичүү ж. б. режимдик учурлар.

Мындан тышкары, балдар төмөнкү түшүнүктөр менен байланышкан атоолорду жана сөздөрдү билиш керек: кыймылдар, аракеттер, түстөр, туугандар, жаныбарлар, кийимдер, дене мүчөлөрү, курчап турган предметтер, бала бакчадагы буюмдар, көчөдөгү жана үйдөгү буюмдар, тамактар, азыктар, эсептер, өлчөм, формалар, жаш курак, улут, кесип, анын атрибуттары, жыл мезгилдери, жаратылыш кубулуштары, аба ырайы, коомдук жайлар, транспорт, оюнчуктар, жазуу куралдары, кол эмгек материалдары ж. б.

Окуп-үйрөнүп жаткан тилдин өлкөсүнүн балдар маданияты:

- белгилүү жылдык цикл боюнча жашоону үюштуруу;
- салттуу майрамдар;
- ырлар, жомоктор, окуялар, видеоматериалдар;
- салттуу оюндар;
- салттуу оюнчуктар, күнүмдүк жашоодогу предметтер, тамак даярдоо, дасторкон жасалгалоо;

- балдардын жашоосу менен байланышкан салттар жөнүндө аңгемелер (балдар кайда жашайт, эмне ойнойт, кайда барат, кандай иш-чараларга катышат, үйдө эмне иш кылат) ырымдар (баланы кантип бешикке салат, той кылат, үйлөнтөт ж. б.);
- балдарга түшүнүктүү болгон маданий символдор, мисалы, балдар жомокторундагы жана мультфильмдериндеги каармандар, фольклор, уламыштар сыяктуу популярдуу чыгармалар, белгилүү сүрөтчүлөрдүн, анын ичинде балдар сүрөтчүлөрүнүн картиналары, архитектуралык эстеликтердин сүрөттөрү же слайддары ж. б.

Көп сандагы тилдик бирдиктердин санын өздөштүрүп гана тим болбостон, белгилүү бир сапаттагы тил материалына жетишүү, аларды минималдуу чыгымдар менен болсо да (баланын компетенттүүлүгүндө тилдик бирдиктердин көбөйүшү менен) табигый жана ийкемдүү, кырдаалга жараша болжолдонот. Баарлашуу процессинде акырындык менен экинчи тилде сүйлөгөндө бойго жеткен баланын монологунан баштап, чоң адам менен баланын ортосундагы диалогго, бала менен башка балдардын ортосундагы диалогго чыгуу керек.

МЕКТЕПКЕ ЧЕЙИНКИ БАЛДАРДЫН КЕБИН ӨСТҮРҮҮ ПРИНЦИПТЕРИ¹

Балдардын сенсордук кабыл алуусун, акылын жана кебин өстүрүүнүн өз ара байланыш принциби

Бул принцип кепти өзүнүн пайда болуусу жана өнүгүүсү айлана-чөйрөнү таанып-билүү менен тыгыз байланышта болгон кептик ой жүгүртүү ишмердүүлүгү катары түшүнүүгө негизделет. Кеп ой жүгүртүүнүн негизин түзгөн сенсордук түшүнүктөргө таянат жана ой жүгүртүү менен биримдикте өнүгөт. Андыктан кеп өстүрүү ишин сенсордук жана ой жүгүртүү процесстерди өнүктүрүүгө багытталган иштен бөлүп кароого мүмкүн эмес. Балдардын ой жүгүртүүсүн элестетүүлөр жана айлана-чөйрө тууралуу түшүнүктөр аркылуу байытып туруу, ой жүгүртүүнүн мазмунун өнүктүрүүнүн негизинде балдардын кебин өстүрүү керек. Кептин калыптанышы кандайдыр бир ырааттуулукта ой жүгүртүүнүн өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен ишке ашырылат: конкреттүү түшүнүктөн абстракттуу түшүнүккө, жөнөкөй структуралардан татаалга карай; кептик материалды өздөштүрүү жөнөкөй айтуу жолу менен эмес, ой жүгүртүүчү маселелерди чечүү шарттарында жүрөт. Бул принципке багыт алган педагог сабакта окутуунун көрсөтмө каражаттарын кеңири колдонууга, таанып-билүү процесстерди өнүктүрүүгө өбөлгө боло турган метод, ыкмаларды колдонууга милдеттенет.

Кеп өстүрүүгө коммуникативдик-ишмердүүлүк мамиле принциби

Бул принцип кепти коммуникативдик байланыш үчүн тилди колдонууну камтыган иш-аракет катары түшүнүүгө негизделген. Бул бала бакча балдардын кебин өстүрүү максатынан келип чыгат: баарлашуу жана таанып билүү каражаты катары кеп өстүрүү — эне тилди окутуу процессинин практикалык багытын чагылдырат.

Бул принцип негизги принциптердин бири болуп саналат, анткени кеп өстүрүү боюнча жалпы иштин стратегиясын аныктайт. Принципти ишке ашыруу балдардын кебин өстүрүүнү баарлашуу (коммуникация) процессинде да, ар түрдүү ишмердүүлүктөрдө да баарлашуу каражаты катары карайт. Атайын уюштурулган сабактар дагы ушул принципти эске алышы

¹ Алексеева М. М., Яшина В. И. Речевое развитие дошкольников: учебное пособие для студентов высш. и средн. педагогических учебных заведений. – 2-е издание, стереотип. М.: Академия, 2003. 160 с.

керек. Бул балдар менен иштөөнүн негизги багыттары, тилдик материалды тандоо, бардык методикалык каражаттар да коммуникативдик жана сүйлөө чеберчилигин өркүндөтүүгө мүмкүнчүлүк түзүшү керек дегенди билдирет. Коммуникативдик ыкма окутуунун методдорун өзгөртөт жана туура кептик айтымды калыптандырууну алдыңкы орунга жылдырат.

Тилди сезе билүүнү өнүктүрүү принциби («тил сезими»)

Тилди сезе билүү дегенибиз — тилдин мыйзамченемдүүлүгүнө ойлонбостон ээ болуу. Иш жүзүндө кепти көп ирет кабыл алууда жана өз сөзүндө ошол формаларды колдонууда баланын аң-сезиминде окшоштуктар түзүлүп, бара-бара мыйзамченемдүүлүгүн да өздөштүрөт. Жаңы материалдардагы тилдик формаларды балдар алда канча эркин колдоно башташат, тилдин элементтерин билишпесе дагы анын мыйзамдарына ылайыкташтырышат.

Бул жерде сөздөрдүн жана сөз айкаштарынын салттуу түрдө колдонулушун эстеп калуу жөндөмдүүлүгү байкалат. Эстеп калып гана тим болбостон, дайыма алмашып түрүүчү сүйлөшүү кырдаалдарында колдонуу зарыл. Албетте, мындай жөндөмдү өрчүтүү керек.

Тилдик кубулуштарды элементардык түшүнүүсүн калыптандыруу принциби

Бул принцип кепке ээ болуунун негизинде имитациялоо, чоңдорду тууроо гана эмес, тилдик кубулуштарды ойлонбостон жалпылоого негизделет. Балага жөн гана кайталоого мүмкүндүк бербестен, жаңы ойлорду жаратуусуна алып келген кептик жүрүм-турум эрежелеринин өзүнчө бир ички системасы пайда болот. Окутуунун милдети баарлашуу көндүмдөрүн калыптандыруу болгондуктан, ал эми ар бир баарлашуу жаңы ойду айтуу жөндөмдүүлүгүн болжолдогондуктан, тилге окутуунун негизинде тилдик жалпылоолорду жана чыгармачылык кептик жөндөмдүүлүктү калыптандыруу зарыл.

Кептин түрдүү жактарынын үстүнөн иштөөнүн өз ара байланышы, кепти бүтүн биримдик катары өстүрүү принциби

Бул принципти ишке ашыруу үчүн тилдин бардык деңгээлдерин алардын өз ара тыгыз байланышында өздөштүрүү мүмкүн болгудай кылып ишти уюштуруу керек.

Лексиканы өздөштүрүү, грамматикалык түзүмдү калыптандыруу, кепти кабыл алууну жана туура айтуу көндүмдөрүн өнүктүрүү, диалогдук жана монологдук кепти өнүктүрүү — өзүнчө, бир бүтүн дидактикалык максаттарда бөлүнүп каралган, бирок өз ара байланышкан бөлүктөрү — тил системасына ээ болуу процессинин бөлүктөрү болуп саналат. Кептин жактарынын бирин өнүктүрүү процессинде бир мезгилде эле башка жактары да өнүгөт. Лексика, грамматика, фонетика менен иштөө өздүк максат эмес, ал иш байланыштуу кепти өнүктүрүүгө багытталат. Педагогдун көңүлүнүн чордонунда байланыш кептин үстүнөн иштөө турушу керек, анда баланын тил билүүсүндөгү бардык жетишкендиктери камтылган.

Кеп ишмердүүлүгүн мотивациялоону байытуу принциби

Кеп ишмердүүлүгүнүн түзүмүндө өтө маанилүү компонент катары мотивдешүүдөн кептин сапаты көз каранды болот жана окутуунун ийгиликтүүлүгү мотив менен өлчөнөт.

Ошондуктан балдардын кеп ишмердүүлүгүнүн мотивдерин байытуу чоң мааниге ээ. Күнүмдүк баарлашууда мотивациялоо баланын ар кандай таасирленүүлөрүнө, активдүү ишмердүүлүгүнө, башкалардын аны жактыруусуна жана колдоосуна табигый муктаждыктары менен аныкталат.

Сабак учурунда көбүнесе баарлашуунун табигыйлыгы жоголот, кептин табигый коммуникативдүүлүгү кетет: педагог балага суроолорго жооп берүүнү сунуштайт, жомокту айтып берүүсүн өтүнөт, бир нерсени кайталатат.

Мында баланын ушул нерселерге муктаждыгы барбы же жокпу эске алынбайт. Психологдор туура мотивация сабактын натыйжалуулугун жогорулатат деп белгилешет. Педагогдун окутуу процессинде баланын ар бир кыймыл-аракети үчүн туура мотивация жаратышы, ошондой эле баарлашуу муктаждыгын жараткан кырдаалды уюштуруу маанилүү милдет болуп саналат. Мында балдардын жаш курактык өзгөчөлүктөрүн эске алуу керек, балага кызыктуу, алардын кептик активдүүлүгүн стимулдаштырган жана чыгармачылык кептик көндүмдөрүн өнүктүрүүгө мүмкүнчүлүк берген ар түрдүү ыкмаларды колдонуу керек

Активдүү кептик практиканы камсыздоо принциби

Бул принцип тил өзүнүн колдонуу процессинде, кептик практикада өздөштүрүлө турганын билдирет. Кептик активдүүлүк баланын өз учурунда кептик өнүгүүсүнүн негизги шарттарынын бири болуп саналат. Тилдик каражаттардын өзгөрүп турган шарттарда колдонулушунун кайталанышы бекем жана ийкемдүү кептик көндүмдөрдү иштеп чыгууга, жалпылоону өздөштүрүүгө мүмкүндүк берет. Кептик активдүүлүк — бул сүйлөө эле эмес, угуу, кепти кабыл алуу да. Ошондуктан балдарга педагогдун кебин активдүү кабыл алуусун жана түшүнүүсүн үйрөтүү маанилүү. Сабактарда бардык балдардын кептик активдүүлүгүн камсыз кылган түрдүү факторлорду пайдалануу керек: эмоционалдык-оң фон; субъект — субъекттик баарлашуу; жекече багытталган ыкмалар: көрсөтмө материалды, оюндарды кеңири пайдалануу; ишмердүүлүктүн түрлөрүн алмаштырып туруу; жеке тажрыйбага таянган тапшырмалар ж. б.

КҮНҮМДҮК ЖАШООДО СҮЙЛӨӨ КЕБИН ӨНҮКТҮРҮҮ¹

Мектепке чейинки мекемелерде убакыттын көп бөлүгү режим боюнча өтөт. Бир күндө болжолдуу 7 саат балдарды үйкүдөн тургузуу, гимнастика, тамактануу, сейилдөө, үйкүгө даярдануу ж. б. сыяктуу тиричилик процесстерине арналат. Балдардын тарбиячылар менен түздөн-түз баарлашуусу үчүн түзүлгөн шарттар балдардын жүрүм-турум нормаларын өздөштүрүүсүнө, айлана-чөйрө жөнүндө түшүнүктөрүн кеңейтүүгө, эң жөнөкөй эмгек көндүмдөрдүн жана өзүн-өзү тейлөө ыктарынын калыптанышына жардам берет. Бала туш болгон күнүмдүк жашоодогу кырдаалдар сүйлөө кебинин базасын түзүү үчүн негиз болуп калат. Мында бала сөз менен таанышат, аны ар кандай коммуникативдик конструкцияларга салат, өзү көп жолу колдонгон реалдуу предметтерди изилдейт, ошентип отуруп ошол предметтердин колдонулушун, касиеттерин үйрөнөт. Баланы жуунганга, тамактанганга, кийингенге үйрөтүп жатып, чоңдор ошол учурларда колдонула турган сөздөрдү жана сөз айкаштарды, сүйлөмдөрдү айтып башташат. Тарбиячынын иши туура уюштурулган кезде гана күндүн режими менен байланышкан бардык кырдаалдар, балдардын керектүү

¹ Носкова Л. П., Головчиц Л. А. Методика развития речи дошкольников с нарушениями слуха: учеб. пособие для студентов высших учебных заведений. М.: Владос, 2004. 344 с.

сөздөр менен таанышуусуна, ошол сөздөрдү активдүү кебине кошуп пайдалануусуна, сөз байлыгын топтоого негиз боло алат. Кептик материал башка логика жана ырааттуулукта берилген түрдүү сабактарга, анын ичинде кеп өстүрүү боюнча сабактарга чейин эле бул иш ушинтип башталат.

Балдар коллективин түрдүү тиричилик кырдаалдарда уюштуруп жатып, тарбиячылар оозеки кепти колдонушат, балдарга негизги керектүү буюмдардын аталыштарын, алардын сапатын, түзүлүшүн билдирүү менен алардын аткарган кыймылдарын комментарийлешет, балдардын аткарган иштерин баалашат. Жалпы кептик түзүлүштөн айрым бир сөздөрдү, тапшырмаларды, суроолорду бөлүп алышат, аларга *күнүмдүк режимдин учурундагы мазмунун чагылдырат*, балдар болсо аларды эстеп калышы зарыл. Бул кептик материал жазуу жүзүндө чектелүү түрдө көрсөтүлөт. Жазуу жүзүндөгү сөздөр анча көп болбошу керек, антпесе режимдик учурга бөлүнгөн убакыт жасалма жол менен созулуп кетиши ыктымал.

Күнүмдүк жашоодо балдарга керек болуучу кептик материалды тарбиячы программага карата түзүлгөн жалпы сөздүктүн негизинде алдын ала тандайт. Тандаган материалды көрүнөө жерлерге илип коёт. Балдар кийинген, тамактанган, уктаган, сүлгүлөрүн илген жерлерге керектүү сүрөттөрдү, сөздөрдү, сөз айкаштарын, суроолор жазылган табличкаларды чаптап чыгат. Улам үйрөнгөн сайын ал табличкалардагы сүрөттөр, сөздөр, сүйлөмдөр алмаштырылып турат. Тарбиячы жазуу түрүндөгү кептик материалдарды үн чыгарып окуп бериш керек.

Кептик материалды тандоодо, анын ыкмаларын пландоодо тарбиячы кеп өстүрүүнүн программасынын талаптарына баш иет. Кептик материалды тандоо аны колдонуунун кырдаалы менен тыгыз байланышкан, анткени ар түрдүү күнүмдүк жашоонун учурларында кептик материал кырдаалга жараша тандалат.

Тарбиячы сөздөрдү жана сөз айкаштарын балдар дароо эле толук өздөштүрүп кетүүсүн көздөбөйт. Тааныш сөздөрдү, сөз айкаштарын ошол эле кырдаалдарда дайыма колдонуу балдарга аларды мыкты өздөштүрүп, эстеп калууга өбөлгө түзөт. Андан ары бул материалды өздөштүрүүнүн деңгээли сабактарда ар түрдүү ишмердүүлүктөрдө, айлана-чөйрө менен таанышууда, сөз өстүрүү боюнча атайын сабактарда жогорулайт. Кээде практикада көзөмөлгө алынган сөздүктү жасалма бөлүштүрүү, мисалы, «тарбиялык» жана «педагогикалык» деп, алдын ала кептик материалды колдонуу чөйрөсүн чектейт.

Бул же тигил сөздөрдү туура пайдаланып, күнүмдүк турмушта да, ар түрдүү сабактарда да колдонсо болот.

Балдардын ишмердүүлүгүнүн мазмунун эске алып, тарбиячылар сөздөрдүн маанисин чечүүнүн методикалык ыкмаларын белгилешет, сөздөрдүн артындагы так көз караштарынын түзүлүшүн камсыздоого аракеттенишет. Жаңы сөздү сунуштоо менен бирге, тарбиячы балдарга предметти карап чыгууну, мүмкүн болсо, кармап көрүүнү сунуштап, аны колдонуунун ыкмасын көрсөтөт. Ошентип, мектепке чейинки балдарды жуунуу учурунда, тарбиячы аларды сүлгү менен тааныштырып, аны көрсөтөт, атайт (*Бул сүлгү.*), аны узунунан кармап көрсөтөт, балдарга аны кармап көрүүнү сунуштайт, анан аны кантип туура колдонууну көргөзүп берет. Андан кийин балдарга өздөрүнүн сүлгүлөрүн алып, карап чыгуу, колдорун арчуу сунушталат. Тарбиячы *сүлгү* деген жазуусу бар карточканы балдар менен чогуу үн чыгарып окуйт. Ушул гигиеналык буюмду колдонуу менен бирге жана күндүн режими менен байланышкан ушул кырдаал учурунда тарбиячы коммуникативдик маанидеги сөздөрдү мүнөзүнө жараша төмөндөгү кептик үлгүлөрдү колдонот (сүлгүнү ал, сүлгү кайда?, сүлгү түшүп калды ж. у. с.). Ушул сөздөрдү киргизүү кырдаал менен тыгыз байланышат, анткени аларды колдонуу абдан зарыл. Фразаларды ырааты менен

киргизүү, алардын лексикалык толукталуусу балдардын кебинин өсүүсүнүн деңгээлине, жаш өзгөчөлүгүнө, окуу этаптарына көз каранды.

Режимдик учурду өткөрүү учурундагы кептик материалды мүнөздөөдө, белгилеп кетиш керек, ал:

- режимдик процессти өткөрүүнүн максаттарына дал келүүсү, балдардын чоңдор менен жана бири-бири менен баарлашуусунун актуалдуу болушу;
- кырдаалдык баарлашууга байланыштуу ар түрдүү коммуникативдик конструкцияларды киргизүү (тапшырмалар, билдирүүлөр, суроолор, каршылыктар), алардын түзүлүшүнө ар түрдүү грамматикалык категориялар кирет (зат атоочтор, этиштер, сын атоочтор, тактоочтор);
- ар түрдүү кырдаалдык баарлашууда кайталануучу фразалар менен камсыз болуусу.

Тарбиячылар жыл бою же бир нече жыл ичинде бир топтогу балдар менен иштейт. Топтогу тарбиялануучулардын кебин өстүрүү менен, тарбиячылар балдар менен иштөөнүн ар бир баскычында окутулуучу материалдын көлөмүн кеңейтет, айтылуучу сөздөрдүн грамматикалык татаалдыгын жана лексикалык түзүлүшүн байытат. Ар кандай курактагы балдардын кептик үлгүлөрүнүн түзүлүшү бир эле кырдаалда ар кандай болот. .

Мисалы, кенже топтогу балдарды сыртка эс алууга топтоо учурунда тарбиячы төмөндөгү сөздөрдү колдонот: *«Сыртка ойногону чыгабыз. Кийинебиз. Отургула (шымыңарды, өтүгүңөрдү, баш кийимиңерди кийгиле). Кол кабыңарды да алып алгыла. Касым, сен топңду туура эмес кийип алдың. Чечип кайра кий. Мен жардам берем. Азаматсыңар, бат кийиндиңер. Кана, анда ойногону жөнөгүлө».*

Жогорку топтогу үшундай эле кырдаалдардагы кептик түзүлүш башкача: *«Бүгүн сейил бакка эс алганы барабыз. Батыраак кийинүү керек. Өтүгүңөрдү кийгиле. Алия, туура эмес. Сен өтүгүңдү алмаштырып алдың. Айсулуу, сенин баш кийимиң кайда? Сезим — азаматсың, биринчи кийиндиң. Эрлан, курткаңды топчулан. Сенин топчуң үзүлүп калыптыр. Кечинде топчуну кадайбыз, мен сага жардам берем. Баарыңар кийиндиңерби?»*

Күнүмдүк жашоодо ар түрдүү деңгээлдеги жалпылагыч сөздөр колдонулат. Кээ бир учурда бул сөздөр конкреттүү маанилери менен (*көйнөк, бут кийим же ыйлаба ...*), башка учурда — бир аз жогорку деңгээлдеги жалпылагыч сөздөр (*иштөө, жуунуу, кийинүү, кийим, буюм*). Жогорку деңгээлдеги сөздөрдүн маанилерин чечмелөө менен, берилген сөздөгү жалпылагыч сөздөрдүн конкреттүү кыймылын сөзсүз көрсөтүү керек. Мисалы, балдарга *«жуунгула»* нускамасын сунуштоо менен, тарбиячы бир нече кыймылдарды көрсөтүп берет: сууну агызуу, самынды алуу, колду самындоо, колду чайкоо, бетти самындоо ж. б.

Башында бардык кыймылдар бир сөз менен *«жуунуу»* деп жалпыланат, анан үйрөнүүнүн кийинки жылдарында сөздүн маанисин конкреттештиришет, балдарга конкреттүү кыймылдардын аталыштары айтылат. Ошондой эле акырындык менен *«иштеп жатат»* деген этиштин мааниси чечмеленет. *Кенже топто* анын жардамы менен көп кесиптер жана кыймылдар аталат (кайнатат, курат, тазалайт). *Жогорку топтогу балдар* менен иш алып барууда тарбиячы алардын кыймылдарына көз салып конкреттештирет (ашпозчунун, көчө шыпыргычтын, тарбиячынын): *Тарбиячынын жардамчысы иштейт. Ал полду жууйт.*

Бирок режимдик иш-чаралардын учурунда балдар таанышуучу сөздөрдүн жана фразалардын бир нечеси алдын ала программалаштырылат. Регламенттештирилбеген баарлашуу процессиндеги ар кандай режимдик учурларды өткөрүүдө дайыма балдардын сөз байлыгын байытуучу шарттар түзүлөт (*ичким келип жатат, чарчадым, жоготтум,*

унутуп калдым, таарынттым, чаптым ж. б. у. с.), ишмердүүлүк учурунда максаттуу түрдө жаңы сөздөрдү киргизүүгө болот. Көбүнчө мындай сөздөр алдын ала түзүлбөгөн кырдаалдарда эске алынат. Тарбиячы конкреттүү кырдаалды эске алуу менен жаңы сөздү киргизет. Мисалы, эс алуудан келгенде, балдар ыйлап отурган тарбиячынын жардамчысын көрүштү. Алар тарбиячыдан эмне болгонун билгилери келди. Тарбиячы балдарга Алмаш эженин кызы ооруп калганын, ал ошого капа болгонун түшүндүрдү. «Капа болду» деген сөз жазылып, тарбиячы тарабынан окулду, керектүү кырдаалда колдонулду. Мына ошентип, ал сөз балдардын сөздүгүнө түшүнүүнүн деңгээлинде өзгөчө кырдаалда кирди, андан кийин активдүү кепке кирди.

Башка кырдаалда орто топтогу балдардын сөздүгүнө «урушуп жатышат» деген сөз кирди. Тарбиячынын колунан кармап келген кыз аны терезеге жетелеп келип, жаңсоо менен көчөдө урушуп жаткан эки баланы көрсөттү. Балдар кызыгуу менен, жаңсоонун жардамы менен алардын кыймылдарын талкуулашты. Мындай кырдаалда тарбиячы жазуу жана оозеки түрүндө балдарга түшүнүктүү кылып, «урушуп жатат» деген сөздүн маанисин түшүндүрдү.

Дагы бир жолку эс алуу учурундагы балдардын көңүлүн бурган нерсе кооз чымчык болду. Тарбиячы балдарга көз салганча, чымчыктын кыймылына да көңүл бөлүп, аны атады: «Бул чымчык сагызган деп аталат. Сагызган нанды чокуп жеп жатат». Белгилеп кетүү керек, балдардын эмоционалдык чөйрөсүнө таасир этүүчү сөздөрдү бат өздөштүрүп, эстеп калуусуна өзгөчө кырдаалдар жана окуялар түрткү болот. Күтүлбөгөн шарттардагы жаңы сөздөрдү жана фразаларды сунуштоо менен, тарбиячы аларды балдардын эсинен чыгып кетпөөсүн, башка шарттарда кайталанбашына көз салып турат: сүрөттөрдү карап жана алардын аталыштарын, аларга карата түзүлгөн тексттерди окуганга, сүрөттөрдүн аталыштарын тактачага жазып коёт.

Күнүмдүк жашоодо тарбиячы ар кандай кептик кырдаалдарга керек болгон жаңы сөздөрдү гана киргизип тим болбостон, балдардын кептик этикет жөнүндөгү түшүнүктөрүн да калыптандырат. Балдарга кантип саламдашууну, коштошууну, кечирим суроону, ыраазычылык билдирүүнү айтып көрсөтөт. Эже келди: «Салам!» Тарбиячы сөздү айтат, керектүү жаңсап көрсөтүүнү колдонот жана сөз жазылган тактачаны (табличка) көрсөтөт. Бирок, балдарга үлгүнү көрсөтүү жетишсиз, аларга ар дайым тааныш жана бейтааныш адамдар менен кантип баарлашуу керектигин үйрөтүү керек. Алгач балдар муну чоңдордун эске салуусу катары жасашат («салам» айт, саламдаш), андан кийин балдар бул эрежелерди өз демилгелери менен аткара баштайт.

Балдардын күнүмдүк иш-аракетин уюштуруу менен бирге, тарбиячы биринчи кезекте балдардын күнүмдүк режимин түзүүгө көңүл бурат, алардын бири-бири менен болгон байланышын жана жүрүм-турум нормаларын, өзүн-өзү тейлөө ыкмаларын калыптандырат. Кеп иш-аракетти уюштурууга жана ага баш ийүүгө колдонулат. Ошондуктан күнүмдүк режимди уюштуруу процессинде фразаларды жана сөздөрдү бир нече жолу кайталоонун кажети жок: мисалы, түшкү тамак учурунда балдарды алаксытып тамактардын аталышын суроо, эс алууга чыгуу учурундагы балдарды чогултууда — кийимдердин аталышын кайталоо ж. у. с. Ар кандай турмуштук кырдаалдардагы кептик материал кайрадан иштеп чыгуу деңгээлине жеткирилбейт, бул анын үстүндө иштөөнүн биринчи баскычы, андан ары анын өздөштүрүлүүсү күнүмдүк кыймыл-аракеттерде, сабактардагы ар түрдүү ишмердүүлүктөрдө, кеп өстүрүүдө, айлана-чөйрө менен тааныштыруу процессинде камсыздалат.

МЧББУдагы режимдик жана уюштуруу учурларды өткөрүү планынын үлгүсү менен 2-тиркемеде таанышса болот.

АЙЛАНА-ЧӨЙРӨ МЕНЕН ТААНЫШУУ ПРОЦЕССИНДЕ БАЛДАРДЫН КЕБИН/СӨЗ БАЙЛЫГЫН ӨСТҮРҮҮ¹

Айлана-чөйрө менен таанышуунун милдеттери болуп айлана-чөйрөдөгү предметтер, алардын касиеттери жана колдонуу чөйрөсү жөнүндө түшүнүгүн калыптандыруу, чоңдордун жашоосу, балдардын жашоосу, алардын өз ара мамилелери жөнүндө билимдерин тактоо; социалдык-тиричилик багытталуу көндүмдөрүн тарбиялоо, күнүмдүк жашоодо жана коомдук жайларда жүрүм-турум эрежелерин жана нормаларын өздөштүрүү; кызыгууларын өнүктүрүү жана жаратылыш кубулуштары жөнүндө түшүнүктөрүн калыптандыруу. Мектеп жашына чейинки курактагы баланын предметтик дүйнөнү таануусу туюлуучу, сезилүүчү таануунун негизинде жүрөт. Чоңдордун жана өзүнүн предметтер менен болгон кыймыл-аракеттерин байкоо жолу менен, предметтерди карап, кээ бир учурда башка анализаторлорду (сезүү, туюу, жыттоо) кошуп колдонуп балдар ал предметтердин касиеттерин, сапатын, эмнеге арналганын эстеп калышат да, керектүү кырдаалдарда туура колдонууга үйрөнүшөт. Түрдүү объектилерге баланын көңүлүн буруу, алар менен кыймыл-аракеттердин тажрыйбасын топтоо, айлана-чөйрөнү таанууга кызыгууну калыптандыруу баланын таанып-билүү жана социалдык өнүгүүсүнүн маанилүү шарттары болуп саналат. Баланын наристе кезиндеги башкы ишмердүүлүгү болгон *предметтик ишмердүүлүгү* кебинин көрсөтмөлүү, сезилүүчү негизин калыптандырууда маанилүү роль ойнойт.

Балдардын жана чоңдордун жашоо шарттары менен байланышкан түрдүү тематикалык топтордогу предметтер менен болгон кыймыл-аракеттер, өсүмдүктөргө жана жаныбарларга, адамдардын жашоосунун өзгөчөлүктөрүнө кызыгуу — мунун баары кептик материалдын өздөштүрүлүүсүнө негиз түзөт, оозеки баарлашуунун мотивдештирилишин калыптандырат. Бала үчүн айлананы таануу, сезилүүчү образдар түрүндө түшүнүктөрдү чогултуу кеп өстүрүү менен тыгыз байланыштуу. Бирок, сырткы таасирлерден эмес, ички себептердин натыйжасында пайда болуучу, атайын жетекчиликсиз калыптандырылган айлана-чөйрө жөнүндөгү түшүнүктөр көбүнчө толук эмес, фрагментардык түшүнүк болуп калат. Ошондуктан, **«Айлана-чөйрө менен таанышуу»** бөлүмү жашоонун түрдүү чөйрөлөрү жөнүндө түшүнүктөрдү калыптандырууга, байытууга жана тактоого багытталган өз алдынча багыт катары бөлүнүп турушу керек. Айлана-чөйрө менен таанышуу процесси кепти калыптандыруунун милдеттерине толук баш ийбейт, бул процесс балдардын кептик өнүгүүсүнөн алдыга озуп, стимулдаштырып турат.

Айлана-чөйрө менен таанышуу боюнча ырааттуу жана системалуу жүргүзүлгөн иштер балдарга өз кебинде айлана-чөйрөдөгү кубулуштар аркылуу баарлашуу процессине үйрөнүүгө өбөлгө түзөт. Реалдуу жана оюнчук предметтер жана алардын сүрөттөрү менен таанышуу процессинде предметтердин касиеттерин, түзүлүшүн, эмнеге арналганын таанып-билүү керектүү кептик материалды колдонууну болжолдойт. Айлана-чөйрө менен таанышуунун шартында сөздөрдү жана кептик конструкцияларды үйрөтүү түрдүү дидактикалык материалдарды кеңири колдонууга, байкоо жүргүзүүгө жана экскурсияларга чыгууга, балдардын өз кыймыл-аракеттерине негизделет.

Айлана-чөйрө менен таанышуу жана сөз өстүрүү сабактарынын тематикалары дал келгендиктен, тарбиячы кептик материалды программага берилген жалпы сөздүктөн тандайт.

Кептик материалдын көлөмү, берилиш формасы программалык талаптар менен жөнгө салынат. Кептик материал муктаждыктарга карата колдонулат: тарбиячы предметтерди

¹ Носкова Л. П., Головчиц Л. А. Методика развития речи дошкольников с нарушениями слуха: учебное пособие для студентов высших учебных заведений/Л. П. Носкова, Л. А. Головчиц. М.: Владос, 2004. 344 с.

жана алардын касиеттерин демонстрациялоо учурунда атайт, предметтерди эмнеге арналганы боюнча мүнөздөйт, жаңы сөздөрдү берет, кубулушту таанып-билүү менен байланыштуу алардын маанисин түшүнүүнү камсыздайт.

Бирок, түрдүү кубулуштар менен таанышуу процессинде сөздөр жана сөз айкаштар калыптануучу түшүнүктөрдү бышыктоо каражаты катары колдонулат. Ошондуктан, алгач сөздүн предметке тиешелүүлүгүн камсыздоо маанилүү, б. а. предмет менен сөздүн ортосундагы байланышты белгилеш керек. Бул объектилер менен болгон кыймыл-аракеттердин тажрыйбасы кеңейген сайын сөздүн жалпылоочу функциясы калыптанат. Мисалы, тарбиячы сейилдөө учурунда балдарга коңузду көрсөтөт, балдар коңуздун учуп-конуп жүргөнүн байкашат. Байкоо учурунда *коңуз* деген сөз, *коңуз учуп жүрөт* же *коңуз кыбырап басып жүрөт* деген фраза үйрөтүлөт. Башка курт-кумурскаларды байкаган учурда *учуп жүрөт, басып жүрөт* деген сөз айкаш жалпылоонун жогорку деңгээлин камтыйт.

Курчап турган чөйрө менен таанышуу процессинде жаңы сөздөрдү киргизүү жана аларды өздөштүрүү боюнча методикалык ыкма катары төмөнкүлөр колдонулат: *сапаттарды байкоо, көрсөтүү; объектилер менен практикалык иш-аракеттер, дидактикалык оюндар жана оюн техникасы, табигый кырдаалдарды пайдалануу менен баарлашуу; сүрөттөө, баяндоо; атайын шарттарды түзүү.*

Айлана-чөйрө менен таанышуу процессинде балдардын кебин өстүрүү боюнча иштерди жүргүзүп жатып, тарбиячы предметтер жана курчап турган чөйрөдөгү кубулуштар жөнүндө түшүнүктөрдү калыптандыруу менен байланыштуу сөздөрдү жана сүйлөмдөрдү киргизүүнү камсыз кылат. Бирок, тарбиячы сөздөрдү ар бир балага жаттатуу, айттыруу учурунда узакка чейин иштөө менен алектенбейт. Анын объекти болуп кептик каражаттар эмес, чындык турмуш объектилери саналат. Предметтик, оюндук кыймыл-аракеттердин, сүрөт тартуунун, жабыштырып жасоонун, лото жана альбом даярдоо процессинде тарбиячылар чындыкка кызыгууну, түрдүү объектилер менен кыймыл-аракеттерге умтулууну калыптандырат. Тарбиячы айлана-чөйрө менен таанышуу боюнча берген сөздөр жана сүйлөмдөр кеп өстүрүү сабактарында атайын иштеп чыгуу предметине айланат. Кеп өстүрүү сабактарында бул материал системалаштырылат жана маани, форма жагынан иштелет, ишмердүүлүктүн ар кандай түрлөрүндө (үгүп-көрүп кабыл алуу, сүйлөө, жарым-жартылай окуу), түрдүү коммуникативдик сүйлөмдөрдө колдонулат.

ИШМЕРДҮҮЛҮКТҮН АР КАНДАЙ ТҮРЛӨРҮНДӨ БАЛДАРДЫН КЕБИН ӨНҮКТҮРҮҮ (оюн, көркөм өнөр, конструкциялоо ж. б.)¹

Кепти өнүктүрүү оюн, көркөм өнөр, эмгек, дене тарбиялык жана музыкалык тарбия, элементардык математикалык түшүнүктөрдү калыптандыруу менен тыгыз байланышкан. Ар бир ишмердик өзүнө тиешелүү түрдүү милдеттерди камтыйт, балдардын кебин өнүктүрүү маселелери жана суроолору да ага ылайык чечилет.

Күнүмдүк турмушта кептик материал көп жолу кайталоонун натыйжасында кабыл алынат, ал эми сабакта болсо кептик материал чыгармачылыктын түрлөрүндө көпчүлүк учурда регламенттешет жана тематикалык логиканын негизинде кабыл алынат. Кептик материал тематикалык жалпылыкка ээ. Бул сабактарда же бош убакта тигил же бул билгичтиктер жана көндүмдөрдү калыптандыруу менен байланышкан милдеттер башкы ролду ойнойт, кепти өнүктүрүүнүн милдеттери аларга баш иет жана экинчи планда болот.

¹ Носкова Л. П., Головчиц Л. А. Методика развития речи дошкольников с нарушениями слуха : учебное пособие для студентов высших учебных заведений. М. : Владос, 2004. 344 с.

Оюн мектепке чейинки балдардын жашоосунда өзгөчө орунду ээлейт. Сюжеттик-рол-дошкон, дидактикалык жана кыймылдуу оюндар балдардын кебине жана активдүүлүгүнө, алардын кептик баарлашуусунун калыптанышына жагымдуу шарт түзөт. Г. Л. Выгодскаянын ою боюнча: «Оюнда кепти өздөштүрүүнүн шарттары түрдүү болгон кырдаалдар түзүлөт, ошондуктан эффективдүү». Ал оюнда сөздүн мааниси жана функциясы өнүгөт деп белгилейт; «оюн учурунда аткарылган аракеттер сөздүн маанисин түшүнүүгө генетикалык негиз катары кызмат кылат». Кептин маанилик жагын кеңейтүү жана байытуу оюнда сөздүн ролун жөнгө салууну жогорулатууга түрткү болот. Оюнда кептин өнүгүүсүн аныктоо фактору катары чыгармачылыктын жүрүшүндө чоңдор менен балдардын өз ара пикир алуусун уюштуруу каралат. Жаңы окуп жаткан, кептик баарлашуусу жаңы гана калыптанып жаткан балдарга тарбиячы керектүү сөздөрдү айтып, аларды артынан кайталатып жардам берет. Чоңураак балдар бүт жамаат катышкан оюндарда аткарылып жаткан кыймылдардын баарына катышкысы келет, алардын колдонулуучу оюнчуктарды, ролдорду бөлүштүрүүгө өз ара макулдашып чечишүү муктаждыгы күчтүү болот.

Балдардын өнүгүүсүндө көркөм сүрөт искусствосунун ар түрдүү түрлөрү маанилүү роль ойнойт, ал сенсордук тарбия берүүнүн, курчап турган чөйрөнү түшүнүүнүн, кабыл алуусун калыптандыруунун, эмоционалдык-эстетикалык таасирдин каражаты катары кызмат кылат. Чыгармачылыктын бул түрү балдардын кебин өстүрүү планында маанилүү мүмкүнчүлүктөргө ээ: буюмдарды изилдөө процессинде балдар алардын аталыштары, өңү, формасы, көлөмү, жайгашкан мейкиндиги менен таанышышат; куралдардын аталыштарын жана жасалган материалын, сүрөт тартуунун техникасын жана изилдөөнүн ыкмаларын таанып билет. Жамааттык иш-чарада же сүрөттөрдү, жасалгалоолорду аткаруу учурунда баарлашуу процесси, коммуникативдик багыты боюнча түрдүү нерселерди камтыйт: суроолор, өтүнүчтөр, отчеттор, балдардын аракеттерин жана иштерин баалоо.

Баланын акыл-эсин өнүктүрүүдөгү маанилүү роль элементардык математикалык түшүнүктөрдү калыптандыруу сабактарына таандык. Сандык, мезгилдик, мейкиндик түшүнүктөр, ченем жөндөмдөрүн калыптандыруу буга дал келген терминологияны кабыл алуусун болжолдойт.

Балдар тарабынан математикалык материалды кабыл алуу процессинде ... *чоң, ...кичине, канча, ошончо, кош ж. б.* сөздөрдүн маанисин өздөштүрүү өзгөчө маанилүү роль ойнойт.

Музыкалык тарбиялоо кепти ритмико-интонациялык жактан калыптандыруу үчүн, үндү өнүктүрүү үчүн маанилүү болуп саналат. Музыкалык тарбиялоо процессинде балдардын атайын терминдер жана сөз айкаштары менен сөз байлыгы байыйт, ал өз учурунда музыкалык-ритмикалык чыгармачылык процессинде пикир алышууга түрткү болот.

Тарбиячынын ишмердүүлүгүнүн же балдардын эркин чыгармачылыгын уюштуруунун башка түрлөрү, ал процессте эмгекке тарбиялоо, физикалык өнүгүүсү, мектепке чейинки балдардын кебин өстүрүү үчүн маанилүү.

Оюндарды, эмгекти, көркөм чыгармачылыкты жана конструкциялоону, физикалык жана музыкалык тарбиялоону, математикалык кабылдоосун түзүү процессиндеги кептик материалды шарттуу үч топко бөлүп караса болот.

Биринчи топко бул ишмердүүлүккө тиешелүү болгон сөздөр жана фразалар, б. а. «терминологиялык» кептик материал кирет.

Экинчи топко сюжеттик-ролдук, дидактикалык же кыймыл оюндардын, сүрөт тартуу, ийлеп-чаптоо, эмгек тематикасын чагылдырган кептик материал киргизилет. Бул кептик материалдын бөлүгү балдарга ар кандай күнүмдүк кырдаалдардын негизинде, кырдаалдык, экскурсиялык, сүрөттөрдү кароо менен байланыштуу ж. б. тааныш болуш керек.

Үчүнчү топтун кептик материалы сөздөрдү жана фразаларды камтыйт, чоңдор менен балдардын жана чыгармачылык үстүндө өз ара пикир алышуусун уюштуруу менен байланыштуу.

Чыгармачылыктын ар түрдүү түрлөрүндөгү сабакка кептик материалды тандоодо тарбиячы ушул үч топту эске алуусу керек.

Жогоруда берилген ар бир топтун материалды тандоосун жана мазмунун карап чыгалы. Чыгармачылыктын ар бир түрү, чыгармачылыктын башка түрлөрүндө кездешпеген спецификалык сөздөрдү жана сөз айкаштарды колдонуу менен байланыштуу. Бул объекттердин, иш-аракеттердин аталыштары, буюмдардын белгилери. Мисалы, көркөм чыгармачылыкта материалдардын, инструменттердин, куралдардын, аткарылып жаткан кыймылдардын аттары (*кагаз, калем, фломастер, кыл калем, тарт, ийлеп-чапта, жабыштыр, жаса, чапта, боё, карма*); өңдөрдүн/түстөрдүн, геометриялык фигуралардын, көлөмдөрдүн, буюмдардын жайгашуу мейкиндигинин аталыштары. Дене тарбия сабактарында кыймылдардын, спорттук жабдуулардын жана атрибуттардын аталыштары (*секир, ыргыт, бас, обруч, тепкич, колонна* ж. б.). Бул кептик материал өзүнө тийиштүү болгон чыгармачылыктын нугунда колдонулгандыктан, ошол сабактарда кабыл алуусун камсыз кылуу керек. Ошондуктан тарбиячы күн мурунтан ошол бөлүмдүн программасында көрсөтүлгөн сөздүктөн керектүү кептик материалды тандап алат. Ал сөздөрдү жана фразаларды жакшы эстеп калуусу үчүн күн мурунтан тактага же кичинекей таблицкага жазып коёт. Алар оозеки түрдө берилет.

Педагогдор сөздөрдүн маанисин чечмелөөнүн ыкмаларын алдын ала аныкташат: бул предметти көрсөтүү (*кыл калем*), кыймыл-аракетти көрсөтүү (*штрих менен сызып чык; сууга мал; секир, тоголон ...*), касиеттерин көрсөтүү (*жумшак пластилин*), дидактикалык оюндар (*«тоголонот — тоголонбойт»*), бала менен бирге аткарылган иш-аракеттер (*куурчакты жуундур*) ж. б. Предметти туура көрсөтүү, анын касиеттерин жана аткарылган кыймыл-аракеттерди демонстрациялоо маанилүү. Балдар предметти жакшылап көрүп турушу керек, кабыл алуу процессинде изилдөөнүн башка жолдорун да колдонуп, предметти кыймылдатып, кармалап, сыйпалап, титиретип, шылдыратып көрүп, дагы башка сезим-туюмдарын иштетүү аркылуу изилдеп отуруп таанышыш керек.

Тарбиячы айткан сөздөр ишмердүүлүктүн белгилүү бир түрү менен байланышып, фразаларга кошулат (*кыл калемди алгыла, шарды боёгула*). Кеп өстүрүү боюнча иштерди предметтердин жана оюнчуктардын аталыштарын билдирген атайын сөздөр менен сүйлөмдөрдү берүүгө эле алып барып чектеген жарабайт. Этиштердин сөздүгүнүн топтолушу балдардын өз ара сүйлөшүп, бири-бири менен диалогго чыгып кетишине өбөлгө түзөрү өтө маанилүү.

Тарбиячы балдардын кебиндеги темага байланышкан кептик материалды тактайт жана активдештирет. Мисалы, «Оорукана» деген оюнду өткөрүүдө балдар сөздөрдүн жана фразалардын маанисин тактап алышсын (*ооруп калды, дарылайт, айыктырат, врач дары берди, кебез, айыкты, сүйүндү* ж. б.). Бул материал башка предметтер (айлана-чөйрө менен таанышуу, кеп өстүрүү) боюнча балага тааныш болушу мүмкүн, оюн учурунда сөздөрдүн мааниси конкреттештирилет, такталат, жаңы контекстте балдардын кебине кошулат.

Ошондой эле ишмердүүлүктүн убагында балдар менен баарлашууну уюштуруу үчүн керектелүүчү материал алдын ала пландаштырылат. Мында балдарды уюштуруу менен байланышкан сөздөр жана фразалар (*Отургула, мен жакка карагыла, ким жок? Мээрим кайда? Эмне кылабыз? Карагылачы, менин колумда эмне бар? Сүрөт тартабыз. Мээрим, калемдерди балдарга таратып бер. Акылбек, калем сура. «Бер» де. Касым кандай*

тартты?) кошулат. Балдар менен чоңдордун баарлашуусуна керектүү фразалардан башка, балдардын өз ара сүйлөшүүсү үчүн башка фразаларды пландаштырат. (*Касымдан сура. Акылбекке жардам бер*). Алардын саны жыл сайын көбөйүп турушу керек. Мисалы, кенже топтогу «Алма» темасындагы сүрөт сабагына (натураны көрүп сүрөт тартуу) тарбиячы төмөнкү кептик материалды тандайт:

- *Алма тартабыз. Карап, тегеретип чий.*
- *Бул алма. Алма тоголок. Алма сары. Кичинекей чуңкуру бар. Сабы бар.*
- *Калемдерди таратып бер. Нуркыздын калемин сура. Сары калемди алгыла. Сүрөт тарткыла. Көңүл коюп кара. Абайла. Сен эмне тарттың? Касым кандай тартты? Азаматсың.*

Тарбиячы ар башка сабактарында кептик материалга бирдей структурадагы фразаларды кошот. Ал фразалар түрдүү ишмердүүлүк үчүн жалпы болуп эсептелет да, балдардын эркин ишмердүүлүгүндө кеңири колдонулушу мүмкүн. *Сен эмне кылгың келет? Эмне оюн ойногуң келет? Эмне тарткың (чаптагың, кургуң, жасагың) келет? Мага жагат (жакпайт). Чарчадым. Уйкум келди. Ойногум келди. Тамак жегим келди. Ыйлагым келди* деген сыяктуу сүйлөмдөр балдар тарабынан сабактан тышкары бардык учурларда, сабактарда да колдонула берет.

Тарбиячы сабакка алдын ала даярдаган сөздөр менен фразалардан башка да балдардагы жаңы сөздөргө болгон муктаждык да эсепке алыныш керек. Мисалы, «Майрам» деген тема боюнча сүрөт тартып жатканда бала салют тарткысы келди дейли, баланын бул каалоосун эске алып, тарбиячы ушул жаңы сөздү балдарга айтып үйрөтүү үчүн жазып, кайталатып, туура айттыра баштайт. Балдардын кебин активдештирүү максатында атайын кырдаалдарды түзүүгө ниеттенип, тарбиячы баланы же өз алдынча жаңы сөздү айтып, же чоңдорго кайрылып үйрөнгүсү келгидей абалга алып келет. Мисалы, тарбиячы сүрөт тартуу учурунда балдардын алдына бир партага суу куюлган идиш койгонду үнүтүп же турган идишти алып койду дейли. Бала жаңсап, ымдап баштаганда тарбиячы, дароо эле «Аа, сага суу керекпи? Мен үнүтүп калган турбаймынбы?» — деп айтпайт. Бала өзү «*Менде суу жок. Мага суу керек*», — деп айтышын күтүп турат, бала таптакыр айта албаса гана, бир аз жардамдашып, кайталатып, үйрөтөт. Ошондо гана бала сүйлөөгө умтулат.

Баланын сюжеттик-ролдук жана кыймылдуу оюндар сыяктуу ишмердүүлүгү, сүрөт тартуу ишмердүүлүгүнүн бардык түрлөрү символдоштурууну калыптандыруу менен тыгыз байланышта болот жана элестетүүнү, кыялданууну, ой жүгүртүүнү өнүктүрүүнүн жогорку деңгээлин болжолдойт. Бул ишмердүүлүктөрдүн өтмө маанилүү мүнөздөмөсү оюн учурунда предметтердин аталыштарын башкача атап өзгөртө билүүсүн (*кубикти үтүк деп, бош коробканы — телевизор деп өзгөртүп аташы*), кыялындагы кыймыл-аракеттерди шарттуу кыймылдар аркылуу түшүндүрүүсүн («Жаңы конуш»/оюнун ойноп жатып, буюмдарды ташып жүрүшү, башка үйгө көчүп атканы) калыптандырат. Ошондуктан оюн жана сүрөт тартуу ишмердүүлүгү боюнча адистер балдардын предметтер жана кубулуштар жөнүндө конкреттүү, так элестетүүлөрүн калыптандырууга көңүл бурушат. Оюн учурунда же сүрөт тартканда балдардын элестете алуу ыктары керек болот. Мисалы, алмаштыра турган предметтин аталышын так, туура билген күндө гана, ошол предметтердин касиеттерин, эмне үчүн керектигин бала конкреттүү айта алган учурда гана оюнда колдонуу мүмкүн. Антпесе, мааниси толук эмес болуп, так эмес маанидеги сөздөрдү эстеп калуу коркунучу жаралат. Ушул эле шарттар элестетилген предметтердин аттарын өзгөртүп айтууга да тиешелүү. Эгерде бала оор баштык эмне экенин, кандай экенин реалдуу билбесе, түшүнбөсө, ал оор баштыкты элестетип көрсөтүп, аны көтөрө албай кыйналып сүйрөп же жылдырып, кайра коюп, кайра сүйрөп бараткандай кылып көрсөтүп да, туура сөз айкаштар аркылуу айтып да бере албайт эмеспи.

Ушул эле талаптар сүрөт тартуу ишмердигине да тиешелүү: сөз менен берген нускама боюнча сүрөт тартуунун негизинде так түшүнүктөрдү калыптандыруу зарылчылыгы жатат, айрыкча элестетүү боюнча сүрөт тартуу, жабыштырып жасоо, конструкциялоо процессинде бул өтө маанилүү. Бул эки тараптуу процесс: бир жагынан, сөздүн маанисин өздөштүрүү предметтердин жана кубулуштардын касиеттерин тагыраак айтып берүүгө жардам берет, экинчи жагынан — нускамаларды, сүрөттөөлөрдү, тексттерди колдонуп сүрөт тартуу бала үчүн сөздүн артында эмне деген түшүнүк жатканын көзөмөлдөө каражаты болуп саналат.

Дене тарбия жана музыкалык тарбиялоо убагында, оюндарга, эмгекке, сүрөт тартууга жана башка түрлөрүнө үйрөтүүнүн процессинде балдарды сүйлөгөнгө жана жөнөкөй диалогдорду түзүүгө, бири-бири менен макулдашууга, каалоосун жана суранычын билдирүүгө үйрөтүү керек.

Колдонулуучу кептик материалдын көлөмү, мазмуну жана структурасы окутуунун этабынан, ишмердүүлүктүн ыктарынан жана көндүмдөрдөн көз каранды болот. Кептик конструкциялардын мүнөзү жана татаалдыгы кеп өстүрүү боюнча программанын талаптары боюнча аныкталат. Тарбиячы, кеп өстүрүү боюнча программанын талаптарын эске алып, балдар качан тарбиячынын ишмердик боюнча берген суроолоруна жооп гана берерин, качан өздөрү суроо берип, жасаган ишин, эми эмне кыла турганын айтып, бир нерсе сурай баштаарын аныктайт. Бирок, балдардын кебине жогорураак талаптарды коюп баштоо баланын ишмердигине зыян келтирбеш керек, оюндун, сүрөт тартуунун, эмгектин төмөн деңгээлинин фонунда формалдуу жүргүзүлбөш керек. Балдардын оюнун, сүрөт тартуусун же конструкциялоосун токтотуп, оюнчүктүн атын же куралдын аталышын айткыла деп талап кылган туура эмес, жасап жаткан ишин же жасап бүткөн нерсесин айтып бергиле деп баланы тажатып сурай бербеш керек. Ушинтип, кептик нускамаларды узакка чейин тактай берүү, дене тарбия сабагы учурунда түшүндүрө берүү сабактын кыймылдуу жыштыгын төмөндөтөт, терс таасир берет.

Ар бир кийинки этапта оюндун, конструкциялоонун, сүрөт тартуунун сюжеттери өнүгөт, ошондо сөздүктү жана оозеки сүйлөшүү көндүмдөрүн байытуу керек. Эгерде ишмердүүлүктүн жүрүшүндө кептик материал өз убагында киргизилбесе, анда оюндун, конструкциялоонун, сүрөт тартуунун деңгээли программанын талаптарына дал келбей, «чийки» бойдон кала берет.

Оюндун, сүрөт ишмердүүлүгүнүн, эмгек кыймылдарын аткаруунун жүрүшүндө балдар өздөрү колдонуп жаткан предметтерин, оюнчүктарын, жасап жаткан, жасап бүткөн кыймыл-аракеттерин атай алышы керек, суроолорго жооп бере алышы керек. Сүрөт тартууда бул: *Сен эмнени тартасың (курасың, жабыштырып жасайсың ...)? Алманын (алмуруттун, машиненин, матрешканын) түсү (формасы, чоңдугу) кандай? Кандай түстөгү калемдер керек? Сен эмненин сүрөтүн тарттың? Касымдын тарткан сүрөтү кандай? ж. б. Оюн учурунда бул кептик конструкциялар: Сен кайсы оюнду ойнойсуң? Сен ким менен ойнойсуң? Сен ким болгучу келет? Сенин ролуң кандай? ... оюнун ойнош үчүн бизге эмне керек? Милиционер эмне кылып жатат?*

Кептик материал оозеки же жазуу түрүндө бериле турганы балдарга жана окутуунун этаптарына жараша болот. Айрым жакшы тааныш сөздөр жана сүйлөмдөр оозеки уктурулушу мүмкүн. Сунушталган сөздөрдү жана фразаларды балдардын түшүнүүсү, аларды иш жүзүндө колдонуусун камсыздоо маанилүү.

Сунушталган кептик материал балдардын ишмердүүлүгүн түшүнүүгө жана өнүктүрүүгө жардам бериш керек. Бирок, түрдүү чыгармачылыкта кеп өстүрүү боюнча иштер өтө маанилүү экендигине карабастан, оюндун, сүрөт тартуунун, дене тарбиянын бардык тараптары кеп өстүрүү ишине баш ийип калбаш керектигин унутпаш керек. Антпесе, оюн

же сүрөт тартуу балдар үчүн кызык болбой калат, сөз өстүрүү боюнча сабакка айланып кетет да, баланын эмоционалдык маанайы начарлайт.

Түрдүү ишмердүүлүккө караган кептик материал дайым эле биздин күнүмдүк жашообуздагы тиричилик чөйрөсүн чагылдырган түшүнүктөргө тийиштүү боло бербейт. Калыптандырылып жаткан түшүнүктөрдүн кайсы бир бөлүгү илимий мүнөздө болот да, илимий чөйрөсү менен байланышат. Бала бакчада калыптандырылган түшүнүктөр жана сөздөр менен сүйлөмдөр мектепте окулуучу предметтерге баштаган түпкү багыт болуп калат. Мисалы, математикалык терминдер бала бакчада окутулуп баштап, кийин мектепте улантылат.

Ошентип, балдардын түрдүү ишмердүүлүгү алардын кеби менен тыгыз байланышта калыптанат жана өнүгөт, бул өз кезегинде кептин мазмундук тарабын калыптандырууга, кептик баарлашуу көндүмүн өздөштүрүүгө жардам берет. Тарбиячы жаңы кептик материалды кантип окуткандыгы, баарлашуунун түрдүү шарттарында кептик материалды кантип активдештиргени абдан чоң мааниге ээ, анткени так ушундай болгон учурда гана тил мугалими кеп өстүрүү боюнча сабактарды баштаганга чейин эле кептик материалды балдардын алгачкы кабыл алуусу камсыздалып калат.

БАЛДАРДЫ ЭКИНЧИ ТИЛГЕ ОКУТУУДА, ТИЛДИК ЧӨЙРӨНҮ ТҮЗҮҮДӨ ТАРБИЯЧЫНЫН РОЛУ¹

Жогоруда белгиленгендей, көп тилдүү билим берүүдө топтун тарбиячысынын башкы тапшырмасы — бул окутуу чөйрөсүн түзүү жана тууроо үчүн үлгү жана балдар менен чоңдордун сүйлөөдө өзүн алып жүрүшүнүн модели.

Тил үйрөтүүдө тарбиячынын балага берген суроолору абдан маанилүү. Тарбиячы суроо берген кезде, бала ойлонот, түшүнөт жана өзүнүн сөздүк корунан туура келген сөздү тандайт. Муну менен, биз баланын тил билүүсүн көнүктүрөбүз. Тажрыйба көрсөткөндөй, чеберчилик менен жана өз убагында берилген суроолор баланы тийиштүү сөздү туура тандоого жана баланын кебин логикалуулугун жакшы жакка өзгөртөт.

Буга чейин айтылгандай, тил үйрөтүү методдору ар түрдүү. Алардын ар түрдүүлүгүн бала үчүн кыйла жеткиликтүү жана кызыктуу жол менен коюлган тапшырманы чечүү максатында тарбиячы пайдаланышы керек. Методдорду тандоо балдардын жаш курагына жана тапшырмалардын мүнөзүнө жараша болот. Экинчи тилди үйрөтүүдө балдардын сүйлөө жөндөмдүүлүктөрүн жана көндүмдөрүн көнүктүргөндөй, алардын курчап тургандар чөйрө жөнүндө алгачкы элементардык билимин калыптандыргандай түзүү керек. Стандарттан тышкаркы методикалык ыкмаларды пайдалануу ар бир баланын билүү тырышчаактыгын, активдүүлүгүн жана чыгармачылык жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүүгө таасирин тийгизет. Аудио жана видео тиркемелер, жарашыктуу жасалгаланган көргөзмө жана таркатып берүүчү материалдар балдардын ишмердүүлүгүнүн көп түрдүүлүгүн камсыз кылат. Сүйлөө жөндөмдүүлүгүн жана көндүмдөрүн калыптандыруу тез жүрүшү үчүн үйрөтүү чөйрөсүн туура уюштуруу керек. Дал ушул шарттарда сүйлөө көндүмдөрү жана жөндөмдүүлүгү кыйла бекем жана ийкемдүү болот.

Балдарды экинчи тилге үйрөтүү максатынын негизинде тил чөйрөсү баарынан мурун өнүктүрүү мүнөзүнө ээ болушу керектигин эске алуу зарыл, б. а. өнүктүрүүчү тил чөйрөсүн түзүү керек. Бардык методикалык ыкмалар, окутуу каражаттары, көргөзмө жана таркатып

¹ Гарифуллова В. Ф. Роль воспитателя в создании языковой среды в обучении детей татарскому языку // Академия дошкольного образования, 2010–2017. // [Электронный ресурс]. URL: https://www.adou.ru/conference_notes/24. (Дата обращения: 18.07.2017).

берүүчү материал, пайдаланылуучу куралдар жана жабдуулар башка тилдик чөйрөнү өнүктүрүүчү жана үйрөтүүчү мүнөздү түзүшү жана колдошу керек.

Тилдик өнүктүрүүчү чөйрө өзүнө тилдик жана предметтик чөйрөнү камтыйт. Предметтик чөйрө баланы өзүнө тартып, тилге болгон кызыгуусун пайда кылат. МЧББУда предметтик чөйрөнүн ролу абдан чоң, анткени бала анда туруктуу байланышта болот. Бала келип, көрүп, керектүүсүн, кызыгуу жаратканын колуна алса болорун билет. Мындай байланыш окуп жаткандар үчүн дагы, окутуп аткандар үчүн дагы маанилүү болот. Бул чөйрө интерактивдүү мүнөзгө ээ. Стол үстүндөгү оюндардын, лотонун, доминонун, тематикалык таблицалардын, алгоритмдердин, оюнчуктардын жана оюнчук жоокерлердин болгону жакшы.

Оюнчук, көбүнчө куурчак биздин сабактарда, режимдик учурларда экинчи тилде сүйлөшүүдө активдүү катышуучу болуп берет, ал эми тарбиячы балдар менен куурчактын (персонаждын) жардамы аркылуу сүйлөшөт, ал сүйлөшүүнү, тилдик чөйрөнү башкарууга мүмкүндүк берет. Куурчак же персонаж киришүүнү жүргүзүүгө, лексикалык бирдиктерин иштетүүгө, тилдик материалдык көлөмүн камсыз кылууга мүмкүндүк берет.

Куурчакты пайдалануу экинчи тилди пайдаланууда күчтүү мотивацияны камсыз кылат, ошондой эле сабактарда өзгөчө достук атмосфераны түзөт. Мында сабактарга катышкан персонаж туруктуу, өзүнүн мүнөзүнө, адаттарына ж. б. ээ болгон шартты сактоо зарыл. Мисалы, биздин сабактарга келген куурчак Айка абдан боорукер, ачык мүнөз, шайыр, ырдаганды жана кыймылдуу оюндарды ойногонду жакшы көрөт.

Тарбиячынын ролу тилдик чөйрөнү түзүүдө негизги каражат катары чыгат. Ал тууроо үчүн үлгү жана балдардын сүйлөөдө өзүн алып жүрүшүнүн модели болуп саналат.

Тил үйрөтүү таасирин жогорулатуу үчүн айрым шарттарды сактоо керек:

- тилдин жеткиликтүүлүгүн;
- татаал сүйлөмдөрдөн качуу;
- кайталоолорду пайдалануу, сөздү кайра-кайра кайталоо;
- көргөзмө куралдарды пайдалануу;
- кырдаалды сүрөттөө;
- жаңсоо тилин пайдалануу.

Ушул методикалык принциптер экинчи тилде сүйлөшүү процессин туура уюштурууга жана балдар үчүн тилдик чөйрөнү түзүүгө жардам берет.

ТИЛДИК БАЙЛАНЫШ АТМОСФЕРАСЫН ТҮЗҮҮ¹

Экинчи тилди үйрөнүүдө баарынан мурун үгүү жана кайталоо касиети сыяктуу жалпы жөндөмдүүлүк; өнөктөш менен реплика алмашуу аркылуу пикир алышууга катышуу; айтылган комплекстерден кийин белгилүү бир маанилер бекемделиши мүмкүн деп эсептөө; сүйлөө агымын сөздөргө бөлүү жана сөздөрдөн фраза, фразалардан сүйлөмдөрдү түзүү; контексттен улам-улам сөздөрдү алмаштыруу, синонимия жана антонимия бар экенин түшүнүү; адамдык пикир алышууда суроо-жооп конструкциясынын жалпы тиби: *Бул эмне? Эмне кылып жатат? Кайсы? Канча? Кантип? Кайда?* ж. б. бар экендиги кирет. Баланын акырындык менен адамдар ортосундагы пикир алышуу кандайча жүрөрү жөнүндөгү кеңийтилген билиминен улам, ал өзүнүн пикир алышуусун экинчи тилде биринчиде кандай билсе, ошого окшоштуруп түзөт. Экинчи тилде калыптанбаган жөндөмдөр кайталоолордун, сырдык сөздөрдүн, үн тууроонун, жеке аттарды, эне тилдеги сүйлөө

¹ Протасова Е. Ю., Родина Н. М. Мектепке чейинкилерди чет тилине окутуу методикасы. — «Чет тили» адистиги боюнча окуп жаткан ЖОЖдордун студенттери үчүн окуу куралы. — М. Владос, 2010. — 201 с.

элементтерди, мимканы, жаңсоону кошуунун, сүрөттү, дененин кыймылын көрсөтүүнүн, ойлоп табуунун, ошондой эле пикир алышуучуга түз суроо берип, пикир алышуу боюнча өнөктөшү айта турган ойго карата өзүнүн божомолун айтуунун эсебинен толук сүйлөшүүгө чейин түзүлүшү мүмкүн.

Биринчиден, топто тилдик мамиленин жагымдуу атмосферасын түзүү жолунда төмөнкүлөрдү кабыл алуу керек — бул топто жакшы эмоционалдык климатты, иштиктүү, кызыктуу кырдаалды түзүү.

Экинчиден, тарбиячы типтүү оюн ыкмаларын чет тилин окутуу максатында пайдалануу үчүн ар дайым балдардын ойногонуна көз жүгүртүп, кантип жана кайсы оюнду ойноп жатканын түшүнүшү керек.

Үчүнчүдөн, баланы башка тилди түшүнүүгө жана ушул тил колдонулган учурда түшүнүүгө аргасыз кылуу.

Төртүнчүдөн, кырдаалды уюштуруу зарыл болгон убакыт келди, анда балдар бир нерсеге жетүү үчүн, б. а. алар каалагандай болушун айтуу үчүн тилди пайдаланууга аракет кылышы керек.

Мисалы, баарында кыл калем бар, ал эми биринде жок, ал өзү же анын өнөктөшү тарбиячыга кыл калем берүүсүн суранып кайрылат. Мындай болушу да мүмкүн, бала өзү кайсы бир буюмун ала албайт; тарбиячы баарына сабак үчүн андан материалдарды суроосун сунушташы мүмкүн; бала кайчы сураган учурда, дароо ага чуркоонун кереги жок, аны кайдан алса болорун так сүрөттөп айтып (биринчи жолу көрсөтүп, экинчи жолу жаңсап, үчүнчү жолу оозеки айтып) берүү керек. Мында бир жагынан пайда болгон кырдаалды пайдалануу, экинчи жагынан алар өзүнөн өзү, капысынан пайда болуусун уюштуруу зарыл.

МЕКТЕПКЕ ЧЕЙИНКИ КУРАКТАГЫ БАЛДАРГА САБАКТАРДЫ УЮШТУРУУНУН ФОРМАЛАРЫ¹

Сабакка даярданууда окуу максаттарын бөлүп алуу, план түзүү, материал тандоо, иш ордун түзүү, иштин түрдүү тиби үчүн, кыймылдуу оюндар, айтып берүү жана угуу үчүн, көргөзмө материал менен ойноо үчүн орундарды (жамааттык, жуптук, жеке) ойлонушту, тактага сүрөт тартуу ж. б. Өтүлгөндү кайталоону, жаңыны өтүүнү, материалды бекемдөө жана активдештирүү боюнча ырааттуу жана түрдүү иштерди, балдардын тилдик жөндөмдүүлүктөрүн караштыруу зарыл. Тарбиячыга журнал жүргүзүү пайдалуу, ага ал балдардын катышканын, ийгиликтерин жана жетишкендиктерин каттайт, ошондой эле күндөлүк толтурса, ага аткарылган иштерди жана мындан ары эмне кылуу керектиги жөнүндө болжолдуу пландарын жазып турат.

Балдар менен бирге түрдүү кызыктыруучу сөздөрдү, образдарды же предметтерди (ачылуучу жана жабылуучу, белгилүү бир мүнөзгө ээ болгон, таякчаларды — кол менен кармоо үчүн, кагаз баштыктардан — башка кийүү үчүн, аны менен жаңсоого болот, аны ич жагына карай оодарууга, белгилүү бир аракеттердин символу катары пайдаланууга болот) даярдоо керек. Аларды сабактан тышкары, эгерде мындай иштер бир аз убакытты ала турган болсо, өздөрүнүн аракеттин сүрөттөө менен сабакта дагы жасаса болот. Сабактар үчүн реквизитке кыймылдоочу бөлүктөрү бар күлкүлүү көп функциялуу оюнчуктар, конструкторлор, түстүү пластилин ж. б. кириши мүмкүн. Топтомдордун бөлүктөрдүн өз ара өлчөмү жана түсү боюнча салыштыруу, сорттоо, кайра саноо, сапка тизүү, оюн уюштуруу

¹ Протасова Е. Ю., Родина Н. М. Методика обучения дошкольников иностранному языку : учебное пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности «иностраннный язык». М. : Владос, 2010. 201 с.

(мисалы, өзүнүн чыканагына, колтугуна, чөнтөгүнө жайгаштырып, аракетин сүрөттөп, андан кийин балдардан сурап, дагы кайда аларды жайгаштырууга болору жөнүндө тапшырма берүү) керек. Алар менен жашынмак, «Эмне жоголду?», «Эмне өзгөрдү?», «Сыйкырдуу баштыкча», «Бул эмнеге керек, ойлоп тапчы» ж. б. оюндарды ойносо болот. Белгилүү бир оюндардын тибин жана тапшырмаларды балдардын төмөнкү абалдарында аткарууга болот:

- тегерек боюнча, анын ичинде же анын чегинен тышкары турушканда / отурушканда / жүрүшкөндө (команда боюнча бул өзгөрүшү мүмкүн);
- өз алдынча же шарт боюнча бир типтүү аракет кылышат;
- предметти бири-бирине өзүнүн алдынан же артынан колу же буту менен өткөрүп беришет;
- кыймылдарды кезеги боюнча, үлгү боюнча, биринин артынан бири, бир убакта аткарышат;
- бир же ар башка столдордо, топто эки-экиден жубу менен же жалгыздан отурушат;
- кыймылды туурашат же кайсы бир образды элестетишет;
- жалпы сюжет жана жалпы ой менен байланышкан, декорация жана реквизити бар. Оюндар балдар үчүн кызыктуу жана актуалдуу темаларда ойлонуп табылышы мүмкүн:
- жалпыга маалымдоо каражаттарында айтылгандар жөнүндө (жанар тоонун аталышы, суу каптоо, орбиталык космостук станциянын учуусу);
- окулуп жаткан китеп, жакында көргөн тасма менен байланышкан (мисалы, Питер Пэн жөнүндө, Телепузиктер жөнүндө, Покемондор жөнүндө ж. б.);
- топ тарабынан башка сабактарда же бала бакчанын жалпы программасы боюнча окулгандар (экологиялык көйгөйлөр, фермадагы жашоо, түүлүп өскөн шаардын кооз жерлери, жаңы жылдык майрам);
- капысынан пайда болгон жана бүгүн кызыктуу болгон (пони минүү, башка шаарга же башка өлкөгө баруу, кат алуу);
- балдарды начар аба ырайында алаксыткан жана аны ишмердүүлүктүн түрлөрүндө көпкө талкуулоого мүмкүндүк берген, ошондой эле иштин баарын долбоор түрүндө түзгөн («Кенч аралы», «Коркунучтар бөлмөсү», «Түштүк полюстагы жашоо»).

Ар бир темага жомоктук кубаттоо (дене тарбия мүнөтүн алмаштырган тандалып алынган сюжетке ылайык тууроо), сөз менен коштолгон кыймылдуу ыр, кандайдыр бир ыр саптарын тандап алуу керек. Теманын үстүндө иштөөнү аяктоо чоң сюжеттик картинаны боё же аткарылган иштерди, өтүлгөн сөздөрдү жана сабактын учурунда тартылган фотосүрөттөрдү бир китепчеге кошуу сыяктуу таризделиши мүмкүн. Тарбиячы тилдик материалдын чоң бөлүгүн өзү жана ал манипуляциялаган персонаждар аркылуу берет. Бирок, ал кайсы жерде болбосун, мүмкүн болушунча сабак учурунда сөздөрдү бир нече жолу айтып, кыймылдап, ырдап, балдарга көбүрөөк кайра ишенүүгө аракет кылып, бош эместикти сезип, болуп жаткан окуяларга кызыгуу сезимин пайда кылышы керек. Бала бир нерсе менен алек болгон учурда гана зерикпейт, материалды өздөштүрөт. Эгер балага материал кызыктуу болсо, ал чет тилин тез үйрөнүүгө өмүр бою таасир алышы мүмкүн.

Грамматикалык кубулушту же лексикалык теманы сунуштоо методунун жаңылыгы көргөзмө материал менен, тарбиячынын жүзү менен, кийимдин жаңы элементтери же каармандардын жүрүм-туруму менен, көргөзмөнүн өзүнүн ыкмасы менен: биздин тема боло турган ошол конкреттүү элементке балдардын көңүлүн буруу үчүн биз кайдан жана кантип предметтерди алып келгендигибиз менен байланыштуу болушу мүмкүн. Мунун баары алдын ала ойлонулушу жана топко маанайын аныктоочу берген жана кийинки интеракциянын (өз ара аракеттенүүнүн) жүрүшүн аныктаган сабактын контекстине анын

кадимки курамы катары байланыштырылышы керек. Жаңылык — бул балдар күтпөгөн жаңы нерсе, ага кокустан реакция жасай алган, ал кызыктуу болгон, кээде белгилүү бир эмоцияны пайда кылат (коркуу, кубануу, таң калуу ж. б.). Жаңылык кызыгууну жана бул кандай себептерден жүрүп жатканын, сөз менен кырдаалга кантип таасир этүүнү, чындыктын өзгөрүшүнө айтуунун кайсы үчурлары жооптуулугун өзүнө өзү түшүндүрүүгө даярдыкты пайда кылат. Башкача айтканда, сүйлөп жаткан адам каалагандай болушу үчүн кандай сүйлөө керектигин: Күн чык! — деп айтса, ал горизонттон пайда болот, Күн батты! — деп айтса, ал булуттун арасына кирип кетет.

Тааныш элементтердин жаңы варианттагы комбинациясы дагы кызыгуу жаратат. Мисалы, күн тартибине байланышкан күндөлүк аракеттерди күтүлгөн жана табигый болгон персонаж эмес, күтпөгөн башка бирөө же бир нерсе: алма, стол, үй жасайт. Мындай тапшырмалар мектепке чейинкилердин ой жүгүртүүсү жогорку деңгээлде өнүгүүсүнө таасир этет, анткени элестетилген дүйнөдөгү кадимки аракеттердин окшошторун издеп табууга түркү берет.

Көп тилдүү топто иштөөнү пландоонун негизги принциптери¹

Тарбиялык-билим берүүчүлүк процесс максаттуу тилге карата уюштурулган топтун пландоо балдардын эне тилинде иш алып барган топтун ишмердүүлүгүн пландоодон бир топ айырмаланат. Пландоого карата мамиледе негизги айырмачылык тарбиялык-билим берүүчүлүк ишмердүүлүктүн планын түзүүдө негизги тема боюнча сөздүк кор (лексика, грамматикалык түзүмдөр, фразалардын жана сүйлөмдөрдүн үлгүлөрү) саналат. Ушул эле сөздүк корду эрте өнүктүрүүнүн бардык чөйрөсүнүн алкагында ишмердүүлүктүн бирдей эмес түрлөрүн аткаруу процессинде бекемдөө зарыл. Мисалы, жуманын темасы күз мезгилинин келүү белгилери болуп саналса, анда математикада балдар клөндүн жалбырактарын санашат, сүрөттө аларды боёшот, ал эми дене тарбияда ушул жалбырактар абада кантип тегеренерин жана жерге түшөрүн көрсөтүп беришет. Тарбиялык-билим берүүчүлүк процессти пландоодо тарбиячылар тилдик өнүгүү, башкача айтканда көздүк корду жана фразалар менен сүйлөмдөрдүн үлгүлөрүн бекемдөө көз карашынан тайпадагы бардык ишмердүүлүктү карап чыгышы зарыл. Көп тилдүү топто ишмердүүлүктүн кайсы бир түрү жуманын темасы менен байланышпаган жана тилдик бирдиктердин бекемделишине таасир этпеген кырдаал болбошу керек, мисалы, биринчи таанышуу жана баланын аты темасынын жумалыгында балдар математика сабагында мөмө-жемиштерди санабашы керек, анткени балдар максаттуу тилде мөмө-жемиштердин аталышын билишпейт.

Мындай пландоо максаттуу тилде балдардын билген сөздүк кору менен чектелбестигин белгилеп кетүү маанилүү. Бул өзгөчө эрте өнүктүрүүнүн калган математика, курчап турган дүйнө жөнүндө түшүнүк, искусство сыяктуу бардык чөйрөлөрү үчүн маанилүү. Пландоо жана максатты болжоо бардык тилдик эмес чөйрөлөрдө жаш өзгөчөлүктөрүнө багытталат, муну менен катар теманын алкагында максаттуу тилдин көндүмдөрүн өнүктүрүү үчүн шарт түзөт. Көп тилдүү топто тарбиялык-билим берүүчүлүк процесс максаттуу тилде балдардын калыптанып жаткан тилдик көндүмдөрүнө ылайык, билим берүүнүн мазмунун жеңилдетүү жана кыскартуу принциби боюнча түзүлбөйт. Эрте өнүктүрүүнүн бардык чөйрөлөрүндөгү билим берүүнүн мазмуну балдардын когнитивдик көндүмдөрүнө шайкеш келип, максаттуу тилде тилдик өнүгүү жана сөздүк корун байытуу үчүн мүмкүнчүлүк бериши керек. Көп тилдүү топтун ишин пландоонун ар башка өлкөлөрдө колдонулган түрдүү үлгүлөрүнүн мисалдары 5-бөлүмдө берилген.

¹ Протасова Е., Родина Н. Обучение второму языку // Журнал «Детский сад: теория и практика». 2012, № 8, С. 6–27.

III БӨЛҮМ

ЭКИНЧИ ТИЛДИН МУГАЛИМДЕРИНИН ИШИНИН МЕТОДИКАЛЫК АСПЕКТИЛЕРИ

ЭКИНЧИ ТИЛГЕ ОКУТУУДАГЫ МИЛДЕТТЕР¹

Балдар бакчасында экинчи тилди окутуунун негизги милдети болуп сүйлөшүү каражаты катары жана элдердин маданияты менен тааныштыруу аркылуу тил жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүү саналат. Балдар бакчасында экинчи тилди өздөштүрүүнүн жүрүшүндө балдар ошол тилди мектепте андан ары үйрөнүү үчүн даярдыктан өтүшөт.

Окутуу процессинде балдар максаттуу тилде сөздү угуп түшүнүүнү жана кабыл алууну, ошондой эле аларга жеткиликтүү болгон тематиканын, өздөштүрүлгөн сөздөрдүн, грамматикалык формалардын, синтаксистик конструкциялардын, жөнөкөй үлгүлөрүнүн алкагында байланыштырып сүйлөй алышы керек.

Балдар окууну бүтүргөндөн кийин төмөнкүлөр күтүлөт:

- **угууда:** ар бир жаш курак үчүн аныкталган тилдик кырдаалдардын тематикасына ылайык сабактын жүрүшүнө, түрдүү оюндун формаларын уюштурууга жана тейлөө иш-аракеттерине кирген педагогдун өтүнүчтөрүн түшүнүшөт жана аткарышат;
- **сүйлөгөндө:** суроолорго жооп беришет, өтүнүчтөрдү так айтып беришет, болжолдуу сүйлөшүү кырдаалдарынын алкагында педагогго жана өзүнүн жолдошторуна кайрылышат, ошондой эле оюн кырдаалына жараша 3–4 сүйлөм айтышат, эсептерди, уйкаштыктарды пайдаланышат, жөнөкөй аңгемелерди түзүшөт, көңүлдүү элдик чыгармаларды, ыр саптарын, ырларды билишет;
- **сөздүн айтылыш жагы:** алар үйрөтүлүп жаткан тилдин бардык тыбыштарын угуп айтышат жана ажырата алышат, аларга түшүнүктүү тематика алкагында сөздөр менен фразалардагы интонацияны жана басымды сакташат, түрдүү типтеги сүйлөмдөрдү ритмикалык жана интонациялык айтуу көндүмдөрүн жана тажрыйбаларын көрсөтүшөт, сезимдерин жана эмоцияларын билдиришет;
- **сүйлөөнүн лексикалык жагы:** үйрөтүлүп жаткан теманын жана сүйлөшүүнүн турмуштук кырдаалынын алкагында сөзүндө лексикалык бирдиктерди, салыштырмалуу көп кездешүүчү туруктуу тилдик түзүлүштөрдү, баалоочу лексикасын, үйрөтүлүп жаткан тилдин маданияты үчүн мүнөздүү тилдик этикеттин реплика-клишелерин түшүнүшөт жана пайдаланышат;
- **сүйлөөнүн грамматикалык жагы:** салыштырмалуу колдонулуучу этиштердин, зат атоочтордун, ат атоочтордун, сын атоочтордун, тактоочтордун, предлогдордун, сандык жана иреттик сан атоочтордун белгилерин билип, айырмалай алышат, аларды оозеки сүйлөшүүдө аңдап билишет жана колдонушат.

¹ Гаффарова С. М. ж. б. Орус тилин үйрөнөбүз: мектеп чейинки курактагы балдарды орус тилине окутуу боюнча методикалык колдонмо. – Казань: «ХЭТЕР» Татар республикалык басмасы, 2011. – 300 б.

4–5 ЖАШТАГЫ БАЛДАРДЫ ЭКИНЧИ ТИЛГЕ ҮЙРӨТҮҮНҮН НЕГИЗГИ МИЛДЕТТЕРИ

Программага ылайык, «Таанышуу (учурашуу)», «Оюнчуктар», «Бул мен», «Жашылча-жемиштер», «Идиш-аяк жана азык-түлүктөр», «Кийим жана бут кийим» ж. б. темалар боюнча оюндарда жана окуу кырдаалдарында оозеки айтууну жана үгүүнү түшүнүүнүн жөнөкөй ык-көндүмдөрүн калыптандыруу.

Окутуунун биринчи жылында негизги көңүл сөздөрдү, айтылыштарды жана фразаларды түшүнүүгө, аларды педагог жана башка балдар менен бирге кайталоого бурулат. *Шар, топ, коён, аюу, машина, чычкан, чака, барабан, куурчак, «невалышка» куурчагы, кол, бут, мурун, ооз, көз, баш, мышык, матрёшка, гармошка, велосипед, эчки, тоок, жөжө, ата, апа, мен, стол, отургуч, керебет, картошка, түрп, сабиз, помидор, бадыраң, капуста, алма, кашык, чыны, табак, вилка, стакан, чайнек, кийим-кечелер (юбка, кофта, көйнөк, сарафан, мээлей ж. б. у. с.)* заттарды түшүндүргөн сөздөрдү алгачкы/биринчи топтоо жана активдүү өздөштүрүү.

Билгичтиктерди жана көндүмдөрдү калыптандыруу:

- Педагогдун тапшырмасы боюнча башка заттардын арасынан затты же анын сүрөтүн көрсөтүү: *Мага «невалышканы» бер. Азатка машинаны бер. Машина (топ, кубик) каякта экенин көрсөт жана айтып бер.*
- Затты туура атоо: *Бул столбу же отургучпу?*
- Интонация боюнча айырмалоо, жай, суроо жана буйрук иретинде айтылган сүйлөмдөрдү туура айтуу билгичтиктерин жана көндүмдөрүн калыптандыруу.
- Балдардын «эмне?», «ким?» деген суроолор менен түзүлгөн суроолуу сүйлөмдөрдү түшүнүү билгичтиктерин жана көндүмдөрүн калыптандыруу.
- *Отурат, уктап жатат, жатат, кетип бара жатат, ыйлап жатат* (этиштер) заттардын кыймыл-аракетин түшүндүргөн сөздөрдү алгачкы топтоо жана активдүү өздөштүрүү.
- Эмне кылып жатат?» деген суроону заттын кыймыл-аракети тууралуу суроо катары түшүнүү билгичтиктерин жана көндүмдөрүн калыптандыруу жана «Ким эмне кылып жатат?» деген суроого жооп берүү.
— *Мишка эмне кылып жатат? — Мишка уктап жатат (чуркап бара жатат, ыйлап жатат, жатат);*
— *Кыз эмне кылып жатат? — Уктап жатат (отурат).*
- *Кызыл, чоң, кичинекей, сары, жашыл, ак ж. б. у. с.* (сын атоочтор) заттардын сын-сыпатын, белгисин түшүндүргөн сөздөрдү биринчи топтоо жана активдүү өздөштүрүү.
- Заттын сын-сыпаты, белгиси боюнча затты табуу билгичтиктерин жана көндүмдөрүн калыптандыруу: *«Кызыл машинаны ал» ж. б. у. с.*
- «Кандай?» деген суроону заттын сын-сыпаты, белгиси тууралуу суроо катары түшүнүү билгичтиктерин жана көндүмдөрүн калыптандыруу жана заттын сын-сыпатын, белгисин атоо:
• Сенин тобуң кандай? — *Кызыл.*
• Сенин шарың кандай? — *Сары.*

Педагогдун кебиндеги көп пайдаланылуучу сүйлөмдөрдү түшүнүү билгичтиктерин жана көндүмдөрүн калыптандыруу. Этиштин буйрук ыңгай формасындагы сүйлөмдөр:

- Балдар, тургула (секиргиле, чуркагыла, отургула, түрсүлдөтүп баскыла, кол чапкыла);
 - Кыздар (балдар), тургула (отургула, санагыла, мага келгиле);
- Зат атоочтордун кыйыр жөндөмө формасы менен:
- Пальтоңду чеч (баш кийимиңди);
 - Куурчакты (коёнекти, мамалакты) ал (кой, көрсөт, бер).

Көптүк түрдөгү зат атоочтордун аттарын (сөздүктөгү тартипте) өздөштүрүү: *стол — столдор, кыз — кыздар, бала — балдар.*

«Кана? (каякта, кайда)» деген суроолуу сүйлөмдү орун тууралуу суроо катары түшүнүүнү өздөштүрүү:

- Бала каякта? — *Тигил жакта.*
- Кыздар каякта? — *Бул жакта.*
- Кыз кана (бала)? — *Кыз мына (бала).*

Балдардын толук жана кыска формадагы жолдоштук саламдашуу жана коштошуу, өзүнүн атын туура атоо билгичтиктерин жана көндүмдөрүн калыптандыруу: «*Саламатсыңбы*», «*Салам*», «*Жакшы кал*», «*Рахмат*», «*Кутман таң*», «*Кутман күн*», «*Көрүшкөнчө*», «*Мен – Ислам. Мен – эркек баламын*», «*Менин атым – Айпери*».

Тааныш заттарынын аттарын бышыктоо, «ооба» же «жок» деген бөлүкчөлөрдүн жардамы менен жооп берүүнү өздөштүрүү:

- *Сен Азатсыңбы? — Жок.*
- *Сен Маратсыңбы? — Ооба.*
- *Сен аюусуңбу? — Жок.*
- *Сен баласыңбы? — Жок, мен кызмын.*
- *Бул топпу? — Жок, бул кубик.*

- Кепте биринчи жактагы «мен» жана экинчи жактагы «сен» деген ат атоочту түшүнүү жана пайдалануу билгичтиктерин жана көндүмдөрүн калыптандыруу.
- Үлгү боюнча сүйлөмдөрдү байланыштыруу жөнөкөй билгичтиктерин жана көндүмдөрүн калыптандыруу:
 - *Менде машина бар. Машина — кызыл.*
 - *Менде кубик бар. Кубик — сары.*
- Балдардын «Кимдики?» деген суроолуу ат атоочтор менен түзүлгөн сүйлөмдөрдү түшүнүү билгичтиктерин жана көндүмдөрүн калыптандыруу. Мисалы:
 - *Бул кимдин шариги (тобу, кубиги, самолёту, барабаны)? — Бул менин шаригим (тобум, кубигим, самолётум, барабаным).*
 - *Бул кимдин машинкасы (ити, мышыгы)? — Бул менин машинкам (итим, мышыгым).*
- Фонетикалык (тыбыштык) көндүмдөрүн калыптандыруу жана өстүрүү.
- Кыска ырларды жаттоо, уйкаштыктарды саноо.

5–6 ЖАШТАГЫ БАЛДАРГА ЭКИНЧИ ТИЛДИ ҮЙРӨТҮҮНҮН НЕГИЗГИ МИЛДЕТТЕРИ

«Оюндар жана оюнчуктар», «Мен жашаган үй», «Идиш-аяк жана азык-түлүктөр», «Кийим жана бут кийим», «Үй жана жапайы жаныбарлар», «Короо жана бакча», «Транспорт» ж. б. темалар оюндук кырдаалдардагы так сүйлөөнүн, үгүүнүн ык-көндүмдөрүн калыптандыруу жана өздөштүрүү.

- Балдардын сөздүк запасын зат атоочтор менен активдүү байытуу: *түлкү, пил, короз, жөжө, үй, чатыр, дубал, эшик, терезе, түтүк, үй-бүлө, чоң ата, чоң апа, көз айнек, жоолукча, балка, идиш, казан, чөмүч, малина, пияз, ботко, суп, кашыктар, вилкалар, чөнтөк, үй, музоо, ат, кулун, балык, каз балапаны, өрдөк, өрдөктүн баласы, токой, бак, тыйын чычкан, тегерек, айлана, бакча, короо, жемиштер, алма бак, чие, дөңгөлөк, кайык, паровоз.*
- Көптүк түрдөгү зат атоочторду сөздүктөгү тартипте өздөштүрүү:
— *Топ кайда, көрсөт (топтор). — Куурчак (куурчактар) ж. б.*
- «Мен», «сен», «ал» ат атоочторду активдүү өздөштүрүү.
- «Бул оюнчук» деген типтеги сүйлөмдү «Куурчак — бул оюнчук», «Бул короз. Короз — бул канаттуу» ж. б. у. с. типтеги сүйлөмдөргө келтирүү ык-көндүмдөрүн иштеп чыгуу жана бышыктоо.
- Зат атоочтордун атооч жөндөмөсүндөгү жекелик түрдөгү формаларын, «кимде?» деген суроого жооп берген жеке ат атоочтордун мүчөлөрүн түшүнүү жана кепте колдонуу ык-көндүмдөрүн иштеп чыгуу:
— *Топ кимде? — Менде;*
— *Кимде үч машина бар? — Маратта;*
— *Кимдин чоң энеси бар? — Менин.*
- Суроолорго оң жана терс жооп берүү көндүмдөрүн иштеп чыгуу:
— *Сенде топ барбы? — Ооба, менде топ бар;*
— *Мен Коёнмун. А сен Элдарсыңбы? — Жок, мен Наилмин.*
— *Силерде кызыл юбка барбы? — Бизде кызыл юбка жок.*
- Кепте билген сын атоочторду активдештирүү, сын атоочтордун зат атоочтор менен түрдүк жана сандык байланышууларын түшүнүү ык-көндүмдөрүн өздөштүрүү:
— *Бул кызыл калемби? — Жок, бул көк калем.*
— *Чоң топтор каякта? — Чоң топтор полдун үстүндө.*
- Сын атоочторду сөздүктөгү тартипте өздөштүрүү: *көк, тегерек, кызыл, сулуу, жакшы, даамдуу, таттуу ж. б. у. с.*
- Сурама ат атоочтун «кимдин?» жана таандык ат атоочтун «менин», «сенин» деген суроолорунун маанилерин өздөштүрүү.
- Өздөштүрүлгөн зат атоочтордун орус тилиндеги род категориясын жекелик түрдөгү типтерин «кимдин?», «эмненин?» деген сурама ат атоочтор жана «менин» деген таандык ат атоочтор менен байланыштыра билүү ык-көндүмдөрүн калыптандыруу:
— *Бул кимдин шары? — Бул менин шарым.*
— *Бул кимдин машинасы? — Бул менин машинам.*
— *Бул кимдин чакасы? — Бул менин чакам.*
- «Кантип?» деген суроолуу сүйлөмдөрдү, аларга *катуу, акырын, бат* деген сөздөр менен жооп берүү аркылуу активдүү өздөштүрүү.
- Мурда өздөштүрүлгөн этиштерди бышыктоо жана активдештирүү. *Сейилдеп жүрөт, окуп жатат, жашайт, кыйкырып жатат, жуунуп жатат, жууп жатат, ичип жатат, келе жатат, сүрөт тартып жатат, өчүрүп жатат, ойноп жатат, токуп жатат, турат ж. б. у. с.* этиштер менен сөздүк запасын байытуу.
- Кептеги жекелик жана көптүк түрдөгү этиштердин буйрук ыңгай формаларын айырмалоо жана пайдалануу ык-көндүмдөрүн иштеп чыгуу: *секир — секиргиле, кий — кийгиле, кой — койгула.*

- «Качан?» деген суроолуу сүйлөмдөрдү убакыт тууралуу суроо катары түшүнүү ык-көндүмдөрүн иштеп чыгуу: *Биз качан уктап жатканда (ойноп жатканда, көнүгүүлөрдү жасап жатканда, сейилдеп жүргөндө ж. б. ү. с.)?*
- «Качан?» деген суроого жооп берүүчү мезгил тактоочтор менен сөздүк корду байытуу: *кечинде, кечээ, эртең менен, бүгүн ж. б.*
— Биз качан жуунабыз? *Биз кечинде эмне кылабыз?*
- «Кимге?» деген суроолуу сүйлөмдүн маанисин түшүнүү ык-көндүмдөрүн иштеп чыгуу жана зат атоочтордун барыш жөндөмөсүндөгү формаларын колдонуу:
— Незнайка топту кимге берди? — *Незнайка топту Алинага берди.*
- «Каякта? (кана?)» деген суроого жооп берүүчү тактоочтор менен балдардын сөздүк корун байытуу:
— Үйдө ким бар? — *Атам жана апам.*
— Апаң жана атаң каякта? — *Үйдө.*
- Диалог түзүү, билген заттары, курчап турган нерселер, оюнчуктар, үй-бүлө жөнүндө кырдаалдык сүрөттөр боюнча сүрөттөмө түзүү.
- Экинчи тилде ырларды, обондуу ырларды, жаттамаларды жаттоо.

6–7 ЖАШТАГЫ БАЛДАРГА ЭКИНЧИ ТИЛДИ ҮЙРӨТҮҮНҮН НЕГИЗГИ МИЛДЕТТЕРИ

- «*Бала бакча*», «*Күз*», «*Үй жана короо*», «*Кыш*», «*Жапайы айбанаттар*», «*Шаар жана транспорт*», «*Жаз*», «*Жакында мектепке*» ж. б. темалар боюнча оюндук жана окуу кырдаалдарындагы так сүйлөө, үгүү билгичтиктерин жана көндүмдөрүн калыптандыруу жана өстүрүү.
- Балдар үчүн татаал болгон: **[ц, ф, фр, фл, пл...]** тыбыштарын үгүп кабыл алуу жана өздөштүргөн тыбыштар жана айкаштар менен сөздөрдү айтуу билгичтиктерин жана көндүмдөрүн калыптандыруу. Балдардын тыбыштарды айтуусундагы кемчиликтерди жоюу боюнча жекече иштөө.
- Балдардын сөздүк запасын заттарды түшүндүрүүчү жаңы сөздөр менен активдүү байытуу (зат атоочтор): *ашпозчу, дос, селкинчектер, аянтча, көнүгүү, дене жуугуч, бет аарчы, күз, булут, жамгыр, кырка, тосмо, короо, кыш, кар, аяз, кар бүртүгү, кар киши, ийин, аюу үңкүр, чоң шыпыргы, күрөк, колкап, дөбө, куйрук, карышкыр, тыйын чычкан, багыш, шаар, кыштак, жаз, күн, чоргомуз, чыйырчык, куруучу, уя, дептер, сабак, алиппе, китеп, портфель ж. б.*
- Зат атоочтордун көптүк түрдөгү формаларын сөздүктөгү тартипте өздөштүрүү, жекелик жана көптүк түрдөгү зат атоочторду айырмалай билүү, кепте колдонуу билгичтиктерин жана көндүмдөрүн калыптандыруу: *чоргомуз — чоргомуздар, чар карга — чар каргалар, көлчүк — көлчүктөр, ай — айлар, тамчы — тамчылар.*
- «Эмне?» жана «ким?» деген суроолуу сөздөрдүн жардамы менен кептеги заттык маанидеги сөздөрдү таануу билгичтиктерин жана көндүмдөрүн калыптандыруу, суроолуу сүйлөмдөрдү айтууда колдонуу: Бул жерде (тигил жерде) ким (эмне) бар? *Ким отурат? Бул ак эмне?* ж. б.
- «Канча? « жана «кайсы?» деген суроолор менен суроолуу сүйлөмдөрдү, зат атоочтор менен сандык жана иреттик сан атоочтордун байланыштарын түшүнүү билгичтиктерин жана көндүмдөрүн калыптандыруу:
— Канча бала? — *Эки бала.*

- Канча кыз? — *Беш кыз.*
- Канча шар? — *Бир шар (эки, үч шар).*
- *Үйдө канча терезе бар? Биринчи үйдө ким жашайт? Үчүнчү торчодо ким жашайт?*
- *Айболитке дарыланууга кайсы жаныбарлар келишти? Ким биринчи келди (экинчи, үчүнчү)?* ж. б.
- «Кайда?» жана «Эмненин үстүндө?» деген суроолор менен суроолуу сүйлөмдөрдү түшүнүү жана кепте колдонуу билгичтиктерин жана көндүмдөрүн калыптандыруу:
 - *Мишка каякта отурат (жатат)? — Полдун үстүндө.*
 - *Балатынын түбүндө ким отурат? — Балатынын түбүндө коён отурат.*
 - *Аюу кышкысын каякта уктайт? — Аюу үңкүрдө уктайт.*
 - *Күн коёнеги каякта отурат? — Дубалда (столдо, шыпта).*
 - *Коёнек каякта отурат? — Столдун астында.*
 - *Азат помидорду каякка салды? — Себетке.*
 - *Столдун үстүндө эмне турат? — Столдун үстүндө чыны турат (тарелка).*
- «В», «на», «под», «за» предлогдорунун мааниси менен таанышуу жана аларды түшүнүү жана алар менен сүйлөм түзүү билгичтиктерин калыптандыруу.
- Илик жөндөмөсүндөгү жактама ат атоочтордун формаларын жана «у» предлогу келген сөздөрдү (менде, бизде, силерде) кепте колдонуу, түшүнүү билгичтиктерин жана көндүмдөрүн жакшыртуу. «Кимдин? (кимде?)» суроо менен суроолуу сүйлөмдөрдү кепте активдештирүү:
 - *Кимдин көйнөгү кызыл? — Баланын көйнөгү кызыл.*
 - *Алма кимде? — Алма менде.*
 - *Коёнектер кимде? — Коёнектер менде.*
 - *Кимдин футболкасы көк? — Менин футболкам көк.*
 - *Бизде самын бар, а силердечи? — Бизде тиш щётка бар, а силердечи?*
- Кептеги «эмне кылып жатат?», «эмне кылып жатышат?» деген суроолуу сүйлөмдөрдү активдештирүү.
- Балдардын сөздүк корун жаңы этиштер менен байытуу: *сейилдеп жүрөт, ойноп жатат, сүрөт тартып жатат, ырдап жатат, ыргытып жатат, кийип жатат, чечип жатат, өсүп жатат, эрип жатат, сыйгаланып жатат, ташып жатат, куруп жатат* ж. б. ү. с.
- Мурда өздөштүрүлгөн сын атоочторду активдештирүү жана бышыктоо.
- «Кандай?» деген суроо менен суроолуу сүйлөмдөрдү кепте колдонуу билгичтиктерин жана көндүмдөрүн калыптандыруу:
 - *Сенин жоолугуң кандай? — Менин жоолугум көк.*
 - *Розанын көйнөгү кандай? — Розанын көйнөгү кызыл.*
- Балдардын сөздүк корун жаңы сын атоочтор менен байытуу: *кышкы, түндүктүк, амалдуу, жазгы, күндүү, жылуу, суук, бийик, үйдүк, жапайы, узун, кыска, боз, кыштуу, жыгачтан, аба, суулуу.*
- «Кимдин?» деген сөздөр менен түзүлгөн суроолуу сүйлөмдөрдү түшүнүү жана кепте колдонуу билгичтиктерин жана көндүмдөрүн калыптандыруу:
 - *Бул менин калемим. — А бул кимдин калемин?*
 - *Бул кимдин куурчагы? — Бул менин куурчагым.*
- «Качан?» деген суроо менен түзүлгөн сүйлөмдү убакыт жөнүндө суроо катары түшүнүү билгичтиктерин жана көндүмдөрүн калыптандыруу. Сөздүк катары мезгил

тактоочту өздөштүрүү: *жазында, жайында, эртең менен, кечинде, түнкүсүн, бүгүн, кечээ, эртең.*

— *Биз качан уктайбыз? Биз качан эртең мененки тамакты ичebиз? Бала бакчага качан барабыз?*

- Активдүү сөздүккө орун тактоочту киргизүү: *алдында, артында, оңдо, солдо.*
— *Сенин сол жагыңда (оң жагыңда) ким отурат?*
- Тектеш сөздөрдүн маанисин түшүнүүнү калыптандыруу: *бак — бактуу, таң эрте — эртең мененки, кыш — кыштуу ж. б.*
- Барыш жөндөмөсүнүн формасын түшүнүү жана кепте колдоно билүү билгичтиктерин жана көндүмдөрүн калыптандыруу: *Аяз Ата кимге куурчак берди?*
- Тек түрүндөгү карым-катыштарды аныктоо ык-көндүмдөрүн иштеп чыгуу: *топ, куурчак, кубик — оюнчуктар; стол, стул, диван — эмерек; пияз, помидор, бадыраң — жашылча.*
- Өздөштүргөн сөздөрдү, грамматикалык формаларды, синтаксистик түзүлүштөрдү жана байланыш кебинин үлгүлөрүн активдештирүүнүн негизинде балдардын тилин өстүрүү.
- *Баяндама ыңгай формасындагы «суранам» деген сөздү колдонууну билүү билгичтиктерин жана көндүмдөрүн калыптандыруу: Суранам, мага машинаны бериңизчи (оюнчукту, кийимди ж. б.). Суранам, самынды столго кой. Суранам, сүлгүнү илгичке илип койчу.*
- Кырдаалдык сүрөттөр боюнча же аларсыз тааныш заттары (оюнчуктар), курчап турган нерселер, өзү, үй-бүлөсү, улуулардын жумуштары, улууларга жардам берүү ж. б. жөнүндө 4–5 сүйлөмдөн турган сүрөттөмө же баяндама түзүү жөндөмдөрүн өздөштүрүү.
- Экинчи тилде ырларды, обондуу ырларды, табышмактарды, жаттамаларды, жаңылмачтарды жаттоо.

КЕПТИН ФОНЕТИКАЛЫК, ЛЕКСИКАЛЫК, ГРАММАТИКАЛЫК ЖАКТАРЫН ОКУТУУ¹

Адамдардын ортосундагы оозеки баарлашууда эгер адам ал тилдин сөздөрүн жана фразаларын так айта алса жана маектешинин сөзүн түшүнө алса, кайсы тилде болбосун баарлашуу жүрөт. Фонетикалык, лексикалык жана грамматикалык жактарды үйрөнүү оозеки баарлашууда өз ара байланыш аркылуу ишке ашат.

Мектепке чейинки курактагы өспүрүм экинчи тилди үйрөнүп баштаган жаш курагы айтуунун жаңы көндүмдөрүнө ээ болуу үчүн абдан ыңгайлуу.

Биринчиден, эне тилдин фонетикалык системасы балдарда дээрлик калыптанган жана үйрөнүп жаткан тилдин тыбыштарын айтуу эне тилдин добуштарынын сапатына терс таасирин тийгизүү коркунучу болбойт.

Экинчиден, баланын артикуляциялык аппараты жана фонемалык угуусу жаңыны кабыл алууга жетишүү жана башка тилдин кебинин үндүк жагын үйрөнүү бул этапта андан кечирээк жаш куракка караганда жеңил жана тез өтөт.

Мектепке чейинки өспүрүмдөргө экинчи тилди окутуунун тажрыйбасы атайын фонетикалык оюндардын натыйжалуулугун тастыктайт. Аны менен бирге, эгер фонетикалык

¹ *Гаффарова С. М.* ж. б. Орус тилин үйрөнөбүз : мектеп жашына чейинки курактагы балдарды орус тилине окутуу боюнча методикалык колдонмо. – Казань: «ХЭТЕР» Татар республикалык басмасы, 2011. – 300 б.

бирдиктерге көп басым жасалса, балдар чарчашат жана тилге болгон кызыгуусу бат жоголот. Фонетикалык оюндар мүнөзү боюнча ар түрдүү болуш керек жана окутуу этабына жараша сабактагы башка оюндар менен айкалышуусу керек.

Фонетикалык оюн (оюн көнүгүүлөрү) өзүнө төмөнкүдөй компоненттерди камтыйт:

- үндүн оюндук булагы (жаныбарларды, машинаны, оюнчуктарды жана буюмдарды элестетүүчү, алгач педагог, андан соң балдар сүйлөйт);
- үндөрдүн тигил же башка керектүү айкалыштарын айтуу мотиви: жаныбардын (заттын) үнү менен ойноого болот, үн тууроонун жардамы менен кандайдыр бир жаныбарды табууга жана сактап калууга болот;
- баланын керектүү үн айкалыштарын айтуусуна педагогдун нускамасы, анын мактоосу, бала кызыктуу жыйынтыкка жеткен оюндарды уюштуруусу түрткү болушу мүмкүн.

Туура айтуу көндүмдөрүн калыптандыруу максатында төмөнкү ыкмалар кеңири колдонулат:

- балдар педагогду туурап үндү жана үн айкалыштарын айтууну үйрөнүп жаткандагы имитация жана тууроо;
- артикуляцияны түшүндүрүү жана көрсөтүү;
- үйрөнүп жаткан тилдин үндөрүн эне тилдики менен салыштыруу.

Мектепке чейинки жогорку жаш куракта фонетикалык кыйынчылыктарды жоюу максатында педагог «Фонетикалык машыгуулар» тибиндеги көнүгүүлөрдү өткөрсө болот. Фонетикалык көнүгүүлөрдү сабак учурунда, сабактан тышкаркы учурда да аткарууга болот.

Мындан тышкары, балдар менен иштөөдө экинчи тилдин фонетикалык өзгөчөлүктөрүнө тилдик аппарат тиешелүү түрдө көнүксө, атайын көнүгүүлөрсүз эле жетишүүгө боло турган мектепке чейинки жаш курактык өзгөчөлүгүн эске алуу керек. Балдардын имитация жолу менен бөтөн тилдин добушуна ээ болуу жөндөмдүүлүктөрүнүн натыйжасы айтуунун толук автоматташуусуна алып келет. Болгону бала өзү айтып берип, баарлашууга катыша алгыдай, байкап көрүү жана жаңылуу ыкмасы менен каалаганына жетүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болгудай бөтөн тилдин туура жана жакшы айтылышын үгүү керек.

Мектепке чейинки курактагы өспүрүмдөргө экинчи тилди окутуу балдардын анча чоң эмес тилдик материалдарда фразалык интонациялардын дээрлик баардык түрлөрүнө, анын ичинде жай сүйлөмдүн интонацияларын, ошондой эле салыштыруу (ит чоң, ал эми мышык кичинекей), тизмелөө (*Мына бадыраң, помидор, сабиз, апельсин, мандарин ж. б.*), каршы салыштыруу (*Бул кубик эмес, бул топ*), ошондой эле суроолуу сүйлөмдөрдүн интонацияларына (*Сен Азатсыңбы?* ж. б.), каршы салыштыруу (*Кубик көк, а топчу?* ж. б.), буйрук иретиндеги сүйлөмдөрдүн интонацияларына (*Чурка!* ж. б.) ээ болууларын караштырат.

Экинчи тилди өздөштүрүү үчүн чектелген сөздүк минимуму тандалып алынат. Сөздүк минимумдун көлөмү баарынан мурда, балдардын жаш курактык жана психологиялык өзгөчөлүктөрүнө, ошондой эле окутуу шарттарына жана окутууга бөлүнгөн сааттын санына жараша аныкталат.

Кептин лексикалык жагын окутуу көргөзмө куралдарга: оюнчуктар, сүрөттөр, кыймыл-аракеттердин чагылдырылышы, жаңсоо-ымдоолор, мимикаларга таянуу менен артыкчылыктуу түзүлөт. Тандалып алынган лексика конкреттүү мүнөзгө ээ болуу керек, мектепке чейинки курактагы балдардын кызыкчылыктарын жана муктаждыктарын чагылдырууга тийиш. Негизинен балдар материалдык дүйнөнүн заттарынын аттарын, аларга өз эне тилинде мурдатан эле тааныш жана алар оюндарда же күнүмдүк жашоосунда колдонуп жүргөн заттардын кадимки кыймыл-аракеттеринин жана белгилеринин аталыштарын билишет.

Мектепке чейинки курактагы өспүрүмдөрдү башка тилдүү кепке окутуу процессинде сөздөрдү бөлүштүрүү тематикалык материалдарды бөлүштүрүүгө байланыштуу болот. Лексика акырындык менен чоң тематикалык топтор менен үйрөтүлөт жана ар түрдүү оюндарды ойнотуу менен иштелет. Сөздөр обочолонбостон, башка сөздөр менен айкалышта же оюндагы маанилүү кырдаалдар менен бирге үйрөтүлөт.

Экинчи тилди үйрөтүү методикасында жаңы сөздөрдүн маанилерин түшүндүрүүнүн ар түрдүү ыкмалары бар. Алардын ичинен мектепке чейинки курактагы өспүрүмдөрдү окутууда эң кеңири тарагандары – бул ар түрдүү көргөзмө каражатын (затты, кыймыл-аракетти, сүрөттү көрсөтүү) колдонуу менен түшүндүрүү. Мындай жол менен заттардын, жаныбарлардын, гүлдөрдүн, кыймыл-аракеттердин, эсептердин аталыштары үйрөтүлөт.

Балдарды көбүнчө көргөзмө куралдар катары куурчак же чыныгы эмеректер, кийимдер ж. б. у. с. кызыктырат.

Сөздөрдү активдештирүү көп учурда таратуучу материалдарды пайдаланууну талап кылат, ошондуктан бирдей аталыштагы (бир нече иттер, мышыктар, кубиктер, табактар ж. б. үйрөнүп жаткан темага жараша) бир нече заттар же сүрөттөрдү даярдоо керек. Алар түсү, өлчөмү ж. б. менен айырмаланышы мүмкүн. Бул заттардын бүтүндөй бир классынын аталышы катары жаңы сөздү өздөштүрүүгө түрткү болот.

Жаңы сөздөрдү бышыктоо үчүн балдардын алар менен белгиленген иретте бир катар операцияларды жасоолору зарыл:

1. Сөздөрдү таануу:

- педагог бир нече жаңы сөздөрдү айтат жана бир эле учурда аталган заттардын (сүрөттөрдүн) кээ бирин көрсөтөт. Бала үгүлгөн сөздүн кайсынысы бул заттын аталышы экендигин аныктайт жана өзүнүн чечимин «ооба» же «жок» деп билдирет;
- педагог сөздү атайт, а бала заттардын катарынан ага туура келгенин тандап алат.

2. Сөздөрдү көрсөтүп жардам берүү аркылуу тандоо. Көрсөтүү этабында колдонулуучу бардык оюндук кырдаалдар балага «ооба» же «жок» деген жооп менен чектелип калуусуна мүмкүндүк бербейт. Мисалы, «*Сиз эмне сатып алууну каалайсыз? Менин дүкөнүмдө кумшекер, нан, сүт, май*» ж. б. бар деп педагог бир нече сөздү айтат жана сүрөттөрдү көрсөтөт. Бала: «*кумшекер, нан*» ж. б. атайт.

3. Сөздөрдү жардам көрсөтүүсүз тандоо. Уюштурулуучу оюндук кырдаалдарда бул этапта балдарга затты анын атын айткандан кийин көрсөтөт. Педагог колуна затты (аны балдарга көрсөтпөстөн) же сүрөттү (төмөн каратып) кармап турат жана сөздөрдү тизмектеп айтып чыгат, мисалы: *автобус, машина, поезд* ж. б. Балдар анын атын атоо менен анда кайсы зат (сүрөт) экенин табышат ж. б.

Балдардын башка тилдин лексикасын ийгиликтүү өздөштүрүүсүнүн маанилүү шарты болуп баланын үйрөнүп жаткан тилдик материалга муктаждыгын жаратуу саналат.

Бала бакчада экинчи тилди окутуу боюнча сабактарда сөздүк иштердин негизги психологиялык-педагогикалык шарттары болуп төмөнкүлөр саналат:

1. Сөздөрдүн маанилери боюнча керектүү сөздү тандоо эрежесине ылайык, жалпы топторду пайдалануу менен **оюндарды уюштуруу**.

2. Жаңы сөздөрдү түшүнүүгө жана активдүү колдонууга багытталган **сөздүк оюндардын аныкталган иретин пайдалануу**.

3. Баланын башка тилдеги сөздөрдү түшүнүүгө болгон муктаждыгын жаратууга багытталган атайын ыкмаларды пайдалануу, ошондой эле аларды жеке оюн, ниетин билдирүү максатында колдонуу.

Педагог өзүнүн байкоосуна жараша ар бир сабак үчүн алар тандаган темага ылайык жана окутуу процессинде келип чыккан кыйынчылыктарга жараша лексикалык толуктоону тандап алса болот.

Кептик иштөөдө маанилүү орунду ээлеген сөздүктү байытуу жана активдештирүү боюнча иштердин өзгөчөлүгү болуп, анын мектепке чейинки курактагы балдардын ишмердүүлүктүн бардык түрлөрү менен болгон байланышы саналат. Алсак, балдардын дене тарбиялык көнүгүүлөрдү, сүрөт ишмердүүлүгүн, куруучулугун ж. б. у. с. көнүгүүлөрдү аткаруусу үчүн зарыл болгон шык-жөндөмдөрүн жана билимдерин калыптандыруу менен педагог алардын сөздүгүн кеңейтет, аталган ишмердүүлүктө колдонулуучу заттарды, кыймыл-аракеттерди түшүндүрүүчү сөздөрдү түшүнүүгө жана пайдаланууга үйрөтөт. Курчап турган чөйрөнү таануу менен бала заттардын жана чыныгы көрүнүштөрдүн оозеки белгиленишин, алардын касиеттерин, байланыштарын жана карым-катыштарын өздөштүрөт.

Мектепке чейинки курактагы балдарга экинчи тилди окутуунун башкы милдеттеринин бири алардагы башка тилдин грамматикалык көндүмдөрүн калыптандыруу болуп эсептелет.

Жөнөкөй сүйлөөдө жок дегенде эки сөздү да байланыштырып айтууну билбесе, эң жөнөкөй баарлашуу да мүмкүн эмес. Тил билүү үчүн балага бир нече типтүү фразаларды жаттоо жетишсиз, ал билген сөздөрүнөн фразаларды өз алдынча түзүүнү үйрөнүш керек.

Оюндук кырдаал грамматика менен иштөөнүн негизги ыкмасы болуп саналат. Балдарды үйрөнүп жаткан тилдин жаңы түзүлүштөрү менен тааныштыруу көргөзмө демонстрация жолу менен жүргүзүлүшү мүмкүн. Мисалы, айтуунун жай формасын окутууда педагог оюнчуктардын жардамы менен тиешелүү буйруктардын кандай аткарыларын көрсөтөт. Андан кийин балдар педагогдун буйруктарын аткарышат. Эгер бала буйрукту туура аткарып жатса, б. а. бул грамматикалык көрүнүштүн маанисин түшүнсө, анда ага башка жолдошторуна буйрук берүүнү тапшырса болот. Көргөзмө демонстрация тилдик көрүнүштүн маңызын ачып бере албаса, педагог эне тилди жардамга чакырат.

Мектепке чейинки курактагы өспүрүмдөргө экинчи тилди окутуу процессинде грамматикалык материалдын үстүндө максатка ылайык иштөө жүргүзүлбөйт. Жаңы тилдик же кептик материалга ээ болгондо имитация колдонулат. Ошентсе да, бул мектепке чейинки курактагы өспүрүм тарабынан ал сүйлөп, айтып жаткан сөздүн маанисин түшүнгөнүн жокко чыгарбайт.

Мектепке чейинки курактагы өспүрүмдүн грамматикалык кеби баладагы үйрөнүп жаткан тилдин өсүүсүнө жараша өнүгөт.

Мектепке чейинки курактагылар үчүн лексика жана грамматикалык материалдын көлөмү балдардын ырларын колдонуу менен жакшы жөнгө салынат. Ыргак жана рифма, ошондой эле бала үчүн кызыктуу темадагы ырды жаттап алууга, андан кийин фонетикалык, интонациялык жана грамматикалык көндүмдөрдү бышыктоого түрткү болот.

ТИЛДИК КАРАЖАТТАРДЫН ФУНКЦИЯЛАРЫ¹

Тилдик каражаттардын функцияларын эсепке алуу бала үчүн тилдин өзүн гана үйрөнүү эмес, анын өз функцияларын кантип аткара тургандыгын үйрөнүү маанилүү экендигин аныктайт. Функционалдуулук алдыңкы планга форманы эмес, мазмунду коюуну талап кылат. Мисалы, өткөн чактагы этиштердин өзгөчөлүгүн түшүндүрүүдө мугалим мындай дейт: «Эгер силер кечээ алектенген ишиңер жөнүндө айткыңар келсе, силер өткөн чактын формасын колдонушуңар керек». Башкача айтканда, форманы колдонуу зарылдыгы келип чыкканда биринчи кезекте функция түзүлөт, андан кийин гана форма келип чыгат.

Мындан тышкары, функционалдуулук балдардын экинчи тилде кептик иш-аракеттерди аткаруусу аркылуу камсыздалат.

Лексикалык-коммуникативдик минимумду түзүүдө ага төмөнкү бөлүктөрдү камтыган кептик материалды киргизүү зарыл:

- **саламдашуу / коштошуу** (*Салам. Кутман таң! Жакында көрүшөбүз. Жолукканга чейин*);
- **таанышуу** (*Сенин атың ким? Сенин ... барбы? Сен кайда жашайсың? Сен канча жаштасың?*);
- **оюндарды пландоо жана уюштуруу** (*Ким баштайт? Кимдин жүрүшү? Азыр ким жүрөт? Ким баштоочу болот? Кезек сенде, Сен уттун;*);
- **көңүл буруу** (*Жомокту уккула. Терезени карагыла. Силер эмнени көрүп турасыңар? Эмне пайда болду? Эмне жок болду?*);
- **куттуктоолор жана каалоолор** (*Туулган күнүң менен! Жаңы жылыңар менен! Бакыт каалайм! Ден соолукта бол. Сакайып кет. Жолуңар шыдыр болсун! Жакшы калыңыз*);
- **буйруулар** (*Баштагыла. Токто. Көзүңөрдү жапкыла. Алып сал. Ордуна кой. Көрсөт. Токтоткула*);
- **эскертүүлөр** (*Абайлагыла. Көңүл буруңуздар. Бул жер коркунучтуу / тайгак. Тынчтыкты сактаңыздар*);
- **өтүнүчтөр** (*Берип коюңузчу, сураныч*);
- **үрүксат алуу** (*Мен алсам болобу / жасасам болобу?*);
- **ниетти, муктаждыктарды, каалоону билдирүү** (*Мага кызыл боёк керек. Мен жашыл машина менен ойногум келет*);
- **макул болуу же макул эместик** (*Ооба. Жок. Макул. Сүйлөштүк.*);
- **маанай** (*Менин көңүлүм чөгүңкү / көтөрүңкү. Мен өзүмдү жаман сезип турам. Сен көңүлдүүсүңбү? Сен кубанычтасыңбы? Сен ыраазысыңбы?*);
- **буюмдардын таандыгы, түгөлдүгү же аларга ээлик кылуу жана алардын орду жөнүндө маалыматтар** (*Бул менин моюн орогучум. Ал жакта чоң куш бар. Бул китеп менде да бар. Сенин машинаң столдун астында*);
- **уюштуруучулук учурлар** (*Катуу сүйлөңүз. Боюңарга жараша тизилгиле. Түгөйлөшүп тургула. Бардыгы алакан чаап, тегерек боюнча басышат. Жетиштүү.*);
- **кубаттоо** (*Азамат. Жакшы. Сен туура кылдың.*);
- **сыңдоо** (*Мындай болбойт. Бул туура эмес.*);
- **тынчытуу** (*Кабатыр болбо. Тынчтан. Эс нерсе эмес. Бардыгы жакшы болот.*);

¹ Протасова Е. Ю., Родина Н. М. Экинчи тилге окутуу // Балдар бакчасы : теория жана практика, № 8, 2012, 6–27.

• гигиенага, сырткы келбетке, жуунуп-таранууга, кийинүүгө, уктоого, дасторкон даярдоого жана тамактанууга байланышкан **режимдик учурлар**.

Мындан тышкары, балдар төмөнкү түшүнүктөргө байланышкан сөздөрдү жана ата-лыштарды билиши керек: кыймылга, кыймыл-аракетке, өңдөргө, тууганчылыкка, жаныбарларга, кийим-кечеге, дене мүчөлөрүнө, айланадагы буюмдарга, бала бакчадагы, көчөдөгү, үйдөгү жабдууларга, тамак-аштарга жана азык-түлүктөргө, эсепке, өлчөмгө, формага, жаш куракка, улутка, кесипке жана атрибуттарга, жыл мезгилдерине, жаратылыш кубулуштарына, аба ырайына, коомдук жайларга, транспортко, оюнчуктарга, жазуу буюмдарына ж. б.

«ТААНЫШУУ», «САЛАМДАШУУ», «КОШТОШУУ» ТЕМАЛАРЫ БОЮНЧА САБАКТАРДА ТИЛДИК КАРАЖАТТАРДЫ ФУНКЦИОНАЛДЫК КИРГИЗҮҮ МИСАЛДАР МЕНЕН

Жаныбарлар жана куурчактар, кыздар жана балдар талап кылынат. Балдардын чоңойтулган сүрөттөрүн, ошондой эле топтогу балдардын автопортеттерин пайдаланууга болот. *Бала, кыз, мен, сен, бул, же* сөздөрү активдештирилет.

Суроо-жооп кырдаалдары:

- Сен кимсиң? Сыртта ким бар?
- Мен Айсулуу. Мен Махмуд.
- Бул кызбы же балабы? Бул балабы же кызбы?
- Бул ... — Сен кызсыңбы же баласыңбы? — Сен баласыңбы же кызсыңбы?
- Мен...
- Сиз кимсиз?
- Биз балдарбыз. Биз кыздарбыз.
- Булар кимдер? — Балдарбы же кыздарбы? Булар кыздарбы же балдарбы?

Таанышуу жана саламдашуу көрүнүштөрү оюнчуктардын жардамы менен балдардын катышуусунда ойнотулат, мында мурда өтүлгөн жана жаңы өздөштүрүлгөн сөздөр пайдаланылат. *Балдар, кыздар* сөздөрүнүн көптүк формасы колдонулат.

Балдар оюнчуктарды көрсөтүп, алардын кимиси кыз, кимиси бала экендигин айтышат. Ар түрдүү кырдаалдарда тарбиячы бирде кыздарга, бирде балдарга кайрылат, мисалы: *Балдар, саламатсыңарбы! Кыздар, отургула!*

Тарбиячы тигинен коюлган чоң баракка бала бакчасын же сабак өтүп жаткан жерди жана ал жерге келип жаткан балдарды тартат (шарттуу түрдө). Сүрөт тартуу процесси балдарга көрүнүктүү болушу керек. Тарбиячы сүрөткө бардык балдарды тартат (шарттуу түрдө). Тартылган сүрөт төмөнкүчө сүрөттөлөт: *Бул бала бакчасы. Бул жерде — Аида, мында — Арсен. Бул — бала, бул дагы бала. Булар балдар. Бул — кыз, бул дагы кыз. Булар кыздар. Бул жерде Назик аттуу кыз мындай деди: «Саламатсызбы, Алиман Аскарбековна!» (тарбиячынын аты). Тарбиячы жооп берди: «Саламатсыңбы, Назик!». Назик Алина аттуу кызга кайрылды: «Салам, Алина!». Алина жооп кайтарды: «Салам, Назик!» ж. б. у. с. Балдар жана кыздар ырдашат. Андан соң бардыгы коштошуп, балдар бакчасынан кетишет.*

Беткаптар, боёчу китептер, жаныбарлар түрүндө оюнчуктар, ошондой эле тыйын чыккан, коён, аюу, кирпич ж. б. колдонулат. Ыр-оюнду үйүштүрүү үчүн кара мышыктын беткабы зарыл болушу мүмкүн. *Тыйын чыккан, тыйын чыккандар, коён, коёндор, аюу, аюулар, кирпич, кирпичилер* сөздөрү пайдаланылат.

Ошондой эле

— *Сенин (анын) атың ким? — Менин атым ...* .

— *Анын аты ким? — Аны аты ...* сөз айкаштары пайдаланылат.

Балдар жаныбарлардын сүрөтүн тартышат жана ал каармандар менен саламдашуу, таанышуу жана коштошуу учурларын чагылдырышат. Жаныбарлар кыздар жана балдар катары ойнотулат. Оюнчуктарга жана жаныбарларга ат берилет.

Тарбиячы чоң ак кагазга бала бакчанын имаратынын сүрөтүн тартат. Ар бир балага анын өзүн элестеткен кагаздан жасалган куурчак берилет (аталган фигуралар алдын ала балдар менен биргеликте жасалат). Оюндар жерде ойнолот. Бала бакчага келүү, учурашуу, таанышуу жана коштошуу учурлары чагылдырылат.

Фонетикалык оюндар. Бардык каармандар эшикти ар түрдүү кагышат (тык-тык, так-так, түк-түк ж. б.). Алардан сурайт: «Бул ким?», алар жооп беришет жана киришет.

Ыр саптары

Карагылачы, бала бакча,
Айланасы курчалган.
Бакчада болгонуна — бала абдан кубанган.
Кыз да келди — ал да кубанычта.

Обондуу ыр

- Бизге бүгүн ким келди? — Вера бизге келди.
- Бизге бүгүн ким келди? — Митя бизге келди.
- Бүгүн бизде ким жок? — Бүгүн бизде Нора жок.
- Бүгүн бизде ким жок? — Бүгүн бизде Марат жок.

Тарбиячы сылык жана адепсиз коёндор жөнүндө, алардын ар бири өтүнүчүн жана ыраазычылыгын кантип билдирерин, кечирим сурарын айтып берет.

Тарбиячы адепсиз коён кандай абалга кабыларын, ал эми балдар адепсиз коёндун ордунда сылык коён өзүн кантип алып жүрөрүн айтышы керек.

Тарбиячы тыкан аюу жана өзүн таза алып жүрбөгөн аюу жөнүндө, зыкым жана кайрымдуу коёндор тууралуу, акылдуу жана акылсыз каздар жөнүндө, боорукер жана каардуу аарылар жөнүндө айтып берет (мурдагы тапшырмага окшош).

КЕПТИК КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮК ЖАНА СҮЙЛӨӨ АРАКЕТТЕРИНИН ТҮРЛӨРҮ¹

Экинчи тилди үйрөтүүдө кептик компетенттүүлүктүн калыптанышына жана өнүгүшүнө көңүл буруу маанилүү.

Берилген окуу-тематикалык пландын алкагында бала бакчадагы балдардын экинчи тилде баарлашуусу.

1. Сүйлөшүү: диалогдук кеп. Бала бакчадагы балдардын диалогдук кебин өстүрүүнүн негизги максаты болуп аларга диалогду баарлашуу формасы катары колдонууну үйрөтүү эсептелет. Окутууда педагог балдардын функционалдык бирдиктерге ээ болушуна, ошондой эле диалог түзүү эрежелерин: социалдык жана кептик эрежелерди сактоосуна өзгөчө көңүл бурушу керек. Диалогдук кептин төмөнкү көндүмдөрүн белгилеп кетүүгө болот:

¹ Гаффарова С. М. ж. б. Орус тилин үйрөнөбүз : мектеп жашына чейинки балдарды орус тилине окутуу боюнча методикалык колдонмо. – Казань: «ХЭТЕР» Татар республикалык басмасы, 2011. – 300 б.

- **этикеттик мүнөздөгү диалог** — баланын сүйлөшүүнү баштоо, улантуу жана бүтүрүү, куттуктоо, каалоосун билдирүү жана ага жооп кайтаруу, ыраазычылык билдирүү, сылык кайра суроо, баш тартуу, макул болуу көндүмүнө ээ;
- **сурап билүү диалогу** — чыныгы маалыматтарды сурап-билүү жана берүү (Ким? Эмне? Кантип? Кайда?), суроо берүүчүнүн позициясынан жооп берүүчүнүн позициясына өтүү, максаттуу сурап-билүү, курдаштарынан «интервью алуу»;
- **иш-аракетке түрткү берүү диалогу** — өтүнүч менен кайрылуу, иш-аракетке/өз ара аракеттенүүгө чакыруу жана аны менен макул болуу же баш тартуу, иш-чарага катышуу, коммуникативдик милдеттерди ишке ашыруу үчүн фразалык айтымдарды колдоно билүү.

2. Сүйлөшүү: монологдук кеп. Баяндоо жана билдирүү сыяктуу кептин коммуникативдик типтерин пайдалануу аркылуу баланын окуялар жана фактылар тууралуу кыскача маалымдай билүүсүн өз ичине камтыйт.

3. Угуу. Баланын уккан тексти же педагогдун кебин угуп түшүнүүсү жана кабыл алуусу, төмөнкү билгичтиктерди жана көндүмдөрдү калыптандыруу: угуп түшүнгөн тексттеги негизги маалыматты ажырата билүү, зарыл болгон маалыматты тандай билүү.

ЭКИНЧИ ТИЛДИ ҮЙРӨТҮҮ БОЮНЧА САБАКТАРДЫ УЮШТУРУУ¹

Бала бакчадагы балдарга экинчи тилди үйрөтүүнүн натыйжасы болуп, алардын экинчи тилди сүйлөшүүдө пайдалануу билгичтигин жана көндүмүн калыптандыруу эсептелгендиктен, экинчи тилди үйрөтүүчү педагогдор үчүн жетектөөчү принцип катары коммуникативдик багыттагы принцип эсептелет. Дал ушул коммуникативдик багыттуулук тилдик материалды тандап алууну жана уюштурууну, окуу милдеттерин түзүүнү аныктайт.

Сабактарды уюштурууда жаш курактык өзгөчөлүктөрдү эске алуу балдардын экинчи тилди билүү деңгээлине карабастан, сабакты бардык балдарга кызыктуу кылууга мүмкүндүк берет, ошол эле учурда педагог экинчи тилдин коммуникацияларынын айрым типтеринде балдардын даярдыгынын ар түрдүү деңгээли билине тургандыгын эске алуусу керек, айрым нерселер кээ бир балдар үчүн активдүү сүйлөшүүнүн белгиси болсо, башкалар үчүн пассивдүү түшүнүүнүн белгиси болот.

Сабактарды бир жумалык мөөнөткө пландоодо төмөнкү учурлар эске алынат:

- үйрөнө турган сөздөр;
- кайталануучу, бышыкталуучу, сүйлөмдөрдө жаңы сөздөр менен айкалышуучу сөздөр;
- сөздөрдү жана сөз айкаштарын үйрөнүү жана бышыктоо үчүн колдонулуучу оюндар;
- көргөзмө куралдар, предметтик жана сюжеттик сүрөттөр, тайпанын жасалгаланышы, көлөмдүү сүрөттөр, оюнчуктар, колго жасалган буюмдар;
- боёлуучу сүрөттөр, оюндар,
- грамматикалык көндүмдөрдү калыптандыруучу тапшырмалар жана аларга карата сүрөттөр;
- фонетикалык көндүмдөрдү калыптандыруучу тапшырмалар жана аларга карата сүрөттөр;
- кыймылдуу оюндар, көнүгүү жасоо үчүн тыныгуулар;

¹ Гаффарова С. М. ж. б. Орус тилин үйрөнөбүз : мектеп жашына чейинки балдарды орус тилине окутуу боюнча методикалык колдонмо. – Казань: «ХЭТЕР» Татар республикалык басмасы, 2011. – 300 б.

- тандалып алынган тилдик каражаттарды бир сюжетке бириктирүүгө мүмкүндүк берүүчү оюндар;
- чоңдор тарабынан көрсөтүлүүчү спектаклдер, театрлаштырылган оюндар жана аткаруучулар арасында ролдорду бөлүштүрүү;
- окууга, көрсөтүүгө жана ойнотулууга мүмкүн болгон темага байланыштуу жомоктор;
- балдар жана чоңдор үчүн костюмдар жана беткаптар, куурчак театрдын каармандары жана анын типтери;
- обондуу ырлар;
- ыр саптары.

Экинчи тилди үйрөтүүдө сабактын төмөндөгүдөй түзүлүшү сунушталат:

1. Тилдик кырдаалды түзүү жана мимикалык көнүгүү (тыбыштарды кайталоону же ырды жаттоону камтыган кептик көнүгүүлөр).

2. Бир эле мезгилде берилген материалды балдар кандай түшүнгөндүгүн жана өздөштүргөндүгүн текшерүү менен мурда өтүлгөн материалды кайталоо.

3. Кептик иш-аракеттерди активдештирүү үчүн оюн түрүндөгү көнүгүүлөрдү жасатуу.

4. Экинчи тилде санак жүргүзүү аркылуу же башка сөздөрдүн (музыканын) коштоосунда чакан көнүгүү жасоо.

5. Жаңы материалды берүү, жаңы сөздөрдү жана сөз айкаштарын пайдалануу үчүн өткөрүлүүчү милдеттүү оюн-көнүгүүлөр.

6. Экинчи тилдеги сөз айкаштарынын коштоосунда кыймылдуу оюндарды өткөрүү.

Сабактын ийгиликтүү болушу көпчүлүк учурда анын башталышын уюштуруудан көз каранды. Сабактын башында (2–3 мүнөт) баланы өзүн эркин сезген абалга алып келүүчү окутуучу жана оюн түрүндөгү иш-аракеттерди жасатуу пайдалуу, бул этапта баланы экинчи тилде маектешүүгө кызыктыруу, алардын кысылгандыгын жоюу зарыл. Бул ыр айтуу, манжа оюндары, белгилүү дидактикалык оюндар, хоровод ырлары аркылуу жүргүзсө болот. Балдардын чарчап, кызыгуусу жоголбошу үчүн педагог ар 5–7 мүнөт сайын экинчи тилде командаларды пайдалануу менен кыймылдуу оюндарды өткөрүүсү зарыл.

Педагогдун бардык аракеттери жана жасаган иштери балдар үчүн башка тилде сүйлөшүү менен байланыштуу болуусу керек. Сабактын жүрүшүндө бул багытты сактоо маанилүү. Ошондуктан, бардык сабактарды экинчи тилде өткөрүүгө аракет жасоо керек. Сабактарда көп пайдаланылуучу «Эң жакшы», «Тургула», «Отургула», «Бул жерге кел», «Бери карагыла», «Балдар тынч болгула» ж. б. у. с. сөздөрдү педагог тарабынан биринчи сабактан баштап эле экинчи тилде колдонулушу керек. Бул сөздөр сөзсүз түрдө тийиштүү интонация, мимика жана кыймыл-аракет менен коштолушу керек. Бул фразалар ар бир сабакта дайыма кайталангандыктан, балдар алардын маанилерин бат өздөштүрөт жана өздөрүнүн кебинде пайдалана башташат.

Эне тилди эң алгачкы сабактарда гана, балдар экинчи тилди жакшы өздөштүрө элек мезгилде колдонуу керек. Улам кийинки сабактарда эне тил жаңы оюндарды түшүндүрүүдө, же эне тилде түшүндүрүүсүз, же которуусуз мүмкүн болбогон учурларда гана колдонулушу керек.

Сабактар жалпы топко өткөрүлгөндүктөн, оюнда 5–7 бала катышкан учурда калган балдардын сабакка көңүл коюп катышуусун камсыз кылуу кыйынга турат. Бул учурда педагог төмөнкү ыкмаларды колдонсо болот:

- оюнга катышуучу балдарды тез алмаштыруу, бул учурда балдар ар бир учурда оюнга катышуучу болуп каларын түшүнүшөт жана оюнга кызыгуу пайда болот;

- оюнга катышуучу балдар тапшырмаларды аткара албай калган учурда, калгандардын жардам берүүсүн өтүнүү;
- балдардан оюнчулардын аракеттерине чогуу баа берүүнү өтүнүү («ооба», «жок», «туура», «туура эмес» ж. б.);
- балдарга оюндун жыйынтыгын билүү кызыктуу болушу үчүн абалды болушунча «театралдаштыруу».

Сабактарды өтүү үчүн топтогу балдардын жаш курагы ар түрдүү болушу мүмкүн. Педагог кеп ишмердүүлүгүнүн түрлөрүн, физикалык көнүгүүлөрдү жана пассивдүү кабыл алуу учурларын чеберчилик менен алмаштырат. Эң татаал жана жаңы тапшырмалар экинчи тилди эң жакшы өздөштүргөн балага алгач берилет; андан соң тилди бир жыл бою үйрөнүп жаткан балага; андан соң жаңы келген балага берилет: ал жооп берүүдө өзүнөн мурдагылардын айткандарына таянышы мүмкүн.

Экинчи тилди үйрөтүү сабактары 4–7 жаштагы балдар үчүн жумасына 3 жолу өткөрүлүшү керек. Сабактар дем алуу жана майрам күндөрүн эске алуу менен темаларга бөлүнөт. Сабактардын узактыгы балдардын жаш курагын жана чарчоо мезгилин эске алуу менен 20–35 мүнөттү түзөт. Сабактар натыйжалуу болушу үчүн топтогу балдардын саны 12 ден ашпоосу керек.

Сабак үчүн белгиленген убакыттын чегинен чыгууга болбойт. Сабактар оюн түрүндө өткөрүлгөн учурда дагы балдар үчүн белгилүү бир психологиялык жүк артылат.

IV БӨЛҮМ

МЕКТЕПКЕ ЧЕЙИНКИ КӨП ТИЛДҮҮ БИЛИМ БЕРҮҮ УЮМДАРЫНДА ИШТИ ПЛАНДОО

ЭСТОНИЯ ТАЖРЫЙБАСЫ

Эстониядагы тилди үйрөтүү программаларынын тажрыйбасы

Бүгүнкү күндө Эстониянын мектепке чейинки орус тилдүү билим берүүчү уюмдарында эстон тили үч жаштан баштап үйрөтүлөт, тилди үйрөтүү өзүнчө сабактар аркылуу же тил үйрөтүү топторунда жүргүзүлөт.

Тил үйрөнүү программалары Эстониянын билим берүү тутумуна башталгыч класстарда киргизилген: эрте толук тил үйрөнүүчү алгачкы класстар 2000-жылы ачылган. Тил үйрөнүү программаларынын максаты — аталган ыкма менен окуп жаткан балдар үчүн балдардын жаш курагынын өзгөчөлүктөрүнө жараша алардын жөндөмдөрүн жана билгичтиктерин максималдуу өнүктүрүү болуп эсептелген. Бул мектепке чейинки мекемелер жана мектеп тарабынан балдардын эстон тилин функционалдык деңгээлде өздөштүрүүсүнө (бала бакчада — укканын түшүнүүсүнө жана сүйлөй билүүсүнө, мектепте — эстон тилинде окуй жана жаза билүүсүнө), эне тилин орус тилин билгендей деңгээлде үйрөнүүсүнө, жаш курагына ылайык ар түрдүү маданиятты түшүнүп, сыйлай билүүсүнө шарт түзүү дегенди түшүндүрөт. Тилди үйрөнүү программасы боюнча окуп жаткан баланын ой жүгүртүү деңгээли жана социалдык көндүмдөргө ээ болушу жаш курактык нормаларга шайкеш келүүсү керек.

2003-жылы тилди үйрөнүү программалары мектепке чейинки билим берүү уюмдарына киргизилди: беш жаштагы балдар үчүн толук тилди үйрөнүү топторунун алгачкылары ачылган. Тилди толук үйрөнүү топторунда эстон тилин үйрөнүүнү баштаган айрым окуучулар бүгүнкү күндө университетти аяктап жатышат, алардын айрымдары келечектеги педагог катары ошол бала бакчаларында практикадан өтүүгө жетишти.

Бүгүнкү күндө Эстониянын бала бакчаларында тилди үйрөнүүнүн үч модели ийгиликтүү ишке ашырылууда: *толук, жарым-жартылай жана эки тараптуу*.

Толук тилди үйрөнүү топторунда орус тилдүү балдарды тарбиялоонун жана окутуунун бардык түрлөрү эстон тилинде жүргүзүлөт. Балдар менен иштеген педагогдор эстон тилин эне тил катары алып жүрүүчүлөр же алардын деңгээлинде билгендер, бул тилди C1 деңгээлинде билгендиги тууралуу сертификат менен тастыкталат.

Жарым-жартылай тилди үйрөнүү моделин киргизүү 2008-жылы башталган жана бул орус тилдүү бала бакчаларына эстон тилин үйрөтүүнү милдеттүү түрдө киргизүү менен байланыштуу болгон. Тилди үйрөнүү борбору балдардын жаш курагына жараша тилди билүүсүнө жана эне тилде кебин өстүрүүсүнө мүмкүндүк берүүчү жарым-жартылай үйрөнүү моделин сунуштаган. Жарым-жартылай тилди үйрөнүү топторунда эне тили орус тили болгон үч-төрт жаштагы балдар кабыл алынат. Балдардын тобу менен

эки педагог иштешет: бирөө — эстон тилинде, экинчиси — орус тилинде. Мисалы, эртең менен бир тилде берилген материалды, балдар түштөн кийин экинчи педагог менен кайра бышыкташат. Белгилеп кетүүчү нерсе, бул учурда педагогдор сабактарды жана алардын мазмунун кайталабайт, башкача айтканда бир тилден экинчи тилге которуу жок.

Бала бакчанын күнүмдүк ишинде балдарга басымсыз эстон тилин өздөштүрүүгө мүмкүндүк берген методиканын натыйжасында, ошондой эле программанын бүтүрүүчүлөрү жогорку жетишкендиктерге ээ болгондугу үчүн жана алардын көбү эстон тилинде окутуучу мектептерге тапшыргандыктан толук жана жарым-жартылай тил үйрөнүү программалары орус тилдүү үй-бүлөлөрдө тез эле популярдуулукка ээ болду. Ошентип, аталган программанын жардамы менен орус тилдүү балдар бала бакчадан баштап эле эки тилде сүйлөй алышат.

Эрте жашынан көп тилдүү инсанды калыптандыруу үчүн эстон тилдүү балдарга ушундай эле мүмкүнчүлүктөрдү берүү максатында Билим берүү жана илим министрлиги 2013-жылдын башында «Иннове» максаттуу мекемесине мектепке чейинки бала бакчаларга **эки тараптуу тил үйрөнүү программаларын** киргизүүнү тапшырган. Тилди үйрөнүүнүн бул моделин колдонууда тарбиялануучулардын тобу эне тили орус жана эстон тилдери болгон балдардын бирдей санынан түзүлөт. Балдардын тобу менен эки педагог иштейт — эстон тилдүү жана орус тилдүү. Жарым-жартылай тилди үйрөнүү модели сыяктуу эле окутуу жана тарбиялоо процесси эки тилде жүргүзүлөт: эстон тилинде эстон тилдүү педагог менен жана орус тилинде орус тилдүү педагог менен.

Аталган тилди үйрөнүү программалары менен иштөөчү бала бакчалардын салыштырмалуу аз экендигин эске алганда мындай методикалык ар түрдүүлүктүн максаттуулугу жөнүндө суроо келип чыгат. Эң белгилүү модель болуп жарым-жартылай тилди үйрөнүү модели эсептелет, эки тараптуу модель ата-энелер тарабынан эми гана таанылып, бала бакчалар арасында жайылтылууда. Программага катышуудагы башкы принцип ыктыярдуулук болуп эсептелет — ата-эне баласын тил үйрөнүүнүн кайсы тобуна бере тургандыгын өзү тандайт жана бул тандоо көпчүлүк учурда келечекте мектептеги окутуу тилин тандоо менен шартталган: баласы мамлекеттик тилдеги, б. а. эстон тилинде билим берүү мектебинде окуусун каалаган ата-эне толук тилди үйрөтүү программасын тандап алат, ал эми баласын башка тилдүү мектепке берүүнү пландаган ата-эне жарым-жартылай же эки тараптуу тилди үйрөнүү программаларын тандап алат.

Тилди үйрөнүүнүн бардык моделдери Мектепке чейинки бала бакчалардын мамлекеттик окутуу программаларынын негизинде киргизилет, бул тил үйрөнүү топтору үчүн атайын программаларды иштеп чыгуу зарылдыгы жоктугун билдирет. Бул ата-энелер үчүн сапаттуу билим берүүнүн кепилдиги болуп эсептелет — алардын балдары эне тилдүү бала бакчаларда берилүүчү мектепке даярдоо программаларына ээ боло алышат. Тилди үйрөнүүнүн үч моделинин болушу мектепке чейинки мекемелер үчүн окутуу программаларынын ийкемдүүлүгүн түшүндүрөт, алар өздөрүнүн ресурстарына жараша ата-энелердин талаптарына ылайык тигил же бул моделди тандай алышат.

Эрте жашынан көп тилдүүлүктү калыптандыруу программаларына катышууну жана өздөрүнүн тайпаларында аталган тилди үйрөнүү моделин ишке ашырууну каалаган бала

бакчаларды жана мектептерди аныктоо үчүн 2013-жылдын апрель айында жергиликтүү өз алдынча башкаруу аймактарында конкурс жарыяланган, анын жыйынтыктары боюнча Пярнудан, Таллинден, Тартудан жана Тападан бирден бала бакча тандалып алынган. Даярдоо мезгили — окуу программаларын иштеп чыгуу жана эксперттер тарабынан педагогдорду окутуу эки жылдык мөөнөткө созулду. Эки тараптуу тил үйрөнүүнүн биринчи топтору Пярнуда жана Тартуда 2015-жылы ачылган, бир жылдан кийин дагы эки топ иштей баштаган — Таллинде жана Тапада. 2016-жылы эки тараптуу тил үйрөнүү топто-рунда барган балдардын ата-энелери арасында сурамжылоо жүргүзүлгөн, анын жыйын-тыктары боюнча сурамжылоого катышкан 24 ата-эненин ичинен экөө гана өздөрүнүн тааныштарына эки тараптуу тилди үйрөнүү программасын сунуштай албай тургандыгын билдирген.

Аталган тилди үйрөнүү программалары Эстониянын мектепке чейинки орус тилдүү жана эстон тилдүү бала бакчаларында да өзүн мыкты көрсөтө алды. Айрым бала бакча-ларда жана бир мезгилде толук жана жарым-жартылай тилди үйрөнүү программалары иштейт. Бул программанын негизинде иштөөчү бала бакчалардын жыл сайын көбөйүшү алардын популярдуулугунан кабар берет (бүгүнкү күндө бул сыяктуу бала бакчалар 70 ке жакын).

Тилди үйрөнүүнүн киргизилип жаткан моделинин түрүнө карабастан, балада тилдик көндүмдөрдүн бардык түрлөрүнүн өнүгүшү маанилүү болуп эсептелет, анын ичинде окуунун жана жазуунун алгачкы көндүмдөрү:

- **Угуу жана угуп түшүнүү көндүмдөрү.** Жаңы сөздөрдү көп ирет кайталоо, сүрөттөрдү, жаңсоолорду жана башка көптөгөн көргөзмө куралдардын түрлөрүн пайдалануу угуу жана угуп түшүнүү көндүмдөрүн тез өстүрүүгө өбөлгө түзөт. Балдар бир-эки педагогдун гана сүйлөө адатына жана үн тембрине көнүп калбоосу үчүн топко мезгил-мезгили менен башка педагогду чакыруу же ар түрдүү аудио жана видео материалдарды колдонуу сунушталат.
- **Сүйлөө жана тилдик каражаттарды активдүү колдонуу көндүмдөрү.** Тилди активдүү колдоно баштоо ар бир баланын жеке өзгөчөлүгүнө жараша болот жана үн кат-поо мезгилинин узактыгынан көз каранды. Бала тарбиячынын артынан башкалар менен чогуу же өзүнчө сөздөрдү, андан соң фразаларды кайталап баштаганда тарбиячы сөздөрдүн туура айтылышын, басымдын туура коюлушун, интонациянын туура колдонулушун текшере баштайт. Баланын сөздүк кору өсө баштагандан тарта тарбиячы аны фразаларды түзүүгө кызыктырат жана толук фразаларды айта ала турган балдардан алардын берилген суроолорго бир жактуу жана жөнөкөй жооп берүүсүн кабыл албайт;
- **Окуунун жана жазуунун алгачкы көндүмдөрү.** Баланы жазууга жана окууга үйрөтүү мектепке чейинки бала бакча мекемесинин милдети болбогондугуна карабастан, тил үйрөнүү топторунда балдар тил үйрөтүүгө, тамгалар, сөздөр, фразалар жана туюнт-малар менен курчалган. Балдар дароо эле өздөрүнүн аттарын жазууну үйрөнүшөт жана аны столдоруна, керебеттерине, отурган ордуна жана аткарган иштерине жазышат. Тарбиячылар балдарга жаңы сөздөрдөн турган шарада оюнун жана сканворддорду сунуштоо толук сөз ыкмасы аркылуу окуунун алгачкы көндүмдөрүн өстүрөт.

Эртең мененки тегерек интеграцияланган окуу ишмердүүлүгүнүн топтому катары

Ар күнү эртең менен тарбиячы балдар менен эртең мененки айлампа деп аталуучу көнүгүүнү жасайт, бул көнүгүү баланы ар тараптуу өнүктүрүүгө, буга чейинки ал ээ болгон тилдик көндүмдөрүн бекемдөөгө жана жаңы сөздөрдү үйрөнүүгө багытталган интеграцияланган сабакты түшүндүрөт. Эртең мененки айламpanyн так түзүмү бар, анын алкагында тарбиячы ыр саптарын, оюндарды, көргөзмө куралдарды ж. б. тандоодо өз демилгесин жана чыгармачылыгын көрсөтсө болот. Эртең мененки айламpanyн болжолдуу схемасы:

- саламдашуу;
- балдарды толуктоо (сабакка келген жана келбеген балдарды тактоо);
- календарь (жыл мезгили, айы, жуманын күнү);
- маанай;
- аба ырайына байкоо жүргүзүү;
- күндүн темасына өтүү (табышмак же көргөзмө курал аркылуу);
- тема боюнча сөздүк менен иштөө;
- сүрөт тартуу же чаптап/жабыштырып жасоо.

Эртең мененки айламpanyн улам кайталануучу элементтери — саламдашуудан баштап эртең мененки айлампага чейин, балдардын базалык сөздүк корун бекемдөөгө жардам берет. Тарбиячылар пайдаланылган ырлардын, обондуу ырлардын улам жаңысын колдонууга аракет жасашат, аларды тандоодо балдарга сезилбей алардын татаалдыгы улам жогорулай берет. Эртең мененки айламpanyн түрдүү баскычтарынын ортосунда «көпүрө» катары физикалык көнүгүүлөрдү жасоо мүнөттөрү каралат, алар ошондой эле сөздүктү кайталоого жардам берет, мисалы, тарбиячылар балдан дененин эки бөлүгүн «баш жана бутту» айтууну сунуштайт, катарда турган кийинки бала экинчи сөздү кайталайт жана ага өз сөзүн кошот — «бут жана далы», ошентип, дененин бөлүктөрүн башка балдар да атоо менен бирге көнүгүү улантылат.

Эртең мененки айлампа — бул баланы эрте жашта өнүктүрүүнүн бардык тараптарын интеграциялоо болуп эсептелет: аба ырайын талкуулоо менен бирге балдар айлана-чөйрөгө байкоо жүргүзүшөт, балдар менен кыздардын санын салыштыруу аркылуу жана «кичине» жана «чоң» белгисин тандоо менен алар математиканы өздөштүрүшөт, болгондо да буларды үйрөнүп жаткан тилде аткарышат. Эртең мененки айламpanyн соңундагы кол өнөрчүлүк көнүгүүлөрү баланын ишмердүүлүгүн жыйынтыктоого мүмкүндүк берет, ошондой эле бала аткарган иши тууралуу айтып жатып тема боюнча жаңы сөздөрдү дагы бир ирет кайталайт.

Эртең мененки айламpanyн сапаты педагогдун эрте жашта өнүктүрүүнүн бардык формаларын сабактын темасы жана зарыл болгон тилдик көндүмдөрдү өстүрүү аркылуу интеграциялоо жөндөмдүүлүгүнө жараша болот. Эртең мененки айлампа үйрөтүлгөн сөздүктү кайталоочу базалык гана көнүгүүлөр менен чектелбөөсү абдан маанилүү, ал үйрөтүлүп жаткан тилде өнүктүрүүчү толук окуу ишмердүүлүгү болууга тийиш. Мындан ары эрте жашта өнүктүрүүнүн бардык багыттарында иш жүргүзүлөт.

Эртең мененки айлампынын алкагында иштөөнүн үлгүсү**МАРТ****1. «Театр айы»****Тил жана кеп (баланын кебин өстүрүү).****Максаты:**

- **1Т** — ролдоштурулган оюндарда ар түрдүү интонацияларды жана үн күчтөрүн колдонот. Анын тажрыйбасы менен түздөн-түз байланышпаган текстти түшүнөт. Сүйлөшүүдө этиштин шарттуу ыңгайын (эгер мен ... болсом...) пайдаланат. Адамдын мүнөзүн сүрөттөөчү жана баалоочу айрым сын атоочторду (куу, коркок...), сын атоочтун салыштырма даражасын колдонот. Үн чыгарып окулган текстти угат жана окуп жаткан адамдын катасын оңдойт (эгер тааныш текст болсо).
- **2Т** — орус тилинде окулган текстти/кыска жана жөнөкөй аңгемелерди угуп, андагы окуяларды берилген сүрөттөр менен шайкеш келтирет. Колдон келген текстти жаттайт жана сахнаштырылган көрүнүштөргө катышат. Суроолорго жөнөкөй сүйлөмдөр аркылуу жооп берет. Кыска аңгемелерди айтып бере алат, сүрөттү айрым сөздөр же кыскача сүйлөмдөр менен сүрөттөп айтып берет. Орус фольклорунун бир нече каармандарын билет.

2. «Менин сүйүктүү китебим»**Тил жана кеп (баланын кебин өстүрүү).** «Тил жана кеп», «Мен жана айлана-чөйрө» бөлүктөрүнүн мазмундарын интеграциялоо**Күтүлүүчү натыйжа:**

- **1Т** — бала китептердин кимге арналгандыгын, китептерди пайдалануу эрежелерин билет, китепкана тууралуу түшүнүгү бар, китептердин айрым жанрлары менен тааныш, биргелешип китеп окууга катышат.
- **2Т** — бала китептердин кимге арналгандыгын, китептерди пайдалануу эрежелерин билет, китепкана тууралуу түшүнүгү бар, китептердин айрым жанрлары менен тааныш, биргелешип китеп окууга катышат.

Эртең мененки айлампа: саламдашуу, балдарды толуктоо, аба ырайы, календарь, маанай, күн тартиби, күн ичинде аткарылуучу иштер менен таанышуу, ийгиликтүү күнгө багыт алуу (мугалим бардык балдарды эртең мененки тегерекке чакырат, аларды биринен кийин бирин (1Т/2Т) отургузат).**Тема боюнча сабактарды өтүүгө идеялар.** Ата-энелерге балдарга тааныш болгон китептерди окуп берүүсүн жана баланын жакшы көргөн китептерин бала бакчага алып келүү сунушталат.

Мугалим өзүнүн жакшы көргөн китебин бала бакчага алып келет, аны балдарга көрсөтүп, схема боюнча айтып берет:

1. Менин китебим кандай аталат?

— Менин китебим «Винни Пух жана анын достору» деп аталат.

2. Башкы каарман ким, анын аты ким?

— Башкы каарман — аюу, анын аты — Винни Пух.

3. Эмне үчүн сага бул китеп жагат?

— Мага Винни Пухтун жана анын досторунун көңүлдүү саякаттары жагат.

Мындан ары мугалим балдардан жакшы көргөн китертерин көрсөтүүсүн жана схема боюнча айтып берүүсүн өтүнөт.

1Т тобу бардык үч пункт боюнча айтып берет. 2Т тобу эки пункт боюнча айтып берет. Балдар менен биргеликте китептердин мукабаларын жана сүрөттөрүн карайбыз. Мугалим балдарга бири-бири менен китептерин алмашууну сунуштайт. Бул учурда ар бир бала китепти окуп чыгууга мүмкүндүк алат. Китепти этияттык менен колдонуу жана аны атайын белгиленген жерде сактоо керектиги айтылат. Топтордо китеп бурчтары уюштурулат. Мүмкүнчүлүккө жараша китептерди жанрларга бөлүү сунушталат: аңгемелер, жомоктор, ырлар. Китеп бурчунун жанында бактын бутагы тартылган кагаз илинет. Бактын бутактарына балдардын аттары жана алар окуган китептердин аталыштары менен жалбырактар чапталат. Ошондой эле китепти колдонуу эрежелери да жазылып илинет.

Мугалим китеп бурчунда орун алган китептер менен балдар менен чогуу таанышат: «Балдар, карагылачы, бул жерде белгилүү аңгемелер, ырлар, табышмактар жана сүйүктүү жомокторду камтыган канчалаган китептер бар. Китептер жакшы дос сыяктуу укмуштуу жана сыйкырдуу дүйнөгө алып барат, бизге жер, космос жөнүндө айтып берет, жаратылыш дүйнөсү менен тааныштырат, өсүмдүктөр, жаныбарлар, канаттуулар дүйнөсү тууралуу айтып берет». Мугалим балдарга жакшы көргөн китептери боюнча сүрөт тартууну сунуштайт.

Ырлар

Kumep

Билбегенди билгизген,
Мээге сезим киргизген.
Ак булуттун үстүндө,
Айга жакын жүргүзгөн.

Китеп — менин акылым,
Китеп — менин жакыным.
Түрмуш сырын үйрөткөн,
Көркөм, чечен сүйлөткөн.

Көкөлөтүп көңүлдү,
Табиятты бийлеткен.
Китеп — менин акылым,
Китеп — менин жакыным.

Алыкул Осмонов

Kumep

Китеп деген бир укмуш,
Камтыйт аалам сырларын.
Талбай окуп, түшүнүп,
Акылдуу бол, бил баарын.

Китеп өзү сыйкырдуу,
Бүт кубулуш ичинде.

Үйрөнгүнүң бүт жумшап,
Эркиң менен күчүңдү.

Алмаш Чойбекова

Оюндар

Манжаларга «сөөмөй менен көрсөт» көнүгүүсүн жасоо»

Сөөмөй менен көрсөт *(балдар оң колун жумат).*
 Коёнду, *(ортоңун жана сөөмөйүн чыгарышат).*
 Китепти *(ачылган эки алаканын жанаша коюшат).*
 Чычканды жана *(алакандарын төбөсүнө алышат).*
 Жаңгакты *(муштумдарын түйүшөт).*
 Сөөмөйгө
 Баардык нерсе белгилүү
 Барынан эң мыктысы *(сөөмөйүн жогору карай көтөрүшөт, аны бир нече жолу бүгүшөт жана жазышат).*

(Көнүгүүнү колдорду алмаштыруу менен бир нече жолу жасоо керек.)

Дидактикалык оюндар:

- «Жомокту топто», «Жакшы көргөн жомогуңду айтып бер» — сүрөттөр боюнча аңгеме түзүү;
- «Менин сүйүктүү жомокторум», «Сүрөттү бириктир», «Каарман кайсы жомоктон» — кесилген сүрөттөр, пазлдар.

Башка багыттар боюнча өнүгүү

Көчөдө окутуу

Балдар китепканасына экскурсияга баруу

Математика	«Китепти тап» оюну	Сүрөт тартуу «Менин сүйүктүү китеп каармандарым»	Апликация «Китептин арасына салынуучу тасма»
<p>Максаты:</p> <ul style="list-style-type: none"> • бала берилген сандан мурдагы/кийинки санды атайт (7 ге чейинки); • бала буюмдардын санын цифра менен шайкеш келтирет; • мейкиндикте буюмдардын жайгашуусун аныктайт. 	<p>Оюндун жүрүшү:</p> <ul style="list-style-type: none"> • балдар тегерек болуп полго отурушат. Алардын арасында китептер. Мугалим кандайдыр бир китептин аталышын жашырат жана аны табууну сунуштайт. Мисалы, же Актандын сол тарабында жатат ж. б. у. с. 	<p>Максаты:</p> <ul style="list-style-type: none"> • бала өзү тарткан сүрөттөн сүйүктүү китеп каарманы тууралуу айтып берет 	<p>Максаты:</p> <ul style="list-style-type: none"> • бала жөнөкөй кайталануучу схема боюнча элементтердин жардамы менен орнамент түзөт

3. «Жомоктор»

Тил жана кеп (баланын кебин өстүрүү). «Тил жана кеп», «Мен жана айлана-чөйрө» бөлүктөрүнүн мазмундарын интеграциялоо.

Күтүлүүчү натыйжалар:

- **1Т** — бала суроого жооп берүү учурунда белгилүү жомоктордун каармандарын атайт, каарманды сүрөттөп, мүнөздөй алат (каардуу, боорукер, куу, акылдуу, акылсыз), каарман жашоочу жерди сүрөттөйт. Жомокту кызыгуу менен угат.
- **2Т** — бала (мугалимдин жардамы менен) тааныш жомоктордун каармандарын атайт, суроолорго бир жактуу же кыска сүйлөмдөр менен жооп берет. Жомоктун негизги мазмунун түшүнөт.

Эртең мененки айлампа: саламдашуу, балдарды толуктоо, аба ырайы, календарь, маанай, күн тартиби, күн ичинде аткарылуучу иштер менен таанышуу, ийгиликтүү күнгө багыт алуу (мугалим бардык балдарды эртең мененки айлампага чакырат, аларды биринен кийин бирин (1Т/2Т) отургузат).

Тема боюнча сабактарды өтүүгө идеялар**Эртең мененки айлампа үчүн жумадагы ыр саптары**

Жомок угуп сүйүнүп,
Саякаттап жүгүрүп,
Биз жомокто жүрөбүз,
Сыйкырларды күтөбүз.

Эртең мененки айлампа башталат...

Топко «Жомокчу» кирет, анын келишин жомок жөнүндө ыр коштойт¹.

Жомокко сүңгүп киребиз,
Сыйкыр болот билебиз.
Келгиле, анда баарыбыз,
Жомокко саякаттайбыз!

Алдар көсөө, Акылкарачач
Жомокто келет көзүң ач.
Уктап калба, балакай.
Керемет го, карачы ай!

Жомокчунун колунда ар түрдүү жомоктордогу буюмдар салынган кап бар (хрусталь бут кийими, алтын ачкыч, кызыл топу, алтын жумуртка, чач жыйноочу сары тасма (Лотте)). Балдар жомокчуга жомокторду жана өз буюмдарын жоготкон каармандарды эстөөгө жардам берет. Жомокчу ошол жомоктор камтылган китептерди алып чыгат.

Табышмактар

Отуруп алып ичин ачам,
Баатырларча аралашам,
Аябай кызыкка батам,
Аягына жеткенче шашам.

(Kumep)

¹ <http://mp3.cc/m/143267-klara-rumyanova/4629301-v-mire-mnogo-skazok-grustnyh-i-smeshnyh>.

Теңселип жерден туулган камыш сабак,
 Чеңгелдүү таманынан тамактанат.
 Кучактап, жылуу ороп кабат-кабат,
 Капырай, колсуз туруп бала багат.

(Жүгөрү)

Узун узак,
 Көккө тузак,
 Алтын жалбырак,
 Батман топурак.

(Түтүн, жалын, күл)

Көк коюм чыгып кетип,
 Кызыл коюм жатып калды.

(Түтүн, чок)

Мугалим жомоктор, каармандар, алардын мүнөздөрү жөнүндө маек курат. Балдарга өзүнүн жомогун ойлоп табуу сунушталат. Бир жума ичинде балдар өзүнүн жомогун түзүшөт (долбоордук иш).

«Укмуштуу токой». Ар бир окуучу өзүнүн жомоктук каарманын жасайт. Балдар өз каарманы менен тааныштырат, аларга ат ойлоп табышат, келбетин сүрөттөшөт, каармандын кандай экендигин, боорукерби же каардуубу, анын ким менен дос экендигин аныкташат.

**Башка багыттар боюнча өнүгүү
 Көчөдө окутуу**

Оюн: «Карышкыр жана жети улак»	Математика	Сүрөт тартуу
<p>Жомокто жети улакты апасы үйгө камап кетет, бирок Карышкыр амалкөйлүк менен үйгө кирип, улактарды жеп коёт. Бул эстафетада үйлөр катары волейбол аянтчасынын эки бөлүгү же башка эки окшош аянтча эсептелет. Бир бөлүгү — бир команданын, «улактардын» үйү; экинчи бөлүгү — башка команданын үйү. Ар бир командада жети «улакты» жана «Карышкырды» таңдоо керек. «Улактар» ошол замат өз үйлөрүнө жайланышат. Белги берилгенден кийин эки «Карышкыр» тең каршысындагы команданын үйүнө кирет жана «улактарды» кармап башташат. Кармалган «улак» (колу тийсе) аянттан кетет. Кайсы команданын «карышкыры» «улактарды» тез жесе, ошол команда жеңүүчү болот. Бул эстафета оюнунда «улактар»</p>	<p>Максаты: балдар каармандарды салыштырышат, аларды жалпы белгилери боюнча топтоштурушат, белгилерин айтышат</p>	<p>Максаты: балдарга өзүнүн каарманы үчүн үй ойлоп табуу тапшырмасы берилет. Үйлөрдү кесип алып жалпы коллажга жайгаштырса болот. Коллажды үйдүн жанында өсүүчү өсүмдүктөрдүн, мөмөлөрдүн, козу карындардын сүрөттөрү менен кошумчаласа болот. Балдар алардын каармандарынын кандай сыйкырдуу өнөрлөрү бар экендигин баяндап беришет, алар үчүн кызыктуу саякат сапарларын ойлоп табышат. Бир жума бою мугалим балдардын каармандары катышкан жомокторду окуп берет, мультфильмдер менен тааныштырат</p>

«Карышкырдан» кача алышат, бирок үйдөн чыгууга болбойт, б. а. аянттан тышкары чыга алышпайт.

Кана эмесе, «Карышкырлардын» тамагы таттуу болсун жана «улактарга» ийгилик каалайбыз.

4. «Театр»

Тил жана кеп (баланын кебин өстүрүү). «Тил жана кеп», «Мен жана айлана-чөйрө» бөлүмдөрүнүн мазмунун интеграциялоо

Күтүлүүчү натыйжалар:

- **1Т** — бала жомоктун мазмунун жана каармандардын айткан сөздөрүн жатка билет. Өз ролун ишенимдүү аткарат. Театрда жүрүм-турум эрежелерин айтат.
- **2Т** — бала жомоктун мазмунун түшүнөт, өз ролун жатка билет. Сүрөттөрдүн жардамы менен театрда жүрүм-турум эрежелерин айтат.

Эртең мененки айлампа саламдашуу, балдарды толуктоо, аба ырайы, календарь, маанай, күн тартиби, күн ичинде аткарылуучу иштер менен таанышуу, ийгиликтүү күнгө багыт алуу (мугалим бардык балдарды эртең мененки тегерекке чакырат, аларды биринен кийин бирин (1Т/2Т) отургузат).

Тема боюнча сабактарды өтүүгө идеялар

Күтүүсүз учур: мугалим топко театралдык оюнга чакыруу кагазын алып келип, балдарга театр жөнүндө жана ал жакта жүрүм-турум эрежелери тууралуу көбүрөөк билүүнү сунуш кылат.

Тарбиячы балдар менен көнүгүү жасайт

Биз сиз менен көңүл ачып жатабыз. Биз театрда баратабыз! Биз ал жакка баратабыз. Биз ырдайбыз. Ля-ля-ля-ля, (4 кол чабуу) Биз театрда барабыз. Ля-ля-ля-ля, (4 кол чабуу) Биз ырдайбыз.

Сени менен биз шаттык менен басабыз, Биз театрда барабыз! Биз ошол жерде жүрөбүз. Мен ырды ырдайым. Ля-ля-ля-ля, (4 пахта) Биз театрда барабыз. Ля-ля-ля-ля, (4 пахта). Биз ырды ырдайбыз.

Сени менен театрда барабыз,

Сейилдеп көңүл ачабыз!

Ордубуздан басабыз,

Ырдап көңүл ачабыз.

Ля-ля-ля-ля,

(4 жолу кол чабуу).

Биз театрда барабыз!

(Ордубуздан басабыз).

Ля-ля-ля-ля,

(4 жолу кол чабуу).

Ырдап көңүл ачабыз.

(Ордубуздан басабыз).

«Кандай түркүн театр». Мугалим балдарды театрдын түрлөрү менен тааныштырат (куурчак театр, опера жана балет театры). «Кандай театрлар болот» мультфильмин пайдаланууга болот¹:

¹ <http://www.fixiki.ru/watch/10/220455/>; <https://www.youtube.com/watch?v=QwFOK4WSDUQ>

Мугалим. «Театрда ким иштейт?». Театрда иштеген адамдардын кесиптери менен таанышуу (актёр, режиссёр, жарык берүүчү, жасалгалоочу, сценарист, грим жасоочу).

Мугалим театрда жүрүм-турум эрежелери жөнүндө маек курат.

«Эмоциялар» дидактикалык оюну. Балдар негизги эмоцияларды аныкташат, эмоциянын адамдын келбети (мимикасы) менен байланышын түшүндүрүшөт, адамдын бетинин бөлүктөрүнүн аталыштарын кайталашат.

Материал: адамдын бетинин шаблондору, түстүү калемдер.

Оюндун жүрүшү: Мугалим театрдагы актёрлор ар түрдүү эмоцияларды билдирүү жөндөмдүүлүгүнө ээ болушу керектигин түшүндүрөт. Алар бул аракеттерин бетинин түрүн өзгөртүү (мимикасы) аркылуу жасашарын айтып берет. Тарбиячы балдарга адамдын бетинин шаблондорун таратып берет жана каалаган эмоцияны чагылдырууну сунуштайт (коркуу, кубаныч ж. б.). Оюн учурунда балдар күзгүнү пайдаланса болот.

Балдар мугалимдин жетекчилиги алдында жомокту сахналаштырышат. Мисалы, «Мунара-үй» (В. Сутееванын сюжети боюнча).

Чымын токойдо учуп жүрөт, чарчайт, бактын бутагына эс алуу үчүн конот, ошол учурда ал төмөнкүнү көрөт: токой арасында жыш чөптө ... мунара-үй турат. Чымын ошол замат бул үйдө жашоону чечет. Ошентип чымынга кошулуп жашоого көп өтпөй чычкан келет, анын артынан бака келет, андан соң короз жана коён кошулат. Аюу да мунара-үйдө жашоону каалайт. Ал чоңдугуна карабай үйгө кирем деп аны сындырып алат. Бирок, аюу өз кылыгы үчүн кечирим сурайт жана жаныбарлар аны кечирет. Андан соң алар баары биригип жаңы үй курушат, ал үйдө бардыгы батып жашап калышат.

Башка тармактардагы өнүгүү

Математика	Маданият
Максаты: Бала берилген сандан кийинки жана мурдагы санды билет (6–7 жаштардагы бала).	Максаты: Каарман жана декорация жасоо. Идеялар ¹ : «Чатыр» мультфильми.

5. «Театр жумалыгы»

Тил жана кеп (баланын сүйлөө кебин өстүрүү). «Тил жана кеп», «Мен жана менин чөйрөм» бөлүмдөрүн интеграциялоо.

Күтүлүүчү натыйжа:

- **1Т** — бала жомоктун мазмунун билет, каармандардын сөздөрүн жатка айта алат. Өз ролун өзүнө ишенүү менен аткара алат. Театрда өзүн алып жүрүү эрежелерин айтып бере алат.
- **1Т** — бала жомоктун мазмунун билет, каармандардын сөздөрүн жатка айта алат. Сүрөттөрдүн жардамы менен театрда өзүн алып жүрүү эрежелерин айтып бере алат.

¹ <http://goro.shenka.ru/razvivayushchie-igry/palchikovyj-teatr/354-kukolnyj-teatr-teremok-svoimi-rukami-shablony-dlya-pechati>

Эртең мененки айлампа: саламдашуу, балдардын санын тактоо, аба ырайы, календарь, маанай, күн тартиби, аткарылуучу иштер менен тааныштыруу, күндү жакшы маанайда өткөрүүгө чакыруу (мугалим балдарды эртең мененки айлампага чакырып, (1Т/2Т) боюнча балдарды кезеги менен отургузат.

Берилген тема боюнча окутууну байытуу идеялары. «Мен театр жөнүндө эмне билем?» деген тема боюнча балдар менен маектешүү. Мугалим театрдын түрлөрү салынган сыйкырдуу кутуча алып келет (куурчак театры, көлөкө театры, үстөлдүн үстүндө көрсөтүлүүчү театр ж. б. у. с.). Мугалим балдар менен биргеликте театрлардын түрлөрүн колдонуп, «Терем-теремок» жомогун сахналаштырышат.

Балдар ата-энелерин жомокту көрүүгө чакырышат. Башка топтун балдарына коюп беришет.

«Күндүн гүлдөрү» дене тарбиялык тыныгуу

Азыр, балдар, биз жазгы күндүн гүлдөрү болобуз (*жагымдуу музыка коюлат*).

Биз күнкарамага окшоп, жерге отурабыз (*балдар отурушат*).

Жаңы өсүп чыккандай күнгө үмтулабыз (*балдар буттарынын учу менен туруп, өйдө тартылышат*).

Гүлдөй ачылабыз (*балдар колдорун эки жака сунат*).

Азаматсыңар, балдар, биздин топто кандай сонун гүлдөр ачылды. Бири-бириңерди карап жылмайып койгула.

Башка тармактардагы өнүгүү

Эшикте окутуу

«Жаан жана таранчы» оюну (команда менен иштөөгө, ырды чогуу айтууга, балдар коллективин биримдиктүү кылууга үйрөтүү)	Математика	Сүрөт тартуу	Апликация
<p>Оюндун жүрүшү. Балдар каалагандай башаламан басып, алакаңдарын чаап, буттары менен жер тепкилеп, ырды айтышат:</p> <p>Таранчы бактан секирди! Чик-чирик, чик-чирик!!! Күттүргөн жылуу жаз келди! Чик-чирик, чик-чирик!!!</p> <p>«Жаан башталды, тезирээк үйгө киргиле!» — деп белги берилгенден кийин, балдар чоң киши кармап турган кол чатырдын алдына жашынышат.</p>	<p>Максаты: бала 8 деген санды билип, заттардын санын цифра менен салыштыруу.</p>	<p>«Афиша» — коллективдик иш. Балдар мугалимдер менен биргеликте «Терем-теремок» жомогуна афиша тартышат</p>	<p>Жомокко чакыруу баракчасын жасоо үчүн керектелет</p>

6. «Жаз»

Тил жана кеп (баланын сүйлөө кебин өстүрүү). «Тил жана кеп», «Мен жана менин чөйрөм» бөлүмдөрүн интеграциялоо.

Күтүлүүчү натыйжа:

- 1Т — жазга мүнөздүү белгилерди билет, айтып бере алат. Жаз жөнүндө ыр айтат, ырдайт. Суроо бере алат, аба ырайын болжолдой алат.

- **2Т** — визуалдык колдоо аркылуу мугалимдин жана балдардын сөзүн түшүнөт. Берилген суроого жөнөкөй сүйлөмдөр менен жооп бере алат, сүрөттү айрым сөздөр же кыска сүйлөмдөр менен сүрөттөп бере алат.

Эртең мененки айлампа: саламдашуу, балдардын санын тактоо, аба ырайы, календарь, маанай, күн тартиби, аткарылуучу иштер менен тааныштыруу, күндү жакшы маанайда өткөрүүгө чакыруу (мугалим балдарды эртең мененки айлампага чакырып) (1Т/2Т) боюнча балдарды кезеги менен отургузат.

Берилген тема боюнча окутууну өнүктүрүү идеялары

«Күнгө кайрылуу» ырын ырдоо (кол чабуу менен)

Жарык чачкан күн, сүлүүлан!	(колду бооруна алып, ийинге чабуу)
Жаркыраган күн, бизге көрүн!	(кол чабуу)
Кызыл көйнөктү кийгин,	(тизесин чабуу)
Бизге кубанычтуу күн тартуула!	(колун өйдө көтөрүп чабуу)

Мугалим күндүн бир эле нуру тартылган сүрөттү алып келет: «Күн бизге жеткиче нурларынын бардыгын таратып салыптыр. Абалдан чыгуунун жолун издеп, күндүн нурун ордуна келтирели! Келгиле, күндүн нурлары менен ойнойбуз».

«Өйдө-ылдый нур» көзгө көнүгүү жасоо (гимнастика)

Нур өйдө бол, ылдый бол,
Балдарга жылмайып кой,
Оңго-солго карагын,
Күндү толук айлангын.

«Эмне кылса болот?» Балдар фломастерлер менен күндүн нурун тартышат, ал эми мугалим жылмайган күндү тартат. Күн балдарга ыраазычылык билдирип, өзүнүн күн коёнектери менен ойноого чакырат.

Күзгү менен ойноо

Күн коёнек секирет,
Көзү менен белги берет.
Сүрөттөн, ботинкага,
Андан соң керебетке.
Ары-бери жашынат,
Ойногону чакырат.
Бир, эки, үч, төрт, беш —
Аны издеп табалы...

Эгерде, күн жок болсо, балдардын алдында алар түшүндүрүп берүүчү кырдаал пайда болот: «Күн жок болсо — күн коёнектери да жок болот».

Башка тармактардагы өнүгүү
Эшикте окутуу

«Жаз, жаз, сүлүү жаз!» кыймылдуу оюну	Математика	«Бул качан болот?» оюну	Ийлеп чаптоо «Салаңдап тоңгон муз»	Сурет тартуу «Жаз»
<p>Жаз, жаз, сүлүү жаз! <i>(Балдар кол кармашып айланышат)</i> Кубануу менен келгин, Кубануу менен, кубануу менен <i>(башка тарапка айланышат)</i>. Кооз, сүлүү, көркөм, жаз! <i>(токтоп, колун өйдө көтөрүп, бутунун учу менен туруп, терең дем алышат)</i>. Терең тамыр менен <i>(отуруп, колун түшүрүп, демин чыгарышат)</i>. Мол түшүмү менен <i>(кол кармашып айланышат)</i>.</p>	<p>Максаты: бала жыл мезгилдерине мүнөздүү белгилерин айта алат</p>	<p>1. Мугалим жыл мезгилдери тартылган суреттерден көрсөтөт, балдар кайсы жыл мезгили экендигин табат. 2. Балдар топторго бөлүнүшөт да, ар бир топ жыл мезгилдерин аныктоо боюнча тапшырма алышат</p>	<p>Максаты: бала материалды (фольга) жабыштырып, салаңдап тоңуп турган муздун формасын жасайт</p>	<p>Максаты: бала өз сезимдерине жараша жазды тартып берет. «Жазды тартыш үчүн кандай боёкторду алыш керек деп ойлойсуңар?» Балдар мугалим менен чогуу боёк тандашат: сары боёк – күндү тартыш үчүн, көк боёк – асманды тартыш үчүн, жашыл түс — жалбырактарды тартыш үчүн ...</p>
<p>Дем алуу көнүгүүсү. «Ах, кандай сонун жыттанат!» Жаздын жыты кандай жыттанат, таза аба, чөп, алгачкы гүлдөрдү жыттоону сунуш кылуу — терең дем алуу, шашпай кайра демин чыгаруу, бир нече жолу кыска дем алуу, шашпай «Ах!» деп демин чыгаруу.</p>				
<p>Салаңдап тоңгон музду изилдөө. Жаз бизге күтүүсүз белек даярдады. Мына, бир нече салаңдап тоңгон муз. Бирден алгыла. Кармап көргүлө, кандай экен? <i>(Муздак, суу, жылмакай, учтуу.)</i> Формасы кандай? Ал эмнеге окшош? <i>(Сабизгеби?)</i> Карагылачы, ал кандай? <i>(Жылтырак, күнгө чагылат...)</i> Эгерде, тоңгон муз жерге түшсө эмне болот? <i>(Ал сынып калат.)</i> Келгиле, текшерели. <i>(Жерге түшүрөт.)</i> Демек, ал кандай экен? <i>(Назик).</i> Тоңгон музду жылуу жерге киргизсе эмне болот? <i>(Эрип кетет.)</i> Музду колубузга алсак эмне болот? <i>(Муздак суу тамчылары тамчылайт.)</i> Келгиле, суу тамчылары жерге тамчылагандагы үнүн угалы. <i>(Алдына идиш коюлат.)</i> Көчөдөгү тоңгон муздар эрий баштаганда, тамчы пайда болот.</p>				

Балдардын тил үйрөнүүсүн өнүктүрүүнүн мониторинги

Балдардын тил үйрөнүүсүн өнүктүрүүнүн мониторинги максаттуу тил үйрөнүү процессинде маанилүү роль ойнойт. Адистер тарабынан түзүлгөн тилге чөмүлтүү Программалары балдардын жашына эмес (3–4 жаш), топтордо болуу убактысын эске алуу принцибинде түзүлгөн. Б. а. берилген таблицалар балдардын жашына эмес, эң биринчиден программада болгонунун мөөнөтү, жылына карата берилет. Биздин адистер бир жылда эки жолу жазында жана күзүндө мониторинг жүргүзүшөт. Таблицалар так формулировкаланган далилдерден турат, мисалы «сүйлөөдө сылык сөздөрдү колдонот», ар бирин тарбиячы +, – же V белгилерин баланын көндүмү канчалык деңгээлде экенине жараша коёт. Далилдер так формулировкаландыктан, таблицаны толтуруу көп убакытты талап кылбайт жана иш учурунда аткарылышы мүмкүн.

Төмөндө көрсөтүлгөн мониторинг жүргүзүү инструменти — бул тарбиячынын аткарган иши менен кайтарым байланышы. Эгерде, окутууга чөмүлтүүнүн биринчи жылында бала тарбиячынын суроосуна кыскача жооп берсе, бул күтүлүүчү жана алгылыктуу көрүнүш. Бирок мындай көрүнүш окутуунун экинчи жылынын аягында жолукса, анда топтордо балдардын тил үйрөнүү көндүмдөрүнө жеткиликтүү көңүл бурулбай жаткандыгы, тарбиячы балдардан толук жооп талап кылбагандыгы, балдар тилдин активдүү колдонуучулары эмес, пассивдүү угуучулар катары экендигин билдирет.

Мониторингдин үлгүсү

Орус тили экинчи тил катары окутулган балдар үчүн

Эки тараптуу тилге чөмүлтүү тобунда окутулган баланын тил өздөштүрүүсүн баалоо

Бала бакчасы:	Окутуунун биринчи жылы: (+) — жөндөмдүү (-) — жөндөмдүү эмес (✓) — толук эмес жөндөмдүү
Баланын аты:	
Жашы:	

Баалоо жагы (областы)	Критерийлери	Күз	Жаз	Комментарийлер
Угуу	1. Мугалимдин жөнөкөй сөздөрүн жана өтүнүчүн туура түшүнөт, жөнөкөй буйруктарды аткарат			
	2. Жаттап алган жөнөкөй сөздөрдү билет жана түшүнөт			
	3. Иш аткарууда аракеттенет: угат, ойнойт, чогуу жана өз алдынча кайталайт			
	4. Мугалимдин суранычы боюнча бала жаңы сөздөрдү жана сүйлөмдөрдү кубануу менен кайталайт			
	5. Кыска жомокторду, аңгемелерди жана кээ бир диалогдорду кызыгуу менен угат. Тааныш сөздөрдүн жана жаттап алган түшүнүктөрдүн жардамы менен мазмунун түшүнөт			

Сүйлөө	1. Сүйлөгөндө жөнөкөй «сылык» сөздөрдү колдонот			
	2. Жаттаган сөздөрдү жана фразаларды кайталайт жана көнгөн жагдайларда колдонот			
	3. Мааниси белгилүү сөздөрдү кайталайт жана өз алдынча туура айтат			
	4. Жаттаган сөздөрдү кайталайт жана колдонот, белгилүү заттарды, кыймыл-аракеттерди жана сыпаттарды айта алат			
	5. Эртең мененки айлампага активдүү катышат жана мугалим менен кошо аны өткөрүү үчүн колдонуучу сөздөрдү колдоно алат			
	6. Суроого түшүнөт жана жаттаган сөздөрдүн жана жөнөкөй сөз айкаштарын колдонуп жооп бере алат			
	7. Жаш өзгөчөлүгүнө ылайык, тематикадагы кыска жана обондуу ырларды жатка билет			
	8. Окутуу программа/окутуу планда каралган сөздөрдү өздөштүргөн: • пассивдүү (түшүнөт жана сүрөттү же нерсени көрсөтөт); • активдүү (сүйлөшүүдө колдонот)			
Жазуу жана окуунун алгачкы көндүмдөрү	1. Өзүнүн атынын «тартылышын» билет жана башка аттардын арасынан таба алат			
	2. Бор же калем менен чиймелеп, окууну жана жазууну туурайт			
Кыргыз маданияты менен таанышуу	1. Кээ бир кыскача кыргыз фольклордук балдар ырларын ырдай алат			
	2. Чогуу бийленүүчү бийлерге, кыргыз улуттук майрамдарына катышат			

Бир жылдагы окутуу күнүнүн саны _____

Баланы бала бакчага барган күнүнүн саны _____

Тематикалык пландар

Тилге чөгөрүү Программасынын ишмердүүлүгүндө маанилүү бөлүгү болуп, жаш адистерди гана эмес тажрыйбалуу мугалимдерди колдоо болуп саналат. Адистер жана тренерлер тарабынан эки тилге толук эмес жана эки тараптуу чөгөрүү үчүн тематикалык пландар иштелип чыккан. Бул тематикалык пландар эки тилге толук чөгөрүүнүн үстүндө иштеп жаткан педагогдорго дагы пайдалуу идеяларды сунуштайт. Бул пландар тарбиялачылар өз ишин пландаштырууда колдонууга таңуулоо эмес, сунуш катары гана берилет. Көбүнчө бул пландарды ишмердүүлүгүн жаңы баштаган окутуучулар колдонот, тажрыйбалуу мугалимдер өз иштелмелерин сунуштайт.

Жылдык тематикалык пландын үлгүсү

3–4 жаштагы балдарга ылайыкталган тил көндүмдөрүн өнүктүрүү

Окутуунун жыйынтыгы (орус тили экинчи тил катары)

Бала:

- күнүгө колдонуучу жөнөкөй сөздөрдү жана билдирүүлөрдү түшүнөт;
- окутуу программанын чегиндеги айрым сөздөрдү сүйлөөдө колдонот;
- орус тилине жана башка тилде сүйлөшүүгө кызыгат;
- орус маданиятына кызыгат.

Билим берүүнүн жыйынтыгы (эне тили) мамлекеттик стандартка ылайык

«Күз»

Окутуунун жыйынтыгы (орус тили экинчи тил катары)

Бала:

- күнүмдүк сөздөрдү жана сөз айкаштарын түшүнөт;
- мугалимден кийин сөздү жана сөз айкаштарын чогуу жана өзүнчө кайталайт;
- мугалимдин жөнөкөй көрсөтмөлөрүн түшүнөт;
- окутуу программасынын алкагында иш-чараларга катышууга кызыгат.

Сентябрь¹
Тема: «Таанышуу». «Мен жана бала бакча»
Бир айлык сөз кору
<p>Орус тили экинчи тил катары Сөздөр: мен, ал, алар, биз, сиз, бала, кыз, курак, шайыр/кайгылуу, жашаган жериңиз, үй-бүлөңүз (апа, атам, чоң ата, чоң апа, эже/байке), бала бакчанын жана топтун аты, мугалимдердин аттары, балдардын аттары, күнүмдүк иштер (биз бакчага барабыз, ойнойбуз, окуйбуз, кол жууйбуз, кийинебиз, тамаканабыз, сейилдейбиз, үйгө барабыз). Фразалар: Менин атым; Мен ... жашайм; Мен шайыр/кайгылуумун; Менин үй-бүлөм (кандай? чоң/кичинекей/ынтымактуу)...; менин үй-бүлөмдө...; мен бала бакчага барам ...; Мен _____ тобуна барам...; менин мугалимимдин аты; эртең менен бала бакчага барабыз; бала бакчада ойнобуз/машыгабыз/колубузду жууйбуз/кийинебиз/тамак жейбиз; кечинде үйгө кетем.</p>
<p>Математика Сөздөр: саноо (бир, эки, үч, төрт, беш, алты, жети, сегиз, тогуз, он), геометриялык фигуралардын аттары (тегерек, үч бурчтук, төрт бурчтук, төрт бурчтук, сүйрү), өлчөм түшүнүктөрү (Канча? көп, бир аз). Фразалар: Менде ... буюм бар; бул фигура ...; менде көп / аз ...; менде азыраак / көбүрөөк.</p>
<p>Мен жана дүйнө Сөздөр: түстөр (кара, ак, кызыл, көк, сары, жашыл), күндүн убактысынын аталышы (эртең менен, күн, түн), жуманын күндөрүнүн аталыштары (дүйшөмбү, шейшемби, шаршемби, бейшемби, жума, ишемби, жекшемби), жыл мезгилдеринин аталышы (күз, кыш, жаз, жай), күз айларынын аталышы (сентябрь, октябрь, ноябрь). Фразалар: Кайсы түстө? Бул ... (кызыл чарчы); Бүгүн жуманын кайсы күнү? Кечээ жуманын кайсы күнү болгон? Эртең жуманын кайсы күнү болот? Бүгүн (дүйшөмбү), кечээ (жекшемби) болду, эртең (шейшемби); Азыр кайсы жыл мезгили? (Күз, кыш, жаз жана жай мезгилдери). Азыр кайсы мезгил? Азыр күз; Күз айлары кайсы? Күз айлары: сентябрь, октябрь, ноябрь. Азыр кайсы ай? Азыр сентябрь.</p>
<p>Көндүмдөр: сүйлөшүү жөндөмдүүлүгү, социалдык көндүмдөр, логикалык ой жүгүртүү, өзүн-өзү тейлөө жөндөмдөрү, майда жана ири кыймылдаткычтар (моторика).</p>

¹ Окуу жылы 15-сентябрдан башталгандыктан, сентябрда эки аптага план берилет.

Ишмердүүлүктүн түрү (жумалык план)

Ишмердүүлүктүн түрү	Эртең мененки аялampa	Математика	Тил жана сүйлөө	Көркөм өнөр	Контрукциялоо	Үстөл оюндары
1-апта. «ТААНЫШУУ»						
Дүйшөмбү Тема: «Сенин атың ким?»	Саламдашуу (ыр менен), таанышуу (ысымдар), календарь (мезгил, ай, жуманын күнү)	1 ден 10 го чейинки сандар, түстөр. Сандар жана түстөр менен лото оюндары	Аттарын тамгалардан түзүүнү жана таанууну үйрөнүү (мугалимдин шаблону боюнча)	Сандарды тартуу / боё		
Шейшемби Тема: «Менин үй-бүлөм»	Салам, ысымдар, календарь. Үй-бүлөгө байланыштуу жаңы сөздөр	1 ден 10 го чейинки сан (үй-бүлө мүчөлөрүн эсептөө) Сан өлчөм (чоң / кичине) жана көлөм (чоң / кичине) түшүнүктөрү	Үй-бүлө мүчөлөрүнүн аттарын тамгалардан түзүүнү жана таанууну үйрөнүү (мугалимдин шаблону боюнча)	Үй-бүлөлүк темадагы сүрөттөрдү боё	Кубиктерден үй түргүзүү	
Шаршемби Тема: «Менин үй-бүлөм»	Салам, ысымдар, календарь. Үй-бүлөгө байланыштуу сөздөрдү кайталоо	Геометриялык фигуралар жана кадалган түстөр менен тааныштыруу	Үй-бүлө мүчөлөрүнүн ысымдарынын тамгаларын таанып-билүүгө үйрөнүү (мугалимдин шаблону боюнча)	Ар кандай түстөгү жана өлчөмдөгү геометриялык фигураларды тартам («чоң / кичине» түшүнүктөрүн бекемдейбиз)	Биз геометриялык фигуралардан үй-бүлө мүчөсүнүн арызын жасайбыз	
Шейшемби Тема: «Менин маанайым»	Салам, ысымдар, календарь. Көңүлдү көтөрүүчү жаңы сөздөрү «күлкүлүү / кайгылуу»	Сандарды, түстөрдү жана геометриялык фигураларды бышыктоо (жумуш барактары)	«Ысым + маанай» фразасын түзүү (мугалимдин шаблону боюнча)	Маанайды көрсөтүүчү сүрөттөрүн боё (смайликтер)	Геометриялык фигуралардан «Смайлик» түзүү	

Ишмердүүлүктүн түрү	Эртең мененки айлампа	Математика	Тил жана сүйлөө	Көркөм өнөр	Контрукциялоо	Үстөл оюндары
Жума Кайталоо жана бышыктоо	Саламдашуу, ысымдар, календарь. Үй-бүлө жана маанай жөнүндө ырлар	Сандарды, түстөрдү жана геометриялык фигураларды бышыктоо (жумуш барактары)	«Менин үй-бүлөм» топ менен иштөө (жумуш барактары)			Лото «Менин үй-бүлөм»
2-апта: «Мен жана бала бакча»						
Дүйшөмбү Тема: «Менин бала бакчам»	Саламдашуу, ысымдар, маанай, календарь. Жаңы сөздөр: бала бакча, мен бала бакчага барам, топ (топтун аты), мугалимдин аты, музыка бөлмөсү, ашкана, чечинүүчү жай, короо	Сандарды, түстөрдү жана геометриялык фигураларды бөлмөдөгү нерселерди мисалдары менен белгилөө: Топто канча терезе бар? Канча стол? жана башкалар.	Мугалимдин шаблону боюнча бакча жасоо	Мугалимдин кийин нерсенин атын жана түсүн, кайталап, бөлмөдөгү нерселерди боёп чыгуу	СКубиктен бала бакча курабыз	Лото «Түстөр жана геометриялык фигуралар»
Шейшемби Тема: «Менин бала бакчам»	Саламдашуу, ысымдар, маанай, календарь. Бала бакча жөнүндө жаңы сөздөрдү кайталоо (дүйшөмбүнү караңыз), бала бакча жөнүндө ыр		Биз топтордогу нерселердин жазылышы таанып-билүүгө үйрөнөбүз (5 сөздөн ашык эмес): сүрөттү же нерсени анын аталышы жазылган таблица менен салыштырабыз.	Топтогу нерселердин сүрөтүн боёп алыңыз	«Менин тобум» тиркемеси (математика менен биргелешкен иш-аракет) — балдар бөлмөдөгү белгилүү бир нерселерди чаптап, мугалимдин артынан анын аталышын цифралар жана сын атоочтор менен кайталашат, мисалы: 5 кызыл машина	

<p>Среда Тема: «Бакчанын күн тартиби»</p>	<p>Саламдашуу, ысымдар, маанай, календарь. Жаңы сөздөр: бакчага кел, ойно, машык, колубузду жууйбуз, кийинебиз, тамактанабыз, үйгө барабыз</p>	<p>Күндөгү иш-аракеттерди күн тартибине жараша бөлүштүрөбүз: эртең менен / түштөн кийин / кечинде эмне кылабыз <i>(карталар / сүрөттөр менен иштөө)</i></p>	<p>Биз этиштер менен кенгүүлөрдү жасайбыз, ар бир иш-аракетти башка ат атоочтор менен кайталайбыз, мисалы: мен колдорумду жууп жатам, ал колун жууп жатат, колубузду жууп жатабыз</p>	<p>«Бакчадагы күн тартиби» темасына сүрөттөрдү боё</p>	<p>Геометриялык фигуралардан «Бала бакча» аппликациясын түзүү <i>(топ ичиндеги буюмдар)</i></p>	
<p>Бейшемби Тема: «Бакчанын күн тартиби»</p>	<p>Саламдашуу, ысымдар, маанай, календарь. Бала бакчадагы режым жөнүндө жаңы сөздөрдү кайталоо (шаршембини караңыз), бала бакча жөнүндө ыр</p>	<p>Топтогу / режим учурундагы сандар жана буюмдар менен иштөө баракчалары (мисалы, эки бала колдорун жууйт, үч бала тамактанып жатат ж. б.)</p>	<p>Этиштин формаларын кайталоо: карточкалар менен ойноо (мисалы, орундарды алмаштыруу), ат атоочтор катышкан суроолор <i>(ким жейт? Ал жейт. Ким кол жууйт? Биз колубузду жууп жатабыз.)</i></p>	<p>«Бакчадагы күн тартиби» темасында сүрөттөрдү боё</p>	<p>Кубиктен оюн аянтчасын курабыз</p>	<p>Этиштер менен лотонен (бала бакчадагы күн тартиби)</p>
<p>Жума: «Кайталоо жана бышыктоо»</p>	<p>Саламдашуу, ысымдар, маанай, календарь. Бала бакча жөнүндө ырлар</p>	<p>Сандарды, түстөрдү жана геометриялык фигураларды бышыктоо <i>(жуучу барактар)</i></p>	<p>«Менин тобум» топ менен плакат тартуу <i>(топтогу буюмдар)</i></p>			<p>Этиштер менен лотонен <i>(бала бакчанын күн тартиби)</i></p>

РОССИЯНЫН ИШ ТАЖРЫЙБАСЫ¹

Жалпы эскертүүлөр

Экинчи тилди окутуу төмөнкү учурларды камтыйт:

- мигранттарга орус тилин үйрөтүү;
- чет тилин окутуу;
- азчылыктын тилин үйрөтүү;
- кош тилдүү үй-бүлөлөрдө үй тилдеринин бирин окутуу;
- иммигранттардын тилдерин колдоо;
- мамлекеттик орус тилин азчылык сүйлөгөн жерлерде окутуу.

Ар бир бала кичинесинен бери дегенде эки тилди өздөштүрө алат. Тилди колдонуу чөйрөлөрүн бөлүп кароо маанилүү. Мисалы, ал бир тилде апасы менен, экинчисинде — атасы менен сүйлөшөт; бала бакчада бир тилде, экинчиси — үйдө сүйлөйт; эртең менен бир тилде, түштөн кийин башка тилде сүйлөйт; бир тилде бир тарбиячы менен, экинчисинде — башка тарбиячы менен. Тарбиячылар тилдерди аралаштырбоого аракет кылышы керек. Баланын ден соолугуна жана бейпилдигине коркунуч туулса гана тилден тилге өтүүгө болот.

Экинчи тилди атайын сабактарда же күнүмдүк практикада үйрөнүү ар дайым биринчи жана экинчи тилдерде сүйлөөнүн калыптанышына жакшы таасирин тийгизет. Бул дароо эле пайда боло калбайт, акырындык менен пайда боло баштайт. Бирок татаал болбош керек. Экинчи тил менен таанышуу баланын ой-пикирин жана металллингвистикалык мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтет.

Экинчи тилди окутуунун ар кандай түрлөрү бар:

- жумасына эки жолу сабактарда, сабактын узактыгы 20 дан 35 мүнөткө чейин болушу мүмкүн;
- күн сайын класста 15 мүнөттөн жарым саатка чейин, ошондой эле режимдик учурларда;
- күндүн биринчи же экинчи жарымында;
- экинчи тилге толук чөгөрүү.

Жогорудагы варианттардын ар биринин өзүнүн оң жана терс жактары бар.

Бала бакчанын тилдер жана маданияттар менен таанышуу жаатындагы ишмердүүлүгү жөнүндө маалыматты стенддерге жана Интернет сайтына жайгаштырууга болот. Бул сизге кызыккан үй-бүлөлөрдү мектепке чейинки билим берүү мекемесине барууга тартууга, көп тилдүү балдарды тарбиялоону көздөгөн бир пикирдеги чоңдор командасын түзүүгө мүмкүндүк берет. Сайт аркылуу экскурсияларды, демөөрчүлүктү, театрлаштырылган оюндарды уюштурууга жардам бере тургандар менен таанышат. Демек, сайтта жайгаштырылган мектепке чейинки билим берүү уюмунун иш программасы, мектепке чейинки билим берүү уюмунун уюштуруу принциптери жөнүндө так түшүнүк бериши керек.

Эгерде баланын айлана-чөйрөсү ал аз билген тилде сүйлөсө, анда бул чөйрө экинчи тилди үйрөнүүгө жардам берет. Эгерде баланын айлана-чөйрөсүндө ал үйрөнүп жаткан тил көрсөтүлбөсө, анда бул тил азыраак өздөштүрүлөт. Эгерде сиз алдыңызга көп тилдүүлүккө, эки тилде тең жакшы деңгээлде билим алууга жетишүү милдетин койсоңуз,

¹ Протасова Е. Ю., Родина Н. М. Обучение второму языку // Детский сад: теория и практика. 2012. № 8. С. 6–27.

анда бала менен эки тилде бирдей убакытта сүйлөшүү керек. Бул эсептөө бала күн бою, анын ичинде көчөдө, телевизордо, бала бакчада жана үйдө, чоңдордон да, балдардан да уккан нерселерин эске алууну камтыйт.

Сабактарды атайын даярдалган мугалим же курсту аяктаган тарбиячы жүргүзө алат. Оптималдуу жагдай — бул мугалим мектепке чейинки мугалимдин билимине ээ болгон эне тилин билген адам. Андан кийин ал ар кандай билим берүүчү кырдаалдарды уюштуруп, балдар менен ар дайым өз тилинде баарлашып, ошол эле учурда аларга ушул тилди үйрөтө алат. Топтогу экинчи мугалим жана жардамчы мугалим ошол тилде сүйлөгөн адамдар болушу мүмкүн же болбошу да мүмкүн. Топто иштегендердин бардыгы кесиптештеринин жана балдардын айткандарын жок дегенде жарым-жартылай түшүнсө жакшы болмок.

Бул топко ар бир тилди ар кандай деңгээлде билген балдар кириши мүмкүн. Кээ бири экинчи тилди такыр билбейт, башкалары бир аз түшүнөт, дагы бирөөлөрү эки тилди тең жакшы билишет, бирок башка тилде сүйлөгөндөр жана бала бакчада сүйлөгөн тилдердин бирин да билбегендер бар. Тарбиячылар:

- ар бир баланын муктаждыктарын эске алып, алардын ар бирине мүмкүн болсо көбүрөөк көңүл буруп, күндүн аягында суроолорду берип баарлашуу уюштуруу;
- ар бир баланын баарлашууга өз салымын кошо ала турган кырдаалды түзүү: кээ бирлери үгүп гана түшүнөт, башкалары кыска сүйлөмдөр менен сүйлөйт, калгандары кеңири баяндап бере алат;
- бири-бири менен жандуу баарлашууда тилди өз курагына ылайыктуу мазмун менен колдоно алышы үчүн, балдарды үйрөтүлгөн тилде сүйлөшүүгө үндөө;
- орус тили болобу, Россия элдеринин тилдери болобу же чет тилдери болобу, ушул тилге байланышкан маданият менен таанышуу аркылуу тилди үйрөнүүгө үндөө;
- балдар бакчасынан тышкары учурларда, мисалы, кошуна балдар менен ойногондо, саякаттоодо, мультфильмдерди, кинотасмаларды, экскурсияларды көрүүдө, аудио жазууларды үгүүдө, компьютердик оюндарды ойногондо баарлашууга түрткү берүү.

Жаш өзгөчөлүктөрү жана өнүгүү динамикасы

Экинчи тилди каалаган курактан баштаса болот, бирок бир катар психолингвистикалык жана педагогикалык аспектилерди эске алуу керек:

- Экинчи тилди өздөштүрө баштаган бала канчалык жаш болсо, анда алар экинчи тилди табигый жол менен эне тилдүүлөр менен баарлашуу аркылуу өздөштүрүшү мүмкүн.
- Жаш балдар чоңураак балдарга караганда айтылышын жакшы үйрөнүшөт.
- Улуулар тезирээк үйрөнүшөт.
- Бала канчалык жаш болсо, ал ар дайым бекемделбесе, үйрөткөн нерсесин тезирээк унутат.
- Эгерде балдар бакчасында үйрөнгөндөрү мектепте сакталбаса, анда балдар экинчи тилди унутуп калышат.
- Ар бир тилдин өнүгүү деңгээлине көз салуу керек. Жакшы өнүккөн тил жаш курагына туура келиши керек.
- Дүйнө жөнүндө көз караштары жана таанып билүү жөндөмдүүлүктөрү экинчи тилди бала кезинен эле үйрөнгөн балдарда жакшыраак өнүккөн.
- Экинчи тилди үйрөнүү, аны билген адамдар менен таанышуу, анын маданияты балдарда толеранттуулукту, экинчи тилди сыйлоого, ачык-айрымдуулукка тарбиялайт.

- Канчалык кеч баштасаңыз, баланын биринчи тили ошончолук жакшы калыптанат, сабактар ошончолук интенсивдүү болот. Бирок, 4–5 жаштан баштап, андан да эрте окууга болот.

Бала бакчадагы эки тилдүүлүк (кош тилдүүлүк)

Көптөгөн бала бакчаларда, балдарды окутуу орус тилинде эмес, өзүнүн эне тилдинде жүргүзүлөт. Мындай абал улуттук-аймактык бирдиктерге мүнөздүү. Мамлекеттик тилде окуткан бала бакчаларды уюштуруу ар тараптуу колдоого алынышы керек, анткени тилди кичинекей кезинен эле өздөштүрүү — тилди сактап калууга кепилдик берет. Бул учурда, баланын бардык иш-аракеттери жергиликтүү тилде жүргүзүлүшү керек. Мамлекеттик тилдеги балдар бакчалары айылдарда гана эмес, орус тилдүү калк басымдуулук кылган шаарларда иштеши керек, ошондо гана кыргыз тили колдонулуп, орус тилинин уникалдуулугун сактап калуу мүмкүнчүлүгү болот. Мисалы, орус тилдүү балдар үчүн тилге чөгөрүү же тил уясынын модели боюнча иштеген мектепке чейинки билим берүү уюмдары түзүлүшү мүмкүн. Мугалимдер баланын жашоосунун бардык мезгилинде жергиликтүү тилде гана балдар менен туруктуу байланышуу үчүн жооптуу. Мектепке даярдануу тобунда ата-энелердин каалоосу боюнча кыргыз тилин өздөштүрүү курстары киргизилиши мүмкүн. Ошондой эле ата-энеси башка тилдерде сүйлөгөн, орус тилинде сүйлөгөн үй-бүлөлөргө баланы орус тилинде эмес, башка тилде билим берүүчү бала бакчага жөнөтүүнү сунуш кыла аласыз.

Бала кезинен бери кош тилдүүлүктүн экинчи кырдаалы — чет тилин окутуу. Экинчи тил кошумча кызмат катары киргизилиши мүмкүн. Эки тилдүүлүктүн үчүнчү варианты — мигранттардын балдарына орус тилин экинчи чет тилинде окутуу (башка тилдүүлөргө).

Билингвизм жалпы калыптануу жана иштөө мыйзамдарына ээ. Кайсы тилдер бири-бири менен айкалыштырылбасын, баланын, жок эле дегенде, кыргыз тилинде өзүнүн оюн билдирип, өзү үчүн маанилүү болгон темаларда сүйлөй алышына көңүл буруу керек. Эки тилдүү адамдын өнүгүшүн көзөмөлдөө заманбап билим берүүчүнүн ишинин ажырагыс бөлүгү болуп саналат, анткени табигый же жасалма эки тилдүү мектепке чейинки мекемелер жок. Балдар бакчасында жана үйдө эки тилди колдоо үчүн, тарбиячылар баланын үй-бүлөсү менен тыгыз иштеп, эки тилдүүлүккө позитивдүү мамиле жасашы керек.

Заманбап коом ар түрдүү жана көп тилдүүлүк жана көп маданияттуулук менен айырмаланган бала бакчаны талап кылат. Ар кайсы тилдерде сүйлөө, башка тилде сүйлөгөн адамдарды түшүнүү, чет өлкөлөрдү кыдыруу, ар кандай элдердин салттарына кызыгуу — мунун бардыгы заманбап баланын жашоосунун бөлүгү болуп калды. Глобалдашуу, мисалы, дүйнө жүзүндөгү балдар бирдей мультфильмдерди көрүп, окшош кийимдерди кийип, бир эле авторлордун китептерин окуп, окшош оюндар жана оюнчуктар менен ойноп жаткандыгында. Бул айкалыштыруу бизди көп маданияттуу билим берүү, башка тилдердин, этностордун жана маданий каада-салттардын өкүлдөрүнө карата толеранттуулук жана кызыгуу сезими жөнүндө ой жүгүртүүгө түртөт. Эл аралык маданият бардык педагогикалык ишмердүүлүктү мотив аркылуу жүргүзүшү керек.

Кенже топ (3–4 жаш)

Милдеттери:

- салам айтууга, коштошууга, кечирим суроого үйрөтүү (жекеме-жеке жана көптүк түрдө, курбу-курдаштарга жана аксакалдарга кайрылуу);
- күндөлүк кадимки формулаларды кайталоо (колунузду жууңуз / жуу, Тамак ичүүгө убакыт жетти. Балдар, кийингиле ж. б.), ошол эле кайталануучу кырдаалда аларды колдонуу, чогуу өздөштүрүү;
- айланадагы нерселердин аталышын колдонуу жана аларды жаттоо. Шилтеме ат атоочторду колдонуу (бул жерде, тиги жерде, бул жерге, бул жерден, ошол жерден ж. б.).

Психологиялык-педагогикалык иштин мазмуну. Тарбиячы (же адис мугалим) балдар жөнөкөй буйруктарды түшүнүүгө үйрөнүүчү оюндарды колдонушат: тур (тургула), отур (отургула), чурка (чуркагыла), көрсөт (көрсөткүлө), тап (тапкыла) ж. б. ал эмес, ооба, жок, болбойт, уруксат сыяктуу терс бөлүкчөлөр колдонулат.

Кийимдердин аталышын, идиш-аяк, эмерек, үйдүн бөлмөлөрү, аксессуарлар, дене мүчөлөрү, беттин бөлүктөрү, тамак-аш, жаныбарларды көрсөтөт, аталышын айтат ар кандай кырдаалдарга колдонот. Балдарга тааныш нерселер менен оюндарды уюштурат. *(Кашыкты алыңыз. Мышыкты сылагыла. Лимонду көрсөтүңүз.)* Үлгүлөр аркылуу театралдаштырылган роль ойноо оюндарын уюштурат. *(Салам, коёнек! Кулагыңды көрсөт. Мышык чуркап баратат. Самолёт учуп бара жатат.)*

Ал балдарды айлана-чөйрөдөгү нерселердин арасынан, сүрөттөрдөн, оюнчуктардан белгилүү түшүнүктөрдү таап, тааныш болгон нерселерди атап берүүгө үйрөтөт. Экинчи тилдеги сөздөрдү кантип айтуу керек экендигин көрсөтөт. Оюнчук жаныбарлар жана башка буюмдар менен ойноо процессинде тууранды сөздөрдү колдонот. Балдар манжа оюндарын, тегерек бий оюндарын, кыймылдуу ырларды үйрөнгөн тилде аткарышат.

Күтүлүүчү жыйынтыктар. Бала 4 жашка чейин:

- жөнөкөй күнүмдүк кайрылууларды жана өтүнүктөрдү экинчи тилде түшүнөт жана аларды аткарат;
- жаныбарлардын үнү жана нерселер чыгаруучу үндөр менен байланышкан нерселерди билет жана туурайт;
- кеминде 100 сөздү максаттуу тилде билет жана аларды туура колдонот; экинчи тилде кеминде беш ыр айтканды жана ырдаганды билет;
- таандык конструкцияларды (мисалы, *менде ...*) жана бардыгын *(бул стол, бул бычак)* кантип колдонууну билет.

Ортоңку топ (4–5 жаш)

Милдеттери:

- балдарды аты жөнүндө суроого жооп берүүгө жана суроого берүүгө үйрөтүү;
- жашы жөнүндө суроого жооп берүүгө жана аны суроо берүүгө үйрөтүү, онго чейин санаганды билүү;
- жеке ат атоочтордун ар кандай формаларын киргизүү;
- учур чакта, жекелик жана көптүк түрдө этиштерди колдонуу чөйрөсүн кеңейтүү; этиштердин тактоочтор менен шайкештигин иштеп чыгуу;

- түс жана өлчөм сын атоочторун жана алардын зат атоочтор менен дал келишин билдирүү;
- сүрөт боюнча суроолорго жооп берүүнү үйрөтүү;
- жана, бирок байламталарын катыштырып сүйлөөгө үйрөтүү.

Педагогикалык-психологиялык иштин мазмуну. Мугалим балдарды өзүн кантип тааныштырууну жана кантип таанышууну көрсөтөт (*Менин атым Айна. Мен төрт жаштамын. Сенин атың ким? Сен канча жаштасың?*) Ар кандай буюмдар жана оюнчуктар менен, ошондой эле балдар менен кырдаалдык оюн ойнойт. Үй-бүлө мүчөлөрүнүн, эркектердин, аялдардын, кыздардын, эркек балдардын ысымдары менен тааныштырылат. Сүрөттөр жана визуализациянын башка түрлөрү көп колдонулат (слайд-шоу, проекциялар, чаптамалар, лото, домино, бинго ж. б.).

Көчөдө күндүз болуп жаткан иш-аракеттердин жана окуялардын сыпаттамасын сүрөттөйт (*эртең, күн, кечинде, түн; аба ырайы кандай? Кар жаайт, жамгыр жаайт, шамал согот, күн күркүрөйт, чагылган түшөт, аба ырайы жакшы, жаман*). Чоң киши балдар менен биргеликте иллюстрацияларда эмне көрсөтүлгөнүн сүрөттөйт, сүрөттөрдүн астындагы тексттерди бир нече жолу окуйт, кайталайт. Балдар үгүп, акырындык менен эсине тутат, сүрөттөрдөгү суроолорго жооп бере алышат, китептин мазмунун башка балага айтып беришет.

Үйдө күндүз болуп жаткан иш-аракеттердин жана окуялардын сүрөттөлүштөрү өздөштүрүлөт (*эртең мененки, түшкү, түштөн кийинки тамак-аш, кечки тамак, уйку, жарык, караңгы, суук, жылуу, ысык, ойгонуу, жатуу, дасторконго отуруу, сейилдөө, окуу ж. б.*). Алар менен байланышкан буюмдар менен айкалыштырат (мисалы, *кол чатыр, термометр, чемодан, сумка, портфель, куту, майлык, дасторкон*). Мааниси боюнча байланышы бар сөздөрдүн бир эле учурда киргизилиши дурус, бирок алардын ортосундагы маанилер визуализация учурунда бөлүштүрүлүшү керек. Ар бир сөз ар кандай формаларда бир нече жолу киргизилет жана табигый колдонууда ар кандай айкалыштырылган ар кандай варианттарда белгиленет (мисалы: *Бул идиш кичинекей эмес, бирок анча чоң да эмес, идиш менде бар, кружкада эмне бар? Идиште чай барбы? Идиште какао барбы? Идиштерде сүт бар бекен? Оо, идиш бош экен. Идишке шире куюп жатам. Азыр идиште шире бар. Идиш бош эмес, идиште шире бар.*)

Иш-аракеттердин мүнөздөмөлөрү түшүндүрүлөт (*жай, катуу, тез, жай, өтө, жай, өтө, ал тургай, коркунучтуу, кылдат, бир аз, көп, бир аз, көп, бир аз*). Бардык мүнөздөмөлөр иш-аракет учурунда берилет жана бири-биринен айырмаланып, жаңсоолор жана мимика менен коштолот. Таблицада басылып чыккан жана башка оюндарды ойноодо, балдар ролдорду бөлүштүрүүнү жана күтүлгөн аракеттерди аткарууну үйрөнүшөт, аларга сүрөттөмө, кыймылдардын ырааттуулугу, топтогон упайларды (баллдарды) эсептөө, жүрүштү башкага берүү.

Алдын ала буюмдар визуалдык иш-аракеттер учурунда көрсөтүлөт жана бири-бири менен салыштырып же карама-каршы келген учурларда колдонулат (мисалы, *мен китепти столго койдум; ал ачкычтарды килемчинин астына койдум; чөнтөгүңүзгө бет аарчыны салып жатасыз; баштыктан карандаштарды алып чыгышат; шкафтын астынан топту аласың ж. б.*). Көпчүлүк предлогдор манипуляция оюндарында (*ашканадагы вазаны (столдун үстүнө / столдун астына / фортепианонун жанына / коюу; куурчакка байпак кийгизүү; куурчактын жоолугун алып салуу; куурчактын жанына баруу*), куурчак оюндарынын учурунда театралдаштырууда.

Заттарды кайра санаганда, сандардын зат атоочтор менен айкалышы жатталып калат.

Балдар түстөрдүн аталыштарын (*кызыл, кызгылт сары, сары, кызгылт, көк, күрөң* ж. б.), өлчөм өзгөчөлүктөрүн (мисалы, *чоң, чоң / чоң, кичинекей, өтө / кичинекей, кенен, тар, узун, кыска*) ж. б. сөздүн кайсы формада жана кайсы зат атооч менен айкалышарын (эгер тилде жынысы же классы көрсөтүлсө) өздөштүрөт. Балдар аба ырайына, күнүмдүк иш-аракеттер, көлөмдүн көрүнүшү, жаныбарлардын жашоосу, 10 го чейинки санга байланыштуу ырларды жана обондуу ырларды үйрөнөт.

Пландаштырылган натыйжа. 5 жашка чейинки:

- онго чейин санаганды билет, канчага чыкканын, столдо же башка жерде канча нерсе бар экендигин билет;
- аты ким экендигин, үй-бүлө мүчөлөрүнүн, тааныштарынын, оюнчуктун же жомок каармандарынын аттарын айта алат;
- аткарылып жаткан иш-аракеттерди сүрөттөгөндү жана мүнөздөгөндү, ролдоштуруп ойногонду билет;
- экинчи тилде стол үстүндөгү жана режиссёрдук оюндарга катышат;
- объектини сапаттары боюнча сүрөттөйт, антонимдерди жана карама-каршы аракеттерди билет;
- предлогду колдонуу менен предметтин жайгашкан жерин же иш-аракеттердин багытын сүрөттөйт;
- бир жыл ичинде кеминде 150 жаңы сөз, бир нече ырларды жана обондуу ырларды өздөштүрөт.

Жогорку топ (5–6 жаш)

Милдеттери:

- аймактык географиялык материал менен тааныштыруу, балдарды салттуу майрамдар, элдик каармандар, улуттук ашкананын тамактары, үй буюмдары жана улуттук кийимдер менен тааныштыруу;
- теманын бөлүктөрү (руль, дөңгөлөктөр, тулку, терезе / айнек, фаралар ж. б.), унаа, жака, жең, көйнөк же көйнөктүн этеги, сыдырмалар, баскычтар, Velcro, илгичтер жана илмектер жөнүндө түшүнүктөрдү кеңейтүү. Китептин омурткасы, барагы, бет-белги; кол / бутта манжалар, манжалардагы тырмактар ж. б.) бар;
- жыл мезгилдеринин аталыштарын үйрөтүп, тиешелүү убакта болуп өткөн окуяларды баяндоо;
- модалдык этиштер менен таанышуу (каалайм, жасай алам), орусчага ылайыктуу конструкциялар, билүү, коркуу, мага керек, каалайм);
- адамдын күндүзгү иш-аракеттери жөнүндө толук маалымат берүү;
- татаал сүйлөмдөрдү колдонуп, жөнөкөй сүрөттөө жазууну үйрөнүү;
- этиштин өткөн жана келечектеги чактарын активдештирүү;
- ат атоочтордун жана ат атоочтордун туңгуюк ишин активдештирүү.

Психологиялык-педагогикалык иштин мазмуну. Мугалим топтун ишин салттуу майрамдарга байланыштуу жылдык циклге ылайык уюштурат. Ар бир майрамга карата элдик кол өнөрчүлүктүн, улуттук оймо-чиймелердин жана түстүү айкалыштардын ыкмаларына негизделген кол өнөрчүлүк буюмдар даярдалууда. Чиймелерди жасоодо иш-аракеттер жана аксессуарлар сүрөттөлөт (*щётка, боёктор, карандаш, түстүү карандаштар, кийиз учтарындагы калемдер, щётканы сууга малып, чайкап, сызык сызып, үстүнө боё* ж. б.).

Моделдөө учурунда колдонулган иш-аракеттердин сүрөттөлүшү (чымчып, колбаса менен жайып, конус жасап, торт менен тегиздөө ж. б.). Колдонмолорду жасоодо жана курулуш учурунда (мисалы, кагаздан, мончоктордон, жыгач үстүндөрдөн, таякчалардан ж. б.), тигүү, сайма ж. б. иш-аракеттер жана материалдар сүрөттөлгөн (*ийилген, бүктөлгөн, кесилген, айрылган, балык, жип, ийне* ж. б.).

Балдар тарбиячылар менен бирге майрамга карата улуттук тамак-аштарды даярдашат, шаймандар, материалдар, буюмдар, тамак жасоо ыкмалары менен таанышышат (*кесип, жайып, аралаштырып, тегиз катмарга жайгаштырышат, слайдга салышат*, ж. б.).

Майрамга карата элдик кийимдердин үлгүлөрүн жасоого болот. Даяр тамак, сүрөттөр, кол өнөрчүлүккө байланыштуу сөздөр менен сүрөттөлөт. Майрамга даярданууда өзгөчө күтүлүп жаткан кырдаал түзүлүп, ата-энелер жана тааныштар келгенде, балдар спектаклдерди экинчи тилде көрсөтүшүгө жетишет.

Балдар окулган тилде сүйлөгөн адамдардын үрп-адаттары, каада-салттары, иш-аракеттери, жашоо-тиричилиги жана тамактануусу жөнүндө билишет. Алар майрамдарга байланыштуу ырларды, уламыштарды, балладаларды окушат. Балдар чоң кишилерге улуттук тамактарды жана дасторкон даярдоого жардам беришет.

Мугалим балдардан кандай сезимде болгонун сурайт жана балдар алардын абалын мүнөздөөнү үйрөнүшөт (*мен үчүн суук, ысык, ачка, ачка, суусураган, чарчаган, чарчаган, уйкусурап, зеригип*). Мугалим жомоктордогу жана китептердеги ар кайсы каармандарды түшүндүрөт: боорукер, жаман, акылсыз, акылдуу, жалкоо, аракетчил, тырышчаак, түруктуу, күчтүү, алсыз, сулуу, түрү суук, коркунучтуу ж. б.).

Мугалим транспортто бара жатканда жасалган иш-аракеттер менен (*унаада, темир жол менен, унаа менен, унаада отуруп, автобуста жүргүнчүлөрдү ташып, автобуска түшүп, жүк ташуучу автоунаа менен ташуу*) транспорт түрлөрүнүн аталыштары менен тааныштырат, учакта учуу, кайыкта сүзүү ж. б.).

Балдарды континенттердин жана өлкөлөрдүн аттары менен тааныштырышат. Оюн планында ар кайсы өлкөлөргө саякаттап, ар кайсы өлкөлөрдү кыдырып, Аляска, Бразилия ж. б. көрүшөт дешет. Бул өлкөлөрдө балдар сүрөттөгөн ар кандай климаттар бар.

Балдар жергиликтүү тургундар жана жаныбарлар менен таанышышат.

Чоңдор убакыт белгилерине байланыштуу сөздөрдүн маанисин көрсөтөт: *кечээ, бүгүн, эртең; былтыр, быйыл, кийинки жылы; өткөн жумада, ушул жумада, кийинки жумада; мурун, азыр, андан кийин; узак, жакында*. Окуяларды сүрөттөөдө өткөн, азыркы, келечектеги ондогон этиштер колдонулат.

Чоңдор балдар менен биргеликте адамдар жана жаныбарлар деңизде, чөлдө, тоолордо, Арктикалык алкактан тышкары жерде кандай жашаарын билишет. Аңгемелер сүрөттөөлөр топтому катары чогултулган, анда жаныбарлар, жашаган жер, аба ырайы, жаратылыш жана рельефтин өзгөчөлүктөрү жөнүндө маалыматтар бар.

Пландаштырылган натыйжалар. Бала 6 жашка чейин:

- тилин үйрөнүп жаткан адамдардын бир нече майрамдарын билет, салттуу ашкананын тамактары жана аларды кантип даярдоо керектигин билет, элдин мүнөздүү нерселерин (кийим, баш кийимдер, идиш-аяктар, таттуу тамактар) билет;
- табигый шарттарда айрым жаныбарлардын жашоосу жөнүндө билет жана алардын жашоо образы жөнүндө айта алат;
- элдик стилде кол өнөрчүлүктү аткара алат, кандайдыр бир салттык же салттуу элдик ырды билет;

- ролдогу жана режиссёрдук оюндагы транспорттун түрлөрү жөнүндө сүйлөшө алышат (объектилерди сүрөттөйт жана анын аракеттерин сүрөттөө менен коштолот);
- адамдардын ар кандай континенттерде кандай жашаарын сүрөттөйт;
- буйрукка ылайык иш-аракеттерди жасай алат;
- этиштердин өткөн жана кийинки учурларын колдонот, окуя болгон убакытты билдирет;
- бир жыл ичинде кеминде 200 жаңы сөздү, бир нече ырларды же обондуу ырларды үйрөнүп, окуяларды сүрөттөө үчүн даяр схемаларды өздөштүрөт.

Даярдоо тобу (6–7 жаш)

Милдеттери

- ушул жашка чейинки балдарга түшүнүктүү белгилүү сүрөтчүлөрдүн сүрөттөрү, улуу композиторлордун жеткиликтүү музыкасы, балдар поэмалары жана тилди үйрөнгөн окумуштуулардын, акындардын жана жазуучулардын окуялары менен таанышуу;
- эне тилинде башка аталыштарга дал келген аталыштардын кандай экендигин билүү (мультфильмдердин жана башка тилдеги китептердин башкы каармандары кайсылар);
- өсүмдүктөрдүн аттарын билүү;
- адаптацияланган жана ылайыкташтырылбаган версиялардагы эң белгилүү жомокторду окуу, үгүү, аларды ролдордо ойноо;
- убакытты саат боюнча белгилөөгө үйрөнүү;
- чоңдордун кесиптик ишине, анын ичинде шаймандарга жана кийимдерге мүнөздөмөлөрдү киргизүү;
- күн системасынын айлардын, жуманын күндөрүнүн, планеталардын аттарын билүү;
- иреттик сандарды, анын ичинде ар кандай учурларда (ким кайсы кабатта жашайт, кайсы класста окуйт) изилдөө жана колдонуу.
- кийинки, акыркы сөздөрүн үйрөнүү;
- *оңго, солго, оңдон солго, солдон оңго, алдыңкы, арткы, артта, арттан, мурда, мурун, кийин, адегенде, азыр, андан кийин, андан мурун, кийинчерээк түшүнүктөрүн үйрөнүү;*
- сын атоочтордун жана тактоочтордун салыштыруу даражалары менен тааныштыруу;
- ар кандай түзүмдөрдүн суроолорун берүүгө, диалогдорго катышууга үндөө;
- зат атоочтордун инструменталдык (инструменталдык) иштин (же комитеттин) жандырылышы (тилге, иш-аракеттердин шайкештигине же эмгек куралын колдонууга байланыштуу);
- бардык учурларда жеке жана ээлик ат атоочторун колдонууну мыкты өздөштүрүү;
- геометриялык фигуралар менен тааныштыруу (төрт бурчтук, тегерек, үч бурчтук, тик бурчтук, шар, конус, табак, пирамида, жылдыз ж. б.);
- алфавит менен таанышуу, үйрөнүп жаткан тилдин сабаттуу өздөштүрүүнүн башталышы.

Психологиялык-педагогикалык иштин мазмуну. Кесиптик кесиптер жөнүндө аңгемелерде мугалим кесиптердин аталышын, күндүн ичинде ар кандай жыныстагы жана курактагы чоң кишилердин кесепеттерин сүрөттөйт, чоңдордун кандай кийингенин, алар кандай шаймандарды колдонушат, жумушка кандай материалдар керек, анын натыйжасы кандай, жумуштун натыйжаларын кантип колдоно аласыз.

Тарбиячы «Дүкөндө», «Дарыгерде», «Кемедө», «Поездде», «Учакта», «Фермер», «Тоодогу койчу», «Сүрөтчү жана сүрөт көргөзмөсү», «Наабайчы» «Кондитер», «Скульптор жана скульптуралардын көргөзмөсү», «Дизайнер, кийим тигүүчү, студия, мода-шоу», «Актёрлор жана театр», «Жазуучу, китепканачы, китептер, китепкана», «Цирк, цирк артисттери», «Телевидение», «Зергер», «Чачтарач», «Саат оңдоочу» ж. б. сыяктуу роль оюндарын уюштурат. Балдар өзүлөрү оюнга керектүү костюмдарды жана реквизиттерди жасай алышат. Костюмдарды жасоодо кимге жана кандай кийимдер керек экендиги түшүндүрүлөт. Кырдаал ар бир тема боюнча иштелип чыгат, алардан жардам берүү, бир нерсе жасоо, кээ бир нерселерди кантип жасоону үйрөтүү, кантип жана эмне үчүн иштөө керектиги түшүндүрүлөт. Кандай курал керектиги баса белгиленди. «Ким тарабынан / Ким ким менен / эмне менен» конструкция иштелип чыгууда. «*Баштык менен бар – баштыкты толтургула, роза менен торт — розаларды кооздоо*» деген ар кандай конструкциялар бар.

Мугалим ар кандай спорт түрлөрү, спортчулардын иш-аракеттери, спорттук шаймандар жана спорт оюндары үчүн шаймандар (мисалы: *сүзүүчү, бассейн, мунарадан секирүү, плацдармдан лыжа тебүү, таяктар менен түртүп жүрүү, бут кийимдин боосун байлоо, футбол талаасында гол киргизип, дарбазага гол киргизиңиз* ж. б.).

Фонетикалык оюндарды уюштурат, анда үндөр, тыбыштардын айкашы, изилденип жаткан тилдин сөздөрү ойноо түрүндө иштелип чыгат, айрыкча, айтууга кыйын болгон сөздөр.

Мугалим өсүмдүктөр жөнүндө сүйлөшөт: дарактар, бадалдар, чөптөр, гүлдөр, бир нече аталыштарды берет, өсүмдүктөрдүн бөлүктөрүн (*кабыгы, сабагы, жалбырагы, гүлү* ж. б.) сүрөттөйт. Өсүмдүктүн кандайча жашаары, азыктанышы, жемиш бериши жөнүндө. Өсүмдүктөрдүн ар кандай бөлүктөрүн колдонууну сүрөттөйт. Ал балдарга белгилүү болгон жашылча-жемиштердин ж. б. тамак-аш азыктарынын аттарын активдештирет. Балдар чоң кишилер менен бирге шорпо, салат, пирог, биринчи, экинчи, үчүнчү тамактардан эмнени жесе боло турганын, өсүмдүктөр жыл бою кандайча жашаганын (кыш, жаз, жай, күз) айтып беришет.

Мугалим көрсөткөн үлгү боюнча, балдар оюн аркылуу сыйкырдуу жаныбарлар кандай жашашканын, кандай кийинишкенин, эмне кылып, кандай кесиптерге ээ болушканын, эмне жеп, бош убактысын кандай өткөргөндүгүн айтып беришет.

Чоңдор нерселерди, топтордо ырааттуулук менен тизип, катардагы нерселердин кайсынысы *чоңураак, кичирээк, тар, калың, ичке* ж. б. экендигин айтып бере алат. Нерселердин кайсынысы биринчи, экинчи, үчүнчү ... акыркы экендигин түшүнүшөт. Топторду бири-бирине салыштырат. Балдар менен бирдикте формасы, түсү окшош, формасы же түсү ар кандай нерселерди табышат. «*Мындай / ушундай / ошол эле, бирок узун / кыска*» кеп конструкциясын иштеп чыгат.

Оюнду ойдон чыгарылган транспортто бириктирип, буйруктарды аткара алат: *солго, оңго бурулуу, тегерекке, артка, алдыга*.

Ал нерселерди формасы жана түсү боюнча, аталышы жана саны боюнча топтогонго, кайсы топто канча объект бар экендигин атоого үйрөтөт.

Нерсенин кимге таандык экенин (эненин, трактордун, пингвиндин, бүркүттүн, менин/меники, сиздин/сиздики, анын/аныкы, биздин/биздики, сиздики/сиздин/сиздикине) түшүндүрүп берет.

Нерселердин таандыгына жараша, ар кандай иш-аракеттер аткарылат жана сүрөттөлөт. Бул типтеги бардык формалар түшүнүү жана аныктоо үчүн берилген, биринчи жактын жекелик түрүнөн башкасы (меники ж. б.).

Алфавит ар башка версияларда берилет, биринчи тамгалардын жыйындысы (мисалы: алфавиттин ар кандай тамгаларынан башталган жемиштер таблицасы, үй буюмдары, канаттуулар ж. б.). Балдарга үйрөнүп жаткан тилдин сөздөрүнө мүнөздүү муундарды окуп, аларды туура айтууга үйрөтүлөт.

Күтүлгөн натыйжалар. 7 жашка чейинки бала:

- изилденип жаткан тилдин бардык тыбыштарын ченемдүү айтылышына жакындатат;
- өлкөнүн, республиканын, борбордун атын билет; желекти, балким гербди жана гимнди билет;
- алфавиттин тамгаларын билет (балким баары эмес);
- өз атын жаза алат, борбордун атын окуй алат;
- тилин окуп жаткан элдин белгилүү инсандардын бир нече ысымдарын билет;
- классикалык ырлар, бийлер, ырлар менен тааныш;
- изилденип жаткан тилде өсүмдүктөрдүн айрым аталыштарын билет (гүлдөр, дарактар, чөптөр, бадалдар, мөмөлөр);
- өзүн тааныштырып, өзү жана үй-бүлөсү жөнүндө айтып бере алат;
- окулган темадагы сүрөт же визуалдык кырдаал боюнча кыска маектешүүнү колдоно алат, тааныш темада диалог түзө алат, сүрөт же кырдаал боюнча окуя жаза алат (объекттердин жайгашкан жерин, адамдардын жайгашкан жерин сүрөттөйт, объектилерди бир катар белгилер боюнча мүнөздөйт, аларды бири-бирине салыштырып, объектилердин атын атай алат) 10 го жакын заттын санын айта алат, каармандардын аракеттерин сүрөттөйт);
- биринчи жолу баяндоону суроолор аркылуу, экинчи жолу өз алдынча аткара алат;
- бир жыл ичинде 250 гө жакын жаңы сөздөрдү жана сөз айкаштарын пассивдүү болсо да үйрөнөт.

Экинчи тилди окутуунун мазмунун башка билим берүү чөйрөлөрүнүн мазмуну менен интеграциялоо

Экинчи тилди үйрөнүү бардык билим берүү багыттарын өздөштүргөндө, эне тилдүү адам менен табигый байланышта жүргүзүлгөндө максималдуу интеграцияланат.

Атайын сабактарда экинчи тилди үйрөнүү өзүнүн программасы боюнча жүрөт жана тематикалык негизде калган сабактар менен интеграцияланат. Негизги сөздөрдү жана тилдик конструкцияларды күнүмдүк турмушта бышыктаса болот.

Ар кандай үтүрениште, эс алуу иш-чаралары, сабактар учурунда балдарды сөздүн маанисин, үнүн салыштырып, куттуктоо сөздөрүн айтууга үйрөтүп, башка сүйлөө тыбышы менен тааныштыра аласыз. Эгерде бала бакчада башка тилдерде сүйлөгөн балдар бар болсо, анда мындай педагогика аларды маданияты, тили жана каада-салты менен кызыктуу адамга айлантып, алардын өзүн-өзү баалоосун жогорулатат. Ошол эле учурда, баланын этникалык келип чыгышын баса белгилөө менен, мындай иштерди өтө кылдаттык менен, сылыктык менен, ата-эненин пикирин эске алуу менен жана алардын макулдугу менен гана жүргүзсө болот.

Экинчи тилди үйрөтүүдө өнүктүрүүчү чөйрөнү уюштуруу боюнча сунуштар

Эне тилин билгендер тарабынан экинчи тилди үйрөтүү, атайын тилдин маданияты менен байланышкан сабактардан тышкары, атайын реквизиттерди камтыбайт. Мүмкүн болушунча балдардын курчоосунда болуш керек. Атайын класстарда сабак өтүү үчүн,

өлкө жөнүндө материалдан тышкары, сабактарды интенсивдүү жана натыйжалуу өткөрүү үчүн, изилденип жаткан тилге мүнөздүү өзгөчө типтеги сүйлөө структураларынын пайда болушун стимулдаштыруучу оюнчуктар талап кылынат. Бул учурда экинчи тилдин сабактарында колдонулган предметтер башка сабакта колдонулбаганы жакшы, ошондуктан алар үшүл экинчи тилди үйрөнүү менен гана байланышкан.

Үй-бүлө менен карым-катнаш боюнча колдонмо

Мектепке чейинки куракта экинчи тилди толук өздөштүрүү мүмкүн эмес, эгерде үй-бүлө эки тилди тең үйрөнүүнү колдобосо. Тилдердин ар бири бир нече эне тилинде сүйлөгөндөрдүн катышуусу менен бала менен активдүү жана кызыгуу менен сүйлөшүүсү маанилүү.

Бала бакча үчүн үй-бүлө — белгилүү маданияттын жана каада-салттын ээси. Бала бакча аларды сыйлайт жана башка тилдер жана маданияттар жөнүндө балага позитивдүү ойлорду сиңирет.

Ата-энелер жана тарбиячылар үчүн жакшы жардам — бул баланын бала бакчага баруу күндөлүгү, анда тарбиячылар баланын бала бакчада эмне кылгандыгы, кандай темалар менен таанышкандыгы жөнүндө айтып беришет жана ата-энелер үйдө үйрөнгөндөрүн бекемдей алышат. Бул байланыш электрондук почта аркылуу болот. Баланын мектепке чейинки билим берүү мекемесине барган биринчи жылы бала бакчанын жана үй-бүлөнүн өз ара жардамы өзгөчө мааниге ээ.

Бала бакчага кабыл алууда аны менен ким кайсы тилде, качан жана канча сүйлөшүп жаткандыгын билип алышыңыз керек. Эгерде ата-энелер көйгөйлөр бар деп ойлошсо, анда мугалим үй-бүлөнүн тилдерин билген педиатр жана логопед менен сүйлөшүүнү уюштурууну сунушташы мүмкүн. Эгерде эне баласына экинчи тилди өздөштүрүүгө жардам бергиси келсе, анда сиз ага кайсы жаш курагында кайсы китептерди жакшы окуй тургандыгын, сүйлөөнү өнүктүрүүнүн кайсы учурларына көңүл бурууну сунуштай аласыз.

Эгерде үйдө эч ким бала менен үйрөнүп жаткан тилинде сүйлөшпөсө, анда сиз өнүгүү түрүндөгү балдар программаларын, сүйлөө программаларын камтыган DVD дисктерди, балдар ырлары жана мультфильмдеринин топтомдорун, тиешелүү жаш курагына арналган сүрөт сөздүктөрүн сунуш кыла аласыз. Ал үчүн бала бакчадан ылайыктуу кинотека жана китепкана түзсө болот (адатта, балдардын ата-энелери буга балдары «чоңойгон» китептерди жана дисктерди тартуу кылышат). Сырттан келген маалыматты иштетпестен, тилдин материалын жигердүү өздөштүрбөй туруп, эч кандай жылыш болбойт.

Эгер бала башкалардын эмне жөнүндө сүйлөшүп жаткандыгын түшүнбөсө, анда ал үй-бүлө берген жөндөмдүүлүктү күн сайын көтөрө албайт. Мындан тышкары, ар бир адам акцент менен сүйлөсө, жаңы тил туура эмес үйрөнүлүп калышы мүмкүн. Баланы курчап турган тилдердин ар бирин мүмкүн болушунча жогорку деңгээлде кармоо керек. Бул үчүн оозеки сүйлөө тили жана көркөм адабият, жетекчиликке алуу керек, мисалы, балдарга арналган китептерге.

Бала бакчага кабыл алынганда, экинчи тилди топтук окутуу уюштурулганда, ар бир үй-бүлөгө тилди үйрөтүү методикасын (кандай формада, жумасына канча жолу, кандай жардам колдонулгандыгын) алдын ала түшүндүрүп берүү туура болот, кошумча үй шартында эмне кылса болот, атайын үй тапшырмалары барбы ж. б). Мындай консультацияны кошумча билим берүү мугалими менен биргеликте ата-энелер чогулушунда өткөрүү ыңгайлуу.

Ата-энелер менен баарлашуу алты айда бир жолу кайталанышы керек, аларда тарбиячыларга кандай суроолор бар, алар баланын жетишкендиктерин кандай баалашат,

кыйынчылыктарды жаратат, андан ары өнүгүүгө кандайча жардам бериш керек. Ал эми тарбиячылар тарбиялануучунун жашоосунда эмне болуп жаткандыгын, кийинки жолугушууда ата-энелерге эмне айтууну, эмнеге зыян келтириши мүмкүн экендигин жана кандай жардам берерин белгилешет.

Адатта, ата-энелер, эгер экинчи тилди толук өздөштүрө элек болсоңуз, логопедиялык көйгөйлөр жаралса, экинчи тилди үйрөнүү зыян келтирбейт беле деп сурашат. Ата-энелер дагы мектепте тилди үйрөнүүнү уланта берсе болобу, бала көчүп келип, башка тилде мектепке бара турган болсо, күч-аракет жумшалбайбы, эне тилинен кийин дароо кайсы тилди үйрөнсө болот, деген суроолорго кызыгышат, канча жаштан баштоо керек, билим берүүнүн кайсы формасы эффективдүү?

Ата-энелер бала чет тилин мыкты өздөштүрө алабы деп сурашат. Андай болбойт, бирок ал башка тилди, айрыкча фонетика жана котормо тилинде баарлашуу жөндөмү жагынан сапаттуу өздөштүрүүгө даяр болот. Бала жүз сөздү, ырларды, үйрөнсө дагы, бир нече сүйлөмдөн турган тексттерди түшүнө алат жана бир эле узундуктагы окуяларды өзү түзүп берет — бул чет тилин өздөштүрүүгө жасалган чоң кадам.

Ата-энелер чогулуштарында же андан кийин эмне үчүн баласын экинчи тилди окутуу менен бала бакчага бергендиги, алардын үй-бүлөсүндө байланыш кандайча уюштурулгандыгы, кайсы тилдерде сүйлөгөндүгү жана аларга кандай колдоо көрсөтүлүп жаткандыгы, эмнелер жөнүндө сурамжылоо жүргүзүү керек, баланын көп тилдүүлүгүн колдоо максатында балага ар кандай тилдерди жана маданияттарды үйрөтүү боюнча алардын келечектеги пландары. Анкета анонимдүү түрдө ар кандай формада берилиши мүмкүн, эгерде ага узак убакыт бою жана түрүктүү негизде ээ болгон бардык чоңдор суроолорго жооп беришсе жакшы болмок. Сурамжылоонун жыйынтыгы боюнча окутуучулар жамааты жана ата-энелер үчүн кыскача баяндама жасоо пайдалуу.

Россия Федерациясынын бардык мектепке чейинки билим берүү мекемелери көп маданияттуу болуп калгандыктан, балдарды ар кандай элдер, алардын үрп-адаттары, каада-салттары жана жарым-жартылай ар кандай тилдер менен тааныштыруу үчүн ата-энелердин ресурсун колдонуу пайдалуу болмок. Демек, мигранттардын үй-бүлөлөрү гана эмес, ошондой эле тигил же бул шаарда узак убакыттан бери жашаган, башка жерлерде тууган-туушкандары бар, кээ бир маданияттарды жакшы билген, же кээ бир башка тилдерде жүргөн жерлерге көп барган адамдар дагы катыша алышат. Мисалы, бала бакчада, тиешелүү үй-бүлөлөрдүн тажрыйбаларына, алардын коллекцияларына, балдарга башка ырларды угууга мүмкүнчүлүк берүү мүмкүнчүлүгүнө таянып, Греция, Ирландия, Молдова, Армения, Удмуртия, Калмыкия менен таанышууну уюштура аласыз, улуттук бийлерин бийлегиле, элдик жана академиялык искусствонун чыгармаларын карагыла.

КАЗАКСТАН ТАЖРЫЙБАСЫ

2019-жылдан бери Алматыдагы мектепке чейинки билим берүү уюмдары ЕККУнун HCNM Борбордук Азия билим берүү программасынын колдоосунда көп тилдүү билим берүү программасын ишке ашырып жатышат. Сунушталган программа эки же андан көп тилдерди өздөштүрүү методологиясында бир катар артыкчылыктарга ээ.

Көп тилдүү окутуу программаларын ишке ашырууга кошулган 20 га жакын бала бакча даярдык стадиясында. Быйыл биздин мугалимдер көп тилдүү билим берүү программаларын ишке ашырууга арналган модулдар боюнча окутууну аяктады.

Билим берүү башкармалыгынын адистери, «Орлеу» квалификациясын жогорулатуу Институту жана бала бакчанын тарбиячылары күн сайын эртең менен тилдик көнүгүүлөр менен, эртең мененки гимнастика жана төмөнкү элементтерди камтуу менен баштоону чечишти:

- балдар менен учурашуу, маанайы жана абалы жөнүндө айтуу;
- аба ырайы жана табигый кубулуштар жөнүндө маектешүү;
- гимнастика (дене мүчөлөрүн жана кыймыл этиштерин изилдөө) өткөрүүдө балдарга ыйгарым укуктарын этап менен өткөрүп берүү.

Эртең мененки айлампа саат тартибине ылайык пилоттук топто биринчи / эне тилинде жана экинчи / максаттуу тилдерде өткөрүлөт. Мисалы, дүйшөмбү биринчи / эне тилинде, шейшемби экинчи / максаттуу тилде.

Эгерде ошол эле тарбиячы эртең мененки айлампасын өткөрсө, анда тилдердин убактысын айырмалоо үчүн атрибуттарды колдонуу керек (мисалы, казак тилинде сүйлөшүү убактысын көрсөтүү үчүн — улуттук көкүрөк кийим); орусча сүйлөшүү үчүн — галстук же жоолук, уйгур тили үчүн — жеңи жок кемсел). Атрибуттар ар бир уюм тарабынан өз алдынча тандалат.

Мындан тышкары, ар бир ай үчүн эртең мененки тил айлампарынын темалары аныкталат.

Айлар	Тема
Сентябрь	«Салам, бала бакча»
Октябрь	«Мен жана менин үй-бүлөм»
Ноябрь	«Күз»
Декабрь	«Кыш»
Январь	«Кышкы көңүл ачуу»
Февраль	«Кайраттуулук»
Март	«Жаз»
Апрель	«Жаздагы эмгек»
Май	«Биримдик күнү»
Июнь	«Бактылуу балалык»

Төмөндө, мисал катары, орус жана казак тилдериндеги эртең мененки тил айлампасынын алкагындагы иштин жүрүшү жөнүндө билим берүүчүнүн иштелмелери берилген.

Эртең мененки тил айлампасы¹

Эртең мененки тил айлампасы деген эмне?

Эртең мененки тил айлампасы — бул балдардын күнүмдүк иш-аракеттерин системалуу колдонулушун камсыз кылуу максатында күн сайын биринчи жана экинчи тилде өткөрүлүп турган интеграцияланган сабак. Ишке ашыруунун төмөнкү схемасын сунуштайбыз: мисалы, дүйшөмбү күнү — биринчи тилде (1Т), шейшембиде — экинчи тилде (2Т). Тилдер жума бою алмашып турат, мугалимдер тилдин үлгүлөрүн кеңейтип турат.

¹ Иштеп чыгуучулар: «№ 131 бала бакчасынын» тарбиячылары Т. А. Рафатова, М. А. Нурметова, З. Р. Мир-галеева, Б. А. Ботаева.

Эртең мененки айлампанын компоненттери:

- Саламдашуу
- Маанай түзүү
- Аба ырайы
- Эртең мененки көнүгүүлөр
- Табигый кубулуштар

Тема: «Күз».

Топ: ортоңку, жогорку.

Максаты: эртең мененки айлампада тандалган сөздөрдү жана сүйлөө формаларын функционалдык колдонуу көндүмдөрүн өнүктүрүү.

Кеп үлгүлөрү:

- *Кутман таң!*
- *Бүгүн күн бүркөк (ачык, шамал согуп, муздак, жылуу).*
- *Жамгыр жаап жатат, күн чайыттай ачык, күн бүркөк.*

Тилдик конструкциялар:

- *Кимге эмне каалайм?*
- *Эмнеге окшош?*
- *Кимге окшош экен?*

Балдардын тил көндүмдөрүн өнүктүрүү жана активдештирүү методдору

Көрсөтмөлүүлүк	Көрсөтмө: кол чатыр — жамгыр жаап жатат; гимнастика кыймылдары. Сүрөттөө: күн — күнөстүү аба ырайы; булут — бүркөк аба ырайы. Имитациялоо күз ханышасы
Суроолор	Фактологиялык, чечмелөөчү
Салыштыруу	Ассоциативдик (Булуттар эмнеге окшош?)
Түстөр	Ар кандай түстөгү аба ырайы сүрөттөрү жана жазуулары бар карточкалар
Көркөм каражаттар	Күз жөнүндө ыр, обондуу ырлар

Эртең мененки айлампанын жүрүшү

1. Саламдашуу.

Эшикти такылдатыңыз ...

Токой эргежээли топко кирет. Тарбиячы:

- Кутман таңыңар менен! Силерди бала бакчадан көргөнүмө кубанычтамын!
- Бири-бирибизге жакын тегерек болуп турабыз.
- Бири-бирибизге жылмаябыз.
- Биздин топко келиңиз, Эргежээл.
- Ирети менен тизиңиз.

(Балдар учурашат.)

- Күн сайын эртең менен жолугушуп, биз эмне кылабыз?
- Биз бири-бирибиз менен учурашабыз.
- Анан кантип салам айтып жатабыз?

(Балдар билген саламдашуу сөздөрүн айтышат.)

«Дагы кантип бири-бирибиз менен учурашсак болот?»

- Кол алышуу, өбүү, кучактоо (балдар учурашуу аракеттерин аткарышат).

2. Маанай.

Психологиялык гимнастика. Тарбиячы:

- Келгиле, бала бакча жана бири-бирибиз менен саламдашалы.

Эртең менен, бала бакча балдар менен жолугушат,
Оюнчуктар балдарды күтүп, аларды сагынышат.
Чын дилибиз менен көңүлдүү жылмаялы,
Көңүлсүз балдарга жылмаюу тартуулайлы.

Маанайы ачылбагандар менен кубанычыңды бөлүш (Ушул көнүгүүнүн жардамы менен эртең мененки айлампанын биринчи компоненти аяктап, кийинки компонентти баштоого мүмкүнчүлүк пайда болот, «Маанай»):

— «Күндү кандай баштасаң, ошондой өткөрөсүң» деген сөз бар, андыктан биздин күндөр жакшы башталышы үчүн, менде Эргежээл алып келген топ бар. Биз аны айланып бири-бирибизге бакыт, ден соолук, сүйүү үчүн жакшы тилектерди айтабыз ... *(Бул жерде кептик конструкцияны өздөштүрөт: Мен кимге каалайм? Эмнени? Мугалим күн сайын активдүү лексикага акырындык менен каалоо сөздөрүн кошуп турат. «Менен» деген сөздү колдонуп: Сизге чың ден соолук, жылмаюуларды, жакшы маанай, чоң кубаныч, ооруп калбашыңызды каалайм.)*

3. Аба ырайы. Тарбиячы:

- Балдар, бүгүн аба ырайы кандай?

— Бүгүн күн бүркөк болот. *(Балдар тиешелүү иллюстрацияны тандашат, «бүркөк» деген сөз кара боз шрифт менен жазылган.)*

- Анан биз силер менен эмнени тандайбыз: булутту, күндү же кол чатырды?

- Булутту.

(Балдар ылайыктуу иллюстрацияны тандашат, «булут» деген сөз кара көк шрифт менен жазылат. Эгер көчөдө күн ачык болсо, анда балдар жаркыраган түстөгү жазуулары бар тиешелүү иллюстрацияларды тандашат. Ушул кичинекей түстүү чечимдер балага аба ырайын сүрөттөө үчүн керектүү сөздөрдүн элесин эстөөгө жардам берет жана кийинчерээк бул ыкма аркылуу окуу чеберчилигин калыптандырат.)

- Кана, анда биздин булут кандай түстө?

- Боз.

- Булут эмнеге окшош?

- Пахтага, козуга.

Бул жерде балдар «кандай көрүнөт», «кимдир бирөөгө окшогон нерсени» жаратышат.

4. Эртең мененки көнүгүү.

— Ким күздү тажатма мезгил деп айтты? Бизде кайгыга орун жок, азыр силер аны көрөсүңөр.

Күзгө байланыштуу эртең мененки көнүгүүлөр комплекси (жыйыны)

1-бөлүк

- Кичинекей Эргежээл токойду аралап *(айланада басуу)*.
жүрдү
- Кичинекей Карлик күздү күтүп жатты. *(бутунун учу менен басып, колдорун оңго жана солго коёт)*.
- Согончогу ушинтип тебеленди. *(колун ийинине коюп, согончогу менен басат)*.
- Эргежээлдин буттары тез чарчайт. *(тизелерин өйдө көтөрүп басат)*.
- Ал мамалакка окшошот. *(бутунун сырты менен «аюудай» басат)*.
- Пингвинге окшоп, ал *(«пингвиндердей» басат)*.
- Анан дагы чуркады. *(айланада чуркайт)*.
- Чарчоону жеңе алды. Ураа!!! *(ордунан жеңил секирет)*.

2-бөлүк. «Күзгү бактар»

Буттарын ийинге тушташ коюп, колдорун бөйрөккө алышат;

- 1) колун өйдө көтөрөт;
- 2) ылдый түшүрөт.

3-бөлүк. «Жалбырактын түшүшү»

Буттарын ийинге тушташ коюп, колдорун бөйрөккө алышат;

- 1) оңго эңкейүү;
- 2) солго эңкейүү

4-бөлүк. «Биз жалбырактарды чогултабыз» *(отуруп-туруу)*

— «Күзгү килемге секирүү».

5-бөлүк. Дем алуу көнүгүүсү

5. Табигый кубулуштар

Эргежээл күздү күтүп, сейилдеп жүргөндө, күзгү жамгыр жаай баштады.

Күз, күз мезгили келди.
Жамгыр менен шамал алып келди
Кап-Кап-Кап, Кап-Кап-Кап-Кап,
Жамгыр менен шамал алып келди

«Күн жана жамгыр» оюну. Музыка ойнойт, күн жаркырап турат, балдар бөлмөнү кыдырып, бийлешет; музыка бүтөр замат мугалим кол чатырды ачат: жамгыр башталат, балдар анын астына жашынышат.

Бул этапта күзгү кубулуштарды сүрөттөгөн сөздөр гана киргизилет: *жамгыр, шамал, жалбырактын түшүшү*. Эртеси эртең мененки айлампада бул сөздөр тил конструкцияларына кирет: *жамгыр жаап, шамал согуп, көчөдө жалбырактар түшүп ж. б.*

«Таңкы айлампа» «№ 167 «Бөбөк» бала бакчасы»

Темасы: *Кыш керемети*

Максаты: жаратылышты сүрөттөө, кыш мезгили жөнүндө түшүнүк берүү. Кыш мезгилинде боло түрчү кубулуштарды айтып берүү.

Тилдик максаттар: Кайырлуу таң! Саламатсызбы? Маанайыңыз кандай? (күн ачык, күн жылуу, кар, суук, аяз)

Компоненттери: Кыш мезгилинин слайды, аба ырайы, кубулуш.

Топ: Ортоңку.

Балдардын иш-аракеттери:

- Сыйкырдуу калем менен иштөө, сүрөт менен иштөө;
- Суроо-жооптор, сүрөттүү схемалар

Сөздүк:

- Чана** — сыйгалануу
- Кар** — кар жаады
- Кар киши** — Кар киши жасады
- Аяз** — катуу суук
- А4 кагазы**
- Түстүү ленталар**

Топтогу балдар менен амандашып, суроо берилет:

- Балдар, бүгүн аба ырайы кандай?
- Эң сонун! *(балдар ар кандай жоопторду айтышат)*
- Укпай жатам, дагы кайталап коёсузбу?
- Эң сонун! Эң сонун!
- Сыртта аба ырайы кандай? Менимче, сыртта кар жаап жатат окшойт. Карагылачы, кардын жаап жатканын?..
- Келгиле, баарыбыз кардын кандай жаап жатканын колубуз менен көрсөтөлү? *(тарбиячыны караңыз, балдар аны кайталашат)*
- Бала бакча кандай экен?
- Керемет!
- Азаматсыңар, балдар!
- Биздин топтун балдарынын маанайы кандай?
- Керемет!
- Эң сонун!
- Бүгүн бизге келген коноктор менен учурашып алалы.
- Балдар, азыр жылдын кайсы мезгили?
- Кыш.
- Кышта канча ай бар?
- Үч.
- Кана, аларды атап көргүлөчү.
- Кыш мезгили жөнүндө ыр айтышат.
- Уккула! Эмнени угуп жатасыңар?
- Бороон.

Физикалык көнүгүү аткарышат:

- Катуу суук болгондо эмне кылабыз?
- Үшүйбүз!
- Кана, кайталайлычы!
- Ал эми күн тийгенде эмне кылабыз?
- Сүйүнөбүз!
- Азаматсыңар!

Балдар, слайдка көңүл бургула.

Слайд. *(Кыштын көрүнүшү)*

Тарбиячы ырды окуйт, балдар ага жараша кыймыл-аракеттерди аткарышат

«Кыш»

Тоголонуп топтой,
Тоңобуз деп коркпой,
Чоңдор тез-тез басышат,
Алар кайда шашышат?

Тарбиячы «Кышкы оюндар» сүрөтүн көргөзүп суроо берет:

Эмнени көрүп турасынар?

Балдардын жооптору:

— Жакшы, балдар, ырларды кайталайбыз!

1-күн:

Аппак, аппак айлана,
Жаап жатат кар кайра.
Музду көздөй жөнөйлү,
Конькилерди байлана.

2-күн:

Тоого барып береги,
Чана, лыжа тебели.
Тиет экен абыдан
Ден соолукка кереги.

3-күн:

Аппак, аппак, аппак кар,
Ак кийинген бак-шактар.
Мелдештерге катышып,
Жеңсем деген максат бар.

— Андан кийин «Кар кезеги» оюну ойнолот. Балдар себетке карларды салат.

Сергитүү ыры

Кычыраган кыш мезгилин жактырам.
Ак кар басып, жер бетин жамынган.
Жапыз дебей ылдый, өйдө, чокуну.
Бөлүп-жарбай, аппак кылып жамынган!

Жарайсыңар!

Кыш мезгилинде күн суук болот.
Суук болсо да талаада ойнайбузбу?

Сөздүк иш

Аяз, бороон, муз, чана.

— Кыш кандай экен?

— Көңүлдүү экен.

— Кышта эмне жаайт?

- Кар жаайт.
- Кандай кышкы оюндарды билесиңер?
- Балдар, кар киши канча бөлүктөн турат?
- Башы кандай?
- Башында эмнеси бар?
- Денесинде эмнеси бар?
- Көмүрдөн топчулары бар.

ЖЫЙЫНТЫКТОО. БААЛОО

Ар бир педагогикалык кызматкердин: педагог, методист, тилчи билим берүү процессин кандайча уюштуруу керектиги жөнүндө өз пикири, ыкмасы бар; сабактарды уюштурууда жана өткөрүүдө кандай формаларды, техникаларды, методдорду жана технологияларды колдонсо болот? Дүйнөлүк ааламдашуу жана билим берүү тутумун бардык деңгээлдерде өзгөртүү процессинде турган азыркы коом адистердин квалификациялык деңгээлине улам жогорку талаптарды коюп жатат. Азыр предметтик билимге ээ болуу жетишсиз, тил маданиятын өркүндөтүүдө бир нече тилде эркин сүйлөө керек, аларды көп маданияттуу, көбүнчө эки тилдүү балдар менен иштешүү керек.

Демек, иштин үшүл баскычында, сабактарды уюштуруу жана өткөрүү, аналитикада субъективдүүлүктүн элементтерин жок кылуу максатында тил чөйрөлөрүн баалоого стандартташтырылган мамилелерди сапаттуу өзгөртүү зарылдыгы келип чыкты.

Талдоо схемасы иштелип чыгып, пилоттук билим берүү уюмдарынын усулчуларынын жана тарбиячыларынын экинчи координациялык кеңешмесинде коллегиялдуу талкууланды. Бул схема, биринчиден, мугалимдердин жана лингвисттердин «чөйрөлөрүнө» өз алдынча талдоо жүргүзүүгө мүмкүндүк берет, бул өткөрүүнүн сапатын жогорулатууга жана педагогикалык чеберчиликти өркүндөтүүгө көмөктөшөт. Экинчиден, усулчулардын жана башка адистердин ишин баалоо процессин стандартташтырат. Ойлонулган, биргелешкен, координацияланган иш гана максаттуу тилде сабактардын сапатын жакшыртууга өбөлгө түзөт.

Тил чөйрөсүн байкоо жана талдоо схемасы¹

Критерий	1	2	3
1. Тил чөйрөсүнүн темасынын, максаттарынын циклограммага жана балдардын кызыкчылыктарына дал келүүсү			
2. Дидактикалык материалдын (көнүгүүлөр, тапшырмалар, материал) тил чөйрөсүнүн темасына жана максаттарына ылайык келүүсү			
3. Бардык иштөө ыкмаларынын жана формаларынын балдардын жаш өзгөчөлүктөрүнө ылайык келиши			
4. Психологиялык жагымдуу жагдай. Сабакта атмосферанын жагымдуулугу, сабакта тилди үйрөнүүдө окуучунун күч-кубатка болгон ишенимин көрсөтүү			

¹ Принята на Второй городской координационной встрече пилотных организаций образования по внедрению многоязычного образования в дошкольных организациях образования г. Алматы (22 января 2020 г.).

5. Окуу максаттарына жетүү үчүн жигердүү оюндарды уюштуруу			
6. Окутуучунун оозеки жана вербалдык эмес байланыш каражаттарын колдонуу (Жаңы сөздөрдү түшүндүрүп, лексикага киргизүү.)			
7. Жаңы сөздөрдү бышыктоо үчүн, жаңсоолорду колдонуу			
8. Максаттуу тилде активдүү баарлашуу процессине балдарды кошуу үчүн көйгөйлүү жагдайлар түзүлдүбү?			
9. Максаттуу тилде активдүү баарлашуу процессине пассивдүү балдарды кошуу үчүн көйгөйлүү жагдайлар түзүлдүбү?			
10. Камтуу. Тил чөйрөсүндө максаттуу тилде активдүү сүйлөгөн балдардын саны			
11. Сабакта канча убакыт балдар, ал эми мугалим канча сүйлөшү керек	20 : 80 %	50 : 50 %	80 : 20 %
12. Балдардын бул чөйрөгө чейинки ойноп жүргөн чөйрөсүндөгү сөздөрдүн саны. Лексиканы толуктоо. Системалуу иштөө.			
13. Тил чөйрөсүндө жүрүп жаткан жаңы сөздөрдүн саны	3	5	7
14. Жаш курагына жараша тил циклинде балдар үйрөнгөн жаңы сөздөрдүн саны.			
15. Сабак учурунда балдардын «толук» жооп кайтаруу талабы.			
16. Балдар жооп берет	Сөз менен	Жөнөкөй сүйлөм менен	Толук сунуш
17. Дирижёр туура айтылышын күтөт	Оңдойт	Туура жообун айтат	Туура жообун кайталап
18. Жаңы сөздөрдү (иллюстрациялар, сүрөттөр, мультфильмдер) бириктирүү үчүн көрсөтмө куралдарды өз убагында рационалдуу колдонуу			
19. Балдарга сөздүн алфавиттик сөлөкөтүн берүү, сөздү кооздоо үчүн түстөрдү ылайыктуу колдонуу жана дал келтирүү.			
20. «Сүйлөөчү дубалдын» болушу жана аны көбүрөөк пайдалануу			
<p>1 упай — сабак учурунда критерий начар байкалат же методикалык жактан туура эмес колдонулат.</p> <p>2 упай — критерийлер толук сакталат, методикалык жактан туура.</p> <p>3 упай — критерий боюнча иш чыгармачылык менен жүргүзүлөт.</p>			

Андан ары, Казакстан Республикасында тилдерди өнүктүрүү жана колдонуунун 2011–2020-жылдарга карата Мамлекеттик программасын, мектепке чейинки билим берүүнүн Мамлекеттик стандарты, окуу пландары жана пландарын ишке ашыруунун алкагында, циклограммада көп тилдүү билим берүүнүн компоненти катары өзүнчө рубриканы чагылдыруу жөнүндө чечим кабыл алынды.

Бул бөлүмдө балдар оңой айта алган балдардын курагына жана сүйлөө өнүгүүсүнө жараша тандалган сөздөрдүн жана фразалардын шаблондору камтылат. Үлгүлөр аптанын тандалган темасына ылайык, тандалып, эне тилине негизделген максаттуу тилде балдардын сөз байлыгын кеңейтет.

Тандалган лексикалык бирдиктер тарбиячынын күнү бою жана режим учурларында топто системалуу иш алып баруусу аркылуу активдүү лексикага которулат. Тарбиячы бул сөздөрдү жана сөз айкаштарын бир нече жолу кайталап гана тим болбостон, балдарга ар кандай коммуникативдик кырдаалдарды жана билим берүү көйгөйлүү кырдаалдарын түзүү аркылуу ушул сүйлөмдөрдү колдонууга мүмкүнчүлүк берет.

Циклограмма бир аптага ылайык (3–7-сентябрь 2019)

Күн тартиби	Дүйшөмбү, 3-сентябрь	Шейшемби, 4-сентябрь	
Балдарды кабыл алуу Ата-энелер менен маектешүү	Мугалимдин балдар жана ата-энелер менен байланышы: бала бакчанын режими жөнүндө жекече сүйлөшүүлөр, пикир алышуу оюндары жана балдарда жагымдуу маанай түзүү.		
Оюндар (такта, ман-жа ж. б.) Эртең мененки көнүгүү	Билим күнүнө карата салтанаттуу линейка. «Катуу — акырын». Максаты: бала бакчанын имаратында жана сайтта жүрүм-турум эрежелери менен тааныштыруу	«Салам, бала бакча» деген таңкы айлампа. Руслан жана Назик менен гигиеналык көндүмдөрдү өздөштүрүү боюнча жекече иштөө	
№ 1 көнүгүүлөрдүн топтому (буюмдарсыз)			
Эртең мененки тамак	«Таза табактар» оюн көнүгүүлөрү		
Билим берүү иш-чараларына даярдык көрүүчү оюндар	Балдарды окутууга даярдоо үчүн аз кыймылдуу оюндар жана оюн көнүгүүлөр Оюн «Улантуу» (бала бакчанын кызматкерлеринин аты, атасынын атын айтуу)	Оюн «Жегенге болбойт — жегенге болот».	
Окутуунун жүгүртмөсү	<p>1. Дене тарбиясы Максаты: катардан өз ордун табууга үйрөтүү; бир эле учурда эки буту менен өйдө түртүү мүмкүнчүлүгүн бекемдөө; чектелген таяныч менен басууга машыктыруу; тең салмактуулукту, эптүүлүктү, көңүл буруусун, дене тарбияга кызыгуусун калыптандыруу.</p> <p>2. Тилин жатыктыруу Тема: «Менин бала бакчам» Максаты: балдарды жеке тажрыйбасынан кичинекей окуяларды түзүүгө үйрөтүү. Бала бакчанын жамаатынын аты-жөнүн жаттоого жардам берүү. Туура сүйлөө, ой жүгүртүү, активдүүлүк жана боорукердикке тарбиялоо.</p> <p>3. Сүрөт тартуу Тема: «Бакчадагы даамдуу алма» Максаты: тегерек формада сүрөт тартууга, объекти бир багытта, солдон оңго, боёкту боёп, контурдан өтпөй, карандаш менен шөттканы 3-манжа менен кармоо жөндөмүн бышыктоого, сүрөт тартуу учурунда калемди катуу баспаганга үйрөтүү. Колдордун майда моторикасын өөрчүтүү. Тактыкка тарбиялоо</p>	<p>1. ЖТМК Тема: «Бир нерсе бала бакчада бирөө — көп». Максаты: менин маалыматымды түшүнүүгө негизделген табышмактарды үйрөтүү. Геометриялык тегерек фигурасы боюнча билимдерин бышыктоо. 2-топтогу заттарды салыштыруу жөндөмүн өркүндөтүү, алардын ортосунда теңдикти түзүү. Заттарды көлөмү боюнча салыштыруу жөндөмүн өнүктүрүү Кызматташууга тарбиялоо.</p> <p>2. Музыка Тема: «Салам, бала бакча!» Максаты: музыкага ылайык кыймылдарды аткара билүү. Угулган музыкага эмоционалдык жооп кайтарууга тарбиялоо</p>	

Ортоңку топ. Негизги тема: «Бала бакча»

	Шаршемби, 5-сентябрь	Бейшемби, 6-сентябрь	Жума, 7-сентябрь
	<p>Эрте күздүн белгилери жөнүндө балдар менен маектешүү. С. Питимирова «Бала-бакча» алгачкы чыгармасын балдар менен кайталаңыз. Эмгек: эртең мененки тамак үчүн стол жасалгалоо</p>	<p>Бала бакчага байкоо жүргүзүү (имарат, аймагы, балдар, кызматкерлер). Балдарды жаңы музыкалык жетекчи менен тааныштыруу.</p>	<p>«Салам, бала бакча!» эртең мененки айлампа «Эмне өзгөрдү?» оюну Эмгектенүү: сабакка даярдануу.</p>
	<p>Оюн «Тескерисинче»</p>	<p>Балдарды музыка сабагына даярдоо (чешкалар, жеңил кийим).</p>	<p>Курулуш материалдарын конструкциялоо сабагына даярдоо.</p>
	<p>1. Дене тарбиясы Максаты: Катарда турганда мугалимдин сигналы боюнча багытты өзгөртүүгө үйрөтүү; бирден тизилүүгө үйрөтүү; эки буттап секирүү; Мугалимди үгүүгө, көңүл бурүүгө үйрөтүү. 2. Казак тили. Темасы: – «Биздин бала бакча». Максаты: өтүлгөн сөздөрдү кайталоо. Жаңы сөздөрдү үйрөтүү. Тил үйрөнүүгө кызыктыруу. 3. Ийлеп чаптоо Тема: «Бала бакчанын үстөлдөрүн тейлөө» (идиш-аяк). Максаты: ар кандай түстөгү жана көлөмдөгү идиштерди жасоого үйрөтүү. Кол кыймылын, тааныш моделдөө ыкмаларын колдоно билүү. Тапшырманы аткарууга болгон тырышчаактыкты жана каалоону өрчүтүү</p>	<p>1. Табият таануу «Курчап турган жаратылыш» темасы (бакчанын айланасында) Максаты: тирүү жана жансыз жаратылыш заттары жөнүндө билимди кеңейтүү. Көрүүнү, кабылдоону, оозеки үгүүнү, эс тутумду, көңүлдү өрчүтүү. Дүйнө жүзүнө кызыгууну арттырыңыз. 2. Музыка Тема: «Биздин сүйүктүү бала бакча». Максаты: музыкалык оюндарды кабылдоонун зарылдыгын, ар кандай музыкалык жана чыгармачылык иш-аракеттер аркылуу музыкага эмоционалдык мамилени билдирүү</p>	<p>1. Дене тарбиясы Бириктирүү. 2. Конструкциялоо Тема: «Бала бакчадагы оюн аянтчасы». Максаты: балдарды жалпы мазмун менен бириккен ар кандай курулуштарды курууга үйрөтүү. Дизайн көндүмдөрүн калыптандыруу. Бала бакчанын аймагындагы шаймандар алардын энеге керектиги тууралуу айтып берүү. Команда менен иштөөгө кызыгууну арттыруу. Демилгелүүлүккө, боорукерликке тарбиялоо</p>

Күн тартиби	Дүйшөмбү, 3-сентябрь	Шейшемби, 4-сентябрь
Сейилдөө	<p>Балдарды сейилдөөгө түрткү берүү, сейилдөө үчүн оюн материалдарын тандоо; балдар менен жекече сүйлөшүүлөр.</p> <p>1. Гүл бакчадагы гүлдөрдү байкоо. Көркөм сөз: гүлдөр жөнүндө ырлар. Максаты: Гүлдөрдүн аттарын, көп жылдык жана бир жылдык гүлдөр жөнүндө билүү.</p> <p>2. Эмгектенүү: Бир жылдык гүлдөрдүн уругун чогултуу. Максаты: Бир жылдык гүлдөрдүн уруктарын чогултуу, алардын аттарын билүү.</p> <p>3. Кыймылдуу оюндар: «Капкан», «Ким тезирээк ...» Максаты: Айланып, аянтчада жарышуу, мелдешүү жөндөмдөрүн өнүктүрүү.</p> <p>4. Өз алдынча ойноо, көчмө материал менен оюндар. Максаты: Кызыгуусуна жараша оюн тандоо жана курдаштар менен мамиле түзүү.</p> <p>5. Атай, Руслан, Актан менен жекече иштөө, оюндардын эрежелерин сактоо.</p>	
Сейилден кайтуу	Кийимди ырааттуу чечүү, шкафка бүктөө, кол жуу.	
Түшкү тамак	Балдардын көңүлүн тамак-ашка буруу; тамак-аш маданиятын, этикеттин эрежелерин окутуу боюнча жекече иштөө.	
Уйку	Балдардын тынч укташы үчүн ыңгайлуу шарттарды түзүү.	
Ойгонуу	<p>Ойгонуу көнүгүүсү. Комплекс № 1 «Аюулар ойгонушту».</p> <p>«Кыш» Кичинекей мамалактар чээнде уктап жатышат, бүгүлүп, колдору буттарына оролуп, чекелерин, тизелерин кучактап жатат.</p> <p>1. «Жаз келди». Күн ачык, чайыттай тийип турат. Кар эрип жатат. Чээндин ичи суук, ыңгайсыз. Мамалактар ары-бери тоголонот. Суук ... Топтогулар 4 жолудан оңдон-солго, өйдө-ылдый тоголонот.</p> <p>2. «Ойгонуш керек.» Аюулар отуруп, колдорун сылап, манжаларын ойготот. Алаканды 4–6 жолу ушалоо, 1–2 жолу колду жуу.</p> <p>3. Манжаларды ойготуп, алдыңкы буттары иретке келтириле баштады. Бардык кыймылдар: 1–2 жолу кайталанат.</p> <p>4. Дагы бир жолу колун сылап, башын ойготот. Алар баштарын кежигесинен чекесине, кулактан чекесине карата сылайт. Чачтын арасын тырмайт. Бардык кыймылдар: 1–2 жолу кайталанат.</p> <p>5. Биз кулактарды ойготуп баштайбыз. Кулактар аюу үчүн өтө маанилүү орган. Аюулар кулактарын жакшылап ойготушат. Алакандарын бири-бирине 4–6 жолу ушалашты. Колу менен кулактарын ушалайт.</p> <p>6. Биз мойнубузду жана далыбызды ойготпойбуз. Моюнун, далысын колу менен сылайт.</p> <p>7. Кезек арткы буттарын ойготууга келди. Алар ыңгайлуу отуруп, буттарын сунуп, манжаларын кыймылдатышат.</p>	
Түшкү тамак	Сүлгү менен колдонуу, колду туура жуу. Тамак учурунда, идиш-аяктардын туура колдонуусун, этияттык менен тамак жеп, булганбашын көзөмөлдөө.	

Шаршемби, 5-сентябрь	Бейшемби, 6-сентябрь	Жума, 7-сентябрь
<p>Балдарды сейилдөөгө түрткү берүү, сейилдөө үчүн оюн материалдарын тандоо; балдар менен жекече сүйлөшүүлөр.</p> <p>1. Гүл бакчадагы гүлдөрдү байкоо. Көркөм сөз: гүлдөр жөнүндө ырлар. Максаты: гүлдөрдүн аттарын, көп жылдык жана бир жылдык гүлдөр жөнүндө билүү.</p> <p>2. Эмгектенүү: бир жылдык гүлдөрдүн уругун чогултуу. Максаты: бир жылдык гүлдөрдүн уруктарын чогултуу, алардын аттарын билүү.</p> <p>3. Кыймылдуу оюндар: «Капкан», «Ким тезирээк ...» Максаты: айланып, аянтчада жарышуу, мелдешүү жөндөмдөрүн өнүктүрүү.</p> <p>4. Өз алдынча ойноо, көчмө материал менен оюндар. Максаты: кызыгуусуна жараша оюн тандоо жана курдаштар менен мамиле түзүү.</p> <p>5. Атай, Руслан, Актан менен жекече иштөө, оюндардын эрежелерин сактоо.</p>		
Кийимди ырааттуу чечүү, шкапка бүктөө, кол жуу		
Балдардын көңүлүн тамак-ашка буруу; тамак-аш маданиятын, этикеттин эрежелерин окутуу боюнча жекече иштөө		
Балдардын тынч укташы үчүн ыңгайлуу шарттарды түзүү		
<p>Ойгонуу көнүгүүсү. Комплекс № 1 «Аюулар ойгонушту» «Кыш» Кичинекей мамалактар чээнде уктап жатышат, бүгүлүп, колдору буттарына оролуп, чекелерин, тизелерин кучактап жатат.</p> <p>1. «Жаз келди». Күн ачык, чайыттай тийип турат. Кар эрип жатат. Чээндин ичи суук, ыңгайсыз. Мамалактар ары-бери тоголонот. Суук ... Топтогулар 4 жолудан оңдон-солго, өйдө-ылдый тоголонот.</p> <p>2. «Ойгонуш керек.» Аюулар отуруп, колдорун сылап, манжаларын ойготот. Алаканды 4–6 жолу ушалоо, 1–2 жолу колду жуу.</p> <p>3. Манжаларды ойготуп, алдыңкы буттары иретке келтириле баштады. Бардык кыймылдар: 1–2 жолу кайталанат.</p> <p>4. Дагы бир жолу колун сылап, башын ойготот. Алар баштарын кежигесинен чекесине, кулактан чекесине карата сылайт. Чачтын арасын тырмайт. Бардык кыймылдар: 1–2 жолу кайталанат.</p> <p>5. Биз кулактарды ойготуп баштайбыз. Кулактар аюу үчүн өтө маанилүү орган. Аюулар кулактарын жакшылап ойготушат. Алакандарын бири-бирине 4–6 жолу ушалашты. Колу менен кулактарын ушалайт.</p> <p>6. Биз мойнубузду жана далыбызды ойготпойбуз. Мойнун, далысын кол менен сылайт.</p> <p>7. Кезек арткы буттарын ойготууга келди. Алар ыңгайлуу отуруп, буттарын сунуп, манжаларын кыймылдатышат</p>		
Сүлгү менен колдонуу, колду туура жуу. Тамак учурунда, идиш-аяктардын туура колдонуусун, этияттык менен тамак жеп, булганбашын көзөмөлдөө		

Күн тартиби	Дүйшөмбү, 3-сентябрь	Шейшемби, 4-сентябрь	
Оюндар, өз алдынча иш	Ролдук оюн: «Бала бакча». Максаты: бала бакчанын функционалдык маанисин аныктоо. Бакчанын имаратында сейилдөө. Максаты: бала бакчанын кабинеттеринин, залдардын жайгашкан жерин эстеп калуу	Тема: «Эмне өзгөрдү» Максаты: балдарды объекттердеги карама-каршылыктарды айырмалай билүүгө, көңүл буруу, элестетүү байкоо жөндөмдөрүн өркүндөтүүгө, чыгармачыл болууга умтулууга үйрөтүү	
Балдарды өнүктүрүүнүн жеке картасына ылайык жекече иштөө	Оюн: «Бала бакчада иштеш үчүн кимге эмне керек?»	Эмгектенүү: мугалим менен биргеликте, бала бакчанын аймагындагы жабдыктарды сүртүңүз.	
Кечки тамак	Балдардын көңүлүн тамак-ашка буруу; тамак-аш маданиятын жогорулатуу боюнча жекече иштөө.		
Сейилдөөгө даярдоо	Кийинүү, сейилдөөгө чыгуу		
Сейилдөө	Жөө басууга кызыктыруу. «Эмне үчүн балдар \ бакчага барышат?» деген темада балдар менен жекече баарлашуу. Кыймылдуу оюн: «Бош жер».		
Балдарды үйгө кетируу	Бала бакча жөнүндө ыр окуу.	Окуу жылынын башында ата-энелер чогулушу. Жаңы окуу жылына коюлган милдеттер менен ата-энелерди тааныштыруу.	
Күнүмдүк сүйлөө формалары	Салам, менин атым Назик. Салам, менин атым Сезим. А сенин атың ким? Менин атым ... Балдар, кыздар, мугалим, «сылык-сыпаа» сөздөр (салам, кутман таң, кутмандуу кеч, коштошуу, рахмат, суранам). Оюнга байланыштуу түшүнүктөр (оюн, оюн аянты, оюнчуктар: куурчак (тар), топ (тор), унаа (лар), аркан секирүү), үктоо (керебет, жууркан, жаздык, барак), тамак-аш (стол, отургуч), табак, кашык, айры, жакшы табит), гигиена (бетинизди, колуңузду, сүүңүздү жууңуз)		

Шаршемби, 5-сентябрь	Бейшемби, 6-сентябрь	Жума, 7-сентябрь
<p>«Бала бакча-үй-бүлө» оюну Максаты: оюн аркылуу коомдук кубулуштардын өз ара байланышы менен бала бакчага баруу керектигин үйрөтүү</p>	<p>В/к: сүрөт тартуу Тема: «Шайыр козу карындар» Максаты: балдарды сүрөт тартуунун салттуу эмес визуалдык ыкмасы менен тааныштыруу. Козу карын капкагынын бетинде ыргактуу жана тегиз чекит коюуну үйрөнүү. Чөптү манжалар менен тартууну үйрөтүү</p>	<p>Спорттук эс алуу «Биздин шайыр топ». Эмгектенүү: балдар менен биргеликте бакчадагы помидордун түшүмүн жыйноо. Максаты: балдарды баштапкы эмгек жөндөмдөрүнө үйрөтүү</p>
<p>Балдар менен жекече иштөө</p>	<p>«Бала бакчадагы оюндар» балдар менен маектешүү. Максаты: Топтогу оюндар жана оюнчуктар менен тааныштыруу</p>	<p>Руслан, Арина менен жекече иштөө, аптанын күндөрүнүн аталышын ирети менен айттыруу. Оюн: «Кечээ, Бүгүн, Эртең»</p>
<p>Балдардын көңүлүн тамак-ашка буруу; тамак-аш маданиятын жогорулатуу боюнча жекече иштөө.</p>		
<p>Кийинүү, сейилдөөгө чыгуу.</p>		
<p>Жөө басууга кызыктыруу. «Эмне үчүн балдар \ бакчага барышат?» деген темада балдар менен жекече баарлашуу. Кыймылдуу оюн: «Бош жер».</p>		
<p>Эмгектенүү: балдар менен чогуу кум чогултуп, кум менен ойноочу оюнчуктарды тазалоо.</p>	<p>Бала бакчанын имаратына байкоо жүргүзүү жана турак жай менен салыштыруу. Ата-энелер менен жекече сүйлөшүү: «Балдарды жаңы окуу жылына даярдоо»</p>	<p>Оюн: «Мен билем ...» Максаты: бала бакчанын шкафтарындагы шаймандар жөнүндө билимин бекемдөө</p>
<p>Салам, менин атым Назик. Салам, менин атым Сезим. А сенин атың ким? Менин атым ... Балдар, кыздар, мугалим, «сылык-сыпаа» сөздөр (салам, кутман таң, кутмандуу кеч, коштошуу, рахмат, суранам). Оюнга байланыштуу түшүнүктөр (оюн, оюн аянты, оюнчуктар: куурчак (тар), топ (тор), унаа (лар), аркан секирүү), үктоо (керебет, жууркан, жаздык, барак), тамак-аш (стол, отургуч), табак, кашык, айры, жакшы табит), гигиена (бетиңизди, колүңүздү, сүүңүздү жууңуз)</p>		

КЫРГЫЗСТАНДЫН ТАЖРЫЙБАСЫ

Кыргызстандагы көп тилдүү билим берүү программалары

Кыргыз Республикасында көп тилдүү билим берүү программаларын ишке ашыруу 2008-жылы башталган. Алар окуу процессинде эки же андан көп тилдерди колдонууга негизделген. Мамлекеттик жана расмий тилдерди өздөштүрүүгө, эне тилде окутуу шарттарын жакшыртууга, ошондой эле чет тилдерди үйрөнүүгө басым жасалат. Бул ар кандай тилдерди грамматикалык формалар тутуму катары эмес, активдүү байланыш жана билим каражаты катары билүү маселесине тиешелүү. Бүгүнкү күндө Кыргыз Республикасында көп тилдүү билим берүүнү ишке ашыруу мүмкүнчүлүгүн аныктаган бир катар концептуалдык жана ченемдик документтер бар.

Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин Коллегиясынын 2008-жылдын 24-апрелиндеги № 3/1 чечими менен Көп маданияттуу жана көп тилдүү билим берүүнүн концепциясы бекитилип, Кыргыз Республикасында көп маданияттуу жана көп тилдүү билим берүүнү өнүктүрүү программасын иштеп чыгуу зарылдыгы аныкталды. Бул документтердин максаттарынын бири — «көп тилдүү өлкөдөн көп тилдүү инсанга» өтүү: көп улуттуу коомдо жашоо жөндөмү бар Кыргыз Республикасынын көп тилдүү жаранын калыптандыруу.

Көп улуттуу жана көп тилдүү билим берүү чөйрөсүндө институционалдык туруктуулукту жана удаалаштыкты камсыз кылуу үчүн, көп тилдүү билим берүүнүн артыкчылыктуу багыттары жалпы республикалык концептуалдык жана стратегиялык документтерге киргизилген: Кыргыз Республикасында элдин биримдигин жана этностор аралык мамилелерди чыңдоо концепциясы (2012), Кыргыз Республикасынын Улуттук өнүгүү стратегиясы 2018–2040-жылдар. Кыргыз Республикасынын 2018–2022-жылдарга өнүгүү программасы «Биримдик. Ишеним. Түзүү», 2012–2020-жылдарга Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүү стратегиясын ишке ашыруу боюнча иш-чаралар планы (2.3-, 5.30–5.33-тапшырмалар), ошондой эле Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүү стратегиясын ишке ашыруу планынын долбоору жөнүндө 2020–2022-жылдар. Тил илиминин сапатын жогорулатуу маселелери Кыргыз Республикасынын жалпы орто билим берүү боюнча жаңы Мамлекеттик билим берүү стандартында да чагылдырылган (Кыргыз Республикасынын 2014-жылдын 21-июлундагы № 403 токтому).

Бүгүнкү күндө программаларды ишке ашырууга 78 мектеп, 17 бала бакча жана 5 педагогикалык багыттагы университеттер катышууда.

Бала бакчалардагы программаларды тестирилөө 2015-жылы 5 уюмда башталган. 2017-жылдын апрелинен бери дагы 17 адам кошулду, учурда Кыргызстанда 45 бала бакча көп тилдүү программаларды ишке ашырып жатат, ошондой эле 20 га жакыны 2020-жылдын январына чейин дагы кошулат.

Мектепке чейинки билим берүүдөгү программалар мектепке чейинки курактагы балдардын жаш өзгөчөлүгүнө жана деңгээлине ылайыкташкан ар кандай кырдаалда биринчи жана экинчи тилдерде сүйлөө жөндөмүн өнүктүрүүгө багытталган.

Биздин мектепке чейинки билим берүүдө тилге чөгөрүүнүн эки модели ишке ашырылат:

1) стандарттын талаптарына ылайык биринчи тилде коммуникациялык көндүмдөр пайда болуп, экинчи тилди өздөштүрүүнүн функционалдык жөндөмдөрү калыптанганда, тилдин жарым-жартылай лингвистикалык чөмүлүшү (сүйлөө жана уккан, көргөндү түшүнүү аркылуу);

2) билим берүүдөгү бардык окуу-тарбия иш-аракеттери эки тилде: мамлекеттик жана расмий тилдерде жүргүзүлгөндө, эки тараптуу тилге чөгөрүү. Мектепке чейинки билим берүүдө экинчи тилди окутуу этап-этап менен жүргүзүлөт, баланын табигый тилин билүү деңгээлине ылайык жүргүзүлөт жана билим берүүчү коммуникативдик-сүйлөө чөйрөсүндө, негизги сабактарда, жумуш убактысында, оюн иш-аракеттеринде жана билим берүү коомчулугунун курдаштары жана чоң кишилер менен үзгүлтүксүз өз ара аракеттенүүдө ишке ашырылат. Башкача айтканда, чындыгында, кырдаалды жөнгө салуу процессинде тилди жана маданиятты өнүктүрүү жана ассимиляциялоо менен, баланы көп тилдүү чөйрөгө багыттоо болуп саналат. Андан тышкары, ар бир баскычта тил билүү деңгээлин жогорулатуу үчүн педагогикалык шарттар түзүлөт. Тилдин ар кандай аспектилеринин (фонетика, лексика, грамматика) өнүгүшү коммуникациялык кырдаалда келип чыгат жана мектепке чейинки курактагы балдардын сүйлөө (угуу жана сүйлөө) иш-аракеттерин өркүндөтүү боюнча жүргүзүлөт. Эреже катары, эки мугалим көп тилдүү топто иштейт. Жарым күнгө бир мугалим бардык балдар менен орус тилинде сабактарды жана билим берүү оюндарын өткөрөт, экинчи жарымында — башка мугалим мамлекеттик тилде же тескерисинче. Ошентип, бир тилден башка тилге өтүп, балдар эки тилде сүйлөөнү үйрөнүшөт. Эки тил жана эки маданият тең окуу процессинде бирдей баалуу деп эсептелет.

Көп тилдүү билим берүү моделдери балдардын эне тилин, биринчи тилин, максаттуу тилдерди, андан ары билим берүүнүн келечектерин эске алуу менен түзүлөт:

1. Мектепке чейинки билим берүүдө үйрөтүүчү тилдери аныкталды (мисалы, 1Т — эне тили, 1Тө — өзбек, 1Тт — тажик; 2Т — максаттуу тил, 2Тк — кыргыз тили; 2То — орус тили).

2. Көп тилдүү окутуу программасын баштоо үчүн мектепке чейинки билим берүүнүн баштапкы параметрлери жазылат /ар кайсы тилдеги топтордогу балдардын өкүлчүлүгү изилденет, максаттуу / максаттуу тилдер аныкталат, мектепке чейинки балдардын билим берүү чөйрөсү жана андан ары билим берүүнүн перспективалары эске алынат (балдар билимин кайсы тилде үлантишат).

3. Окутуу процессинде тилдерди колдонуу планы иштелип чыгууда.

Азыркы учурда Кыргызстанда көп тилдүү билим берүү программаларын ишке ашыруунун башталышы катары кызмат кылган бир нече кырдаал бар.

Биринчи үч кырдаал Бишкек жана ага жакын жайгашкан райондор үчүн мүнөздүү. Орус тилинде иштеген топторго мамлекеттик тилди өнүктүрүүгө, аны билим берүү-тарбиялоо процесстеринде тең салмактуу колдонууга багытталган кош тилдүү программалар киргизилген. Кыргыз тилинде окуткан топтордо расмий тилди функционалдык колдонууга көңүл бурулат.

Окутуу топтору/ тилдери	Модель	1Т	2Т	1Т дин максаттары	1Т дин максаттары
1-кырдаал Окутуу кыргыз тилинде	Орусча жарым-жартылай чөгөрүү	Кыргыз тили	Орус тили	Биринчи (мамлекеттик) тилди стандарттын жана жаштын деңгээлинин талаптарына ылайык өздөштүрүү	Мамлекеттик тилди өздөштүрүүнүн функционалдык жөндөмү (сүйлөө жана кабыл алуу, угуу, көрүү)
2-кырдаал Окутуу орус тилинде жүргүзүлгөн топтор	Кыргыз тилине жарым-жартылай чөгөрүү	Орус тили	Кыргыз тили	Мамлекеттик жана орус тилдеринде стандарттын жана курактын талаптарына ылайык деңгээлде эркин сүйлөө	Мамлекеттик тилди өздөштүрүүдө функционалдык көндүмдөр (сүйлөө жана угуу, кабыл алуу)
3-кырдаал Окутуу орус тилинде жүргүзүлгөн топтор, бирок балдардын 50% же андан көбү орус тилин билбейт	Эки тараптуу тилге чөгөрүү	Орус тили	Кыргыз тили	Билим берүү иши эки тилде жүргүзүлөт: мамлекеттик жана расмий (50×50) Коммуникация көндүмдөрүн калыптандыруу жана билим берүү мазмунун стандарттын жана жаштын талаптарына ылайык деңгээлде түшүнүү	

Кыргызстандын түштүгүндө дагы эки кырдаал байкалат. Бул Ош жана Баткен облустарына мүнөздүү. Мындай мектепке чейинки билим берүү мекемелеринин окуу процессинде бир нече тил колдонулат. Окуучулардын көпчүлүгү өзбек жана тажик улуттарынын балдары. Көп тилдүү билим берүүнү ишке ашырган топтордо балдардын эне тилин сактоо жана өнүктүрүү, ошондой эле мамлекеттик (кыргыз) жана расмий (орус) тилдерин үйрөнүү милдети турат.

Окутуу топтору / тилдери	Модель	Максаттары
1-кырдаал Окуу топтору кыргыз тилинде	Жарым-жартылай чөгөрүү	Окутуу тилдери: <i>кыргыз, орус</i> режимдик учурлардын бөлүгү: <i>өзбек</i>
2-кырдаал Окутуу орус тилинде жүргүзүлгөн топтор	Жарым-жартылай чөгөрүү	Окутуу тилдери: <i>орус жана кыргыз</i> режимдик учурлардын бөлүгү: <i>кыргыз жана орус</i> режим учурларынын бир бөлүгү: <i>өзбек / тажик</i> Окутуу тилдери: <i>орус, өзбек</i> режим учурлары: <i>өзбек жана кыргыз</i>
3-кырдаал Окуу топтору өзбек тилинде	Жарым-жартылай чөгөрүү	Окутуу тили: <i>өзбек</i> иштөө убактысы: <i>кыргыз</i>

Мындай кырдаалда көп тилдүү программа төмөнкүдөй пландаштырылган. Кенже жана кичүү топто окутуу жана тарбиялоо балдардын эне тилинде жүргүзүлөт, андан кийин акырындык менен режимди колдонуу учурларында кыргыз тилин колдонуу киргизилет. Ортоңку топто түздөн-түз билим берүү иш-чараларында (моделдөө, колдонуу, дене тарбия) сабактардын бир бөлүгү кыргыз тилинде жүргүзүлөт, ал эми орус тили режимдик учурларга киргизилет. Жогорку топто орус тилинде баарлашуу убактысынын

көлөмү бара-бара көбөйүп жатат, ал эми даярдоо тобунда айрым сабактарды орус тилинде өткөрсө болот.

Төмөндө мындай пландаштыруунун мисалы келтирилген.

Эне тилинин базасында көп тилдүү билим берүү программаларында тилдерди жайылтуу, Ош областы, Араван району «Айголек» бала бакчасы

Балдардын өкүлчүлүгү: 100% өзбек балдары

Балдардын эне тили: өзбекче (1Тө)

Тил чөйрөсү: өзбек жана кыргыз

Мектептен кийинки билим берүүнүн келечеги: 70% — кыргыздар, 30% — орус.

Максаттуу тилдер: кыргыз (1Т кыргызча), орус (2Т орусча)

Топтор	Тикеден-тике билим берүүчү ишмердүүлүк (ТБИ)						Тарбиялоочу ишмердүүлүк			Режимдик учурлар				
	Айлана-чөйрө менен таанышуу	Кепти өстүрүү. Сабаттуулукка окутуу. Көркөм адабияттар	Мамлекеттик/ расмий тилдеи ¹	Сурет. Апликация. Жыбыштырып	Дене тарбия	Музыка	Короодогу жана топтук оюндар	Каада-салтты үйрөнүү. Майрамдар	Адабияттарды окуу. Мультфильмдерди көрүү	Балдарды кабыл алуу	Тамактанууга даярдоо жана тамактануу	Гигиена	Сейилдөө	Уктоого даярдануу жана уйкудан ойгонуу
Бакча тобу	1Т(ө) (ө) – өзбек тили	1Т(ө)	–	1Т(ө)	1Т(ө)	1Т(ө)	1Т(ө)	1Т(ө)	1Т(ө)	1Т(ө)	1Т(ө)	1Т(ө)	1Т(ө)	1Т(ө)
Кенже топ	1Т(ө)	1Т(ө)	–	1Т(ө)	1Т(ө)	1Т(ө)	2Т(к)	1Т(ө), 2Т(к), 2Т(о)	1Т(ө), 2Т(к)	–	1Т(ө), 2Т(к)	1Т(ө), 2Т(к)	1Т(ө), 2Т(к)	1Т(ө), 2Т(к)
Ортоңку топ	1Т(ө)	1Т(ө)	1–15/ 3–20	2Т(к)	2Т(к)	2Т(к)	1Т(ө), 2Т(к), 2Т(о)	1Т(ө), 2Т(к), 2Т(о)	1Т(ө), 2Т(к), 2Т(о)	2Т(к)	2Т(к)	2Т(к)	2Т(к)	1Т(ө), 2Т(к)
Жогорку топ	2Т(к)	2Т(к)	2–25– 30/3– 25–30	2Т(к)	2Т(к)	2Т(к)	1Т(ө), 2Т(к), 2Т(о)	1Т(ө), 2Т(к), 2Т(о)	1Т(ө), 2Т(к), 2Т(о)	2Т(о)	2Т(о)	2Т(о)	2Т(к), 2Т(о)	1Т(ө), 2Т(о)
Даярдоо топ	2Т(к)	2Т(к)	2–30– 35/3– 30–35	2Т(к)	2Т(к)	2Т(к)	1Т(ө), 2Т(к), 2Т(о)	1Т(ө), 2Т(к), 2Т(о)	1Т(ө), 2Т(к), 2Т(о)	1Т(ө)	1Т(ө)	1Т(ө)	1Т(ө)	1Т(ө)

КӨП ТИЛДҮҮ ПРОГРАММАЛАРДА ИШТӨӨ ҮЧҮН ПЛАНДАРДЫН ТҮРЛӨРҮ

Балдар менен толук кандуу иш алып баруу үчүн МЧББУнун педагогдору үч типтеги план түзүшкөн: *окуу-тематикалык, перспективалык жана күнүмдүк.*

Тематикалык окуу планы

Тематикалык окуу планы учурдагы программанын негизинде түзүлүп, апталык темаларды жана аны өздөштүрүүдөгү күтүлүүчү натыйжаларды чагылдырат:

Жумалар	Тема	Күтүлүүчү натыйжалар
...

«Таанышуу» темасынын мисалында тематикалык окуу планынын үлгүсү

Жума	Тема	Программалык мазмун	Күтүлүүчү натыйжалар
1	«Таанышуу»	<ul style="list-style-type: none"> • Балдардын өз атын туура айтуу, толук жана кыска достук формалар аркылуу учурашуу жана коштошуу билгичтиктери менен көндүмдөрүн калыптандыруу. • Жаңы лексикалык бирдиктерди кепке киргизүү жана алардын колдонулушуна машыгууларды уюштуруу: саламатсыңбы, көрүшкөнчө, салам, кош, ооба, жок, рахмат, кутман күн, коён, күчүк, машина, жакшы, бала, кыз. • Балдардын «Бул ким?», «Бул эмне?», «Канча?», «Сен баласыңбы?» «Атың ким?» деген суроолорду түшүнүү жана аларга жооп бере билүү («Ооба», «Жок», «Мен Алинамын», «Менин атым — Азат», «Бул бала» ж. б.) билгичтиктерине үйрөтүү. • Балдарды тургула, секиргиле, отургула, бутуңар менен дүпүлдөткүлө, кол чапкыла, бер, мага кел ж. б. у. с. командалар менен өтүнүктөрдү түшүнүүгө жана аткарууга көнүктүрүү. • Балдарды үйрөнүп жаткан тилдеги тыбыштарды туура айтууга көнүктүрүү. • Колдун майда моторикасын өнүктүрүү 	<ul style="list-style-type: none"> • Саламдашуу менен коштошууну туюндуруучу сөздөрдү билет. • Максаттуу тилде саламдаша алышат, коштошо алат. • Мүгалымдин кайрылган кебин түшүнөт. • Кебинде ылайыктуу сылык сөздөрдү колдоно алат. • Башка балдардын сөздөрүн түшүнөт. • Кыска айтылгандарды угуп түшүнөт. • Мүгалымдин оозеки кайрылуусуна өз мамилелерин билдире алат. • «Атың ким?», «Сен кимсиң?» деген суроолорду бере алат жана аларга жооп бере алат. • Айрым үйрөнгөн сөздөрү менен жөнөкөй суроолорго жооп бере алат. • Үйрөнгөн сөздөрүн пайдаланып, тема боюнча чакан диалогдорду түзө алат

Бала бакчадагы балдардын экинчи тилде кебин өстүрүүнүн перспективалык планы

Бала бакчадагы балдардын экинчи тилде кебин өстүрүүнүн перспективалык планы программада минималдуу түрдө берилген убакытты чагылдырат. Перспективалык пландын түзүлүшү программанын структурасын кайталабайт, окутуунун конкреттүү шарттары — көп тилдүү билим берүү программаларынын окутуу шарттары үчүн программанын алгачкы ишинин жыйынтыктарын чагылдырат. Балдардын материалды өздөштүрүү деңгээлдерине жараша түрдүү темаларга ар кандай талаптар тандалышы мүмкүн, ошондуктан айрым талаптар бир нече жолу кайталанып калат.

Перспективалык планда жети бөлүм бар:

- **биринчи бөлүмдө** (№ ирети боюнча) сабактарда атайын иштетүү үчүн программада камтылган темалардын саны чагылдырылат. Окутуунун алгачкы этаптарында темалар негизинен өзүнчө пландаштырылат (мисалы, «Оюнчуктар», «Эмеректер», «Идиш-аяктар», «Кийимдер»). Темалар боюнча материалдардын өздөштүрүлүшүнө жараша алар тереңдетилиши мүмкүн же бир сабакка мазмуну боюнча жакын бир нече темалар пландаштырылат. Мисалы, жогорку топто бир сабакта бир нече темалар камтылышы мүмкүн: «Жаз» («Жаздагы майрамдар», «Өсүмдүктөр жана жаныбарлар», «Короо жана көчө»). Биринчи бөлүмдө өзүнчө темалар да, бир сабакка бириктирилген темалардын тобу да номерленет.
- **экинчи бөлүмдө** сабактардын конкреттүү тематикасы чагылдырылат. Мында иштелиүүчү темалардын толук топтому жана алардын ырааттуулугу камтылат. Темалардын саны жана алардын аталыштары программага карап аныкталган.
- **үчүнчү бөлүмдө** ар бир тема боюнча материалдарды иштөөгө карата программалык талаптар жеткиликтүү жазылат. Айрым темаларга пландаштырылган кварталдагы бардык талаптар тиешелүү болуп калышы мүмкүн. Кээ бир темаларга жалпы тизмедеги талаптардын айрымдары гана таандык болуп калат. Ошентип, бир кыйла татаалыраак талаптар ар бир темада, ал эми бир аз жөнөкөй талаптар бир-эки темада ишке ашуусу мүмкүн.
- **төртүнчү бөлүмдө** сабактардын методикасы чагылдырылат. Андан пайдаланылуучу окутуу ыкмалары менен окуу материалынын мазмунунун жана балдардын жашынын адекваттуулугун көрүүгө болот. Кептик материал менен жүргүзүлүүчү иштердин түрлөрү, алардын варианттуулугу бир эле кептик каражаттын түрдүү баарлашуу кырдаалдарында түрдүүчө колдонулушуна өбөлгө түзөт.
- **бешинчи бөлүмдө** коммуникативдик максатта да, негизги түшүнүктөрдү өздөштүрүү максатында да колдонулуучу кептик материалдын (сөздүктөр жана фразеологизмдер) көлөмү чагылдырылат. Кептик материал ар бир топто жана ар бир педагогдо ар түрдүү болот, анткени ал балдардын реалдуу кептик мүмкүнчүлүктөрүн чагылдырат. Кептик материал боюнча биринчи кезекте экинчи тилде кепке үйрөтүүнүн ар бир этабындагы окутуунун сапатын да, программанын өздөштүрүлүү деңгээлин да көрүүгө болот. Перспективалык пландын бул бөлүмүн толтуруу тарбиячыдан кылдат мамилени талап кылат, анткени кептик каражаттар эле эмес, алардын айтылуу жана берилүү формалары да саналып өтүшү керек, бул балдардын экинчи тилдеги кепти өздөштүрүүдөгү реалдуу жетишкендиктерин мүнөздөйт.
- **алтынчы бөлүмдө** (ар бир тема боюнча сабактардын саны) программа менен окуу планынын байланышын чагылдырылат. Ар бир кварталда өтүлүүчү сабактардын жалпы саны материалдын татаалдык деңгээлин жана балдарга тааныштыгын эске алуу менен, конкреттүү темаларга бөлүштүрүлөт.
- **жетинчи бөлүмдө** календардык мөөнөттөр, б. а. пландаштырылган программалык темалар боюнча материалды өздөштүрүү белгиленген так даталар көрсөтүлөт.

№	Сабактардын тематикасы (программалык мазмун)	Программалык талаптар	Методикалык ыкмалар (иштин түрлөрү)	Кептик материал	Сабактардын саны	Календардык мөөнөттөр

Бакчадагы балдардын экинчи тилде кебин өстүрүү боюнча

Сабактардын тематикасы (программалык мазмун)	Программалык талаптар	Методикалык ыкмалар (иштин түрү)	
Оюнчуктар	<ol style="list-style-type: none"> 1. Оюнчуктар жана алар менен болгон аракеттердин аталыштары аркылуу сөз байлыгын кеңейтүү. 2. Оюнчуктардын атын оозеки айтууга үйрөтүү. 3. Оозеки көрсөтмө боюнча тапшырмаларды түшүнүүгө жана аткарууга үйрөтүү. 4. Майда моториканы өнүктүрүү 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Оюнчуктарды ойноо 2. «Умуштуу кап» оюну 3. «Туура топто» (кесилген сүрөттөрдү бириктирүү) оюну 4. Тапшырмаларды аткаруу 5. Майда моториканы өнүктүрүү үчүн көнүгүүлөр 	
Жашылчалар жана жемиштер	№ 1–4, 5. Суроолорго жооп берүүгө үйрөтүү	<ol style="list-style-type: none"> 1. «Бул жерде эмне бар?» (жемиштери бар себетче) 2. «Даамына карап билип ал» оюну 3. «Кимде эмне бар?» оюну 4. «Сүрөттү топто» оюну 	
Кийимдер жана бут кийимдер	№ 1–5	<ol style="list-style-type: none"> 1. «Шкафта эмне бар?» оюну 2. «Куурчакты кийинтебиз» оюну 3. «Туура кой» оюну («кийимдер — бут кийим» классификациясы) 4. Тапшырмаларды аткаруу 5. Майда моториканы өнүктүрүү үчүн оюндар 	
Үй-бүлө	№ 1–5, 6. Этиштер катышкан фразаларды түшүнүүгө үйрөтүү	<ol style="list-style-type: none"> 1. Сүрөттөрдү карап чыгуу 2. Суроолорго жооп берүү 3. Өздөрү китеп жасоо 4. Майда моториканы өнүктүрүү үчүн көнүгүүлөр 	
Жаныбарлар	№ 1–4	<ol style="list-style-type: none"> 1. Куурчак театры 2. «Үйдүн айланасындагы жаныбарлар» оюну 3. «Ким кантип басат» оюну (кыймылдарды тууроо) 4. «Ким кантип кыйкырат» оюну 5. «Жаныбарлар» лотосу 6. Тапшырмаларды аткаруу 7. Манжалар үчүн көнүгүүлөр 	

перспективалык иш пландын үлгүсү

	Кептик материал	Сабактардын саны	Календардык мөөнөттөр
	<p><i>Ойно (гула). Топто, бириктир. Бул — куурчак (топ, кубик, поезд, кайык). Куурчакты (поездди) карма (бер, алып кой...). Топту ташта (карма, тут). кармадым. Куурчакты тамактандыр (тойгуз). Бул ким? Бул эмне?</i></p>	5	2–6-октябрь 2020-ж.
	<p><i>Алманы (алмурутту, бананды, алчаны, дарбызды, сабизди, капустаны, бадырыңды, помидорду) көрсөт (кой, бер, карма, же). Таттуу. Ширин, кычкыл. Анда эмне бар? Алма (алмурут, банан...) кимде?</i></p>	5	9–13-октябрь 2020-ж.
	<p><i>Куурчак сейилдөөгө чыгат. Куурчак үшүдү. Шкафта эмне бар? Бул — көйнөк (кофта, шым, майка, колготки, шуба, шарф, шапка, баш кийим, түфли, өтүк, чокой. Көйнөктү (кофтаны, шымды ...) кий (чеч). Топчулан.</i></p>	5	...
	<p><i>Көрсөт, апа, ата, чоң эне, чоң ата, кыз, бала, жеп жатат, ойнойт, уктайт. Чоң эне (чоң ата) жеп жатат (окуп жатат). Бала (кыз) машина (куурчак) ойноп отурат. Бул ким? Сенин атың ким? Апаңдын (атаңдын) аты ким? Апаң кана? Кыз кана?</i></p>	6	...
	<p><i>Бул ит, мышык, өрдөк, аюу, коён, түлкү, карышкыр, уй, ат, короз. Ит (мышык, уй...) басып баратат (чуркап баратат, жеп жатат, уктап жатат ...). Өрдөк чумкуп жатат. Ит (мышык...) кана? Эмне кылып жатат? Өрдөктөр (мышыктар...) жок.</i></p>	4	...

Сабактардын тематикасы (программалык мазмун)	Программалык талаптар	Методикалык ыкмалар (иштин түрү)	
Аба ырайы	№ 1–6, 7. Колдо жасалган китептердеги сүрөттөр боюнча тааныш сөздөрдү билүүгө үйрөтүү	<ol style="list-style-type: none"> 1. Аба ырайына байкоо жүргүзүү 2. Сүрөттөрдү карап чыгуу («Күз», «Кыш») 3. Колдо жасалган китеп менен иштөө 4. Суроолорго жооп берүү 	
Майрамдар	№ 1–7	<ol style="list-style-type: none"> 1. Сүрөттөрдү карап чыгуу 2. «Балатыны кооздойбуз» оюну 3. Кыркылган сүрөттөр менен иштөө (туташтыруу) 4. Манжалар үчүн көнүгүүлөр 	
Үй-бүлө. Турак жай жана анын жасалгалары	<p>8. Нерселердин, иш-аракеттердин, нерселердин сапаттарынын аталыштары менен сөз байлыгын кеңейтүү</p> <p>9. Жалпы маанидеги сөздөрдү түшүнүүгө үйрөтүү</p> <p>10. Окуялуу сүрөт боюнча кыскача аңгемелерди түзүү</p> <p>11. Үйдөгү окуялар тууралуу аңгеме түзүүгө үйрөтүү</p> <p>12. Балдарды өзү жөнүндө маалыматтарды атоого үйрөтүү (аты, фамилиясы, жашы)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Аңгемелешүү 2. «Үй-бүлө» сүрөтү боюнча аңгеме түзүү (карточкалар топтомунан) 3. Тапшырмаларды аткаруу 4. Кесилген сүрөттөр менен иштөө 	
Короо, жер тилкеси. Жыл мезгилдери	<p>№ 8–12, 13. Бала бакчадагы окуялар тууралуу аңгемелешүү.</p> <p>14. Жамаатта кыска аңгемелерди түзүү</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Сейилдөө тууралуу аңгемелешүү 2. Тарбиячы менен китеп окуу. 3. Тексттин мазмуну боюнча түзүлгөн суроолорго жооп берүү ж. б. 	

	Кептик материал	Сабактардын саны	Календардык мөөнөттөр
	<p><i>Карагыла. Ал жакта эмне бар?</i> <i>Жамгыр жаап жатат. Шамал болуп жатат. Күн көрүнбөйт. Суук.</i> <i>Жалбырактар жок. Кыш. Аяз. Кар жаап жатат. Балдар кар киши жасап жатышат.</i></p>		
	<p><i>Майрам. Жаңы жыл. Балатыны кооздойбуз.</i> <i>Шарды (шуруларды) ил. Кооз.</i> <i>Бийлейбиз. Аяз ата. Белек.</i> <i>Ал жакта эмне бар? Сенде эмне бар?</i></p>		
	<p><i>Кутман күн.</i> <i>Айт, айтып бер, кайтала.</i> <i>... каалайсыңбы? Сүрөттөрдү алгыла.</i> <i>Туташтыргыла. Жазгыла.</i> <i>Эмне кылдың? Апа, ата, чоң ата, чоң эне, уул, кыз — үй-бүлө.</i> <i>Атасы жана уулу телевизор көрүп отурат.</i> <i>Чоң ата (чоң эне) окуп отурат.</i> <i>Апам даярдап жатат. Бөбөк (уул, кыз) ойноп жатат.</i> <i>Үй-бүлө үйдө. Бул — бөлмө. Бөлмө кооз. Бөлмөдө стол, стулдар, диван, телевизор бар. Телевизор бурчта турат.</i> <i>Столдо гүлдөр салынган ваза турат. Полдо килем салынган.</i> <i>Атың ким? Фамилияң ким?</i></p>		
	<p><i>Сейилдөөдө эмне кылдыңар?</i> <i>Короодо эмнелер бар?</i> <i>Бүгүн аба ырайы кандай? Биз сейилдедик (ойнодук, чана тептик).</i> <i>Балдар кар күрөштү.</i> <i>Алина тайгаланып жыгылып кетти.</i> <i>Сыртта суук. Биз тоңуп калдык.</i></p>		

Тарбиячылар тиешелүү лексикалык минимумдун негизинде перспективалык планга кошумча бир айлык сөздүктү иштеп чыгышат.

1-тиркеме.

Жумалык сөздүгү	1-жума		2-жума		3-жума		4-жума	
	1Т	2Т	1Т	2Т	1Т	2Т	1Т	2Т
Режимдик учурлар								
Ушул жумага бекитилген сөздөр								
Жаңы сөздөр								

Үлгү:

Жумалык сөздөр	1-жума		2-жума	
	1Т	2Т	1Т	2Т
Режимдик учурлар	Саламатсыңбы, салам, кош, кутман таң, кутмандуу күн, кечиңиз кушубак болсун, рахмат.	Кандай, рахмат, саламатта кал, суранам..	Отур, ойнойбуз, мага бер, канча? Бул жакка, саначы, көргөзчү...	Отур, мага бер, кел, бул жакта.
Ушул жумага бекитилген сөздөр	–	Айт, айтып бер, кайтала. Сен каалайсыңбы...?	Сүрөттү алгыла. Көргөзгүлө	Сен эмне кылдың?
Жаңы сөздөр	Көрсөт, апа, ата, чоң эне, чоң атат, кыз, бала, жеп жатат, ойнойт, уктайт. Чоң эне (чоң ата) жеп жатат (окуп жатат). Бала (кыз) машина (куурчак) ойноп отурат. Бул ким? Сенин атың ким? Апаңдын (атаңдын) аты ким? Апаң кана? Кыз кана?	Көрсөт, апа, ата, чоң эне, чоң атат, кыз, бала, жеп жатат, ойнойт, уктайт.	Бала (кыз) машина (куурчак) ойноп отурат. Бул ким? Сенин атың ким? Апаңдын (атаңдын) аты ким? Апаң кана? Кыз кана?	Атасы менен кызы телевизор көрүп жатышат. Чоң ата (чоң эне) окуп отурат. Апасы даярдап жатат, атасы ага жардамдашууда. Бала (уул, кыз) ойноп жатат.

Күнүмдүк иш план

Тарбиячылардын күнүмдүк иш планында тарбиячы менен балдардын сабак учурундагы жана режимдик учурлардагы биргелешкен ишмердиги кеңири баяндалат, ошол күнгө биринчи жана экинчи тил үчүн кеп үлгүлөрү бөлүштүрүлөт.

Тема: _____

1Т үчүн күтүлүүчү натыйжалар:

2Т үчүн күтүлүүчү натыйжалар:

Көрсөтмө куралдар: оюнчуктар, предметтик сүрөттөр, иллюстрациялар, анимациялар, аудио жазуулар, мультфильм

Күнү/ жуманын күнү	Режимдик учурлар	Педагог менен балдардын биргелешкен ишмердиги		Балдардын өз алдынча ишмердиги	Күндүн кеп үлгүлөрү (1Т жана 2Т үчүн)
		Топтук иш / Жекече иш	Режимдик учурлардагы билим берүү ишмердиги		
Дүйшөмбү (күнү)	Эрте менен (Аңгемелешүү, эрте мененки көнүгүү, гигиеналык иштерди уюштуруу ж. б.)				
	Күндүн биринчи жарымы/ТБИ (тике билим берүү ишмердиги)	1-сабак Күтүлүүчү натыйжалар Кыскача план			
		2-сабак Күтүлүүчү натыйжалар Кыскача план			
		3-сабак Күтүлүүчү натыйжалар Кыскача план			
	Сейилдөө				
	Күндүн экинчи жарымы				
Сейилдөө					

Тарбиячылардын күнүмдүк биргелешкен пландаштыруусунун үлгүсү (даярдоочу топ)

Окутуу тили: орус

Максаттуу тил: кыргыз

Тема: Мен жана менин үй-бүлөм

Күтүлүүчү натыйжалар:

— үй-бүлө мүчөлөрүн аташат;

— өзү жана үй-бүлө мүчөлөрү жөнүндө жөнөкөй сүйлөмдөр менен айтып беришет.

2Т үчүн күтүлүүчү натыйжа: балдар өзү жана үй-бүлөсү жөнүндө кыскача айтып бере алат. Үй-бүлө мүчөлөрүнүн аттарын так жана туура айта алат.

Көрсөтмө куралдар: оюнчуктар, калемдер, предметтик сүрөттөр, мультфильм

Күнү/жума-нын күнү	Режимдик учурлар	Педагог менен балдардын биргелешкен ишмердиги		Балдардын өз алдынча ишмердиги	Күндүн кеп үлгүлөрү (1Т жана 2Т үчүн)
		Групппалык, подгрупппалык иш / Жекече иш	Режимдик учурлардагы билим берүү ишмердиги		
	<p>Эрте менен (Аңгемелешүү, эрте мененки көнүгүү, гигиеналык иштерди уюштуруу ж. б.)</p>	<p>Жекече иш Кагаз фигуралар менен болгон оюндар. Фигуралардан үй-бүлө түзүү (ата, апа, ага, эже)</p>	<p>«Үй-бүлө» манжаларды машыктыруу Ким келди? (эки колдун манжалары биригип турат) Биз, биз, биз! (баш бармактарын бири-бирине тийгизишет) Апа, апа, бул сизби? (сөөмөйлөрүн бири-бирине тийгизишет) Ооба, ооба, ооба! (баш бармактарынын учтары менен кол чабышат) Ата, ата, бул сизби? (ортоңку манжаларынын учтары менен кол чабышат) Ооба, ооба, ооба! (баш бармактарынын учтары менен кол чабышат) Иничек, иничек, бул сенби? (сөөмөйлөрдүн учтары менен кол чабышат) Ооба, ооба, ооба! (баш бармактардын учтары менен кол чабышат) Эх, эжеке, бул сенби? (чыпалактардын учтары менен кол чабышат) Ооба, ооба, ооба! (баш бармактардын учтары менен кол чабышат) Биз баарыбыз биргебиз, ооба, ооба, ооба! (кол чабабыз)</p>	<p>«Үй-бүлөлүк көнүгүү» – Күзүндө, жазында, жайында жана кышында (кол чабуулар). Биз короого ынтымактуу үй-бүлөлүбүз менен чыгабыз (ордуларында марш тебишет). Тегеренип турабыз да, картары менен ар бирибиз көнүгүү жасайбыз (кол кармашып, айлананы түзүшөт). Апам колун көтөрөт (колдорун көтөрүшөт жана түшүрүшөт). Атам ыкчам отурат (отуруу жана туруу). Менин Атай иничегим оңго-солго бурулат (колдорун белгине коюп, денесин оңго-солго бурушат). А мен өзүм чуркаймын (ортунда чуркоо) жана башым чайкаймын (башты оңго-солго ийишет).</p>	<p>Бул мен, Менин атым..., Бул менин апам, Бул менин атам. Бул менин агам/ иним Бул менин эжем/ сиңдим. Бул биздин үй-бүлө.</p>

Дүйшөмбү

	<p>ТБИ (тике билим берүү ишмердиги)</p>	<p>1-сабак. ФЭМП Тема: 7 саны менен таанышуу Күтүлүүчү натыйжалар: 1. Жетиге чейин жана андан артка карай санай алышат. 2. Башка предметтердин арасынан объекти/предметти тапканча....: ортодо, өйдөдө, төмөндө, солдо, оңдо.</p>	
		<p>Кыскача план: 1. Уюштуруу (<i>Бакчанын урааны</i>). 2. Өтүлгөн материалды кайталоо (<i>ангемелешүү</i>). 3. 7 саны жөнүндө айтып берүү («<i>Менин үй-бүлөм</i>» <i>дидактикалык көнүгүүсү</i>). 4. «Ким жетишпейт?» <i>дидактикалык оюну?</i> Демонстрациялоочу тактада 1 ден 7 ге чейинки сандар үй-бүлө мүчөлөрү менен бирге коюлат, арасында үй-бүлөнүн бир мүчөсү жок болот. — Балдар, бул жерде ким жок экенин тапкыла? 5. Физмүнөтүццц: Кемпирдин, кемпирдин (<i>бир оң алаканын, бир сол алаканын өйдө көтөрүп, кол чабышат</i>) Кичинекей тамында (<i>колдорунун учтарын бириктирип, үйдү көрсөтүшөт</i>) Жети үүлү болуптур (<i>7 манжасын көрсөтүшөт</i>) Каштары жок (<i>каштарын колдору менен жабышат</i>) Мына мындай кулактуу (<i>алакандарын жайып, бармактарын кулактарына алып келишет</i>). Мурундары мына мындай (<i>бармактарын тарбайтып жайган бойдон мурдуна такап, узун мурунду көрсөтүшөт</i>). Мына мындай баш менен (<i>башы менен чоң айлана сызышат</i>). Тамак жешпей, суу ичпей (<i>бир колуна «кашык» кармап, экинчисине «идиш» кармагандай турушат</i>). Кемпирге баары карашып, мындай болушкан (<i>колдорун көзүнүн жанына алып келишип, манжалары менен кирликтери ирмелгендей кылып кол чабышат</i>). 6. «Ким каякта?» оюну. Балдар үй-бүлөлүк сүрөттөрүн (<i>мурда алып келип коюшат</i>) көрсөтүшүп, алар тууралуу айтып беришет. Бул менин үй-бүлөм. Биз бешөөбүз. Мына бул менин апам. А бул атам. Ал апамдын жанында турат. Оң жакта эжем турат ж. б. 7. Сабакты жыйынтыктоо («<i>Үй-бүлөлүк эс алуу</i>» <i>дидактикалык оюну</i>).</p>	<p>Солдо — апам. Оңдо — атам. Чоң энем жанында. Чоң атам Чоң энемдин жанында. Атам апамдын жанында. Эжем ортодо.</p>

Күнү / жума- нын күнү	Режимдик учурлар	Педагог менен балдардын биргелешкен ишмердиги		Балдардын өз алдынча ишмердиги	Күндүн кеп үгүлөрү (1Т жана 2Т үчүн)
		Топтук, экинчи топтук, иштер / жекече иш	Режимдик учурлардагы билим берүү ишмердиги		
	ТБИ	<p>2-сабак. Конструктирлөө <i>(кагаз пластикасы)</i> Тема: «Бир туугандарыма белек» Күтүлүүчү натыйжалар: 1. Өздөрү колдо бир нерселерди жасашат. 2. Тик бурчтуу баракты бурчтары менен жактарын дал келтиргенче ортосунан бүктөшөт. Кыскача план: 1) Уюштуруу. Бакчанын урааны Бардык балдар биргебиз, Сен мага дос, мен сага, Колду бекем кармайлы, Бири-бирибизге жылмая.)</p> <p>2) Өтүлгөн материалды кайталоо <i>(ангемелешүү)</i>; 3) «Туугандарыма белек» дидактикалык оюну; 4) «Келгиле, эстейбиз» дидактикалык оюну. Ишибизди баштаардан мурун мен силерге кайчы менен иштөөнүн коопсуздук техникаларын эске түшүрүүнү сунуштайм. Клейди иштетүүнүн коопсуздук эрежелери. 5) Практикалык иш: майда нерселерди жасоо. Келгиле, алгач манжаларыбызды машыктырып алалы. Мына бул манжа — чоң атам, Мына бул манжа — чоң энем. А мына бул — атам, А мунусу — апакем. Мына бул манжа — менмин, Баарыбыз бириксек, Ынтымактуу бүлөбүз!</p> <p>Ал эми азыр өз ордубузга өтүп, ишке киришебиз. Майда нерселерди жасайбыз. Тарбиячы балдар жасай турган нерсени өзү көрсөтүп турат.</p>			

		<p>5) Физминутка: Ынтымактуу балдарбыз, Көңүгүнү жасайбыз. Бир-эки, үч-төрт, Күлап кетпей аңдайбыз. <i>(Балдар колдорун белине таянып, алга-артка ийлишет.)</i> Алга карай ийилип, Полго чейин ким жетет? Муну да жасай алабыз, Бир дем менен эсептеп. (Алдыга ийилүү.)</p> <p>6) Жасаган майда нерселерин талдоо («Үй-бүлөлүк эс алуу» дидактикалык көнүгүүсү)</p>		
<p>1-сейилдөө Күздүн белгилерине байкоо жүргүзүү. Күздүн белгилери жөнүндө түшүнүктөрүн калыптандыруу. «Ким көп жалбырак топтойт?» дидактикалык оюну</p>	<p>Жекече иштөө «Менин үй-бүлөм» дидактикалык оюну. Максаты: бул сөздөрдүн синонимдерин табышат: ата, апа, ага, ини, эже, синди, менин үй-бүлөм.</p>	<p>Эмгекке үйрөтүү иш-аракеттери <i>Бакчанын айланасында биргелешип иштөө, бир-бирине жардамдашуу.</i></p>	<p>Кыймылдуу оюндар «Топту кармап, үй-бүлө мүчөлөрүн ата»</p>	<p>Солдо — атам. Оңдо — атам. Чоң энем жанында. Чоң атам чоң энемдин жанында. Атам апамдын жанында. Эжем ортодо.</p>
<p>Күндүн экинчи жарымы:</p>	<p>Балдарды үйкүдан ойготуу. Керебеттин үстүндө үйкүдан кийинки көнүгүү</p>	<p>Эмгекке үйрөтүү иш-аракеттери Оюн аянтчасын иретке келтирүү (тазалоо)</p>	<p>Кыймылдуу оюн «Топту тосуп, үй-бүлө мүчөлөрүн ата»</p>	<p>Бул мен Менин атым Бул менин атам Бул менин атам Бул биздин үй-бүлө</p>

		<p>Дидактикалык оюн «Эркелетип айт» (Мисалы: <i>апа — апаке,</i> <i>ата — атаке,</i> <i>эже — эжеке</i>)</p>		<p>Атам апамдын жанында Апам сол жакта Атам оң жакта Чоң энем чоң атамдын жанында Менден үй-бүлө-мө белек</p>
<p>2-сейилдөө Короо шыпыргыч кесибинин эмгегине көз жүгүртүү</p>	<p>Кептик иш-аракеттер Дидактикалык оюн «Ким кандай» Апа (кандай?) сулуу, мээримдүү, назик. Ата (кандай) күчтүү, акылдуу, шайыр. Байке (кандай) — ? Эже (кандай) — ?</p>	<p>Кептик иш-аракеттер коштолгон кыймыл-дуу оюн «Ким, кимдин жанында» (топ менен ойноо)</p>	<p>Бул мен Менин атым Бул менин апам Бул менин атам Бул биздин үй-бүлө Атам апамдын жанында Апам сол жакта Атам оң жакта Чоң энем чоң атамдын жанында Менден үй-бүлөмө белек</p>	

ПИЛОТТУК МЕКТЕПКЕ ДАЯРДОО ТОБУНДАГЫ ТАРБИЯЧЫЛАРДЫН БИРГЕЛЕШКЕН ИШ ПЛАНЫ

Тема: Мен жана менин үй-бүлөм

Күтүлүүчү натыйжалар 2Т: үй-бүлө мүчөлөрүнүн аттарын так жана туура айта алат.

Балдар өзү жана үй-бүлө мүчөлөрү жөнүндө кыскача айтып бере алат.

Көрсөтмө куралдар: оюнчуктар, предметтик суреттер, иллюстрация, анимация.

Дата/Күн Жума	Күн тартиби	Тарбиячылардын жана балдардын ортосундагы биргелешкен иш-аракеттер			Балдардын өз алдынча иш-аракеттери	Кептик мисалдар (үлгүлөр)
		Топтук, экинчи топтук иштер/ жекече иштер	Кун тартибиндеги билим берүү иш-аракеттери			
	<p>Эртең менен (балдарды кабыл алуу, эртең мененки күнүзү, таза-ланып жуунуу, кебин өстүрүү, өнүктүрүү).</p> <p>УБИ (узгүлтүксүз билим берүү иш чаралар)</p>	<p>Дидактикалык оюн «Кимдики, кимге, ким» (Мисалы: араа — кимдики? — атамдыкы; жоолук — кимдики? — жоолук аламдыкы; момпосуй кимге? момпосуй бөбөгүмө)</p>	<p>Кырдаалга карата баарлашуу жана тилдик кырдаал: «Эгер мен ата болсом эмне кылмакмын...»</p>	<p>Манжалар оюну «Бул менин үй-бүлөм»</p>	<p>Араа атамдыкы Жоолук апамдыкы Гезит чоң атамдыкы Түймө чоң апамдыкы Момпосуй бөбөгүмдүкү Китеп эжемдики Унаа байкемдики</p>	
		<p>1-сабак. Дене тарбия Күтүлүүчү натыйжалар</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Тизени жогору көтөрүп баса алышат. 2. Гимнастикалык отургучтун үстү менен жөргөлөй алышат. 3. Топту жогору ыргытып тосо алышат. 4. Аркан менен тең салмактуулукту сактап баса алышат. <p>Колдонулуучу каражаттар: балдардын санына жараша топтор, гимнастикалык отургууч, 2 аркан.</p>			<p>Атам денесин чыңдайт Апам көнүгүүлөрдү жасайт Байкем чуркайт Эжем топ менен ойнойт Бөбөгүм секиргенди билет</p>	
		<p>1-бөлүк. Катарга тизилүү, тулку бойдун түз болуусун текшерүү. Бир-бирден катарга тизилүү. Бөйрөк таянып, тизени жогору көтөрүп басуу. Тарбиячынын аркасынан бирден чуркоо (1 минутага чейин) чуркоо ылдамдыгы бир калыпта. Жөнөкөй басууга өтүү.</p> <p>2-бөлүк. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр. Кыймылдын негизги түрлөрү:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Эки бут менен секирүү — сол бут алдыга, оң бут артка, буттардын абалын секирип алмаштыруу (3–4 жолу). 2. Алакан тизенин жардамы менен гимнастикалык отургучтун үстүндө жөргөлөө (2–3 жолу). 3. Бөйрөк таянып, жоон аркандын үстү менен капталдап басуу (2–3 жолу). 4. Топту эки кол менен жогору ыргытуу, алакан чаап тосуп алуу (10–12 жолу). <p>3-бөлүк. Кыймылдуу оюн «Үй-бүлөңдү ата»</p> <p>4-бөлүк. Катарда бир-бирден басуу</p> <p>5-бөлүк. Жыйынтыктоо: Дем алууну калыбына келтирүүчү көнүгүү «Какым күкүм»</p>				

Дата/Күн Жпта	Күн тартиби	Тарбиячылардын жана балдардын ортосундагы биргелешкен иш-аракеттер		Балдардын өз алдынча иш-аракеттери	Кептик мисалдар (үлгүлөр)
		Топтук, экинчи топтук иштер / жекече иштер	Күн тартибиндеги билим берүү иш-аракеттери		
Шейшемби		<p>2-сабак. Сүрөт Тема: Үй-бүлөлүк портрет Күтүлүүчү натыйжалар</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Балдар сүрөт тартуу ыкмаларын билишет. 2. Түстүү калемдердин өңүн туура тандай алышат. 3. Сүрөт тартууда гигиена көндүмдөрүн колдоно алышат. <p>Кыскача план:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Уюштуруу: маанай көтөрүү оюну «Тегеректеп турабыз» 2. Өткөн теманы кайталоо. Дидактикалык оюн. 3. «Адашкан үй-бүлө мүчөлөрүн тап» 4. Үй-бүлө мүчөлөрү жөнүндө эмне билем?.. 5. Манжалар көнүгүүсү. «Ынтымактуу үй-бүлө». 6. Практикалык иш. Сүрөт тартуу (Үй-бүлө мүчөлөрү). 7. Жыйынтыктоо (суроо-жооп аркылуу) 			<p>Бул биздин үй-бүлө Атам апамдын жанында Апам сол жакта Атам оң жакта Чоң энем чоң атамдын жанында</p>
Шейшемби	<p>1-сейилдөө Күзгү жаанга бай- коо жүргүзүү. Топ менен оюн «Кандай, кимди- ки» Апа (кандай) — мээримдүү, сулуу ... Атам (кандай) — күчтүү, акылдуу... Үй-бүлө (кандай) — чоң, ынтымактуу... Эже (кандай) — сүйүктүү, жардам- чы... Байке (кандай) — шайыр, акылдуу</p>	<p>Балдар менен жекече иштөө: Кырдаалдык баарлашуу. «Апамдын күлкүсү»</p>	<p>Эмгек иш-аракет- тери: Балдарды жамааттык иштерге тарбиялоо</p>	<p>Кыймылдуу оюн. «Чоң эне жардам бер!»</p>	<p>Апам мээримдүү Атам күчтүү Эжем жардамчы Байкем акылдуу Үйдөгүлөр ынтымактуу</p>

Дата/Күн Жума	Күн тартиби	Тарбиячылардын жана балдардын ортосундагы биргелешкен иш-аракеттер		Балдардын өз алдынча иш-аракеттери	Кептик мисалдар (үлгүлөр)
		Топтук, экинчи топтук иштер / жекече иштер	Күн тартибиндеги билим берүү иш-аракеттери		
Дүйшөмбү	Күндүн экинчи жарымы	Уйкудан кийинки гимнастика. «Ким, кимдин, кимге?» дидактикалык оюну	« Жолду шыпырабыз » Кичи тайпанын балдарына өз аймагын таштандыдан тазалоого жардамдашуу. М а к с а т ы: өз алдынча топторго бөлүнүп, ак ниеттүүлүк менен эмгектенүүгө тарбиялоо	Кыймылдуу оюн. «Чоң эне, бизди аныктаңыз»	Атамдын араасы Апамдын жоолугу Инимдин момпосую Эжемдин китеби Агамдын машинасы Атам денесин чыңдап жатат Апам көнүгүү жасап жатат Агам чуркап жатат Эжем топ ойноп жатат Иним секире алат
		2-сейилдөө. Жаратылыштагы мезгилик өзгөрүүлөргө байкоо жүргүзүү. Балдардын көңүлүн адамдардын кийимдерине буруу. «Кимдики/ Кимдин буюмдары» дидактикалык оюну Апамда сумка бар. <i>Бул кимдин сумкасы?</i> Бул апамдын сумкасы. Атамда бут кийим бар. <i>Бул кимдин бут кийими?</i> Бул атамдын бут кийими. Эжемде өрдөктөр бар. <i>Бул кимдин өрдөктөрү?</i> Бул эжемдин өрдөктөрү. Агамда тыйындар бар. <i>Бул кимдин тыйындары?</i> Агамдын тыйындары	Кептик ишмердүүлүк Артикуляциялык гимнастика «Жакшыбы же жаманбы» «Сүйлөмдү бүтүр» оюну. Ар бир баланын ... бар. <i>(үй-бүлөсү)</i> Ар бир адам өз ... жакшы көрөт. <i>(үй-бүлөсүн)</i> ... жашоо абдан кыйын. <i>(апасыз, энесиз)</i> 8-мартта биз ... белектерди жана гүлдөрдү беребиз. <i>(апабызга)</i> Мен ... менен сейилдегенди жактырам. <i>(иним)</i> Мен өзүмдүн ... менен абдан сыймыктанам! <i>(эжем)</i>	Кыймылдуу оюн. «Биздин үйдө ким жашайт» Биздин үйдө ким жашайт? 1, 2, 3, 4 (кол чабабыз) Биздин үйдө ким жашайт? 1, 2, 3, 4 (орду-бузда басабыз) Биздин үйдө ким жашайт? 1, 2, 3, 4 (орду-бузда секиребиз) Атам! Апам! Агам! Эжем! (кол чабабыз) Чоң атам! Чоң энем! Анан мен! (оңго-солго ийилүү) Бул биздин ынтымактүү үй-бүлө!	Атамдын араасы Апамдын жоолугу Инимдин момпосую Эжемдин китеби Агамдын машинасы Атам денесин чыңдап жатат Апам көнүгүү жасап жатат Агам чуркап жатат Эжем топ ойноп жатат Иним секире алат.

Экинчи тил мугалимдери тарбиячылар менен биргеликте тематикалык окуу планын түзүшөт. Предметтер боюнча сабактарда да, тил сабактарында да, бир жумадагы тарбия процессинин ичинде да бир эле тема иштеле бергени маанилүү.

Жуманын №	Тарбиячы үчүн тема	Тилчи үчүн тема
1	Балдар бакчасы менен таанышуу	Таанышуу
2	ЖМТК. Санитардык-гигиеналык көндүмдөр	«Коркунчтүү» кыймылдуу оюну

ЭКИНЧИ ТИЛДИ ОКУТУУ БОЮНЧА КАЛЕНДАРДЫК-

Темалар, сабактардын саны	Лексикалык материал		Грамматикалык материал	
	Активдүү сөздүк	Пассивдүү сөздүк		
Таанышуу, саламдашуу	Саламатсыңбы, салам, кош, рахмат, макул, кутман таң, күнүңүз күшубак болсун, көрүшкөнчө, мен, сен, бала, кыз, ооба, жок, бул, мына, шар, топ, жакшы, коён, аюу, ит, машина, чычкан, пил, кирпичи, чака, барабан, куурчак, уктайт, отурат, чуркайт, оюнчук, пирамида, калем	Саламатсызбы, дос, курбу, сары, көк, жашыл, кызыл, чурка(гыла), отур(гула), кол чап(кыла), секир(гиле), жер теп(киле), ойнойбуз, мага бер, көрсөт, үнүтүп калдым, айт, сана, канча? балдар, белек кыл, баргыла, бул жерге	• Зат атоочтун көптүк түрү, сан атоочтор, буйрук этиштер, «ким?» деген сөзү бар суроолуу сүйлөм, мен, сен жактама ат атоочтор	
Оюнчуктар	Кубик, мышык, топ, матрёшка, чака, үй, короз, чычкан, жылкы, пил, кирпичи, түлкү, бака, гармошка, велосипед, учак, барабан, юла, шар, оюнчук, бара жатат, жатат, турат, ыйлайт, бир, көп, сары, көк, жашыл, кызыл, чоң, кичинекей, сосиска, капуста	Кандай, кайда, анда, тегерек, келди, алып келди, отурду, кетти, адашып кетти, уктагыла, ойгонгула, көрсөт, атын айт, отур, отургула, конок, мейман, меймандар, сатуучу, сатып алуучу, кардар, бал, сабиз, чөп, оюнчук, иштериң кандай?	• Зат атоочтун көптүк түрү, зат атоочтордун сан атоочтор менен ыкташуусу, буйрук этиштер, «кайсы?, кандай? кайда? деген сурама ат атоочтор, анда, мында, тигинде, ушул, тигил, бул, ал шилтеме ат атоочтор	

ТЕМАТИКАЛЫК ПЛАНДАШТЫРУУНУН ҮЛГҮСҮ

	Диалогдордун үлгүлөрү	Ырлар, мультфильмдер	Оюндар
	<p>— Саламатсыңбы, Кирпи! (Коёнек) — Саламатчылык! — Сенин атың ким? — Менин атым ... — Сенин атың Алсубу? — Жок, менин атым Алия. — Сен кимсиң? — Мен, Исламмын. — Сен баласыңбы же кызсыңбы? — Мен баламын. — Сен, Саматсыңбы? — Ооба (жок). — Сенин тобуңдун өңү кандай? — Кызыл. — Мен — Алсумун. Мен — кызмын. А сен кимсиң? — Мен — Алмазмын, мен баламын.</p>	<p>Е. Благинина «С добрым утром», считалка «Вышел зайчик погулять», «Зайка беленький сидит», «Мы едем, едем, едем», «Я пыхчу-пыхчу-пыхчу». Мультфильм «Кто сказал «мяу».</p>	<p>«Үнүнөн тааны», «Солдаттар жана командир», «Мен да барам, сен да барасың», «Сыйкырдуу сөздөр». «Биздин топто», «Көрсөт жана айт», «Ооба, ушул!», «Бизде жаңы топ бар», «Чынжырча», «Мен — биз».</p>
	<p>— Сенин эмнең бар? — Менин тобум бар (машинам) — Бул эмне? — Бул топ. — Бул чоң топпу? — Ооба (жок). — Кимде кубик бар? — Менде. — Бул кимдин машинасы? — Менин машинам. — Анда топ бар беле? — Ооба (жок). — Бул мышыкпы? — Ооба (жок). — Бул аюубу? — Жок. — Кандай топ? — Көк топ. — Кубик кандай? — Кубик көк. — Сен эмне сатып алдың? — Мен машина сатып алдым.</p>	<p>«Мячик» (А. Барто). «Зайка, попляши» (песня-потешка). «Два весёлых гуся» (песенка). «Зайка беленький сидит» (песенка). «Мишка с куклой пляшут полечку» (песня). «Серенькая кошечка» (Н. Найдёнова). «Вышла курочка гулять» (песня)</p>	<p>«Эмне жоголду?», «Эсте жана ата», «Ким экенин тап?», «Кимге эмне жагат?». «Топ», «Сен кимсиң?», «Поезд», «Ушундайды тап», «Кутман таң». «Фокусник», «Менин шаңдуу тобум», «Бактылуу кардар», «Иретке келтиребиз», «Оюнчуктар дүкөнү».</p>

Темалар, сабактардын саны	Лексикалык материал		Грамматикалык материал
	Активдүү сөздүк	Пассивдүү сөздүк	
Бул менмин	Кол, бут, мурун, ооз, көз, баш, курсак, мына, менин, сенин.	Кана көрсөт, колуңарды көтөргүлө, буттарыңарды тапылдаткыла, кол чапкыла, башыңарды бургула, бул кимдин башы? (оозу, мурду), канча? көп, денеси	• Сурама ат атоочтор, (кимдин) таандык ат атоочтор, эмне? деген сөз катышкан суроолуу сүйлөмдөр, зат атоочтордун жекелик жана көптүк түрү, сан атоочтор
Жаныбарлар	Тү-тү, күш; мый-мый, пыш; Кел, Балтек; Кет, Жолборс; чып; кош, өш, чү, кы; мышыктын мыйлары, жылкы, кулун, тай, эчки, короз, тоок, каз, торопой, быштак, бер мага, жөжө, мышык, ит, күчүк, коёнек, аюу, мамалак.	Карагыла, айткыла, меймандар, коноктор, үч аюу, жапкыла, ачкыла, чакыр, туулган күн, белек кыл, жардам бергиле.	• Зат атоочтордун көптүк түрү, баяндагыч этиштер, жекелик сан, «менин» жактама ат атоочу, кайда? сурама ат атоочу
Менин үйүм	Апам, атам, чоң атам, чоң апам, мен, сиңдим / карындашым, иним, үйүм, кол чатыр, чоң, стол, отүргүч, керебет, диван, түмбочка, картина, палас, төшөк, жаздык, шкаф, эшик, терезе, мору, дубал, сары, жашыл	Небереси, Жүчка ити, мында, анда, баскыла, жоогазын, ромашка, жалбырактар, чоң энелер, жашайт, жасады, кылды, күрдү, чурулдабагыла, тынч, бөлмөдө	• «Менин», «сенин» жактама ат атоочтору, «кайда?» сурама ат атоочу, иреттик сан атооч, өткөн чак этиштер, зат атоочтун көптүк түрү, этиштин терс формасынын -ба мүчөсү

Темалар, сабактардын саны	Лексикалык материал		Грамматикалык материал
	Активдүү сөздүк	Пассивдүү сөздүк	
Жашылча-жемиштер	Картошка, чамгыр, жашыл, даамдуу, кызыл, кичинекей, чоң, дүкөн, апельсин, мандарин, лимон, жүзүм, алма, банан, алмурут, тегерек, ток сары, даамдуу, сабиз, помидор, бадыраң, капуста, пияз, ашкабак	Сана(гыла), боё(гула), ал(гыла), айт(кыла), жардам бер(гиле), жакын кел(гиле), ойнойбуз, кыштак, айыл, узун, дүкөн, сатуучу, сатып алуучу, кардар ашкабак	<ul style="list-style-type: none"> • Буйрук этиштер, • этиштин өткөн чагы • зат атооч
Идиш-аяк жана азык-түлүк	Кашык, табак, чыны, пиала, чара, айры, стакан, шорпо, ботко, нан, компот, сыр, быштак, кант, даамдуу, ичет, чайнек, торт, токоч, печенье, момпосуй	Кандай, кайда, алып келди, шайыр, көңүлдүү, кубик, укмуш, сонун, кап, мүшөк, белек, даам, кешик, көрсөт(күлө), айт(кыла)	<ul style="list-style-type: none"> • Зат атоочтордун жекелик жана көптүк саны, сын атоочтор, этиштер, кайда? кантип? деген суроолуу сөздөрү бар сүйлөмдөр, жалпылагыч сөздөр
Кийимдер жана бут кийимдер	Юбка, кофта, сарафан, көйнөк, лента, балдардын көйнөгү, шорта, футболка, шым, ыштан, туфли, ботинки, өтүк, кол кап, мээлей, тумак, тон, бешмант, ичик, кемсел, пальто, моюн орогуч, жоолук	Кооз, белек кылабыз, посылка, капалуу, кийим-кече, бут кийим, кий, кийгиз, чеч, алып кел, сатуучу, сатып алуучу, кардар, сатып алуу, алып келди, кийди, кийгизди	<ul style="list-style-type: none"> • Зат атоочтордун жекелик жана көптүк саны, сын атоочтор, кайда? кантип? деген суроолуу сөздөрү бар сүйлөмдөр, орун жөнүндө суроо (кийим-кече, бут кийим) жалпылоочу сөздөр, кимде? кимдин? деген сөздөрү бар суроолуу сүйлөмдөр

	Диалогдордун үлгүлөрү	Ырлар, мультфильмдер	Оюндар
	<ul style="list-style-type: none"> — Апельсин кандай? — Ток сары. — Сен кайда жашайсың? — Кыштакта. — Сен эмнени жакшы көрөсүң? — Бананды. — Менде помидор бар. — А сенде эмне бар? — Менде лимон бар. — Чоң ата эмне отургузду? — Чамгырды отургузду ж. б. 	<p>«Мишка косолапый», «Мишка с куклой пляшут полечку», «Каравай», «У Лариски две редиски», «Серенькая кошечка», «Урожайная».</p>	<p>«Поезд», «Магазин», «Ким батыраак?», «Кимге эмне жагат?», «Кимге берем?», «Чоң-кичине», «Менин шаңдуу тобум», «Даамына карап тап».</p>
	<ul style="list-style-type: none"> — Бул эмне? — Бул чыны. — Бул чоң чыныбы? — Ооба (жок). — Алсу, бул кашыкпы? — Жок, бул кашык эмес. — Бул вилка. — Чайнек кандай? — Чайнек кызыл, чоң. — Шорпо кана? — Чоң табакта. — Кичинекей табактагы эмне? — Ботко. 	<p>«Зайка беленький сидит», «Наши уточки с утра», «Два веселых гуся».</p>	<p>«Укмуштуу кап», «Шайыр кубик», «Эмне жоголду», «Мен эмнени көрдүм», «Котормочулар», «Чынжырды эстеп кал», «Поезд», «Фокусник», «Идиш-аяк дүкөнү», «Кайда экенин көрсөт жа-на айт», «Коёнекти тойгузабыз».</p>
	<ul style="list-style-type: none"> — Кофта кандай? — Кофта ак. — Лента сарыбы? — Жок, кызыл. — Бул футболкабы? — Жок, бул көйнөк. — Атаңдын шымы кандай? — Атамдын шымы кара. — Бул кимдин кофтасы? — Бул менин кофтам. — Бул сенин сарафаныңбы? — Ооба, бул менин сарафаным. — Кимдин юбкасы көк? — Менин юбкам көк. 	<p><i>Е. Благинина</i> «Научу обуваться и братца», «Зайка беленький сидит», «Наши уточки с утра».</p>	<p>«Эмнени көрдүм?», «Шайыр кубик», «Окшош предметтерди тап», «Дилгир бол», «Сыйкырдуу дүкөн», «Кимге эмне белек кыла-быз», «Кимде?». «Куурчакты сейилге ки-йинтебиз», «Кайдасың, жарык?», «Мен – биз», «Үч аюу»</p>

4–5 жаштагы балдарды экинчи тилге окутуу боюнча

Тема, сабактардын саны	Лексикалык материал		Грамматикалык материал
	Активдүү сөздүк	Пассивдүү сөздүк	
Таанышуу, саламдашуу	Саламатсыңбы, салам, кош, рахмат, макул, кутман таң, күнүңүз кушубак болсун, көрүшкөнчө, мен, сен, бала, кыз, ооба, жок, бул, мына, шар, топ, жакшы, коён, аюу, ит, машина, чычкан, пил, кирпич, чака, барабан, куурчак, үктайт, отурат, чуркайт, оюнчук, пирамида, калем	Саламатсызбы, дос, курбу, сары, көк, жашыл, кызыл, чурка(гыла), отур(гула), кол чап(кыла), секир(гиле), жер теп(киле), ойнройбуз, мага бер, көрсөт, үнүтүп калдым, айт, сана, канча? балдар, белек кыл, баргыла, бул жерге	Зат атоочтун көптүк түрү, сан атоочтор, буйрук этиштер, «ким?» деген сөзү бар суроолуу сүйлөм, мен, сен жактама ат атоочтор
Оюнчуктар	Кубик, мышык, топ, матрешка, чака, үй, короз, чычкан, жылкы, пил, кирпич, түлкү, бака, гармошка, велосипед, уяк, барабан, юла, шар, оюнчук, бара жатат, жатат, турат, ыйлайт, бир, көп, сары, көк, жашыл, кызыл, чоң, кичинекей, сосиска, капуста	Кандай, кайда, анда, тегерек, келди, алып келди, отурду, кетти, адашып кетти, уктагыла, ойгонгула, көрсөт, атын айт, отур, отургула, конок, мейман, меймандар, сатуучу, сатып алуучу, кардар, бал, сабиз, чөп, оюнчук, иштериң кандай?	Зат атоочтун көптүк түрү, зат атоочтордун сан атоочтор менен ыкташуусу, буйрук этиштер, «кайсы?», кандай? кайда? деген сурама ат атоочтор, анда, мында, тигинде, ушул, тигил, бул, ал шилтеме ат атоочтор

тематикалык материалды болжолдуу бөлүштүрүү

	Диалогдордун үлгүлөрү	Ырлар, мультфильмдер	Оюндар
	<ul style="list-style-type: none"> — Саламатсыңбы, Кирпи! (Коёнек) — Саламатчылык! — Сенин атың ким? — Менин атым ... — Сенин атың Алсубу? — Жок, менин атым Алия. — Сен кимсиң? — Мен, Исламмын. — Сен баласыңбы же кызсыңбы? — Мен баламын. — Сен, Саматсыңбы? — Ооба (жок). — Сенин тобуңдун өңү кандай? — Кызыл. — Мен, Алсумун. Мен, кызмын. — А сен кимсиң? — Мен, Алмазмын, мен баламын. 	<p><i>Е. Благинина</i> «С добрым утром», <i>считалка</i> «Вышел зайчик погулять», «Зайка беленький сидит», «Мы едем, едем, едем», «Я пыхчу-пыхчу-пыхчу». <i>Мультфильм</i> «Кто сказал «мяу»</p>	<p>«Үнүнөн тааны», «Солдаттар жана командир», «Мен да барам, сен да барасың», «Сыйкырдуу сөздөр». «Биздин топто», «Көрсөт жана айт», «Ооба, ушул!», «Бизде жаңы топ бар», «Чынжырча», «Мен — биз».</p>
	<ul style="list-style-type: none"> — Сенин эмнең бар? — Менин тобум бар (машинам) — Бул эмне? — Бул топ. — Бул чоң топпу? — Ооба (жок). — Кимде кубик бар? — Менде. — Бул кимдин машинасы? — Менин машинам. — Анда топ бар беле? — Ооба (жок). — Бул мышыкпы? — Ооба (жок). — Бул аюубу? — Жок. — Кандай топ? — Көк топ. — Кубик кандай? — Кубик көк. — Сен эмне сатып алдың? — Мен машина сатып алдым. 	<p><i>А. Барто</i> «Мячик», «Заинька, попляши», «Два весёлых гуся», «Зайка беленький сидит», «Мишка с куклой пляшут полечку», «Серенькая кошечка», «Вышла курочка гулять», «Мы едем, едем, едем»</p>	<p>«Эмне жоголду?», «Эсте жана ата», «Ким экенин тап?», «Кимге эмне жагат?». «Топ», «Сен кимсиң?», «Поезд», «Ушундайды тап», «Кутман таң». «Фокусник», «Менин шаңдуу тобум», «Бактылуу кардар», «Иретке келтиребиз», «Оюнчуктар дүкөнү».</p>

Тема, сабактардын саны	Лексикалык материал		Грамматикалык материал
	Активдүү сөздүк	Пассивдүү сөздүк	
Бул менмин	Кол, бут, мурун, ооз, көз, баш, курсак, мына, менин, сенин	Кана көрсөт, колуңарды көтөргүлө, буттарыңарды тапылдаткыла, кол чапкыла, башыңарды бургула, бул кимдин башы? (оозу, мурду), канча? көп, денеси	Сурама ат атоочтор, (кимдин) таандык ат атоочтор, эмне? деген сөз катышкан суроолуу сүйлөмдөр, зат атоочтордун жекелик жана көптүк түрү, сан атоочтор
Жаныбарлар	Тү-тү, күш; мый-мый, пыш; Кел, Балтек; Кет, Жолборс; чып; кош, өш, чү, кы; мышыктын мыйлары, жылкы, кулун, тай, эчки, короз, тоок, каз, торопой, быштак, бер мага, жөжө, мышык, ит, күчүк, коёнек, аюу, мамалак	Карагыла, айткыла, меймандар, коноктор, үч аюу, жапкыла, ачкыла, чакыр, туулган күн, белек кыл, жардам бергиле	Зат атоочтордун көптүк түрү, баяндагыч этиштер, жекелик сан, «менин» жактама ат атоочу, кайда? сурама ат атоочу
Менин үйүм	Апам, атам, чоң атам, чоң апам, мен, сиңдим / карындашым, иним, үйүм, кол чатыр, чоң, стол, отургуч, керебет, диван, тумбочка, картина, палас, төшөк, жаздык, шкаф, эшик, терезе, мору, дубал, сары, жашыл	Небереси, Жучка ити, мында, анда, баскыла, жоогазын, ромашка, жалбырактар, чоң энелер, жашайт, жасады, кылды, курду, чүрүлдабагыла, тынч, бөлмөдө	«Менин», «сенин» жактама ат атоочтору, «кайда?» сурама ат атоочу, иреттик сан атооч, өткөн чак этиштер, зат атоочтун көптүк түрү, этиштин терс формасынын -ба мүчөсү

Тема, сабактардын саны	Лексикалык материал		Грамматикалык материал
	Активдүү сөздүк	Пассивдүү сөздүк	
Жашылча-жемиштер	Картошка, чамгыр, жашыл, даамдуу, кызыл, кичинекей, чоң, дүкөн, апельсин, мандарин, лимон, жүзүм, алма, банан, алмурут, тегерек, ток сары, даамдуу, сабиз, помидор, бадыраң, капуста, пияз, ашкабак	Сана(гыла), боё(гула), ал(гыла), айт(кыла), жардам бер(гиле), жакын кел(гиле), ойнойбуз, кыштак, айыл, узун, дүкөн, сатуучу, сатып алуучу, кардар	Буйрук этиштер, өткөн чак этиштер, зат атооч
Идиш-аяк жана азык-түлүк	Кашык, табак, чыны, пиала, чара, айры, стакан, шорпо, ботко, нан, компот, сыр, быштак, кант, даамдуу, ичет, чайнек, торт, токоч, печенье, момпосуй	Кандай, кайда, алып келди, шайыр, көңүлдүү, кубик, укмуш, сонун, кап, мүшөк, белек, даам, кешик, көрсөт (күлө), айт (кыла)	Зат атоочтордун жекелик жана көптүк саны, сын атоочтор, этиштер, кайда, кантип деген суроолуу сөздөрү бар сүйлөмдөр, жалпылагыч сөздөр
Кийимдер жана бут кийимдер	Юбка, кофта, сарафан, көйнөк, лента, балдардын көйнөгү, шорта, футболка, шым, ыштан, туфли, ботинка, өтүк, кол кап, мээлей, тумак, тон, бешмант, ичик, кемсел, пальто, моюн орогуч, жоолук	Кооз, белек кылабыз, посылка, капалуу, кийим-кече, бут кийим, кий, кийгиз, чеч, алып кел, сатуучу, сатып алуучу, кардар, сатып алуу, алып келди, кийди, кийгизди	Зат атоочтордун жекелик жана көптүк саны, сын атоочтор, кайда, кантип деген суроолуу сөздөрү бар сүйлөмдөр, орун жөнүндө суроо, (кийим-кече, бут кийим) жалпылоочу сөздөр, кимде? кимдин? деген сөздөрү бар суроолуу сүйлөмдөр

	Диалогдордун үлгүлөрү	Ырлар, мультфильмдер	Оюндар
	<ul style="list-style-type: none"> — Апельсин кандай? — Ток сары. — Сен кайда жашайсың? — Кыштакта. — Сен эмнени жакшы көрөсүң? — Бананды. — Менде помидор бар. — А сенде эмне бар? — Менде лимон бар. — Чоң ата эмне отургузду? — Чамгырды отургузду ж. б. 	<p>«Мишка косолапый», «Мишка с куклой пляшут полечку», «Каравай», «У Лариски две редиски», «Серенькая кошечка», «Урожайная».</p>	<p>«Поезд», «Магазин», «Ким батыраак?», «Кимге эмне жагат?», «Кимге берем?», «Чоң-кичине», «Менин шаңдуу тобум», «Даамына карап тап»</p>
	<ul style="list-style-type: none"> — Бул эмне? — Бул чыны. — Бул чоң чыныбы? — Ооба (жок). — Алсу, бул кашыкпы? — Жок, бул кашык эмес. — Бул вилка. — Чайнек кандай? — Чайнек кызыл, чоң. — Шорпо кана? — Чоң табакта. — Кичинекей табактагы эмне? — Ботко. 	<p>«Зайка беленький сидит», «Наши уточки с утра», «Два веселых гуся»</p>	<p>«Укмуштуу кап», «Шайыр кубик», «Эмне жоголду», «Мен эмнени көрдүм», «Котормочулар», «Чынжырды эстеп кал», «Поезд», «Фокусник», «Идиш-аяк дүкөнү», «Кайда экенин көрсөт жана айт», «Коёнекти тойгузабыз»</p>
	<ul style="list-style-type: none"> — Кофта кандай? — Кофта ак. — Лента сарыбы? — Жок, кызыл. — Бул футболкабы? — Жок, бул көйнөк. — Атаңдын шымы кандай? — Атамдын шымы кара. — Бул кимдин кофтасы? — Бул менин кофтам. — Бул сенин сарафаныңбы? — Ооба, бул менин сарафаным. — Кимдин юбкасы көк? — Менин юбкам көк. 	<p>Е. Благинина «Научу обуваться и братца», «Зайка беленький сидит», «Наши уточки с утра»</p>	<p>«Эмнени көрдүм?», «Шайыр кубик», «Окшош предметтерди тап», «Дилгир бол», «Сыйкырдуу дүкөн», «Кимге эмне белек кылабыз», «Кимде?». «Куурчакты сейилге кийинтебиз», «Кайдасың, жарык?», «Мен — биз», «Үч аюу»</p>

ЭКИНЧИ ТИЛ БОЮНЧА САБАКТЫН КОНСПЕКТИСИ

Экинчи тил боюнча сабактын конспектиси календарлык-тематикалык пландаштыруунун негизинде иштелип чыгат:

Күнү: _____

Тема: _____

Милдеттер жана күтүлүүчү натыйжалар:

Көрсөтмө куралдар: оюнчуктар, предметтик сүрөттөр, иллюстрациялар, анимациялар, аудиожазуулар, мультфильм

№	Этаптар	Кыскача план
1	Тилдик атмосфераны түзүү жана мимикалык көнүгүүлөр (тыбыштарды иштетүүчү кептик көнүгүү)	
2	Өтүлгөн материалды бир эле учурда балдар кантип түшүнүп жана кандай өздөштүргөнүн текшерүү аркылуу бышыктоо	
3	Кеп ишмердүүлүгүн активдештирүү үчүн оюн көнүгүүлөрүн өткөрүү	
4	Экинчи тилдин же дагы башка сөз коштолгон (музыкалык) материал аркылуу чакан гимнастика.	
5	Жаңы материалды берүү, жаңы сөздөрдү жана фразаларды колдонууга багытталган милдеттүү оюн-көнүгүүлөрү	
6	Экинчи тилде сөз менен коштолгон кыймылдуу оюн	

Экинчи тил боюнча сабактын конспектисинин үлгүсү

Мөөнөтү

Тема. Милдеттер:

- балдардын өздөрүнүн үй-бүлө мүчөлөрү жөнүндө билген маалыматтарын бышыктоо;
- балдарды мугалимдин суроосуна толук жооп берүүгө үйрөтүү;
- «Менин үй-бүлөм» оюну аркылуу суроолорго жооп берүүгө көнүктүрүү.

Күтүлүүчү натыйжалар:

- балдар өздөрүнүн үй-бүлөлөрү жөнүндө кыскача аңгеме куруп бере алышат;
- балдар мугалим берген суроолорго толук жооп бере алышат;
- «Менин үй-бүлөм» оюну аркылуу берген суроолорго жооп бере алышат.

Көрсөтмө куралдар: ар түркүн үй-бүлөнүн сүрөттөрү, дидактикалык материалдар.

№	Этаптар	Кыскача план
1–3 мүнөт	Тилдик атмосфераны түзүү жана мимикалык көнүгүүлөр (ар бир сабак сөздүк көнүгүүлөрдөн башталышы керек үндөрдү иштеп чыгуу аркылуу)	<p>— Саламатсыңарбы балдар! Силерди көргөнүмө абдан кубанычтамын. Жакшы эс алып келдиңерби? Бакчага келе жатып кандай кубулуштарды байкадыңар? Күн жылып, чөптөр жапжашыл, гүлдөр ачып калыптыр. Азаматсыңар, кана, анда менин колумду карагылачы, колумда эмне бар экен? Туура түрмөк жип. Бул жөнөкөй жип эмес сыйкырдуу.</p> <p>Дидактикалык оюн: «Жакшы каалоолор» Кана, анда биринчи суроолор оюнун ойнойлу. Азыр жылдын кайсы мезгили? Канчанчы жыл? Кайсы ай? (бугу) Бүгүн аптанын кайсы күнү? Бир аптада канча күн бар? Азаматсыңар, балдар, түрмөк жипти андан ары кетиребиз, эми каалоолор жөнүндө сүйлөшөбүз. Балдар өз каалоолорун айтышат.</p> <p>Мен апама ден соолук каалайм, мен досумдун күлүп жүрүшүн каалайм, сиз ар дайым күлүп турушуңуз керек, а мен эжекелерге ден соолук каалайм, эртерээк чоңойсом дейм, мектепке баргым келет, ар дайым күн болсун, досторум жанымда болсун, апам, атам оорубасын, чоң атам мага көп жомок окуп берсин, чоң апам мага топу түйүп берсин, Азаматсыңар, балдар! Кана, эми көзүңөрдү жумгулачы. Балдар көздөрүн жумушат, ачса түрмөк жип чоңоюп калган болот. Эмнеге чоңоюп калды билесиңерби? Анткени силердин билимиңер, жакшы тилектериңер түрмөк жиптин чоңоюусуна алып келди.</p>
2–5 мүнөт	Өтүлгөн теманы бекемдөө материалды кандай түшүнгөнүн жана кабыл алганын текшерүү	<p>— Азаматсыңар! Балдар, айткылачы, бүгүн бакчага келе жатып жаратылыштагы кандай өзгөрүүлөрдү байкадыңар?</p> <p>— Бак-дарактар сапсары, адамдар жылуу кийине башташыптыр. Азаматсыңар, анда мен силерге «Туура тап» деген оюнду сунуштайм.</p> <p>Дидактикалык оюн: «Туура тап» (үй-бүлө мүчөлөрүн улуулата коюп чыгышат)</p>
3–5 мүнөт	Сүйлөө кебин активдештирүү үчүн оюн-көнүгүүлөрдү уюштуруу	<p>— Азаматсыңар! Балдар, азыр мен силерге сыйкыр дүйнөсүнө барып келүүнү сунуштайм. Кана, көзүбүздү жумабыз дагы сыйкырдуу сөздөрдү айтабыз, көзүбүздү ачканда ар ким өзү каалаган үй-бүлө мүчөсүнө айланып калышат. Музыка болот, мугалим сыйкырдуу сөздөрдү айтат. Балдар көздөрүн ачат. Балдар кайсы үй-бүлө мүчөсүнө айланып калгандарын айтып беришет.</p> <p>Мисалы: Мен атама айланып калдым, ата — акылдуу, иштерман, күчтүү.... Мен апама айланып калдым, апа – сулуу, мээримдүү, назик..... Мен эжеме айланып калдым, эжем — жардамчы, жакшы окуйт, мен чоң энеме айланып калдым, чоң эне — даамдуу тамактарды жасайт, бизди эркелетет ж. б. у. с.</p>
4–3 мүнөт	Экинчи тилдин эсебинен кыскача гимнастика же болбосо музыканын коштоосунда тыбыштык гимнастика	<p>— Балдар, азыр биз баарыбыз бирге денебизди бир аз кыймылга келтирип алалы.</p> <p>Дене көнүгүүсү. «Апакемди, атакемди уялтпай» Биздин үй-бүлөбүз чоң (<i>бармагын көрсөтүшөт</i>) Суктанышат баардыгы (<i>алакандарын көрсөтүшөт</i>) Ынтымактүү үй-бүлөдө (<i>колдорун созуп, жайышат</i>)</p>

№	Этаптар	Кыскача план
		<p>Тынчтык бекем орногон (<i>колдорун көкүрөгүнө алышат</i>) Апакемди, атакемди уялтпай (<i>сөөмөйлөрүн беттерине тийгизишет</i>) Жаман бала дедирбей (<i>сөөмөйлөрүн көрсөтүшөт</i>) Биз окуйбуз бешке (<i>алакандарын көрсөтүшөт</i>)</p>
5–9 мүнөт	<p>Жаңы материалды өздөштүрүү милдеттүү түрдө жаңы сөздөрдү оюн-көнгүлөр аркылуу өздөштүрүү</p>	<p>— Кана денеңерди кыймылдатып алдыңарбы. Азаматсынар! Анда балдар азыр биз силер менен үй-бүлө жөнүндө аңгемелешебиз</p> <p>Манжалар көнгүүсү. «Үй-бүлө»</p> <p>Тажрыйбалык оюн: «Үй-бүлөңөргө эмне каалайт элеңер?» Ал эми азыр болсо, тажрыйба жүзүндө үй-бүлөңөргө кандай жакшы каалоолорду айта алаар экенсиңер текшерип көрөбүз.</p>
6–5 мүнөт	<p>Кыймылдуу оюндарды сүйлөө аркылуу коштоо</p>	<p>Кыймылдуу оюн: «Чоң эне, жардам бер!»</p> <p>Балдар чалды-куйду чаташып тегерек тарта турушат. «Чоң эне, жардам бер!» деген сөздү укканда чоң эне келип балдардын чаташын чечип берет, ар бир чаташканын чечкен сайын чоң эне балдарга үй-бүлө мүчөлөрү жөнүндө, аларга тиешелүү буюмдар жөнүндө сурап жооп алмайынча, чаташканын чечпейт. Мисалы: Апа — мээримдүү, сулуу, чебер...</p> <p>Ата — акылдуу, күчтүү, ойчул... Араа — атамдыкы, Жоолук — апамдыкы, Гезит — чоң атамдыкы, Түймө — чоң апамдыкы, Момпосуй — бөбөгүмдүкү, Китеп — эжемдики, Унаа — байкемдики.</p> <p>Жыйынтыктоо. Азаматсыңар! Балдар, силердин билим куржунуңарга билим кошулуп, бүгүнкү кызматташуубуздан кызыктуу маалымат алсаңар, анда мен, абдан кубанычтамын, кана, оң колуңарды өйдө көтөргүлө, эми сол колуңарды көтөргүлө, кол чапкыла дагы бири-бириңерге биз азаматпыз деп айткыла. Кийинки сабактан жолугушканча, саламатта калгыла, балдар!</p>

Мына ушундай пландаштыруу процессинин натыйжасында бала жашоосунда дароо пайдалана турган, практикада колдонулуучу, зарыл болгон сөздөр менен фразаларды тарбиячылар да, педагогдор да көзөмөлдөй алышат.

Жаш курагы боюнча сөздөрдү бөлүштүрүү жакындаштырылган түрдө гана болушу мүмкүн. Айрым сөздөр такай пассивдүү өздөштүрүлгөн бойдон кала берет. Кенже топто көпчүлүк сөздөр пассивдүү түрдө берилет (түшүнүү үчүн), кийинки топто активдештирилет.

Пассивдүүдөн активдүү кепке өтүү бардык балдарда түрдүүчө ишке ашат, ошондуктан кайсы материал кантип өздөштүрүлүшү зарыл экендигин так көрсөтүүгө болбойт — окутуу процессинде дал ушул текшерилип берилет.

Тилдик материалдарды аптага бөлүштүрүү да жалпы мүнөздө берилет. Эмнеге көңүл буруу зарыл экендигин, мурда өздөштүрүлгөндөрдүн кайсыларын кайталоо керектигин, сабакка кайсы оюндар көбүрөөк ылайыктуулугун, сабактардын циклдерин пландаштырууда кандай көрсөтмө куралдарды колдонууга болорун педагог өзү чечет¹.

1. Үйрөтүлүшү керек болгон сөздөрдү тандоо.

2. Кайталанылышы зарыл болгон жана сүйлөмдөрдө жаңы сөздөр менен бирге берилүүчү сөздөрдү тандоо.

3. Сөздөрдү жана сөз айкаштарын балдардын кебине киргизүү үчүн пайдаланылуучу оюндарды иштеп чыгуу.

4. Предметтик жана окуялуу сүрөттөрдү, көлөмдүү сүрөттөрдү же оюнчуктарды тандоо.

5. Кепке киргизилүүчү сөздөр менен сөз айкаштарына мүнөздүү грамматикалык кубулуштарды ойлоону жана алар үчүн сүрөттөрдү, тапшырмаларды табуу.

6. Сөздөр менен сөз айкаштарын түшүнүүнү жана өз алдынча колдонууну активдештирүүчү кыймылдуу, столдо ойнолуучу же өтө маанилүү тилдик оюндарды ойлоп же табуу.

7. Бир нече фонетикалык оюндарды ойлоп табуу же тандоо.

8. Тандалган тилдик кубулуштарды бир окуя менен бириктирүүгө өбөлгө болуучу оюндарды ойлоп чыгуу.

9. Кайсы ролдорду тарбиячыдан өзүнө алууну, балдарды темага кандай формада (спектакль аткартуу, сюрприз уюштуруу, окуя көрсөтүү, аңгеме айтып берүү ж. б.) кийирүүнү ойлоону.

10. Балдарга кандайдыр бир костюмдардын, бет каптарды карап көрүү.

11. Оюндардын ырааттуулугун алдын ала карап чыгуу (отуруп-туруп ойнолуучу; көңүл бурууга — активдүү же пассивдүү кабыл алууга; бир окуучу аткарып, калгандары аны көрө турган; баары кезек менен же биргеликте аткара турган; бала же тарбиячы алып баруучу боло турган оюндар).

Төмөндө бир кептик теманы өздөштүрүүнүн мисалында сабактардын циклдеринин үлгүсү келтирилди

¹ Протасова Е. Ю., Родина Н. М. Методика обучения дошкольников иностранному языку : учебное пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности «иностраннный язык». М. : Владос, 2010. 201 с.

«ТААНЫШУУ» ТЕМАСЫ БОЮНЧА САБАКТАРДЫН ЦИКЛИ (КОНСПЕКТИЛЕРИ)

Тема: «Таанышуу (Саламдашуу).

Тобу: ортоңку (4–5 жаш)

Милдеттер	Күтүлүүчү натыйжалар
<ul style="list-style-type: none"> • Балдардын өз атын туура айтуу, толук жана кыска достук формалар аркылуу учурашуу жана коштошуу билгичтиктери менен көндүмдөрүн калыптандыруу. • Жаңы лексикалык бирдиктерди кепке киргизүү жана алардын колдонулушуна машыгууларды уюштуруу: саламат-сыңбы, көрүшкөнчө, салам, кош, ооба, жок, рахмат, кутман күн, коён, күчүк, машина, жакшы, бала, кыз. • Балдардын «Бул ким?», «Бул эмне?», «Канча?», «Сен баласыңбы?» «Атың ким?» деген суроолорду түшүнүү жана аларга жооп бере билүү («Ооба», «Жок», «Мен Алинамын», «Менин атым – Азат», «Бул бала» ж. б.) билгичтиктерине үйрөтүү. • Балдарды тургула, секиргиле, отургула, бутуңар менен дүпүлдөткүлө, кол чапкыла, бер, мага кел ж. б. у. с. командалар менен өтүнүчтөрдү түшүнүүгө жана аткарууга көнүктүрүү. • Балдарды үйрөнүп жаткан тилдеги тыбыштарды туура айтууга көнүктүрүү. • Колдун майда моторикасын өнүктүрүү. 	<ul style="list-style-type: none"> • Саламдашуу менен коштошууну туюндурүүчү сөздөрдү билишет. • Максаттуу тилде саламдаша алышат, коштоша алышат. • Мугалимдин кайрылган кебин түшүнүшөт. • Кебинде ылайыктуу сылык сөздөрдү колдонушат. • Башка балдардын сөздөрүн түшүнүшөт. • Кыска айтылгандарды угуп түшүнүшөт. • Мугалимдин оозеки кайрылуусуна өз мамилелерин билдире алышат. • «Атың ким?», «Сен кимсиң?» деген суроолорду берип, аларга жооп бере алышат. • Жөнөкөй суроолорго айрым үйрөнгөн сөздөрү менен жооп бере алышат. • Үйрөнгөн сөздөрүн пайдаланып тема боюнча чакан диалогдорду түзө алышат.

Көрсөтмө куралдар:

1. **Оюнчуктар:** коёнек, кирпич, мишутка, күчүктөр, машиналар, куурчактар — Айсулуу (кыргыз кийимчен), Айсулуу (орус костюмча), чоң топ, «Көмөч» манжалар театры.

2. **Предметтик сүрөттөр:** коён, күчүк, машина, куурчак, кыз менен бала (отурат, уктайт, чуркайт), кыздар жана балдар, «Көмөч» жомогунун каармандары (коён, аюу, карышкыр, түлкү, көмөч, абышка, кемпир).

3. **Анимациялар:** бала, кыз — отурат, уктайт, чуркайт.

4. **Иллюстрациялар:** коёнек.

5. **Аудиожазуу:** «Биз баратабыз, баратабыз, баратабыз», «Аппак Коён отурат».

6. **Мультфильм** «Мяу» деп ким айтты».

1-сабак

1. Педагог бүгүнкү күндөн баштап алар орус/кыргыз тилдерин үйрөнө тургандыгын айтат. Балдар буга чейин орусча кепти каерден укканын, орусча кайсы сөздөрдү биле тургандыктарын сурайт.

Балдарга жалаң орусча сүйлөгөн Коёнек келет.

Коёнек (*көшөгөдөн чыгып*):

— Саламатсызбы, Айгерим Анваровна!

— Саламатчылык, Коёнек!

Эми Коёнек балдар менен учурашмак болот.

— Саламатсыңарбы, балдар! — Саламатсыңбы, Коёнек!

2. — Коёнек силер менен таанышкысы келип жатат.

— Мен Коёнекмин. А сен кимсиң? — Мен Азат.

— Саламатсыңбы, Азат! — Саламатсыңбы, коёнек! ж. б. у. с.

3. Ырды угуп, кыймылдарды аткаруу. «Аппак Коёнек отурат».

(*Тарбиячы балдарга коёндун сүрөтү бар медальондорду таратып берет.*)

— Коёнек балдарга «Үнүнөн тааны» оюнун сунуштайт. Коёнек тескери карап туруп, өзү менен саламдашкан баланын үнүн табышы керек.

— Саламатсыңбы, коёнек! — Саламатсыңбы, Алина! (*Баарын табат.*)

4. Коёнек тарбиячынын кулагына бир нерсени шыбырайт.

— Коёнек үйүнө кетет экен жана ал силерге: «Көрүшкөнчө», — деп айткысы келип турат (*кыргыз тилинде*). Ал «Кош болгула», — деп бизге кайсы тилде айтат? (Орус тилинде.)

— Саламатта калыңыз, Айгерим Анваровна!

— Көрүшкөнчө, Коёнек!

Эми Коёнек силер менен коштошот.

— Саламатта калгыла, балдар!

— Саламатта бол, Коёнек!

2-сабак

1. Коёнек келип, тарбиячы жана балдар менен саламдашат, андан кийин айрым балдар менен саламдашат.

— Саламатсыңбы, Самат — Кутман күн, Коёнек.

2. Коёнек оюнчук достору менен келет. Аларды бирден көрсөтүп, атап өтөт:

— Коён, күчүк, машина, куурчак Настя, Мишутка аюу.

Балдар оюнчуктарды дагы бир жолу атап өтүшөт, баары канча экендигин, канча машина, канча коён, канча аюу, машина ж. б. экендигин санашат.

3. Эсептөө:

Бир, эки, үч, төрт, беш коён чыкты сейилге.

Кокустан чыгып мергенчи,

Коёнду түз мээледи.

Тах-тух, тийбеди,

Коён тез-тез секирди.

Балдар тарбиячынын артынан кайталашат.

4. Кимдир бирөө эшикти каккылайт. Балдар андан сурашат:

— Сен кимсиң? — Айтпайм.

— Атың ким? — Айтпайм.

— Сен аюусуңбу? — Жок.

— Коёнсуңбу? — Жок.

— Күчүксүңбү? — Жок.

Кирпи кирет. Бардык балдар менен таанышат.

— Салам! Мен кирпимин. А сен кимсиң? — Мен, Азат ж. б. у. с.

5. Кирпи «Мен — биз» оюнун сүнүштайт. Тарбиячы тез чуркаганды жана экрандагы анимацияларды сунуштоо менен кыймылдарды көрсөтөт.

6. Тарбиячы Мишутка ыйлап жаткандыгын айтат.

— Силер билесиңерби, ал эмне үчүн ыйлап жатат? — Ооба (*жок*).

Тарбиячы:

— Мишутка: «Эртең менин туулган күнүм, менин бир да оюнчугум жок»,— деп айтып жатат. Балдар, келгиле, Мишуткага оюнчуктарды белек кылалы.

— Алсу, Мишуткага куурчак (*коён, күчүк*) белек кылчы (*же бер*).

Балдар столдогу оюнчуктарды пайдаланышат: коён, күчүк, машина, куурчак.

Аюу: Рахмат, Алсу. — Макул.

Тарбиячы:

— Келгиле, Мишуткага белекке берген оюнчуктарды дагы бир жолу атап өтөлү (*Коён, күчүк, машина, куурчак Настя*).

— Мишуткага канча оюнчук белек кылдык? — 1 (2, 3, 4).

Мишутка:

— Мен эми үйүмө кайтайын. Рахмат, балдар!

— Болуптур, Мишутка.

— Көрүшкөнчө, балдар! — Көрүшкөнчө, Мишутка! Кош, Мишутка!

7. Коёнек менен Кирпи коштошуп, кетишет.

3-сабак

1. Мишутка менен Коёнек келет.

Учурашып таанышышат:

— Саламатсыңарбы, балдар.

— Саламатчылык.

— Мен Коёнекмин.

— Мен Мишуткамын. А сен кимсиң? — Салават (*Алсу, Азат ж. б.*).

— Саламатсыңбы, Салават! (*Алсу, Азат ж. б.*). — Саламатчылык, Мишутка!

Тарбиячы:

— Кел, Коёнек, отургучка отур. Мишутка, сен да отур отургучка. (*Куурчактардын отургучтарына отургузат.*)

2. Коёнек балдарга ырларды белекке алып келиптир (*тарбиячы балдар менен бирге санак ырды айтышат*):

Бир, эки, үч, төрт, беш,

Коён чыкты шашып тез.

Кокус чыгып мергенчи,

Так коёнду мээледди.

Тах-тух, тийген жок,

Ок коёнго тийген жок.

3. Аюу силердин атыңарды кандай эстеп калганын тактагысы келип жатат.

— Сен Алсусуңбу? — Ооба (жок).

— А сенин атың ким? — Менин атым, Азат.

(Көпчүлүк аттарды таба албай калат.)

— Сен баласыңбы же кызыңбы? — Мен баламын (мен кызмын).

4. «Үнүнөн тааны» оюну.

Тарбиячы бир баланын көзүн байлап бекитет, экинчи бала келип: «Салам, Алсу!»,— деп айтат.

Көзү байлануу бала:

— Сен Азатсыңбы? — Ооба (жок).

5. «Эсепте» оюну.

Мишутка:

— Балдар, мен силер канча бала, канча кыз экениңерди санагым келип жатат. Балдар, мында келгиле. (Балдар Мишуткага келишет, Мишутка балдарды эсептейт. Андан кийин балдар менен кыздарды бирге эсептейт.)

Коёнек кыздарды эсептегиси келет.

— Кыздар, мында келгиле. (Кыздар келишет. Коёнек кыздар менен балдарды бирге эсептейт.)

6. «Апакай Коён отурат» оюну (аудиожазуу).

7. Мишутка менен Коёнек балдар менен коштошуп, кетишет.

4-сабак

1. Саламдашуу.

2. Балдардын кыймылдарын чагылдырган сүрөттөрдү же анимацияларды карап чыгуу.

Кыз (бала) отурат (уктап жатат, чуркап баратат). Тарбиячы балдар менен бирге төмөнкү сөздөрдү кайталайт: «уктап жатат», «отурат», «чуркап баратат».

3. Тарбиячы:

— Биз Кирпиге конокко барабыз. Келгиле, ага сүрөттөрдү белек кылабы.

Балдарга оюнчуктардын сөлөкөтү бар барактар жана калемдер таркатылат: топтор, шариктер, неваляшкалар, пирамидалар.

— Сенин барагыңдагы эмне? — Топтор.

— Канча? — Эки.

— Сенде эмне? — Шарлар (Неваляшка, пирамида ж. б.)

— Канча? — Эки.

— Столуңарда дагы эмне бар? — Калемдер.

4. Балдар тарбиячы менен бирге түстөрдү аташат: сары, көк, жашыл, кызыл.

— Топторду, шарлар, неваляшкаларды, пирамидаларды кайсы түстөр менен боёшуңду көрсөтчү.

— Сенин тобуң кандай? — Кызыл.

— Сенин шарыңдын түсү кандай?/ Сенин шарың кандай түстө? — Көк ж. б.

5. «Биз бара жатабыз, бара жатабыз, бара жатабыз» деген ырдын аудиожазуусу уктурулат.

Балдар Кирпиникине конокко барышат.

— Саламатсыңбы, Кирпи. — Саламатчылык, балдар.

— Иштериң кандай? — Жакшы (баары жакшы).

Тарбиячы балдар ага белектерди даярдашканын айтат.

— Салават, сен Кирпиге эмнени белекке бересиң? — Топ.

— Кандай? Сенин тобуң кандай түстө? — Көк, жашыл ж. б. Балдар өздөрүнүн сүрөттөрүн белекке беришет, тарбиячы балдар менен бирге предметтердин аталыштарын жана алардын түстөрүн кайталашат.

Кирпи:

— Рахмат, Салават! (*Алсу, Алия, Азат ж. б.*). — Макул!

6. Кирпи да балдарга жүрөкчөлөргө белектерди даярдап коюптур.

Балдар:

— Рахмат, Кирпи. Саламатта кал.

7. Бакчабызга кеттик («Биз бара жатабыз, бара жатабыз, бара жатабыз» аудио жазуусу уктурулат.).

5-сабак

1. Тарбиячы бүгүн буларга конокко эки дос куурчактар — Айсүлүү менен Алсу келишкенин, алар орус тилинде баарлаша тургандыгын айтат. Куурчактар саламдашып, аттарын сурашат.

2. Эшик такылдайт.

— Ким? — Айтпайм.

— Сен мамалаксыңбы? — Айтпайм.

— Кирписиңби? — Жок.

— Коёнсүңбү? — Ооба.

Коён:

— Саламатсыңарбы, балдар!

— Саламатчылык, Коёнек!

Коён бардык балдар жана куурчактар менен жекече саламдашат.

— Саламатсыңбы, Алсу! — Саламатчылык!

— Саламатсыңбы, Марат! — Саламатчылык ж. б.

3. Коёнек:

— Кутман таң, балдар!

— Балдар, келгиле, «Кутман таң» оюнун ойнойбуз. Коёнек, сен отуруп, биз кандай ойногонубузду карап түр. (*Тарбиячы «Кутман таң» деген сөз айкашынын маанисин балдардын эне тилинде түшүндүрөт.*)

4. Коёнек:

— Мен да силер менен ойноюнчу. Мен командир болом, силер — жоокерсиңер.

«Командир менен солдаттар».

— Менин командамды аткаргыла! Балдар, тургула, секиргиле, чуркагыла, отургула, жер тепкилегиле, кол чапкыла. (*Тарбиячы кыймылдарды атайт жана балдар менен бирге аткарат.*)

5. Коёнек:

— Мен силерге белектерди алып келдим (*жылдызчалар салынган кутуча*). Ким куурчак Маша менен орус тилинде, Алсу менен кыргыз тилинде жакшы учурашса, ал белек алат.

«Сыйкырдуу сөздөр» оюну (*музыка коюлат, алгач бир куурчакты колдон колго өткөрүп, бири-бирине беришет, музыка токтогондо куурчак кимдин колунда болсо,*

ошол куурчак менен саламдашат, андан кийин экинчи куурчак менен да ошентип саламдашат). Коён балдарга жылдызчаларды таркатып берет.

Коёнек:

— Балдар, мен эми үйүмө кетейин, жакшы калгыла. — Көрүшкөнчө, коёнек.

Куурчактар да коштошуп, кетишет.

— Кош бол, куурчак Айсулуу!

— Көрүшкөнчө, куурчак Алсу!

6-сабак

1. Балдар өз отургучтарында жарым тегерек түрүндө отурушат.

«Бул манжа»¹ манжалар оюну

2. Эшик тыкылдайт.

Коён менен Мишутка киришет.

Коён:

— Салам, балдар. — Салам, Коён. Салам, Мишутка.

Коён:

— Салам, Алия. — Салам!

Коён:

— Салам, Ильнур! — Салам, Коён!

Мамалак:

— Кутман таң, балдар. — Кутман таң.

— Мишутка, а сен «Кутман таң» оюнун билесиңби? — Жок. Билбейм.

— Каалайсыңбы, биз сага үйрөтөбүз? — Ооба.

3. «Кутман таң» оюну.

4. **Коён:**

— Балдар, силер абдан шаңдуусуңар. Рахмат, силерге.

— Коёнек, сен «рахмат» деген абдан сонун «сыйкырдуу сөздү» айттың. Балдар, келгиле, баарыбыз бирге ушул сөздү кайталайбыз.

— Рахмат!

Мишутка:

— Мен да ушундай сөздү уккум келип жатат. Кааласаңар мен силер менен бирге ойноюнчу? Мен машыктыруучу болом, силер — спортсмендерсиңер («Машыктыруучу жана спортсмендер» оюну). Балдар, тургула, секиргиле, чуркагыла, отургула, жер тепкилегиле, кол чапкыла.

— Рахмат, Мишутка.

Мишутка:

— «Рахматты» уккан кандай жагымдуу! Балдар, силер дагы кандай сыйкырдуу сөздөрдү билесиңер?

— Саламатсыңбы, кутман таң, салам.

5. — Балдар, эми «Сыйкырдуу сөздөр» оюнун ойнойбуз.

Музыка коюлат, балдар тегеренип турушат. Мишутканы колдон колго өткөрөбүз. Музыка токтогондо Мишутка кимдин колунда болсо, ошол «Саламатсыңбы, Мишутка!» («кутман таң», «салам») деген сыйкырдуу сөздү айтышы керек.

¹ Манжалардын, кыймылдуу жана окуялуу оюндардын баяндалышын «Кептик көндүмдөрдү өнүктүрүүчү оюндар» бөлүмүнөн табууга болот.

6. Белекке мультфильм көрөбүз. Зайка менен Мишка бизге «Мяу» деп ким айтты?» деген мультфильмди алып келишиптир.

7-сабак

1. «Кутман таң» манжалар оюну.

— Балдар, бүгүн бизде конокто — Мишутка. Ал силер менен таанышып, атыңарды билгиси келип жатат. Таанышуу үчүн силер өз атыңарды орус тилинде туура айтышыңар керек.

Мишутка ар бир балага барат да, мындай дейт:

— Таанышып алалы. Мен Мишуткамын. А сен кимсиң? — Мен — Алина (*Мен — Рамис*).

— Азаматсыңар, балдар. Көпсүңөр го.

2. Азыр «Биздин топто» оюнун ойнойбуз.

Биздин топто, биздин топто

Көп кичине балдар бар.

Көп кичинекей балдар

Биз менен чогуу отурат.

Бизде Алина, Алсу, Салават, Айнура ж. б. бар.

Балдар хор менен топтогу бардык балдардын аттарын туура айтышы керек.

3. **Физкультмүнөт.** «Апакай Коён отурат» ырынын аудио жазуусу үктүрүлүп, балдар музыкага карап, кыймылдарды аткарышат.

4. «Үнүнөн тааны» оюну. (*Тегеректин ортосунда көзү байланган бала (кыз) турат. Балдар аны айланып ырдашат.*)

Тап, тап, табышмак,

Ким сени чакырганын тап!

Балдар тегеректе турган баланын атын кезеги менен айтышат, ал өзүн ким чакырганын табышы керек.

5. — Балдар, азаматсыңар.

Мишутка коштошуп, кетет.

8-сабак

1. «Бул манжа» манжалар оюну.

2. «Үнүнөн тааны» оюну. Балдар өз отургучтарында отурушат, тарбиячы алардын алдында болот. ал өзүнө каалаган баланы чакырат. Чакырылган бала башка балдарга артын салып турат.

Жалкоолонбой, сен, Наиль,

Бизди кара батыраак.

Көздөрүңдү жаап ал,

Ким чакырды, таап ал.

Тарбиячы кимди жаңсап көрсөтсө, ошол бала артын карап турган баланын атын айтат. Ал өзүн ким чакыргандыгын үнүнөн таанып: «Бул — Алсу ж. б.» деп айтышы керек. Оюн 3—4 жолу кайталанат.

3. «Биздин топто» оюну.

Биздин топто, биздин топто
 Көп кичине балдар бар.
 Көп кичинекей балдар
 Биз менен чогуу отурат.
 Бизде Алина, Нафиса, Айнура ж. б. бар.

Балдар хор менен топтогу бардык балдардын аттарын туура айтышы керек.

— Туура, балдар. Биз топто көппүз. Балдар да, кыздар да бар.

— Кыздар, түргүла (*отургула*).

— Балдар, түргүла (*отургула*).

4. Физкультмүнөт. «Мен — биз» оюну.**5. Конокко Коён келет.****Коён:**

— Саламатсыңарбы, балдар. — Саламатчылык, Коён.

Коён:

— Биз таанышпыз. Мен бул жерде ким бала, ким кыз экенин билгим келет. Силер мага айтасыңарбы? — Ооба.

Коён:

— Атың ким? — Алина.

Коён:

— Алина, сен кызсыңбы же баласыңбы? — Мен кызмын.

Коён:

— Атың ким? — Марат.

— Марат, сен баласыңбы же кызсыңбы? — Мен баламын.

Тарбиячы Коён топто балдар менен бирге кийинки сабакка чейин кала турганын айтат.

9-сабак**1. Тарбиячы:**

— Кутман таң, балдар. — Кутман таң.

— Ордуңардан түргүла, бири-бирибизге эрте менен жакшы тилектерди каалайбыз.

«Кутман таң» манжалар оюну.

2. Эшик тыкылдайт. Мамалак келет.

— Саламатсыңбы, Мамалак. Сен неге капалуусуң?

Мамалак:

— Саламатсыңарбы, балдар. Мен абдан капамын. Мага токойдогу мектепте санаганды үйрөнүү тапшырмасын беришти, а мен аны кантип аткарууну билбейм.

Тарбиячы:

— Мамалак, сен балдар менен чогуу отур, биз баарыбыз бирге санаганды үйрөнүп көрөлү. (*Тарбиячы өзүнө 5 кыз жана 4 баланы чакырат.*) Балдар, келгиле, кыздарды санайбыз: бир, эки, үч, төрт, беш.

— Канча? — Беш.

— Булар — кыздар. Алар көп. Эми балдарды санайбыз. — Бир, эки, үч, төрт.

— Канча? — Төрт. Булар — балдар.

3. «Каерде? Көрсөт жана айт» оюну.

- Алия, балдар кайда? Көрсөт жана айт. — Балдар мына.
- Марат, кыздар кайда? Көрсөт жана айт. — Кыздар мына.

4. Физкультмүнөт. «Бизде жаңы топ бар» оюну.**5. Мишка:**

— Менде сүрөттөр бар, аларды силерге берем, а силер мага суроолорго жооп бергиле.

- Кыз кана? — Кыз мына.
- Балдар кана? — Балдар мына.
- Кыздар кана? — Кыздар мына.
- Бала кана? — Бала мына.

6. «Үнүнөн тааны» оюну.**10-сабак****1. Кутман таң, балдар.**

— Кутман таң.

— «Чынжырча» оюнун ойнройбуз. Ордуңардан туруп, тегеренип тургулачы. Мен силерге кооз гүл берем. Гүл кимде болсо, ал өзү жөнүндө айтып, андан кийин кошунасына берип: «А сен кимсиң?» — деп сурайт. Ушинтип баары өзү жөнүндө айтып берет. Мисалы:

- Мен Алсумун. Мен кызмын. А сен кимсиң? ж. б. у. с.
- Азаматсыңар, балдар.

2. — Эми, балдар, мага келгиле. Алсу, бул ким? — Булар балдар.

— Аларды саначы. — Бир, эки, үч, төрт, беш.

— Балдар канча? — Бешөө.

— Рахмат, Алсу (*дагы бир нече баладан сурайт*).

— Балдар, отургула. Кыздар, келгиле. Марат, булар кимдер? Кыздарбы же балдарбы? — Булар кыздар.

— Аларды саначы. — Бир, эки, үч, төрт.

— Алар канча? — Төртөө.

— Рахмат, Марат (*дагы бир нече баладан сурайт*).

3. — Балдар, карагылачы, менин манжаларымда «Көмөч» жомогунун каармандары бар. Алар силер менен таанышууну каалашат.

— Мен Көмөчмүн (*Коён, Аюу, Карышкыр, Түлкү*). Сенин атың ким? (*Тарбиячы «атың ким» дегендин маанисин эне тилинде түшүндүрөт жана бул суроого кантип туура жооп берүүгө болорун айтат.*)

— Менин атым — Марат. — Менин атым — Алия.

Көмөч: — Сен кызсыңбы же баласыңбы? — Мен баламын.

4. Физкультмүнөт «Мен баратам, сен да баратасың».

5. Эми «Сыйкырдуу сөз» оюнун ойнройбуз. (Балдар тегеренип турушат, музыка угулат, Мишутканы колдон колго өткөрүп, бири-бирибизге беребиз. Музыка токтогондо, Мишутка кимде болсо, ошол Мишутка менен учурашат: саламатсыңбы, салам, кутман таң, кандайсын?).

БИР КЕПТИК ТЕМАНЫН БАЛАНЫН ТҮРДҮҮ ӨНҮГҮҮ ТАРМАКТАРЫНДА ЖҮЗӨГӨ АШЫРЫЛЫШЫ

Дагы бир маанилүү кадам — бир жумадагы теманы баланын өнүгүүсүнүн бардык тармактары менен интеграциялоо. Бир эле тема МЧББУдагы бардык сабактарда ишке ашырылууга тийиш.

Мисалы, «Менин үй-бүлөм жана үйүм» темасында кеп өстүрүү, ФЭМП сабактарында, айлана-чөйрө менен тааныштырууда, сүрөт сабагында, чаптоодо (лепка) жана көркөм адабиятты окууда ишке ашырууга болот.

Мисалды карап көрөбүз.

Жуманын темасы: «Менин үй-бүлөм жана үйүм»

Теманы өздөштүрүүдө колдонулуучу кептик конструкциялар:

- Ата, апа, чоң ата, чоң эне, үй-бүлө, менин үй-бүлөм, байке, ага, эже.
- Саламатсыңбы! Ким менен келдиң? Атаңдын аты ким?
- Ким шайыр / капалуу?
- Бул менин апам. — Бул менин атам. — Бул менин чоң атам. — Бул менин чоң энем.
- Бул бала, менин агам.
- Бул мен — Айсулуу
- Мен атамды жакшы көрөм.
- Самат, менин апам кана, көрсөтчү?
- Милана, атаң кана? — Чоң атаң кана?
- Бул ким? Солдо турган ким? Оң тараптагы ким? Ортодогучу?
- Канча бурч бар? Төрт бурч. Апаң кайсы бурчта? Сол бурчта.
- Атам машина айдайт, үй курат, кеңседе иштейт.
- Бул менин атам. Менин атам – айдоочу. Ал машина айдайт.
- Бул эмне? Бул балка. Бул эмне? Бул руль.
- Галстук ким үчүн? Атам үчүн. Анын түсү кандай? Кызыл, көк ... Бул эмне? Бул моюн орогуч.
- Бул менин атам Михаил Иванович.
- Бул менин апам Настасья Петровна.
- Көрүшкөнчө, балдар. — Саламатта калыңыз, Михаил Иванович, көрүшкөнчө, Настасья Петровна. Жакшы калгыла, балдар! — Кош, Мишутка.
- Эшик ачып атакем
- Тосуп алат апакем.
- Кел, мышык жасайбыз
- Башын кандай, жасайбыз.
- Тоголок
- Колдорун денесине туташтырабыз. Эмнеси жетишпейт?
- Келгиле, бүгүн эмне менен алек болгонубузду эске түшүрөлү.

Эрте менен. Аңгемелешүү. Эрте мененки көнүгүү. Гигиеналык процедураларды уюштуруу.

Кеп үлгүлөрү: Саламатсыңбы! Ким менен келдиң? Атаңдын (апаңдын) аты ким?

Кеп өстүрүү предмети

Тема: «Куурчак Айсулуунун үй-бүлөсү».

Күтүлүүчү натыйжалар:

- **T1** — үй-бүлө мүчөлөрүн атайт, апасынын, атасынын, ага-инилеринин жана эже-сиңди, карындаштарынын баарынын атын билет. Сүрөткө карап, өз үй-бүлөсүн жөнөкөй сүйлөмдөр менен баяндап берет.
- **T2** — суроолорду түшүнөт жана аларга жооп берет: ата-энесин атайт. (*Апам Тая, атам Саша.*)

Тарбиячы сабакты уюштуруу учурунан баштайт. Учурашуу ыры:

- Саламатсыңбы, Асман! *(колдорун жогору көтөрөт)*
- Саламатсыңбы, Күн! *(колдору менен чоң айлана сызат)*
- Саламатсыңбы, Жер! *(колдорун килемге тийгизет)*
- Саламатсыңбы, биздин чоң үй-бүлө! *(Бардык балдар колдорун кармашып, жогору көтөрүшөт)*

«Маанай» оюну: шайыр (*жакшы*) жана капалуу (*жаман*). Тарбиячы сүрөттөрдү (мүрүнкү сабактарда колдонулган сүрөттөрдү) көрсөтөт жана минтип сурайт: «Ким шайыр/капалуу? Кимдин маанайы жакшы/ кимдики жаман?»

Маанайды көтөрүү үчүн ыр.

Кубалап жаман маанайды: кыш, кыш, кыш! (*жаман маанайды кубалашат*)

Баштап кел, жакшы маанайды! (*жакшы маанайды чакырышат*)

Сыртта жаркып күн ачык (*моюндарын терезе жакка бурушат*)

Күлө кара, жаркылдап! (*жылмайышат*)

Жаратылыш бурчунда аба ырайынын календары менен иштөө (*күн, жамгыр, шамал, булут*). Дубалга ылайыктуу сүрөт илинет да, тарбиячы минтип сурайт: Бүгүн аба ырайы кандай? Жуманын кайсы күнү? Балдар хор менен жоопторду кайталашат. Мисалы:

Бүгүн күн ачык жана аба ырайы жакшы. Күн тийип турат.

же

Бүгүн жамгыр жаап, аба ырайы жакшы эмес.

Жаан жаап турат.

Жооптор хор менен да, жекече да айтылат.

Куурчак Айсулуу өз үй-бүлөсүнүн сүрөттөрүн алып келет. Ал конокко келди. Саламдашат, балдардын атын сурайт.

Айсулуу үй-бүлөсүнүн сүрөттөрүн алып келиптир. Ал үй-бүлөсү тууралуу айтып бергиси келип жатат.

(Чоң сүрөттү же экрандагы сүрөттү пайдаланууга болот.)

— Бул менин апам. Бул менин атам. Бул менин чоң атам. Бул менин чоң энем.

— Бул бала, менин агам. (*Балдар тарбиячы менен бирге Машанын артынан кайталашат — апа, ата, чоң ата, чоң эне, бала.*)

— Бул мен, Айсулуу. — Мен атамды (*апамды, чоң атамды, чоң энемди*) жакшы көрөм.

Физкультмүнөт (*Айсулуунун туулган күнү*).

«Каравай» оюну.

«Ким бул, көрсөт?». Айсулуу балдар анын үй-бүлө мүчөлөрүн эстерине сактап калганын билгиси келип жатат.

— Самат, менин апам кайсы, көрсөтчү?

— Милана, атам кана? — Чоң атам каерде турат (*чоң энем, агам, Айсулуу*)?

Тактага тарбиячы сүрөт илет. Тарбиячы да үй-бүлөсүнүн сүрөттөрүн алып келген. Балдар да үй-бүлөлүк сүрөттөрүн алып келишет. Балдар өздөрүнүн үй-бүлөсү тууралуу айтып беришет. Үй-бүлө мүчөлөрүн атап беришет. Тарбиячы суроо берет: Бул ким? Сол жакта турган ким? Оңдогучу? Ортодо ким турат?

«Ким жоголду?» оюну.

Максаты: үй-бүлө мүчөлөрүнүн аталышын эстеп калуу.

Тарбиячы балдарга ролдорду бөлүштүрөт да, аларга мүнөздүү аксессуарларды (апасына: шуру, шляпа, сумка; атасына — галстук, шляпа; чоң энесине: белдемчи, жоолук; чоң атага — көз айнек, сакал; эжесине: юбка, куурчак; агасына: кемсел, машина) берет. Сүрөтүн моюнуна илип коюуга да болот. Балдар тарбиячынын маңдайына жарым тегерек болуп турушат. Тарбиячы бардык үй-бүлө мүчөлөрүн атап, балдардан күнт коюп үгүп, эске сактап калуусун өтүнөт. Андан кийин бир баланы чакырып, алып баруучу катары белгилейт да, көзүн байлап бекитет. Ушул учурда балдардын арасынан бирөө жашынып калат, мисалы, чоң атасы. Калган балдар кол чаап: «Ким жоголду, таап ал?» — деп хор менен айтышат. Көзүн чечкенден кийин, ал жоголгон адамды айтышы керек. Жоголгон адамды туура айтса, калгандары: «Чоң ата, чоң ата, үйгө жөнөңүз!» — деп кыйкырышат. Оюн 3–4 жолу кайталанат.

«Өз ордунду тап» оюну.

Максаты: бала өз үй-бүлөсүнүн сүрөттөрүн «түшүнөт», өзүнүн атын айтат, айта ала турган болсо, өз үй-бүлөсүнүн мүчөлөрүн атайт.

Материалдар: оюнга катышуучулардын сүрөттөрү.

Оюндун жүрүшү: Балдар отургучтарына жарым тегерек болуп отурушат. Тарбиячы алардын үй-бүлөлүк сүрөттөрүн белгилүү бир ырааттуулукта көрсөтөт. Бала сүрөттү таанып, өз атын айткандан кийин, тарбиячы анын алдына сүрөттү коёт. Эгер бала өз сүрөтүн таппай калса, анда тарбиячы анын атын айтып чакырат да, сүрөттөрүн берет. Баары «дал келгенден» кийин сүрөттөр отургучтарда калат. Балдар бөлмөлөргө кетишет да, тарбиячыны туурап, «канаттуулар сыяктуу учушат», «коёндорго окшоп секиришет» ж. б. у. с. Бул учурда улуулардан бирөө сүрөттөрдүн ордуларын алмаштырып коёт. Тарбиячы мындан кийин балдарды өздөрүнүн үй-бүлөлүк сүрөттөрү бар отургучка отурууну сунуштайт. Иш-аракеттин аягында тарбиячы балдардан эрте менен аларды ким алып келе турганын, кечинде ким алып кетерин сурайт.

Теманы бышыктоо жана үй-бүлө мүчөлөрүнүн аттарын (ысымдарын) бышыктоо үчүн манжалар менен гимнастика оюну

Мына бул манжа — апам,

Мына бул манжа — атам,

А мунусу — чоң энем.

Мына бул манжа — чоң атам.

Мына бул манжа — мен болом,

Ушунун баары биздин үй-бүлө.

Кыймылдуу оюн.

- Үйгө кетти үч аюу. *(Балдар ордуна басышат.)*
 Атасынын бою узун. *(Колдорун бийик көтөрүшөт.)*
 Апасыныкы орточо. *(Эңкейишет.)*
 Баласы абдан кичине. *(Отурушат.)*

Математика (жөнөкөй математикалык түшүнүктөрдү калыптандыруу) сабагы:

Тема: «Төрт бурчтуктар»

Күтүлүүчү натыйжалар:

- **1Т** — Бала тегиздиктеги фигураларды билет, формасына жана түсүнө жараша тандай алат; бөлмөдө туура багыт ала билет; анда күнт коюу өрчүйт.
- **2Т** — «Чоң, кичине, орточо» түшүнүктөрүн билет. Жаңы түшүнүк — төрт бурчтук. «Айлана» түшүнүгүн бышыктайт.

«Түгөйүңдү тап» оюну.

Материалдар (каражаттар): үйрөнгөн бирдей түстөгү эки окшош геометриялык фигуралардын топтому (*фигуралардын саны балдардын санына туура келет*).

Оюндун жүрүшү. Тарбиячы балдарды 2 топко бөлүп, карама-каршы дубалдардын жанына жайгаштырат. Ар бир топко бирден фигуралар топтому берилет. Белги боюнча балдар бири-бирин көздөй жыла баштайт, ар бири шерик издешет: өзүнүкүнө окшогон бирдей түстөгү, окшош фигурасы бар баланы кармайт. Алар өзүлөрүнүн тандоосун бир фигураны экинчисинин үстүнө коюп, фигуранын контурун манжасы менен сүйрөп текшершет.

Биздин батирде кимдер жашашат? (*Балдар аларды манжаларын бүгүү менен эсептей башташат*)

Бир, эки, үч, төрт, беш.
 Бардыгын мен эсептейм.
 Апам, атам, агам, эжем,
 Мурка мышык, мый-мыйлар,
 Ала чымчык, чегирткем —
 Булар менин үй-бүлөм!

Тарбиячы тактайга төрт бурчтуктун сүрөтүн илип, төрт бурчуна атанын, апанын, кыздын жана баланын сүрөтүн илет. Андан кийин алар бурчтарды санап, үй-бүлө мүчөлөрүнүн атын аташат.

Атам, апам, эжем, агам

«Төрт бурчтук» оюну.

Оюндун жүрүшү. Балдар санак таякчасынан төрт бурчтукту түзүшөт жана тактада көрсөтүлгөн бурчка ким коюлгандыгын айтышат. *Канча бурч? Төрт бурч. Апам кайсы бурчта? Сол бурчта.*

Физмүнөт «Үй-бүлө».

Тарбиячы оюн аркылуу темасын бекемдейт.

«Сүрөттөрдөн үй-бүлө түз» оюну.

Балдарга журналдардагы кесилген сүрөттөр сунушталат, алар аны жабыштырышат.
(*Баракка силер менен бир батирде жашаган үй-бүлөнүн эң жакын мүчөлөрүнөн турган үй-бүлөңөрдү түзгүлө.*)

«Тышкы дүйнө менен таанышуу» предмети

Тема: «Аталардын иши».

Күтүлүүчү натыйжалар:

- **1Т** — бала атасынын атын билет жана сүрөттөн атасынын эмне кылып жатканын (*же үйдө эмне кылууну жакшы көрөрүн*) айтып берет. Ал айтылышы боюнча туура сүйлөйт жана сүйлөөдө грамматикалык формаларды туура колдонот.
- **2Т** — бала «Сенин атаңдын аты ким?» деген суроону түшүнөт, атасынын атын атайт. Тарбиячынын айткандарына ылайык келген сүрөттү табат (*мисалы: атам телевизор көрөт, атам машина айдайт, оңдойт ж. б.*).

Бала атасы жөнүндө айтымдарды жана ырларды жатка билет.

Эртеси күнү мурдагыдай эле ысымдар жана сүрөттөр менен өткөрүлөт: тарбиячы балдардын аттары жазылган тактайчаларды даярдап алат (*эркек балдар менен кыздардын аттарын ар кандай түстө жазса болот*), жакшы жана начар маанайды чагылдырган «смайликтерди» коёт. Бала «маанай сүрөтүн» тандап, тарбиячынын жардамы менен маанайы кандай экенин айтуу менен өзүнүн атынын жанына жайгаштырат.

Маанай тууралуу ыр:

Чөккөн көңүлдү көтөрөлү: Күш! Күш! Күш!	(<i>жаман маанайды кетирүү</i>)
Ачык маанайда кел, балам!	(<i>жакшы маанайды ойготот</i>)
Терезени карачы,	(<i>мойнун бурушат</i>)
Күн нуруна карап жылмайгыла!	(<i>жылмаюу</i>).

же

Булут-булут тез-тез сен,
Жамандыкты алып кет.
Күн нуру, жаркырачы!
Балдарга кубаныч тартуулачы!

Аба ырайын талкуулоого өтүү үчүн ритмикалык ыр

Шамал согуп, булуттар шашып,
Күн нуру пайда болду.
Таң эрте Күн жаркырап,
Кана, биз да жылмаялы!

Тарбиячы ата-энесинен атасынын / чоң атасынын / агасынын сүрөтүн алып келүүсүн алдын ала суранат.

Балдар чоң атасынын, атасынын, агасынын иши жөнүндө сүйлөшүшөт.

Айсулуу куурчактын келиши күтүүсүз учур болду. Куурчак балдарга аталарынын / чоң аталарынын / агаларынын адатта эмне кыларын сүрөттөп көрсөтөт.

Атам унаа айдайт, үй курат, кеңседе иштейт.

Андан кийин педагог бир атанын сүрөтүн көрсөтүп, кимдин атасы экендигин сурайт.

Балдар атасынын / чоң атасынын / агасынын иши жөнүндө сүйлөшүшөт.

Бул — менин атам. Менин атам — айдоочу. Ал машине айдайт.

«Сыйкырдуу баштык» оюну

Айрым жумушчу шаймандар менен таанышуу, жумушчу шаймандарды кармалап көрүү аркылуу үйрөнүү.

— Бул эмне? Бул — балка. Бул эмне? Бул — руль.

Физмүнөт «Ата жөнүндө ыр».

Кечинде атам келет

Ата, ата, атаке!

Ал мени ийнине көтөрөт.

Ата, ата, атаке!

Ат үстүндө жүргөндөй

Тыкы-тык, тыкы-тык. *(тиешелүү кыймылдарды жасашат)*

Ат үстүндө жыргал да!

Атам менин сонун да!

Ата, ата, атаке!

Менин сүйүктүү атакем!

Дүйнөдө мындай мыкты

Ат жок сенден артык!

Ата, ата, атаке!

Менин сүйүктүү атакем!

Дүйнөдө мындан мыкты

Ат жок менин атымдан артык!

Менин атам бекер отурбай,

Мага мындай сөз айтты:

«Ким мурчуйса, мушташа,

Наристе бойдон калат деп.

Андай бала чоңойбойт,

Түшүнөбүз баарыбыз!

«Тапчы, бул кандай жумуш?» оюну *(сүрөттөр жана пантомима колдонулат)* же «Тапчы, атаң эмне кылып жатат?

Ар кандай кесип тууралуу сүрөттөрү бар китептерди көрүшөт.

Сүрөт предмети

Тема: «Үй-бүлөмө белегим».

Күтүлүүчү натыйжалар: бала тарбиячы алдын ала сөлөкөтүн кагазга түшүргөн предметтин тегиз фигурасын басма техникасында кооздоп берет. Бала оюу-чийүү жаратууга аракет кылып жатат.

«Үй куруу» манжа оюну

Балка менен тыкылдатып, тыкылдатып *(бир колду муштум кылып түйүп, экинчи колдун жайылган алаканына муштумдап ургулайт)*

Мык менен каккылайм *(ошол эле кыймыл, жөн гана колду алмаштырат)*

Мен үй курам, үй курам (*муштумдарын бири-биринин үстүнө кезек менен коюп*)
 Мен ал үйдө жашайм, жашайм! (*эки колунун бардык манжаларынын учтарын туташтырышып, тамдын башын сүрөттөшөт*).

Тарбиячы балдарга атасына, чоң атасына, агасына белек жасоону сунуштайт.

Алдын ала кесилген үлгүлөргө балдар оймо-чиймелер жасашат.

«Галстук, жемпир, моюн орогуч ж. б. кооздоо» Биз галстук, жемпир, моюн орогуч ж. б. аталар үчүн (бөтөлкө капкактарын, картон түтүктөрдү, кесилген картошканы ж. б. у. с. даярдоо керек).

Биринчиден, сиз балдарды жөнөкөй оймо-чиймелерди сүрөттөөгө үйрөтүшүңүз керек, мисалы, көк жана кызыл түстөр менен узун тилкелерди жүргүзүү. Чиймедеги кыймылды бирге кайталоо керек: «параллелдүү» кызыл менен «кызыл» жүргүзүп, бүтөрү менен кол чаап; «параллель» көк менен «көк» жүргүзүп, бүтөрү менен тизеңизди тийгизип.

Ар бир иш-аракет менен кептик конструкцияларды бышыктайбыз.

Галстук ким үчүн? — Атам үчүн. Бул кандай түстө? Кызыл, көк ... — Бул эмне? Бул — шарф.

«Беш манжа» физмүнөтү

Баш бармагым — чоң атам.

А сөөмөйүм — чоң энем.

Ортон колум — атакем,

Аты жогум — апакем.

Мен — кичинекей чыпалак,

Кичинекей деп койсо,

Кетем дайым чычалап.

Көркөм адабият предмети

Тема: «Үч аюу жомогу».

Күтүлүүчү натыйжалар:

- **1Т** — бала үйдүн ар кайсы бөлүктөрүн / деталдарын атайт.
- **2Т** — бала тарбиячынын өтүнүчү боюнча үйдүн ар кайсы жерлерин билет, көрсөтөт жана аларды тарбиячы менен бирге атайт.

Тарбиячы балдарга ар кандай үйлөрдүн сүрөттөрүн көрсөтөт. Алар түсү, өлчөмү, эшик / терезелердин саны жана башкалар боюнча салыштырышат.

Балдар өздөрү жөнүндө сүйлөшөт.

«Үч аюу» жомогу

Балдарга конокко үч аюу келди: Апасы, атасы, Мишутка. Саламдашышат.

Мишутка:

Бул менин атам, Михаил Иванович.

— Бул менин апам, Настасья Петровна.

Мишутка кечээ сабакта кыштакта жашаган жаныбарлар менен таанышканын айтты.

Ал апасы жана атасын ушул жаныбарлар менен тааныштыргысы келип, балдардан жардам сурайт. Добуштар үгүлат (*аудио жазуу болсо да жакшы*):

— Му-оо-йо, йо-го-го, мияу, гав-гав, куку-кукук, ко-ко-ко.

Балдар аттарын аташат (*уй, жылкы, мышык, ит, короз, тоок*), тарбиячы жаныбардын сүрөтүн көрсөтөт.

Биринчиден, балдар тарбиячы менен бирге жаныбарларды аташат, андан кийин бир нече баладан сураса болот.

«Машыгуу» оюну

Аюулар абдан шайыр болушкан, токойдогу бардык жаныбарларды көңүлдү ойногонго үйрөтүшөт. Алар менен коштошуп, чыгып кетишет. Апасы, атасы:

Кош бол, балдарым. — Сак бол, Михаил Иванович, сак бол, Настасья Петровна. Мишка: Көрүшкөнчө, балдар! — Бар бол, Мишутка.

Физмүнөт

Тып-тып, мен үйгө бара жатам.

Тык-тык-тык, эшикти ач!

Эшикти атам ачат,

Апам мени тосуп алат. (*Тиешелүү кыймылдарды жасоо*)

«Өз үйүңдү тап» деген темада сейилдөөчү кыймылдуу оюн.

Ар бир бала өзүнө үй тандайт. Бул отургуч, гимнастикалык отургуч, жерге же полго тартылган айлана, тегерек алкак ж. б. болушу мүмкүн. Тарбиячынын белгиси менен балдар оюн аянтына чуркап чыгып, ар кандай багытта жеңил жана жайыраак чуркашат. «Үйүңдү тап» деген белги болгондо, алар өзү тандаган жерлерине кайтышат.

Ийлеп чаптоо предмети

Тема: ««Биздин үйдүн жаныбарлары»».

Күтүлүүчү натыйжалар:

- **1Т** — Бала үй-бүлө темасы боюнча билимин бекемдейт.
- **2Т** — Бала тарбиячынын өтүнүчү боюнча жаныбардын ар кайсы бөлүктөрүн билет жана көрсөтөт, аларды тарбиячы менен бирге атайт.

«Эмоциялар» оюну

Сүйүнүчтүү болгондо, жакшы маанайда болгондо, атасы менен апасынын жүзү кандай экенин көрсөтүшөт. Же ачууланса кабагын чытып жатканын (*Балдар мимиканы көрсөтүшөт, андан кийин отургучка отурушат*).

Балдар, мышыкты эмнеден жасайбыз?

(*Балдардын жооптору*).

Пластинди 3 бөлүккө бөлүшөт.

Эң чоң бөлүгүнөн эмнени жасайбыз? Денесин.

Биз ортоңку бөлүктөн башты жасап алабыз, ал эми эң кичинекей бөлүктөн тамандарын жасайбыз. Алгач биз эң чоң бөлүктөн денесин жасайбыз. Мышыктын денеси эмнеге окшош? Ооба, сүйрү. (*Денеси жасалат.*)

Эми башын кылалы. Мышыктын башы кандай?

Тоголок. Баш жасаш үчүн кандай ыкмаларды колдонобуз? (*Баш бөлүгүн жасайбыз*).

Эми, башты жана денесин туташтыралы. Кичинекей бөлүктү 4 окшош бөлүккө бөлүп, буттарын айкелге салгыла.

Денени бутка байлагыла. Эмне жетишпейт?

Туура, кулактар жана куйрук. Кулактарды жана куйрукту пластилинден сууруп алабыз.

Балдар, бүгүн биз эмне жасадык?

Бүгүн эмне кылганыбызды эстейли?

Сага эмне жакты? (*Балдардын жооптору.*) Балдар, эми ар бириңердин жаңы досуңар бар!

Физикалык мүнөт:

Бул бармак башы — чоң атам.

Бул бадал иймек — чоң энем.

Бул ортон оймек — атам.

Бул аты жогум — апам.

Бул кичинекей чыпалак — менмин.

Баарыбыз ынтымактуу бүлөбүз!

Сабак жыйынтыкталат. Жасалган иштин көргөзмөсү.

V-БӨЛҮМ

МЕКТЕПКЕ ЧЕЙИНКИ КУРАКТАГЫ БАЛАНЫН КЕП ИШМЕРДҮҮЛҮГҮНҮН ДИАГНОСТИКАСЫ

Баланын кеп ишмердүүлүгүн диагностикалао күтүлүүчү натыйжаларга ылайык программалык материалды өздөштүрүү деңгээлин жана тилди билүү деңгээлин аныктоого багытталган.

Педагогикалык иликтөөнү бүтүндөй программада, ошондой эле бөлүмдө же бөлүмчөлөрдө жүргүзсө болот. Алынган маалыматтардын негизинде корутундулар жасалып, иштин стратегиясы түзүлүп, күчтүү жана алсыз жактары аныкталган, керектүү натыйжага жетишүү үчүн технологиялар иштелип чыккан, кемчиликтерди жоюунун формалары жана ыкмалары келтирилген.

Педагогикалык экспертиза жылына эки жолу: биринчи жарым жылдыкта — январда, экинчиси — май айында (*мүмкүн, үчүнчүсү окуу жылынын башында*) өткөрүлүшү мүмкүн. Атайын (*музыкалык жана физикалык*) бөлүктөрдү кошпогондо, программанын бардык бөлүмдөрүндө текшерүү тарбиячылар тарабынан жүргүзүлөт, администрация сынак учурунда катышат, талаштуу маселелерди чечүүгө жана кайталап сынактан өтүүгө жардам берет (*зарыл болсо*).

Мектепке чейинки курактагы балдарга арналган бардык диагностикалык ыкмалар (*тесттерди кошо алганда*) жекече, же бала бакчага барган жана биргелешип иштөө тажрыйбасы бар балдардын кичинекей топторуна берилиши керек.

Мектепке чейинки курактагы балдар үчүн жазуу жүзүндөгү тестирлөөгө негиз жок, буга байланыштуу бир нече вариантты тандоо, тапшырманы көп ирет кайталоону, же бир нече сунушталган сүрөттөрдүн бирин тандоону талап кылат. Мектепке чейинки балдар үчүн көпчүлүк тесттер карандаш менен кагазга негизделген, же баланын кандайдыр бир тапшырманы аткарып жаткандыгын текшерүүгө багытталган. Мисалы: бир буттап, эки буттап бир нече жолу секирүү, кызыл тегерек (*эки көк чарчы ж. б.*) сүрөт тартуу, манжасы, карандаш менен тегеректөө, бир нече сүрөттүн ичинен бирөөнү боёо же анын жанына белги (кушча, кайчылаш) койсо болот ж. б. (*жумушчу дептерлерди колдонсо болот*).

Сөздүк кору сүрөттөр же чыныгы предметтер боюнча текшерилет. Бардык бөлүмдөрдү текшерүү көп убакытты талап кылат. Ошон үчүн бул ишти сабакта гана жүргүзбөстөн, тапшырмалар жана тесттердин түрлөрү өткөрүлө турган жеке сабактарды да уюштуруу максатка ылайыктуу болот.

Тестирлөөнүн оң жагы бар, ал ар бир балага материалды кайрадан үйрөнүп чыгууга мүмкүндүк берет жана педагогго баланын билиминин алсыз тарабын жогорулатууга мүмкүнчүлүк берет. Балдар мындай текшерүүлөргө чын дилден кубануу менен катышышат, анткени чоң адам аларга өзгөчө көңүл бурат, кызыктуу сүрөттөрдү, оюнчуктарды ж. б. сунуштайт.

Индивидуалдуу ар тараптуу иликтөө баланын кеп ишмердүүлүгүнүн өнүгүү деңгээлин бир кыйла так аныктоого өбөлгө түзөт, бирок көп убакытты талап кылат. Текшерүү убактысын кыскартуу үчүн, тандалма сүрамжылоодон тышкары, бир нече тапшырмаларды бириктирип, бир эле учурда кеп ишмердүүлүгүнүн ар кандай түрлөрүнүн калыптанган абалын билүүгө болот. Ошентип, баланын көркөм ойлоосун аныктоодо, ага жомок

айтып берүүнү (же ыр айтууну) өтүнүү менен, текшерүүчү бир эле мезгилде үн чыгарып айтышын, дикцияны жана үн түйүндөрүн колдонуу жөндөмүн белгилейт; бала сүрөт боюнча аңгеме түзгөндө (байланыштуу кебинин өнүгүшү көрүнөт), кандай лексикалык каражаттарды пайдалангандыгынан (сөз байлыгы көрүнөт) ж. б. у. с.

Өткөн материалдарды эске алуу менен жыйынтык сабактар тесттердин бир түрү болуп саналат: аларды видеокамерага жаздырып, андан кийин кеңири талдоого алат. Мындай тестирилөө аз убакытты алат, окуу процессинен алаксытпайт. Текшерүүнүн башка варианты — бул балдардын иш-аракеттеринин натыйжаларын изилдөө (сүрөттөр, иш дептерлери).

Диагностикалык иликтөө учурунда ишенимдүү, достук маанайды сактоо маанилүү: балдардын туура эмес иш-аракеттерине нааразычылык билдирбөө, каталарды көрсөтпөө керек. «Абдан жакшы», «Азаматтар» жана башка сөздөрдү көп айтуу зарыл. Жекече текшерүүнүн узактыгы 15 мүнөттөн ашпашы керек.

Диагностикалык ишти уюштуруунун этаптары жана алынган маалыматтарды иштеп чыгуу механизмдери:

- **1-этап. Даярдоо**

Ал диагностикалык карталарды, стимул берүүчү материалдарды даярдоо, иликтөөнү өткөрүү механизмдин аныктоо боюнча ишти камтыйт: үшүл программа боюнча иликтене турган балдардын ордун, убактысын, так тизмесин аныктоо, текшерүү өткөрүүнүн убакыт аралыгын аныктоо.

- **2-этап**

Түздөн-түз диагностикалоо: жекече сабактар, балага жана педагогго ыңгайлуу убакта дидактикалык оюндар.

- **3-этап**

Жыйынтыктарды талдоо, таблицалар жана график түрүндө корутунду чыгаруу. Педагог ар бир бала алган упайлардын санын (горизонталдуу), ар бир конкреттүү тапшырма үчүн балдардын топто алган упайларынын санын (вертикалдуу) эсептейт. Ар бир конкреттүү тапшырма, бөлүм үчүн программалык материалды өздөштүрүүнүн сандык деңгээли эсептелет: 2 упай алган балдардын саны, + 3 упай алган балдардын саны, 100% / топтогу балдардын жалпы саны.

Ар бир конкреттүү тапшырма, бөлүм үчүн программалык материалды өздөштүрүүнүн сапаттык деңгээли эсептелет: 3 упай алган балдардын саны, 100% / топтогу балдардын жалпы саны.

Топтогу программаны өздөштүрүүнүн жалпы жыйынтыгы пайыз менен орточо упай эсептелет.

- **4-этап. Корутунду жана сунуштар**

Педагогдор топто педагогикалык процессти уюштуруу, жекече коррекциялык ишти уюштуруу жана натыйжалуулугу жөнүндө корутунду чыгарышат, сунуштарды иштеп чыгышат жана бүтүндөй топ менен жана ар бир бала менен өзүнчө иштөөнүн багыттарын аныкташат. Диагностикалык натыйжалар — бул ар бир бала үчүн жекече билим берүү багыттарынын башталыш нокоту.

- **5-этап. Мониторинг**

Бала бакчадагы топтор үчүн жыйынтыктар диаграммасы жана мезгилдер (окуу жылынын башталышы жана окуу жылынын аягы) үчүн салыштырма диаграмма түзүлөт. Программалык материалдарда балдардын өздөштүрүү деңгээлинин көбөйүү (төмөндөө) пайызы эсептелет.

МЕКТЕПКЕ ЧЕЙИНКИ КУРАКТАГЫ БАЛДАРДЫН ЭКИНЧИ ТИЛДИ ӨЗДӨШТҮРҮҮ
 ДЕҢГЭЭЛИН АНЫКТОО ҮЧҮН
 ДИАГНОСТИКАЛЫК ТАПШЫРМАЛАРДЫН ҮЛГҮЛӨРҮ

Орто топ

Максаты	Диагностикалоочу тапшырманын мазмуну	Баалоо критерийлери
Кайрылган кепти түшүнүү	<p>Балдардын башкалардын кеп ишмердүүлүгүн түшүнүүсүн, баланын мугалимдин көрсөтмөлөрүнө ылайык иш-аракеттерди аткара билүү деңгээлин аныктоо.</p> <p>1-тапшырма. Көрсөтмөнүн негизинде кыймыл-аракеттерди аткаруу: «Бер... Көрсөт...» Педагог (балага кайрылып): — Көрсөтчү, топ, кубик, машина, оюнчук ж. б. — Берчи мага көк (жашыл, кызыл) карандаш, кубик, топ ж. б. — Берчи мага, 1 (2, 3, 4) кубик, 1 (2, 3, 4) топ.</p> <p>2-тапшырма. Буюмдун бөлүктөрүн көрсөтүү Баланын астына оюнчуктар коюлат (куурчак, мамалак). — Бул — куурчак. Куурчактын башын, колун, кулагын, мурдун, оозун көрсөтчү.</p> <p>3-тапшырма. «Үй-бүлөлүк сүрөт» Атаңды көрсөтчү (апаңды, чоң энеңди)</p> <p>4-тапшырма. «Иреттейбиз» оюну — Бадыраңды (помидорду, капустаны, кабачок) себетке сал. — Алманы (апельсин, банан, лимон) вазага сал.</p> <p>5-тапшырма. «Көөнөккө тамак бер» оюну — Көөнөккө шорпо бер (нан, конфет).</p> <p>6-тапшырма. «Ооба – жок» оюну Мугалим көзүн жумуп, кандайдыр бир оюнчукка (жаныбар, идиш-аяк, кийим-кече, өсүмдүк же жемеш) колун тийгизет, анын атын атайт. Эгерде мугалим оюнчуктарды (жаныбарлар, идиш-аяктар, кийим-кечелер, жашылчалар, жемештер) туура атаса, бала «ооба» деп жооп берет, эгер туура эмес болсо, «жок» деп жооп берет (мугалим көп учурда «ката кетирет»).</p>	<p>3 улай — бардык тапшырмаларды бала өз алдынча, катасыз аткарат.</p> <p>2 улай — тапшырма педагогдун жардамы менен туура аткарылат (педагогдун суроолору — түрткү берген стимулдар).</p> <p>1 улай — тапшырмалар педагогдун жардамы менен гана аткарылат</p> <p>3 улай — педагогдун суроолорун түшүнөт, кепинде «ооба» жана «жок» деп туура колдонот.</p> <p>2 улай — педагогдун суроолорун түшүнөт, сүйлөө маалында «ооба» жана «жок» деп туура колдоно албайт.</p> <p>1 улай — тапшырма педагогдун жардамы менен гана аткарылат, мугалимдин суроолорун түшүнөт, сүйлөбөйт, бирок башын ийкейт.</p>

Максаты	Диагностикалоочу тапшырманын мазмуну	Баалоо критерийлери
<p>Сөз байлыгы</p>	<p>Балдардын сөздүк байлыгынын калыптаныш деңгээлин аныктоо: жакын турган нерселердин, буюмдардын белгилерин, санын атоо жөндөмү.</p> <p>1-тапшырма. Топтук бөлмөдөгү оюнчуктарды жана буюмдарды атоо Педагог топтун бөлмөсүндөгү буюмдарды, оюнчуктарды көрсөтүп, баланы «Бул эмне?» деген суроого жооп берүүгө чакырат.</p> <p>2-тапшырма. Эмеректерди билдирген зат атоочторду кебинде колдонуу Педагог «Кыздын бөлмөсү» сюжеттик сүрөтүн көрсөтөт, балдар сүрөттө көрсөтүлгөн эмерек бөлүктөрүн аташат.</p> <p>3-тапшырма. «Менин кийимим кандай, Алинанын кийими кандай ж. б. жөнүндө айтып бер»</p> <p>4-тапшырма. Заттардын, жашылча-жемиштердин аталышын билдирген зат атоочторду колдонуу Педагог предметтик сүрөттөрдү көрсөтүп, баладан: «Бул ким?», «Бул эмне?» деген суроолорго жооп берүүнү өтүнөт.</p> <p>5-тапшырма. Нерселердин түсүн, өлчөмүн билдирген сын атоочторду кебинде колдонуу. «Кандай?» оюну</p> <p>Таркатмаларда: ар кандай түстөгү жана өлчөмдөгү оюнчуктар: машина (<i>кызыл, жашыл</i>), топ (<i>кызыл, сары</i>), үйлөмө топ (<i>чоң жана кичине</i>), машина (<i>чоң жана кичине</i>). Педагог оюнчуктун атын, түстөрүн айтып берүүнү сунуштайт: — Бул эмне? (<i>машина</i>). — Кандай машина? Кызыл же сарыбы? жана башкалар. Педагог оюнчуктун аталышын жана өлчөмүн белгилөөнү сунуштайт: — Бул эмне? (<i>машина</i>). — Кандай машина? Чоңбу же кичинеби? — Бул эмне? (<i>Топ</i>). Кандай топ? Кичинекейби же чоңбу? ж. б.</p>	<p>Баалоо критерийлери</p> <ul style="list-style-type: none"> • 3 улай — бала оюнчуктарды, жашылча-жемиштерди, бардык буюмдарды, кийимдерди туура атайт. • 2 улай — бала оюнчуктарды, жашылча-жемиштерди, идиш-аяктарды, кийимдерди баарын атай бербейт. • 1 улай — чоң кишинин жардамы менен гана жооп берет, ал баштаган сөздү гана аяктайт. <ul style="list-style-type: none"> • 3 улай — өз алдынча жана заттын белгисин туура атайт. • 2 улай — буюмдун белгилерин жарым-жартылай (түстү же көлөмдү гана) атайт. • 1 улай — чоң кишинин жардамын ар дайым колдонот, буюмдардын белгилерин атоо кыйынга турат.

		<p>6-тапшырма. Кебинде сандарды колдонуу. Педагог «Үч аюу» сюжеттик сүрөтүн көрсөтүп, үч аюнун үйүндө канча стол, отургучтарды эсептөөнү сунуштайт.</p> <p>«Жөжөлөрү менен тоок» сюжеттик сүрөтүн көрсөтөт, канча тоок жана канча жеже бар экенин эсептөөнү айтат.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 3 улай — өз алдынча жана бешөөнү туура эсептейт. • 2 улай — бала сандарды чаташтырат, каталарды педагогдун жардамы менен түзөтөт. • 1 улай — чоң кишинин жардамын дайыма колдонот, сандарды атоо кыйынга турат.
<p>Байланыштуу кеп</p>	<p>Балдардын суроолорго жооп берүү жөндөмүн, жөнөкөй сүйлөмдөрдү, бир өңчөй мүчөлөрү бар сүйлөмдөрдү колдонуу жөндөмүн ачып берүү.</p>	<p>1-тапшырма. Оюн көнүгүүсү «Миштукка бизге досу менен келди».</p> <p>— Кел, аны менен таанышалы! Миштуканын досу:</p> <p>— Салам (<i>саламатсыңбы</i>), сен кимсиң (<i>сенин атың ким?</i>)</p> <p>— Мен Азатмын.</p> <p>— Сен баласыңбы же кызсыңбы?</p> <p>— Мен баламын ж. б.</p> <p>2-тапшырма.</p> <p>«Сүрөттөгү ким? же» Үй-бүлө сюжеттик сүрөтүндө ким бар?» же «Үйдө ким жашайт?» (Апам, атам, чоң атам, чоң энем, кыз, бала.)</p> <p>3-тапшырма. Оюн көнүгүүсү «Коёngo конокко ким келди?»</p> <p>Педагог иллюстрация көрсөтүп, келгендердин катарынан сурайт. (<i>Кирпи, ит, мышык коёngo келди.</i>)</p> <p>4-тапшырма.</p> <p>Педагог сүйүктүү ырын экинчи тилде айтууну (же беш манжа оюнун ойноону) сунуштайт.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 3 улай — бала суроолорду түшүнөт, бардык суроолорго туура жооп берет. • 2 улай — бала маселелерди түшүнөт, азыраак ката кетирет. • 1 улай — чоң кишинин жардамы менен гана жооп берет, ал баштаган сөздү аяктайт. <ul style="list-style-type: none"> • 3 улай — бала так сүйлөйт, үйрөнүп жаткан тилдин тыбыштарын туура айтат. • 2 улай — тыбыштарды так айтуу жетишсиз. • 1 улай — бала бир да ырды билбейт.

Жогорку топ

	Максаты	Диагностикалоочу тапшырманын мазмуну	Баалоо критерийлери
Кайрылган сөздү түшүнүү	<p>Балдардагы сөз корунун калыптаныш деңгээлин, алардын жалпылаштырылган түшүнүктөрдү, ар кандай буюмдардын бөлүктөрүн жана деталдарын атоо жөндөмүн, сүйлөөдө: зат атоочтор, сын атоочтор, этиштер, тактоочторду — өтүлгөн лексикалык темалардын чегинде колдоно билүү жөндөмүн ачуу.</p>	<p>1-тапшырма. Үй жаныбарларынын балдарын атын билдирген зат атоочтордун колдонлушу.</p> <p>2-тапшырма. Үйдүн деталдарын жана транспорттун бөлүктөрүн белгилөөчү зат атоочторду колдонуу. Тарбиячы балага айылдагы үйдүн сүрөтүн көрсөтүп, үйдүн бөлүктөрүн атоону сурайт: чатыр, дубал, терезе, эшик.</p> <p>3-тапшырма. Тарбиячы балага ар кандай транспорттун түрлөрүн көрсөтөт, транспорттун тетиктерин сурайт.</p> <p>4-тапшырма. Жалпы түшүнүктөр. Бир сөз менен айтылган нерселердин аталышы.</p> <p>— Топ, унаа, куурчак – бул эмне? (Оюнчуктар).</p> <p>— Дагы кандай оюнчуктарды билесиң? (Куб, пирамида, матрёшка, барабан).</p> <p>Педагогдун каалоосу боюнча ушул тартипте жалпыланган түшүнүктөр текшерилет: «эмерек», «жашылча», «жемиштер», «кийим».</p> <p>5-тапшырма. «Сөз сүйлөчү».</p> <p>Тарбиячы кышкы жана жайкы кийимдер, мөмө-жемиштер жана жашылчалар, транспорттун түрлөрү сүрөттөлгөн темаларды көрсөтөт.</p> <p>Тарбиячы предметти атайт, бала анын кандай экендигин айтат (түсү же көлөмү):</p> <p>— Бадыраң жашыл.</p> <p>— Лимон сары.</p> <p>— Машине чоң.</p> <p>— Машине кызыл.</p> <p>Көйнөк ак, ж. б.</p>	<p>3 улай — бала бардык жаныбарлардын балдарын, транспорттун түрлөрүн жана тетиктерин, үйдүн бөлүктөрүн туура атайт.</p> <p>2 улай — бала бардык жаныбарлардын балдарын, транспорттун түрлөрүн жана тетиктерин, үйдүн бөлүктөрүн атабайт.</p> <p>1 улай — чоң кишинин жардамы менен гана жооп берет, ал баштаган сөзүнө аягына чыгарат.</p> <p>3 улай — бала жалпылаштырылган сөздөрдү өз алдынча атайт жана аталган топко 2-3 предметти кошот.</p> <p>2 улай — бала жооп бергенде, чоң кишинин жардамын колдонот, жалпылаштырган түшүнүктөрдүн бардыгын атабайт.</p> <p>1 улай — чоң кишинин жардамы менен гана жооп берет, ал баштаган сөзүн аягына чыгарат.</p> <p>3 улай — өз алдынча жана нерсенин белгисин туура атайт.</p> <p>2 улай — нерсенин белгилерин жарым-жартылай (бир гана түс же бир гана өлчөм) атайт.</p> <p>1 улай — чоң кишинин жардамын дайыма колдонот, нерселердин белгилерин атоо кыйынга турат.</p>

Сөз байлыгы			
<p>Балдардагы байланыштуу кептин калыптаныш деңгээлин аныктоо үчүн, программанын алкагындагы сөз түркүмдөрүн дээрлик бардык бөлүктөрүн колдонуп, чоң кишинин суроолоруна жооп берүү, сюжеттик сүрөттөн, оюнчуктан, кичинекей чыгармалардан чакан окуяларды жасоо, кеп адебин колдонуу менен («Рахмат», «сураныч», «Салам (булар)») көлөмү чакан аңгемелерди айтып берүү.</p>	<p>1-тапшырма. «Үй-бүлө» сюжеттик сүрөтүн карап чыгуу — Сүрөттө ким боёлгон? — Апам. — Апам эмне кылып жатат? Атам эмне кылат? (<i>Таенеси, таятасы, бала, кыз.</i>)</p> <p>2-тапшырма. «Үй жаныбарлары» темасындагы сүрөттөр боюнча сүрөттөө баянын түзүү: — Бул ким? — Ал кайда жашайт? — Ал эмнени жактырат? — Бул жаныбардын баласынын аты ким?</p> <p>3-тапшырма. Оюнчүктү текшерүү жана сүрөттөө. Баланын алдына оюнчук коюлат (<i>куурчак, аюу</i>). — Бул эмне? — Куурчак. — Ал эмне, чоңбу же кичинеби? — Куурчактын эмнеси бар (<i>өене бөлүктөрү</i>)? (<i>Баш, кол, бут, көз, ооз, мурун.</i>) Куурчакта кандай кийим-кече бар? (<i>Ак көйнөк, кызыл бут кийим ж. б.</i>)</p> <p>4-тапшырма. Өзү жөнүндө аңгеме жазуу. Оюн кырдаалы «Незнайка досу менен конокко келди». Адегенде «досу» өзү жөнүндө сүйлөйт, андан кийин бала өзү жөнүндө айтып бериши керек: — Менин атым (мен) Азат, мен баламын. Мен 5 жаштамын. Менин апам, атам, чоң энем, чоң атам бар. Мен бананды, апельсинди, алманы жакшы көрөм.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 3 улай — бала тарбиячы койгон бардык суроолорго өз алдынча жооп берет. • 2 улай — бала тарбиячынын суроолордун бардыгына жооп бербейт, жардамын колдонот (жооптун башталышы «Атам оту ... Апам тамак жа ...»). • 1 улай — бала мугалимдин жардамы менен гана жооп берет, жооптор бир муундуу сөздөр. • 3 улай — баланын оюнчүктү сүрөттөөсү, сюжеттик жана предметтик картинадагы сүрөттөө баянын өз алдынча, сүйлөмдөгү сөз тартибин бузбастан, туура грамматикалык түзүлүштөрдү колдонот. • 2 улай — аңгеме педагогдун жардамы менен түзүлөт (кеңештер, сюжеттик элементтерди эскертүү менен). • 1 улай — аңгеме мугалимдин жардамы менен жетелөөчү суроолор боюнча түзүлүп, сүйлөмдөрдүн структурасы бузулгандыгы байкалат. • 0 улай — окуя татар тилинде болушу мүмкүн. Бул чоңбу же кичинеби? • 3 улай — бала өз алдынча аңгеме түзүп, сүйлөмдөгү сөздөрдүн тартибин бузбастан, туура грамматикалык түзүлүштөрдү колдонот. • 2 улай — аңгеме тарбиячынын жардамы менен түзүлөт (кеңештер, сюжеттик элементтерди эскертүү менен). • 1 улай — аңгеме тарбиячынын жардамы менен жетелөөчү суроолор боюнча түзүлүп, сүйлөм түзүлүшү бузулгандыгы байкалат. 	

	Максаты	Диагностикалоочу тапшырманын мазмуну	Баалоо критерийлери
Байланыштуу көп	<p>Балдардын зат атоочторду жекелик жана кептүк санда кебинде колдонуу, зат атоочтор, ат атоочтор менен этиштерди, сын атоочторду, эсептик жана иреттик сандарды айкалыштырып колдонуу жөн-дөмүн ачуу.</p>	<p>5-тапшырма. «Чамгыр» же «Көмөч» жомогун айтып берүү (педагогдун тандоосу боюнча).</p> <p>1-тапшырма. «Көрүп турам» деген конструкцияны колдонуу. Тарбиячы суреттерду магнит тактасына тиркейт. Балага оюнчук дүрбү сунуштайт. Ал дүрбү менен карап, көргөн нерселери жөнүндө сүйлөп берүүнү айтат: — Аюу көрүп жатам. (Тарбиячы теманы өзү каалагандай аныктайт.) Тарбиячы: — Барабанды көрүп жатасыңбы? — Жок, көргөн жокмун ж. б. 2-тапшырма. «Чамгыр» жомогу. Тарбиячы «Чамгыр» жомогун иллюстрацияларды көрсөтүп турат. — Бул жомокто ким жашайт? Алар канчоо? Биринчиси ким? Анын артында ким турду? 3-тапшырма. Сүйлөөдө «менин, менин, меники» таандык ат атоочун түшүнүү менен колдонуу жөндөмү. Тарбиячы кийим-кече көрсөтөт (жоолук, калпак, кемсел): — Кимдин кемсели? — Менин кемселим (калпак, жоолук). — Кимдин апасы? — Менин апам (чоң энем). 4-тапшырма. «Кимде?» суроосун түшүнүү жана жооп берүү. Такта оюну «Лото». Оюнду тарбиячы алып барат: Бадыраң кимде? — Менин жанымда (бала «терезени» жабат).</p> <p>5-тапшырма. Этиш жана ат атоочтор менен зат атоочторду колдонуу (сюжеттик суреттер боюнча). Балага суроолор берилет: — Бала эмне кылып жатат? — Бала сүрөт тартып жатат. — Атам эмне кылат (апа, чоң эне, чоң атасы, кыз)? — Мишутка эмне кылып жатат? (Отурат, чуркайт, уктайт, ыйлайт, тугузат.)</p>	<p>Баалоо критерийлери</p> <ul style="list-style-type: none"> • 3 улай — тексттин мазмунун толугу менен жеткирүү, өз алдынча бүтүрүү, баяндоонун байланыштуулугу жана ырааттуулугу сакталат. • 2 улай — педагогдун анчалык маанилүү эмес жардамы менен даярдалган кайталоо (кызыктыруучу суроолор). • 1 улай — жетектөөчү суроолорго жана педагогдун көрсөтмөлөрүнө ылайык келтирип түзүлгөн. <p>3 улай — бала зат атоочтор менен ат атоочторду туура атай алат.</p> <ul style="list-style-type: none"> • 2 улай — атоодо кыйналат, бирин-экин ката кетирет. • 1 улай — атоо кыйын, көп ката кетирет. <p>3 улай — бала зат атооч, ат атоочторду иреттик, эсептик сан атоочтор, сын атоочтор, этиштер менен туура жана өз алдынча айкалыштырат.</p> <ul style="list-style-type: none"> • 2 улай — айкалыштыруу кыйын, бир ката кетирет. • 1 улай — айкалыштыруу кыйын, көп ката кетирет.

Даярдоо тобу

Максаты	Диагностикалоочу тапшырманын мазмуну	Баалоо критерийлери
<p>Балдардагы сөз корунун деңгээлин, жалпылаштырылган түшүнүктөрдү, ар кандай буюмдардын бөлүктөрүн жана деталдарын атоо, сүйлөөдө ар кандай сөз түркүмдөрүн колдонуу: ат атоочтор, сын атоочтор, этиштер, тактоочтор — өтүлгөн лексикалык темалардын алкагында колдонуу жөн-дөмүн ачуу.</p>	<p>1-тапшырма. Кебинде заттардын аттарын, жапайы жаныбарларды, үй канаттууларын жана алардын балдарын, жыл мезгилдерин, күндүн бөлүктөрүн, окуу куралдарын билдирген зат атоочторду колдонуу. Педагог (<i>өз ыктыяры боюнча</i>) теманын алкагында буюмдардын сүрөттөрүн же оюнчуктарды көрсөтөт. Ал баланын атын атап, чоңдор көрсөткөн жерге коюнуу суранат.</p> <p>2-тапшырма. Жалпы түшүнүктөр. Заттарды бир сөз менен атоо: — Пальто, тон, мээлейлер — бул эмне? (<i>Кышкы кийим.</i>) — Дагы кандай кышкы кийимдер бар? Атагылачы. — Уй, жылкы,мышык — кандай жаныбарлар? (<i>Үй жаныбарлары</i>). Дагы кандай үй жаныбарлары бар силерде? Карышкыр, аюу, кирпи — булар кандай жаныбарлар? (<i>Жалпы жаныбарлар</i>.) Дагы кайсы жапайы жаныбарларды эле билесиң? Педагогдун каалоосу боюнча «Жыл мезгилдери», «Окуу куралдары», «Транспорт» түшүнүктөрүн жалпылап текшерүү жүргүзүлөт.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 3 улай — бала бардык предметтерди туура атайт, көрсөтөт жана тарбиячынын көрсөтмөсүн аткарат. • 2 улай — бала предметтерди толук атабайт жана көрсөтпөйт, тарбиячынын көрсөтмөсүн аткарат. • 1 улай — чоң кишинин жардамы менен жооп берет, ал баштаган сөзүнө макул болот. • 3 улай — бала жалпылаштырылган сөздөрдү өз алдынча атайт жана аталган топко 2–3 предметти кошот. • 2 улай — бала жооп бергенде чоң кишинин жардамын колдонот, бардык эле жалпылоочу түшүнүктөрдү атай бербейт. • 1 улай — чоң кишинин жардамы менен гана жооп берет, ал баштаган сөзүн аягына чыгарат.
<p>Кайрылган сөздү түшүнүү</p>	<p>3-тапшырма. «Ким эмне кылат». Бала кезектеширип сүрөттөр топтомун көрсөтөт. Педагог суроолорго жооп берүүнү сунуштайт: — Сүрөттө ким (эмне) тартылган жана ал эмне кылат? (<i>«Үй-бүлө», «Транспорт» темаларынын алкагында</i>).</p> <p>4-тапшырма. «Сүйлөмдү аягына чыгар» оюну — ... машина айдайт. (<i>айдоочу</i>). — ... үй курат. (<i>куруучу</i>). — ... адамдарды ташыйт. (<i>автобус, трамвай, поезд, унаа</i>) — ... балдарды окутат. (<i>мугалым</i>)</p> <p>5-тапшырма. Оюн «Үч сөздү ата»: — Мен эмне бышырсам болот? (<i>Буламык, шорпо, шербет.</i>) — Эмнени сатып алсам болот? (<i>Оюнчуктар, нан, көйнөк.</i>) — Мен эмне жей алам? (<i>Буламык, алма, шорпо</i>) — Эмнени жууса болот? (<i>Колу-бети, тарелканы.</i>)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 3 улай — бала иш-аракеттерди, кесиптерди, транспорттун түрлөрүн, тамак-ашты билдирген сөздөрдү туура атайт. • 2 улай — бала аракеттердин, кесиптердин, транспорттун түрлөрүн, тамак-аш азыктарын баарын айта бербейт. • 1 улай — чоң кишинин жардамы менен гана жооп берет, ал баштаган сөзүн аягына чыгарат.

	Максаты	Диагностикалоочу тапшырманын мазмуну	Баалоо критерийлери
Сөз байлыгы	<p>Балдардын байланыштуу кебинин калыптануу деңгээлин аныктоо менен: программанын чегинде дээрлик бардык сөз түр-күмдөрүн колдоно билүү, баланын чоңдордун суралооруна жооп берүү жөндөмү; өз жашына ылайык тилдин лексикалык жана грамматикалык катарларын колдонуу эрежелерин сактоо менен оюнчукка же буюмга, сюжеттик сүрөттү, чакан чыгармаларды (жомокто) кайталоо жөндөмүн ачып берүү.</p>	<p>1-тапшырма. «Жапайы жаныбарлар» темасындагы сүрөттөр боюнча сүрөттөө баянын түзүү:</p> <ul style="list-style-type: none"> — Бул эмне? — Ал кайда жашайт? — Ал эмнени жактырат? — Бул жаныбардын баласын эмне дейбиз? <p>2-тапшырма. «Бала бакчада», «Сейилдөө» сүрөтүнүн сюжетин карап чыгуу жана сүрөттөө. (<i>Сиз таяныч схемаларды колдоно аласыз.</i>)</p> <p>3-тапшырма. «Теремок» жомогун кайра көчүрүү.</p> <p>4-тапшырма. Өзүңүз, ата-энеңиз, айланаңыздагы адамдар жөнүндө аңгеме түзүү. Оюн абалы «Өзүңүз жөнүндө башка шаарда жашаган балага (кызга) айтып бериңиз». Суроолор:</p> <ul style="list-style-type: none"> — Сенин атын ким? — Сен канча жаштасың? — Сен кайда жашайсың? — Апаңдын (атаңдын) аты ким? — Тарбиячыңдын аты ким? — Сенин досуң ким? — Сенде кандай оюнчуктар бар? 	<p>3 улай — оюнчукту сүрөттөө жана сюжеттик сүрөттөгү баянды сүрөттөөдө бала көз карандысыз, сүйлөмдөгү сөз тартибин бузбастан, туура грамматикалык түзүлүштөрдү колдонот.</p> <p>2 улай — баян педагогдун жардамы менен түзүлөт (кеңештер, сюжеттик элементтерди эскертүү менен).</p> <ul style="list-style-type: none"> • 1 улай — аңгеме педагогдун жардамы менен жетектөөчү суроолор боюнча түзүлүп, сүйлөмдүн структурасы бузулгандыгы байкалат. • 0 улай — баян татар тилинде болушу мүмкүн. <p>3 улай — тексттин мазмуну жана өзү жөнүндө аңгемени катары менен толук жеткирип, баяндоонун байланыштуулугун жана ырааттуулугун сактап айтып берет жана баяндоо өз алдынча түзүлгөн.</p> <ul style="list-style-type: none"> • 2 улай — айтып берүү педагогдун азыраак жардамы менен даярдалган (кызыктыруучу суроолор). • 1 улай — жетектөөчү суроолорго жана кеңештерге ылайык түзүлгөн, педагогдун азыраак жардамы менен (түрткү берүүчү, кызыктыруучу суроолор).

Байланыштуу кеп			
<p>Балдардын заттарды жекелик жана көптүк түрдө түзүү жана колдонуу, зат атоочторду этиштер жана сын атоочтор менен айкалыштыруу, жардамчы сөздөр жана жөндөмөлөрдү колдонуу, өтүлгөн лексикалык темалардын алкагында сүйлөөдө жардамчы сөздөрдү колдонуу жөндөмдүүлүктөрүн ачып берүү.</p>	<p>1-тапшырма. Зат атоочторду жекелик жана көптүк түрдө колдонуу. Балага сүрөттөр көрсөтүлөт: «Бул жерде жөжө бар, ал эми булар жөжөлөр». — Мына машина, мына бул жерде машиналар (<i>куб, бала, кыз</i>). 2-тапшырма. Зат атоочторду илик жөндөмөсүндө колдонуу. Оюн «Эмне болду?». Программада сунушталган темалардын алкагында. (<i>Оюнчуктар, ар кайсы өлкөлөрдөгү жаныбарлар, буюмдар, окуу куралдары ж. б.</i>)</p> <p>3-тапшырма. Сын атоочтордун затты сан жана род категорияларында ээрчишүүсү (<i>сүрөткө ылайык</i>): — Бул жерде кызыл (<i>жашыл, ак, көк, сары</i>) чөйчөктү (<i>табак, футболка, калемсап</i>) боёп жатасыңар, ал эми бул жерде эмне боёлгон? — кызыл (<i>жашыл, ак, көк, сары</i>) чөйчөктөр (<i>тарелкалар, футболкалар, карандаштар</i>). 4-тапшырма. «Ичинде», «үстүндө», «астында», «үчүн» жардамчы сөздөрүн колдонуу. — Эмерек бөлүктөрүн атагыла. — Аюуну столго, ак коёнду отургучка, мышыкты отургучтун астына, күчүктү столдун астына атагыла. Шкафка чыкканды жашыр. Эмне кайда отурганын айтчы. 5-тапшырма. «Кайда?» деген суроону түшүнүү. Ага жөнөкөй сүйлөм менен жооп берүү. Оюн «Ким кайда жашайт». Тарбиячы балага жаныбарлардын (<i>аяу, уй, балык</i>) жана алардын жашоочу жайларын (<i>көлмө, токой, сарай</i>) сүрөтү бар карталарды көрсөтөт. — Жаныбарларды атагыла, алардын жашаган жерин айткыла, аларга үйүн табууга жардам бергиле.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 3 улай — бала программанын талаптарына ылайык сөз түркүмдөрүн туура жана өз алдынча айкалыштырат. • 2 улай — айкалыштырууда кыйналат, бир ката кетирет. • 1 улай — айкалыштырууда кыйналат, көп ката кетирет. <ul style="list-style-type: none"> • 3 улай — бала сүйлөмдөрдү туура сүйлөйт, жардамчы сөздөрдү туура колдоно алат. • 2 улай — тапшырманы аягына чыгарууда кыйналат, бир ката кетирет. • 1 улай — тапшырманы аткаруу кыйналат, көп ката кетирет. 	

Сунушталган диагностикалык тапшырмалар педагогдун баланын чет тилин өнүктүрүүнүн орточо ченемине багыттайт жана экинчи тилди үйрөнүүдө баланын өзгөчөлүктөрүн, жеке траекториясын түшүнүүгө багытталган.

Бардык үлгүлөр үчүн жалпы баалоонун үч деңгээлдүү түрү бар: 1, 2, 3 упай.

Тапшырмалардын аткарылышын баалоо:

- 3 упай (жогорку деңгээл) — чоңдордун көрсөтмөсүз, бардык тапшырмаларга туура, тез жана даярдык менен жооп берет.
- 2 упай (орто деңгээл) — көпчүлүк суроолорго туура жооп берет, бирок чоң кишинин айткандарына таянат, жай, бирок даярдык менен жооп берет.
- 1 упай (төмөн) — көпчүлүк суроолорго туура эмес жооп берет, атүгүл чоң кишинин жардамы менен да, анча-мынча жооп берет.

Текшерүүнү ийгиликтүү тапшыргандыгы үчүн берилген упайлардын максималдуу саны балага сунушталган диагностикалык тапшырмалардын санына жараша болот. Берилген тапшырмаларда максималдуу упайлардын саны, мисалы, орто топто — $3 \text{ упай} \times 16 \text{ тапшырма} = 48 \text{ упайга}$ барабар. Орточо упай — максималдуу упайлар / тапшырмалардын саны. Ошентип, тапшырманын сапатына эсептелген упайлык көрсөткүч программанын материалын өздөштүрүүдө ийгиликтин үч деңгээлинин бири менен байланыштырылат:

- жогорку деңгээл — 2,4–3 упай (80–100%).
- орточо деңгээл — 1,7–2,39 упай (58–79,9%).
- төмөн — 1,7 упайдан төмөн (57,9% дан төмөн).

Ар бир үч айда диагностикалык карталар толтурулат
Ортоңку топ

№	Баланын аты-жөнү	Кайрылган кепти түшүнүү						Сөз байлыгы						Байланыштуу кеби				Орточо упай	Эскертүү
		1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4		
1																			
2																			
3																			
Жыйынтыгы																			

Жогорку топ

№	Баланын аты-жөнү	Кайрылган кепти түшүнүү					Сөз байлыгы					Байланыштуу кеби					Орточо упай	Эскертүү
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5		
1																		
2																		
3																		
Жыйынтыгы																		

Даярдоо тобу

№	Баланын аты-жөнү	Кайрылган кепти түшүнүү					Сөз байлыгы					Байланыштуу кеби					Орточо упай	Эскертүү
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5		
1																		
2																		
3																		
Жыйынтыгы																		

ТИРКЕМЕЛЕР

1-тиркеме. Мектепке чейинки баланын

Жашы	3–4 жаш Кенже топ (2Т бир жыл окугандан кийин)		4–5 жаш Ортоңку топ (2Т эки жыл окугандан кийин)		
Тил	1Т	2Т	1Т	2Т	
Күгүлүүчү натыйжалар	<ul style="list-style-type: none"> • тааныш чоң адамдар менен ырахаттанып баарлашат; • көпчүлүк тыбыштарды туура айтат; • кайрылуу кебине түшүнүп, ошого жараша жооп берет; • логопедия курактык ченемдерине ылайык активдүү жана пассивдүү сөз байлыгына ээ; • кебинде туура грамматикалык түзүлүштөрдү колдонот; • педагогдун жардамы менен өзүнүн билгендеринен же сюжеттүү сүрөттөр боюнча 3–4 сүйлөмдөн турган бир аңгеме кура алат; • күрбү-күрдаштары менен баарлашууга кызыкдар; • сүйлөөдө эмоцияларды жана ар кандай интонацияларды көрсөтөт 	<ul style="list-style-type: none"> • чоң кишилердин сүйлөгөн сөзүн түшүнөт жана ошого жараша жооп берет; • сүйлөөдө эмоцияларды көрсөтөт жана ар кандай интонацияларды колдонот; • экинчи тилдин тыбыштарын туура айтат; • берилген темадагы жөнөкөй монолог түзөт; • максаттуу тилге жана маданиятка кызыгуу көрсөтөт 	<ul style="list-style-type: none"> • күрдаштары жана чоң кишилер менен сүйлөшүүнү демилгелейт, колдойт жана аяктайт; • көпчүлүк тыбыштарды туура айтат; • ар кандай түрдөгү татаал сүйлөмдөрдү жана түрдүү грамматикалык түзүлүштөрдү колдонот; • жомоктордун окуяларын, каармандарын жана окуя өткөн ордун сүрөттөйт; • сезимдерин тиешелүү сөздөр жана интонациялар аркылуу билдирет; • жомокторду кайталайт, окуяларды ойлоп табат • • • 	<ul style="list-style-type: none"> • балдар жана чоңдор менен кыскача диалогду демилгелейт, колдойт жана аяктайт; • чоң кишилердин жетектөөчү суроолорун колдонуп, жөнөкөй сүйлөмдөрдү курат; • өз алдынча 2–3 сүйлөмдөн турган ырааттуу окуя курат; • көрсөтмө куралдардын жардамы менен жомокту кайталап айтып берет; • максаттуу тилге жана маданиятка кызыгуу көрсөтөт 	

ТИЛДИК ӨНҮГҮҮСҮ

5–6 жаш Жогорку топ (2Т үч жыл окугандан кийин)		6–7 жаш Мектепке даярдоо тобу (2Т төрт жыл окугандан кийин)	
1Т	2Т	1Т	2Т
<ul style="list-style-type: none"> • ар кандай коммуникациялык кырдаалда кеп адебин сактайт; • көпчүлүк тыбыштарды туура айтат; • курдаштары жана чоңдор менен байланыштын ар кандай түрлөрүн демилгелейт, колдойт жана толуктайт; • ар кандай түрдөгү татаал сүйлөмдөрдү жана түрдүү грамматикалык түзүлүштөрдү колдонот; • экспрессивдүү сүйлөө каражаттарын колдонот; • синонимдер жана антонимдер, эпитеттер, салыштыруулар, ошондой эле каймана маанидеги сөздөр; • сюжеттик окуяларды таяныч сөз менен да, ансыз да ойлоп табат 	<ul style="list-style-type: none"> • ар кандай коммуникациялык кырдаалда кеп адебин сактайт; • көпчүлүк тыбыштарды туура айтат; • курдаштары жана чоңдор менен байланыштын ар кандай түрлөрүн демилгелейт, колдойт жана толуктайт; • ар кандай түрдөгү татаал сүйлөмдөрдү жана түрдүү грамматикалык түзүлүштөрдү колдонот; • экспрессивдүү сүйлөө каражаттарын колдонот; • синонимдер жана антонимдер, эпитеттер, салыштыруулар, ошондой эле каймана маанидеги сөздөр; • сюжеттик окуяларды таяныч сөз менен да, ансыз да ойлоп табат 	<ul style="list-style-type: none"> • ар кандай коммуникациялык кырдаалда кеп адебин сактайт; • көпчүлүк тыбыштарды туура айтат; • курдаштары жана чоңдор менен байланыштын ар кандай түрлөрүн демилгелейт, колдойт жана толуктайт; • ар кандай түрдөгү татаал сүйлөмдөрдү жана түрдүү грамматикалык түзүлүштөрдү колдонот; • экспрессивдүү сүйлөө каражаттарын колдонот; • синонимдер жана антонимдер, эпитеттер, салыштыруулар, ошондой эле каймана маанидеги сөздөр; • сюжеттик окуяларды таяныч сөз менен да, ансыз да ойлоп табат 	<ul style="list-style-type: none"> • күнүмдүк байланыштын ар кандай жагдайларын өз алдынча чечет; • балдар жана чоңдор менен максаттуу тилде баарлашууну демилгелейт; • кебинде сүйлөмдөрдүн ар кандай түзүлүштөрүн өз алдынча колдонот; • ар кандай коммуникациялык кырдаалда кеп адебинин эрежелерин сактайт; • өз алдынча 7 же андан көп сүйлөмдөрдөн турган байланыштуу аңгеме курат; • жөнөкөй баяндап берүүнү ойлоп табат; • өзүнүн жана максаттуу маданиятка урмат көрсөтөт

2-тиркеме. Мектепке чейинки билим берүү үюмдарында коопсуздукту жана режимдик учурду өткөрүү боюнча пландын үлгүсү

№	Уюштуруу жана режимдик учурлар	Максат	Тил	Кептик үлгүлөр	Көргөзмө куралдар
1	Балдарды кабыл алуу	«Саламдашуу» темасын талкуулоо	орус	Кутман таң! Иштер кандай? (Мен жакшы, жаман, жакшы.) Сиздин маанайыңыз кандай? (жакшы, жаман)	Кол алышуу, быйтыкчалар
2	Таңкы көнүгүү	Баланын кыймыл-аракетине байланыштуу лексиканы киргизүү	орус	ордуңда кадам шилтезиле, ордунда чуркагыла, оңго, солго бурул	Кыймыл аракетти көргөзүү
3	Гигиена	Гигиеналык процедураларга байланыштуу баланын буюмдарын жана кыймыл аракеттерин атай турган сөздүктү активдештирүү	орус	Бул самын. Самынды алыңыз. Колуңузду жууңуз. Бул сүлгө. Сүлгө алыңыз. Колуңузду кургатыңыз. Сүлгүнү илип коюңуз. Мен колумду жууп алдым. Мен сүлгүнү илип койдум.	Иш-аракеттерди көрсөтүү
4	Эртең мененки тамак	«Тамак-аш», «Идиш аяк», «Тамактануу» темалары боюнча лексиканы активдештирүү	орус	аппетит, ботко, табак, кашык, салфетка; кашык, салфетка алуу; эриниңди аарчы	Идиш аяктар
5	Сабакка даярдануу Сабактар: сурет, ийлеп чаптоо, кыркып чаптоо	Сабак учурунда талкуулоо үчүн функционалдык лексиканы активдештирүү.	орус	кайчы, щётка, пластилин, таяктар, түстүү карандаштар, түстүү кагаздар, боёктор, алуу, кесүү, тегерек, сүрөт тартуу	Кайчы, щёткалар, пластилин, такталар, түстүү карандаштар, түстүү кагаздар, боёктор

6	Сейилдөөгө даярдануу	«Кийим» темасы боюнча лексиканы активдештирүү	орус	<p>Бул куртка. Курткаңды кий. Топчула. Баш кийимди ал. Бут кийимди кий. Бооңду байлап кой.</p>	Балдардын кийими
---	-----------------------------	---	------	---	------------------

3-тиркеме. «Таңкы айламpany» өткөрүү үлгүсү

«Таңкы ийрим» № 167 балдар бакчасы (Казакстан)

Темасы: Кышындагы кызыктар.

Максаты: Табигый кубулуштарды, кыш мезгилин, адамдардын кыш мезгилиндеги жашоосун сүрөттөө. Кыш жөнүндө түшүнүктөрдүн калыптанышы. Кыш мезгилинде пайда болгон физикалык кубулуштар үн чыгарып сүйлөө, саноо, суроолорго жооп берүү.

Тилдик максаттар: Кутман таң! Салам? Көңүл, маанай суроо? (күнөстүү, жылуу күн, кар, үшүк, кар, суук күн)

Куралдар: Кышкы көрүнүш слайды, куттуктоо, маанай, аба ырайы, жаратылыш, кубулуштар, эртең мененки көнүгүүлөр.

Топ: Жогорку топ

<p>Балдардын тилдик көндүмдөрүн өнүктүрүү жана активдештирүү ыкмалары:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Көрүнүш (слайд кыш мезгилинде); • Карталар; • Сыйкырдуу калем; • Формативдик суроолор; • Салыштыруу, түс схемасы; • Кыш жөнүндө ыр; • Ырлар. 	<p>Көрүнүү <i>Чана тебүү — Кар — Кар жаашы</i> <i>Кардан жасалган кар киши,</i> <i>Аяз — катуу суук</i> А4 кагазы.</p>
---	--

Топтогу балдар менен учурашкандан кийин, алар «Шайырлар чөйрөсүндө» турушат. Балдар ортодо айланып, аралыкты сакташат:

Балдарга суроолор берилет:

— Анан балдар, бүгүн кандайсыңар?

— Мыкты!!! (*балдар ар кандай жоопторду айтышат*)

— Туура уга албай жатам, дагы кайталайсызбы?

— Мыкты, сонун, эң сонун! (*балдар катуу сүйлөйт*)

— Сыртта аба ырайы кандай болот? Сыртта кар жаап жатат окшойт. Мына, Кар жаап жатабы?..

— Келгиле, баарыбыз карды кантип жаай тургандыгын көрсөтөлү? (*тарбиячы белгилейт, балдар аны кайталашат*)

— Бала бакча кандай экен?

— Керемет!

— Биздин топтогу балдар кандай абалда?

— Керемет!

— Жакшы!!!

— Макул, балдар.

— Улууга да, кичүүгө да, салам айтабыз!

Бүгүнкү конокторду сылык-сыпаа тосуп алалы. Саламатсыздарбы, коноктор!

«Алакан үйлөө» менен.

Балдар, жылдын кайсы мезгили?

— Кыш.

Кыш мезгилинде канча ай бар?

— Үч ай

Эмесе, көңүл буралы!

«Декабрь», «Январь», «Февраль»

Азыр кыш кайсы айда?

— Кыштын экинчи айы — январь, кайталайт, кыш деген эмне?

Кайсы ай?

— Кыштын экинчи айы, январь айы. Баарыбыз кайталайлы.

(Балдар хор менен кайталашат)

Аптанын кайсы күнү?

— Жуманын 5-күнү — жума

Жума күнү кандай түстү белгилейбиз?

Жашыл *(балдар грин карта кармайт)*

Кыш мезгилинде аба ырайы кандай болот?

— Кар жаайт, үшүк жүрөт, бороон, муз болот. Кыш мезгилинде кандай кийиниш керек?

— Биз калың кийимдерди кийебиз,

Жонни, айтчы, кышында эмне киесиң? Пальто, өтүк, шым, көйнөк, биз кол кап жана баш кийим киебиз.

Макул, абдан жакшы!

Балдар, келгиле, баардыгыбыз угалы! Эмне үгүп жатасың?

«Бороон». Ошентип, шамалды кыймыл жана үн менен кантип туурайбыз? *(тарбиячы көрсөтөт, балдар аны кайталашат)*

(колун өйдө көтөрүп, акырын жана катуу үн менен).

Ян, Амина, Егор, Фатих, Милена кайталашат.

— Анан аябай суук болгондо эмне кылабыз? *(колун силкип, буттарын бүгүп.)*

Дагы бир жолу кайталайлы.

— Анан күн чыкканда эмне кыласың? *(Кол чабуулар.)*

— Макул! Ушул маанай менен уланта беребиз.

Баарыбыз тактага көңүл буралы. Слайд. *(Кышкы көрүнүш.)*

Балдар, силерге кыш мезгилин көрсөтөлү.

Балдардын жообу. *(Егор тактада көрүнөт)*

Керемет! алардыкы туура

— Жаңы жылдык балаты, бак-дарактар, айлананын баары аппак.

— Балдар чана тээп жатышат *(чана тээп жаткан балдардын сүрөттөрү.)*

Чана — кышкы муз тебүүчү шайман, буюм. Чана жөнүндө ырды ким айтып берет?

Тарбиячы ырды доскада окуйт, ал эми балдар ырдын мазмунуна ылайык кыймылдашат.

Тарбиячы «Кыштын көңүл ачуусу» темасында сүрөттөрдү жана суроолорду көрсөтөт.

Дагы эмнени көрүп жатасың?

Жооптор:

Кышында күн суук жана үшүк жүрөт.

— Балдар кар тоголокчолорун жасап жатышат.

— Сүрөттө балдар жылуу кийинишет.

— Анын колдору тоңуп калды

— Туура, балдар! Бак-дарактар менен арчалар жана жер кар менен капталган.

— *Тарбиячы балдарга ыр саптарын үйрөтөт.*

— *Мейли, балдар, эми дагы бир ырды жаттап жатабыз, биринчиси мени угуп, андан кийин хор менен кайталаңыз:*

Ошентип, кыш жөнүндө ыр билесиңби? Балдар кыш жөнүндө ырларды айтышат.

— *Азаматсыңар!*

Кышында күн суук болот

Суукта сыртта ойноп жүрөбүзбү?

— *Кел, ойнойлу.*

Балдар, үшүк, кыштын абдан суук күнү.

Бороон — карды жана топуракты учурган катуу шамал. Кышында ак түтүк бороон согот. Ошол күнү эшикте ойной албайсың.

Сөздүк иш: Аяз, бороон, муз, тайган. Кыш кандай? Бул кызыктуу.

Кышында эмне жаайт? Кар жаайт.

Сиз кандай кышкы оюндарды билесиз? Кар күрткүсүн, чана тебебиз, кар менен ойноо.

Эми кар киши канча бөлүктөн тургандыгын эсептеп көрөлү.

— Канча бөлүк?

— Кандай балдар?

— Башында эмне бар?

— Эми анын денесин карагыла, денеси кандай формада?

— Анын денесинде эмне бар?

Кар кышында гана жаайт.

Ошентип, бул столдордо кыздар жана балдар эки топко бөлүнүшөт.

Кар кишини пахта жана жумшак чоподон жасайбыз.

(Кыздар пахта теришет, балдар кол чопо менен майдалашат иштеп чыгат.)

ЖЫЙЫНТЫКТОО. МАКТОО

4-тиркеме. Сүйлөө көндүмдөрүн өстүрүүгө оюндар

Манжалар менен ойнолуучу оюндар

1. «Кутмандуу таң»

Кутмандуу таң, көздөрүм! Силер ойгондуңарбы?	<i>Сөөмөй менен көздөрдү укалоо. Манжалар менен «дүрбү» жасап, кароо. Алактандар менен кулактарды ушаллоо.</i>
Кутмандуу таң, кулактарым! Силер да ойгондуңарбы?	
Кутмандуу таң, колдорум!	<i>Алактандарды «Чебурашканыкындай» кылып кулактын түбүнө кармоо.</i>
Силер ойгондуңарбы?	<i>Улам бир колун сылоо, алмаштыруу менен. Алакан чабуу.</i>
Кутмандуу таң, буттарым!	<i>Тизелерин сылоо. Улам бир бут менен алмаштырып жерди тебүү.</i>
Силер ойгондуңарбы?	<i>Эки колду өйдө көтөрүп, асманды (күндү) кароо.</i>
Кутмандуу таң, Күн!	
Биз ойгондук!	

2. «Биздин топ»

Биздин топто баары достор *(биздин достук эң күчтүү)*
 Эң кичүүсү — бул менмин. *(мында менмин эң кичүү)*
 Бул Айсулуу, бул Саша, бул Юра, бул Даша,
 Бул Петя, бул Коля, бул Юля, бул Оля,
 Павлик деген бала дагы,
 Бизге бүт дос мунун баары.

3. «Коён жана анын кулагы»

Коёндон бар узун кулак,
 Бадалдан чыгып турат.
 Кубантып бөжөктөрүн,
 Карачы секиргенин.

(Манжаларын муштум кылып түйөт. Сөөмөй менен ортонду өйдө көтөрүп, аларды кыймыл менен оңго-солго, анан алдыга сунушат.)

4. «Ким келип калган?»

- Ким келип калды? *(баш бармактарды бириктиришет)*
- Биз, биз, биз. *(калган төрт манжаны да бириктиришет)*
- Апа, апа, бул сенсиңби? *(баш бармактар бириктирилет)*
- Ооба, ооба, ооба. *(сөөмөйлөрүн бириктиришет)*
- Ата, ата, бул сенби? *(баш бармактарын бириктиришет)*
- Карындашым, бул сенсиңби? *(кыздар үчүн: сиңдим)*
- Ооба, ооба, ооба. *(Чыпалактарды бириктиришет)*
- Биз баарыбыз биргебиз, ооба, ооба, ооба! *(бардык манжалар бириктирилет)*

5. «Кичинекей гномдор» (биринчи вариант)

Кичинекей гномдор,
 Кичине үйдө жашаптыр *(муштумдарын түйүп, кайра ачышат)*
 Токи, Пики, Лики, Чики, Мики *(манжалары менен санап башташат),*
 Бир, эки, үч, төрт, беш —
 Гномдор ойной баштаптыр *(фортепианодо ойногонду туурап, столду манжалары менен чертип ургулашат).*

6. «Кичинекей гномдор» (экинчи вариант)

Кичинекей гномдор *(баш бармак жана сөөмөй аркылуу «кичине» белгисин көрсөтүшөт)*
 Сонун үйдө жашаптыр *(манжаларын бириктирип, үч бурчтукту жасашат).*
 Отун жарат атасы *(алакандын чети менен бир алаканын кесип жаткандай ургулашат).*
 Үйгө ташыйт баласы *(колдору менен бир нерсени ташыгандай болот).*
 Гном — апа шорпо жасайт *(алакандары менен табакты жасап көрсөтөт),*
 Гном — кызы туз салат *(колдун манжалары менен туз себелегендей түр көрсөтөт)*
 Ийик ийрет чоң энеси *(ийик ийригендей белгилерди көрсөтүшөт)*
 Кирди жууйт жеңеси *(алакандары менен кир жуугандай түр көрсөтүшөт)*

Чоң атасы эшикти ачат, тааныгандын баарысын, конок бол деп чакырат *(алакандар карама-каршы турат, ортон кол манжалары гана биригет, баш бармактар алыста турат).*

7. «Кичинекей гномдор» (үчүнчү вариант)

Кичинекей гномдор,
 Кичине үйдө жашаптыр *(муштумдарын түйүп, кайра ачышат)*
 Токи, Пики, Лики, Чики, Мики *(манжалары менен санап башташат),*
 Бир, эки, үч, төрт, беш —
 Кирди жууй баштаптыр *(алакандарын жышат).*
 Токи — көйнөктөрдү,
 Пики — жоолуктарды,
 Лики — шымдарды,
 Чики — байпактарды,
 А Мики акылдуу да,
 Баарына суу ташыптыр *(бардык манжаларды бүгүп чыгышат, баш бармакты баш кылып).*

8. «Достордун жолугушуусу»

Эки күчүк жолугушуп, үрүп койду: «ав-ав» деп.
 Эки үй көрүшкөндө, мөөрөп түрдү: «мөө-мөө».

Эки жылкы «ии-аа» дешти, кишенешти,
Бирин-бири көргөндө,
Эки мышык учурашты, бири-бирине мыёолоп,
Эки тоок учурашат, бири-бирине кукулап.

9. «Акылдуу манжалар»

Манжаларым акылдуу,
Түрдүү жумуш аткарат:
Бири ичет, бири — жейт,
Сейилдөөнү бул сүйөт.
Бири ырдайт, а бири,
Тарта берет ал сүрөт.
Ойнош үчүн көңүлдүү
Анын баары биригет.

(Оң кол менен сол колдун манжаларын бирден көрсөтөт, аягында кол менен «Фонарик» жасашат).

10. «Менин үй-бүлөм» (биринчи вариант) *(түйүлгөн муштумдан бир-бирден манжа чыгарат)*

Баш бармагым — чоң атам,
А сөөмөйүм — чоң апам.
Ортон колум — атакем,
Аты жогум — апакем.
Мен — кичине чыпалак,
Кичинекей деп койсо,
Кетем дайым чычалап.

11. «Менин үй-бүлөм» (экинчи вариант)

Бир, эки, үч, төрт *(алакан чабылат)*

Биздин үйдө ким жүрөт?

Төрт, үч, эки, бир,

Санап берем, муну бил:

Атам, апам, бир иним,

Карындашым дагы бир,

Эки мыйлуу мышыгым,

Жашайт дагы чегирткем,

Ырчы ала чымчыгым,

Мен да бармын кичине,

Үй-бүлөмдүн ичинде!

(алаканды ачып, манжаларды жазып көрсөтүшөт)

12. «Манжалар учурашат»

Бала дагы, кыз дагы,

Биздин топто дос — баары.

Кичинекей манжалар,

(манжалар менен «кулпу» жасалат)

Силерге да дос алар.
Бир, эки, үч, төрт, беш,
Оюн кайра башталар

(чыпалактан баштап бардык манжаларды бири-бирине тийиштиребиз).

13. «Тентек»

Айсулуу ботко жасап жатты,
Баарына аны таратты:
Буга берди,
Буга берди,
Буга берди,
Буга да берди
А буга берген жок
Ал аябай күтурган,
Табакты да сындырган

*(төрт манжаны ирети менен бүгүшөт),
(чыпалактан силкет).*

(эки алакан менен эки тизени чабат).

14. «Жашооң кандай»

— Жашооң кандай?
— Мына мындай!
— Сууда кантип сүзөсүң?
— Мына минтип!
— Кантип чуркайсың?
— Мына минтип!
— Алысты карайсыңбы?
— Мына минтип!
— Кол булгалайсыңбы?
— Мына минтип!
— Түндө уктайсыңбы?
— Мына минтип!
— Тентектик кыласыңбы?
— Мына минтип!

(эки бармагын көрсөтөт)

(колдору менен сууда сүзгөндөй түр көрсөтөт).

(бир орунда чуркайт)

(эки колун чекесине алат)

(колун булгалайт)

(эки алаканын башынын алдына коёт)

(аба толтурулган ууртун муштумдайт)

15. «Столдун үстүндө чайнек турат»

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8
Столдун үстүндө
Чайнек турат
Чайнектин капкагы бар
Тешигинен буу чыгат

Буу чыгат тешигинен
Капкактын тешиги бар
Чайнек стол үстүндө
Стол полдун *(же жердин)* үстүндө

*(алакан чабуу менен)
(колу менен абада столду «чийет»)
(оң колунун сөөмөйү менен тегеректи «чийет»),
(оң колдун сөөмөйү менен жарым тегерек чийет)
(оң колдун сөөмөйү менен өйдө-төмөн zig-zag кыймылын көрсөтөт),
(өйдө-төмөн zig-zag кыймылын көрсөтөт),
(капкакты имитация кылат),
(тегерек чийилет),
(кол менен стол көрсөтүлөт да балдар буттары менен жерди тебишет).*

16. «Чай»

Чай демдешке чайнегим бар,
Чай ичишке — пиалам.
Чай ичкиле мени менен,
Чайнектен чай куя алам. *(же чайнектен чай куюлган)*

17. «Бул манжа»

Уктасам дейт бул манжа,
А мунусу уйкуда.
Бул манжа үргүлөдү,
А бул уктаган мурда
Бир баш бармак уктабайт.
Ага карап педагог: Ай, баш бармак, чуулдаба *(же ызылдаба)*
Инилериң уйкуда!
Бир аз паузадан кийин манжаларын жазып, колдорун көтөрүп:
Керебеттен тургула,
Окуйбуз эми, ура!
Сабакка көңүл бургула!

18. «Мыйлар» (же «мышыктын балдары»).

Мышыгымдын он мыйы бар,
Түгөйлөшүп жүрөт алар:
Экөө семиз, шамдагайы,
Карап көрсөм дагы экөө.
Эки мыйы үпүзүнү,
Дагы экөөсү өтө куу.
Экөөсү бар эң кичине,
Бардыгынан супсулуу

(баш бармактан баштап, чыпалакка чейин манжаларды бири-бирине тийиштирип чыгышат).

19. «Менин оюнчуктарым»

(Кол чабышат)

Бир поровоз, эки ат,
Күмүш түстүү самолёт,
Үч ракета, бир вездеход,
Көтөргүч кран,
Самосвал —
Бүт оюнчук менде бар.

20. «Эмерек»

Бул стол, отурабыз тегеректеп
Бул отүргүч, ага отүрат

*(сол колду муштумга түйүп, манжалары өйдө көтөрүлгөн алаканга тийгизебиз),
(сол колду муштумга түйүп, оң колдун алаканын ачып, анын үстүнө коёт),*

Буга уктайбыз, бул — керебет
 А бул шкаф, буюмдарды жыйнайбыз
 Бүт баарыбыз сейилдөөгө чыгабыз

*(колдорун кайчылаштырып, төшкө коёт)
 (буюмдарды жыйнагандай имитация жасайт),
 (эки колдун тең манжалары тизенин үстүндө
 «басышат»).*

21. «Бул оң колум»

Бул оң колум,
 Бул сол колум.
 Шамдагай да ийкемдүү,
 Болот менин колдорум.
 Алаканды карасаң:
 Гармошкадай алакан,
 Манжаларым тарбайтам,
 Анан кайра чогултам.
 Бир-эки-үч, бир-эки-үч,
 Мен ушинтип ойнويمун
 Оюн десе тойбоймун

*(балдар тарбиячынын кыймылдарын, сөздөрүн
 аны менен бирге кайталашат).*

22. «Күзүндөгү гүлдесте»

Келгиле, балдар, келгиле,
 Күзгү жалбырактардан,
 Гүлдестени тергиле!
 Бир, эки, үч, төрт, беш *(балдар колдорун ачып-жумушат)*
 Кайың, четин, байтерек,
 Жалбырагы алардын,
 Гүлдестеге эң керек.
 Эмен, дагы теректин,
 Жалбырагы керектир.
 Күзүндөгү гүлдесте,
 Апабызга белектир.

23. «Биздин квартирада ким жашайт»»

Биздин квартирада ким жашайт?

*(билбейбиз деген мааниде эки колду эки жакка
 жайышат).*

Азыр аны карайбыз,
 Андан кийин санайбыз:
 Бир, эки, үч, төрт, беш!
 Апам, атам, агам жана эжекем

*(эки колдун манжаларын ирети менен санашат)
 (түйүлгөн колдун ар бир манжасын,
 баш бармактан баштап, жазып чыгарышат),*

Эң мыктысы *(же башкысы)* — мына МЕН! *(чыпалак көрсөтүлөт)*
 Ушул менин үй-бүлөм

(муштумдарды ачабыз да жумабыз).

24. «Биз короодо сейилдейбиз»

Бир, эки, үч, төрт, беш
 Биз ойдо *(же максат)* — сейилдеш

*(манжаларды бирден бүгүшөт)
 (столдун үстүндө сөөмөй жана ортонду
 бастырат).*

Кардан киши жасадык
Чымчыктарга жем чачтык
*(колдору менен көрсөтүшөт),
(колдору менен жем бергендей кылып көрсөтүшөт)*

Тоодон ылдый муз тептик
Карга жатып оонадык
*(сөөмөйүн алакандын үстүндө жылдырат)
(колдорун столдун үстүнө коюп, асты-үстүнө оодарат)*

Үйгө жеттик кар басып
(кар күбүгөндөй кылып, алакандарын кагышат).

25. «Ынтымактуу манжалар»

Бул манжалар чымчышат
(сөөмөй жана баш бармакты бириктирип, алаканды чымчышат)

Бул манжалар сейилдейт
(оң колдун сөөмөйүн жана ортонун сол алакандын үстүнө «бастырат»),

Бул манжалар экөөлөп,
Сүйлөшкөндү эп *(же жакшы)* көрөт
*(ортон жана аты жок бири-бирине шыбырашкандай болуп тийишет)
(аты жок менен чыпалакты бири-бирине кысабыз),*

А мунусу — уйкучу
(аш бармакты чыпалак менен сүргүлөйбүз).

26. «Кирпи менен чычкан»

Токойдогу жолдорду
Жүрөт кирпи аралап,
Жерге түшүп саргайган,
Жалбыракты чукулап
Сайып кетет, сайгылайт
Мына бул кирпиге мен,
Талаа жолун көрсөтөм
Ошол жерде чычкандар,
Тоголотот тобурчак
*(колдорунун улам бирин алдыга сунат),
(манжалары менен тизелерин тырмалайт),
(сөөмөй менен бүт денесин баскылап чыгат)
(колдорун алдыга сунат),
(алакандарын бири-бирине сүргүлөйт).*

27. «Санак ыры»

Бир, эки, үч, төрт, беш —
Биз баштайбыз эсептеп
(эсепти баш бармактан башташат, колдор көтөрүлөт).

Бул мышыгым азамат, оозду койчу тазалап
(баш бармак менен оозун тегерете сүртөт).

А бул анын муруну, билем анын куулугун
(сөөмөй менен мурдун көрсөтөт),

А бул кирпи — көп наалыган
(ортонду бүгөт жана кайра жазат),

Бул — мамалак балпаңдаган
(чыпалакты бүгүп-жазып, аны менен бир учурда эле бир бутун жерге коюп, экинчи бутун өйдө көтөрүп, аюудай басат).

А бул — коркок коёнек
(эки колду көтөрүп, чыпалак менен коёндун кулагындай кылып кулактарын кыймылдатат).

Дагы ким бар? Кууп жет!
(колдорун аркасына тез бекитет).

28. «Көнүгүү»

Текстке жараша тууроочу кыймылдарды жасайбыз:

Башыбызды ийкейбиз,
Мурдубузду чулгайбыз,
Тиштерибиз шакылдайт,
Андан кийин оозду жап.

(сөөмөй менен оозун жаап, «унчукпа» белгисин көрсөтөт)

Ийнибизди айлантабыз,
Колдорду да унутпайбыз.
Манжаларды силкилдет,
Андан кийин алгын эс.
Топулдатып буттарды,
Анан бир аз отуралы.
Бутка бутту үргүлайбыз,
Баарын кайра баштайбыз

(ылдый эңкейип, эки колду термелтебиз)

(Тексттин ритмине жараша бир орунда туруп секиришет. Андан ары тексттин темпи тездейт.)

Башыбызды ийкейбиз...

29. «Таракандар»

Арт жагында буфеттин,
Он таракан бар экен *(2 жолу)*

(алаканды ачабыз, столдун кырына коюп, манжаларды таракандай кыймылдатабыз).

Абдан кыйын таракан,
Чөнтөгүңө кириптир

(манжалар менен жөргөлөгөн таракандай кылып, коюнга киргендей кыймыл көрсөтөбүз).

Арт жагында буфеттин,
Тогуз таракан бар экен

(бир манжаны бүгөбүз, калганын тегерете тогузу калганын көрсөтөбүз)

Абдан кыйын таракан,
Чөнтөгүңө кириптир

(1-куплеттеги кыймылдар кайталанат. Бир гана таракан 10 эмес, азыр 9).

Ошентип улана берет.

30. «Жирафтарда»

Жирафтын бар темгили, темгили,
Темгил экен бүт жери.
Чекеси да, кулагы да,
Моюн менен чыканак,
Мурун, курсак,
Тизе менен буту да.

*(2 жолу),
(алакан менен бүт денени чапкылайт)*

(эки сөөмөй менен ар бир аталган дене мүчөсүн көрсөтүшөт)

Пилдердин бар бырышы, бырышы

(2 жолу),

Бырыш экен бүт жери

(териге бырыш жасап манжалар менен бырыштырабыз)

Чекеси да, кулагы да,
Моюн менен чыканак,
Мурун, курсак,
Тизе менен буту да.

(эки сөөмөй менен ар бир аталган дене мүчөсүн көрсөтүшөт).

А мышыктын жүнү бар, жүнү бар,
Жүнү бар бүт жеринде.
Чекеси да, кулагы да,
Моюн менен чыканак,
Мурун, курсак,
Тизе менен бутунда.

(өзүбүздү сылайбыз)

А куландын терисинде,
Жол-жол болгон темгил бар

(эки сөөмөй менен ар бир аталган дене мүчөсүн көрсөтүшөт)

Чекеси да, кулагы да,
Моюн менен чыканак,
Мурун, курсак,
Тизе менен буту да

(колду ачып, манжалардын аркасы менен денебизге жол-жол жасайбыз)

(эки сөөмөй менен ар бир аталган дене мүчөсүн көрсөтүшөт)

31. «Үй»

Бир, эки, үч, төрт, беш —
Манжалар чыкты сейилдеп.

Бир, эки, үч, төрт, беш —
Үйгө кайра бекинди.

«Үй»

Үй курабыз, курабыз,
Бийик, бийик, бипбийик

(колдорун бийик көтөрүшүп, манжаларын кыймылдатышат)

Терезелүү, чатырлуу

(«үч бурчтук» жасалат — эки колдун манжаларын бириктирип үч бурч жасалат да, баш бармактары түз сызык менен биригет, ошондо «терезелүү үй» пайда болот).

32. «Күн»

Таң атканда күн чыгат,
Улам өйдө, өйдөлөп...

(эки колду бийик көтөрүшүп, манжаларын кыймылдатышат)

Кеч киргенде күн улам,
Ылдый, ылдый, ылдыйлап...

(эки колду төмөн түшүрүп, манжаларын кыймылдатышат).

Жакшы болот! Жакшы болот!
Күн бизге карап күлөт.

(жылмаюу менен кол чабышат)

Күн астында бүт баары,
Эң көңүлдүү жашашат!

(колдору менен «фонарик» жасап, айланышат)

33. «Манжаларым уктады»

Бир муштумга түйүлүп,
Манжаларым уктады.

(эки колду тең муштумга түйүү)

Бир, эки, үч, төрт, беш —

(кезеги менен оң колдун манжаларын ачуу).

Ойногонду каалады

(бир муштуму менен экинчи муштумду ургулоо)

Коңшуларды ойготту

(кезеги менен сол колдун манжаларын ачуу).

Алтоо-жетөө ойгонду

Сегиз, тогуз, он —

(эки колдун тең манжаларын кыймылдатышат)

Баары көңүл ачышат

Үйгө кайра кайтууга...

Физкультмүнөттөр жана кыймылдуу оюндары

1. «Коёнек»

Коён чыкты токойдон,
Көрүп калды мергенчи.
Тах, тух, ой-ой-оой,
Тийбей калды коёнго,
Коён качты токойго.

2. 1–2, туралы жалпы:

3–4 коёндун көзү көк,

5–6 коён качты

7–8 жайлоодо мал семиз

9–10 отур да ойлон

3. «Маанай»

Маанайыңар кандай?

(кол чабылат)

Досуңар барбы?

(колду бириктирет).

Улагыңар барбы?

(мааа-маа-маа деп маарайт).

Мышыгыңар барбы?

(мяу, мяу деп, алаканынын ушалайт).

Чакычыңар барбы?

(колун бетине коёт).

Сабакта өзүңдү кандай сезип жатасың? *(белги берет)*

4. «Ток тартты»

Ток кетти оюн.

Мугалим айтат «Ток кетти»

колдорун чабышат.

5. «Чарчадык

Ордубуздан турабыз

Колду алга сунабыз.

Чарчады деп башыбыз,

Оңго-солго бурабыз.

6. «Биздин муштум»

Жатып алган бүрүшүп,
Манжаларды тургузуп.
Эмне болот ошондо,
Бул алакан, бул муштум.

7. «Сабак башталды»

Сен эми мени карачы,
Азыр сабак башталат.
Сабак кызык болсун деп,
Келгиле, балдар ырдайлы.

8. «Биз чымчыктар»

Ордубуздан турабыз,
Чымчык болуп учабыз.
Балык болуп сүзөбүз,
Сабакта түз отуруп,
Мугалимди угабыз.

9. «Күн бүркөлдү»

Шамал жүрдү *(үн чыгарабыз)*
Жамгыр дыбырай баштады *(колдорун кыймылдатат)*
Жамгыр катуулады *(дыбыратышат)*
Жамгыр акырын токтоду.
Күн ачылды, эми сабак башталды.

10.

* * *

Бара жатып алыска,
Төгүп алдым буудайды.
Тооктор келип чокуду,
Шамал келип учурду,
Кароол келип чогултту.

11.

* * *

Ат сарайга барабыз,
Аттын жалын тарайбыз.
Уй сарайга барабыз,
Уйду саап алабыз,
Жаныбардын баардыгын,
Жакшы көрүп калабыз.

12.

* * *

Кутман таң менен баштайбыз.
Жалкоолукту таштайбыз.
Биз бүгүнкү сабакта,
Окуп жана жазабыз.

13.

* * *

Ордубуздан турабыз,
Колду алдыга сунабыз,
Алгач ирет оң колду,
Андан кийин сол колду,
1, 2, 3, чарчаганда токтойбуз,
Боксёрлорго окшойбуз.

14.

* * *

Келгиле, балдар ойнойбуз,
Тез кыймылды койбойбуз.
Мамалактай басабыз,
Балык болуп сүзөбүз,
Коёнектей секирип,
Ордубузга өтөбүз.

15.

* * *

Келгиле, балдар туралы,
Колу-бутту суналы,
Бир аз алдыга жылалы,
Буттарды түз коёлу,
Колдорду ачып-жумалы,
Отуралы туурасы, түз отуруп калалы.

16.

* * *

Колду көтөр асманга,
Бирок бутту жылдырба,
Шамал тийген дарактай,
Эки жакка кыймылда.
Бир дегенде секирип,
Эки дегенде токтойбуз,
Топулдатпай топ болуп,
Отурабыз тынч болуп.

17.

* * *

«Гүлсаратты» минебиз,
«Ак кемега түшөбүз».
«Ак жаан « жаап турса да,
«Асма көпүрөдөн» өтөбүз.
«Саманчынын жолун» карай,
«Кызыл алманы» бирден санай
«Бетме-бет «турабыз —
«Биринчи мугалимди «карай.

18. Күн-түн оюну

Күн ... түн...
Шамал башталды ...
Жамгыр жаады...
Жамгыр басылды.

19. Мээ чабуулу

Мугалим күтүүсүз суроолорду берет.
Окуучу бат-бат жооп берет.
Мисалы: Шаардын аты — Москва
Жаныбардын аты — үй
Үй канаттуусу — өрдөк ж. б.

20.

* * *

Учту, учту каркыра,
Учуп кетти алыска,
Канаттарын каккылап,
Конуп калды шатыга.

21.

* * *

Алаканды жаябыз,
Айтып гана салабыз,
Бармагымдан башталса,
Чырылдайт ко чыпалак,
Беш бир тууган ырдаса,
Ынтымакта жашашса.

22.

* * *

Күштар бийик учуу үчүн,
Канаттары эң керек,
Жакшы бала болуу үчүн,
Окуу жазуу эң керек.

23.

* * *

Отурабыз, турабыз,
Алга колду сунабыз,
Тамгаларды унутпай,
Күндө окуп турабыз: а, б, в, г, ж. б

24.

* * *

Күрөк кетмен аламын,
Огородко барамын,
Күрөк менен жерди тээп,
Кетмендеп арык казамын
Ишенбесең келип көр,

Эмгекти сүйгөн баламын.
Кечиндеси былк этпей,
Катуу уктап каламын,
Эми сабак башталды,
Тынч отуруп калалы.

25.

* * *

Күн бүркөлдү
Амал болду
Жамгыр жаады

(колдорун каштын үстүнө коёт)
(колдорун жогору көтөрүп, оңго солго ийилет)
(манжанын учу менен жамгырдын жаап
жатканын туурайт)

Жамгыр катуу жаады
Жамгыр жайлады
Жамгыр токтоду
Күн ачылды
Менин көңүлүм ачылды

(катуу дыбыратышат).
(акырын дыбыратышат).
(бир-эки жолу тыкылдатышат).
(колун жогору көтөрөт)
(алакандарын чабышат).

26.

* * *

Ордубуздан турабыз,
Чымчык болуп учабыз,
Балык болуп сүзөбүз,
Сабакта түз отуруп,
Мугалимди угабыз.

27.

* * *

Карачы күн чыкты,
Туурайбыз мышыкты,
Карачы ай чыкты,
Туурайбыз шамалды,
Ийилип, ийилип,
Туурайбыз баланы.

28.

* * *

Жалпыбыз тең бирдейбиз,
Жалкоолукту билбейбиз,
Мындай кызык сабакта,
Кара жорго бийлейбиз.

29.

* * *

Колдорубуз талыды,
Кана эмесе, тургула,
Көңүгүнү жасайлы,
Көккө учуп баралы,
Учту-учту, көпөлөк,
Алыс учту, көкөлөп.

30.

* * *

Кана эмесе, балдар,
Туралы да эжекени туурайлы.
Оң кол өйдө көтөрүлсө,
Сол кол түшөт төмөнгө.
Кыймылдаса мына минтип,
Ден соолукка өбөлгө.
Биз адептүү балдарбыз,
Тынч отуруп калабыз.

31.

* * *

Башбармак, бир дегенин кармап,
Сөөмөйдү сун, эки деп жум.
Ортон узуну, үч де ушуну.
Анын аты жок, төрт деп аны кош.
Чыпалак кичик, беш деп тизип,
Билип ал анда, булар манжа,
Бириксе муштум, бардыгың уктун.

32.

* * *

Чарчап кетти колдорум,
Чачырап кетти ойлорум,
Эс алдырып алайын,
Таарынат го колдорум.

33.

* * *

Аты жокко ат койсок,
Эсептесек төрт болот.
«Төрт» деген баа жайнаса,
Күндөлүккө көрк болот.

34.

* * *

Кутман таң, көздөрүм ойгондуңарбы?
Кутман таң, жүздөрүм ойгондуңарбы?
Кутман таң, кулактарым ойгондуңарбы?
Кутман таң, колдорум ойгондуңарбы?
Кутман таң, буттарым ойгондуңарбы?
Кутман таң, күнүм биз ойгондук.

35.

* * *

Өзүн билгин санабай,
Кел ойнойбуз санамай.
Эске сактап отургуң,
Эки жакты карабай.
Биринчибиз билгир,
Бир нерсеге дилгир.

Экинчибиз элек,
Энеси үчүн керек.
Үчүнчүбүз үкү,
Үкүнүн жоон үнү.
Төртүнчүбүз тоодак,
Жалдырабайт тоо жак.
Бешинчибиз бермет,
Билгендерге келбет,
Алтынчыбыз акыл,
Ар бир сөзү асыл.
Жетинчибиз желек,
Жеңиш күнгө белек.
Сегизинчибиз сепил,
Сан иштерге кепил.
Онунчүбүз, оймо,
Ойлон, билбей койбо.

36.

* * *

Амансыңбы, кайрымдуу Асман ата
Амансыңбы, мээримдүү Жер эне
Амансыңбы, жаркыраган алтын Күн
Амансыңбы, менин досторум
Амансызбы, эжеке!

37. «Паровоз»

Чүх-чүх! Чүх-чүх!
Поезд кетти алыска.
— Шашамын! — дейт паровоз.
— Шашамын! Шашамын! Шашамын!

(Алдыда турган баланын ийинине колун коюп, бири-биринин артынан чуркашат. Андан кийин отургучтарга отурушат («вагон»), чыканактары ийилген боюнча колдору менен айланта кыймылдарды жасашат жана сөздөрдү айтышат.)

38. «Кичинекей, сүйкүмдүү торпок»

Сүйкүмдүү кичинекей торпок

(балдар «мүйүзчөлөрдү» жасашып, баштарын чайкашат),

Сен абдан коркок

(балдар өздөрүнүн капталдарын чапкылашат)

Мөөрөп бизден качасың

(балдар тиешелүү кыймылдарды жасашат)

Бизге неге капасың

(балдар колдорун эки тарапка жайышат)

Му-у, му-у!

Жалгыз калдың сен эми

(колдорун беттерине коюшуп, баштарын алдыга-артка чайкашат).

Уктай түрчү торпогум

Сарала төш коргогум

(бир тарапка абдан ийилишет),

Мен жаныңда коркпогуң

(экинчи тарапка абдан ийилишет)

39. «Командир жана солдаттар»

— Менин буйруктарымды аткаргыла! Балдар тургула, секиргиле, отургула, түрсүлдөтүп баскыла, кол чапкыла. *(Тарбиячы кыймылдарды атап, балдар менен чогуу жасайт.)*

40. «Коёнегим, бийлечи»

(кыймылдарды музыканын коштоосунда аткаруу).

Бир баланы коёндун ролуна тандашат, ал айлананын ичине турат.

Бийле, бийле коёнек,

(шаңдуу бийлейбиз)

Тарачу учур боло элек.

Боз көйнөгүң өзгөчө

(колубузду белибизге коюп бийлейбиз)

Апам сабиз бере элек.

Сабизди берем сага мен,

Үйдө жемиш, чөп кенен.

Сен бийлечи жаркылдап.

(бирде оң, бирде сол бут менен түрсүлдөтүп бийлейбиз)

Буттарыңды такылдат,

Мына минтип, мына минтип.

(уйилебиз).

41. «Үйлөргө чуркагыла»

Тарбиячы кыздарга сары, балдарга көк түстөгү топторду таратат. Түстөрдү бышыктоо.

— *Сенин тобуң кандай? — Көк (сары).*

Музыканын коштоосунда балдар ар кандай кыймылдарды жасашат. *(Жерде ошол түстөрдөгү обручтар жатат).* Качан музыка токтогондо, балдар өздөрүнүн түстөрүн-дөгүдөй обручтарга чуркашат.

42. «Боз мышык»

(Мый-мый — балдар өздөрүнүн отургучтарынын артына жашынышат, тарбиячы ыр ырдайт)

Мый-мый жүргөн таппай калдым,

Тапкылачы, балдар ай!

Чакыралы биз бакчага

Кармагыла, балдар ай!

Мый-мый балдар:

— Мьяу-у

(отургучтардан чуркап чыгышып, апасын көздөй чуркашат).

43. «Күн — түн»

Качан тарбиячы «Күн!» дегенде *(музыканын коштоосунда)*, балдар сейилдешет, ойношот, секиришет. Качан «Түн!» дегенде *(музыка токтойт)*, балдар отурушат жана укташат.

44. «Автобус айдоочулары»

Балдарга автобустардын бет каптары жана рулдар таратылат. Атайын жол сыяктуу салынган килемдердин үстүнөн балдар бири-биринин артынан автобус сыяктуу ээрчишип, басышат.

Эми автобустардын бардыгы гаражды карай жүрүшөт. Гараждын ориентири — чоң кубик. Балдар автобустарды гаражга киргизишип, тарбиячынын алдына жарым айлана болуп турушат.

45. «Гараж»

Гараждар — жерге жайгаштырылган обручтар. Балдар – автоунаалар. Алар тегеренип жылышат же ар кайсы тарапка кыймылдашат. Жамгырдын ыры үгүлөт. Бардыгы гараждарга чуркашат да, каалаган орундуктарды ээлешет. Гаражы жок калган бала оюндан чыгарылат.

46. «Баштоочу» «Уюштуруучу»

Балдар тегерек турушат. Тарбиячы ойноп жаткандардын бирөөнү баштоочу кылып шайлайт (*санамай аркылуу тандап алса болот*). Ал айлананын борборунда болот. Балдар тегеренип басып айтышат:

Ортого чыктым бүгүн мен,
Такылдатып такамды.
Кубалап жеткин, балдар ай,
Силерден мен качамбы?

Балдар токтошот, баштоочу кандайдыр бир кыймылдарды жасайт, балдар болсо туурайт. Оюн 2–3 жолу кайталанат.

47. «Суучул», «Сууда жашоочу»

Суучулду санамай менен тандайбыз:

Суучул айланада көзүн жумуп отурат.

*Ойноп жаткан балдар тегеренип басышып,
төмөндөгүдөй сөздөрдү айтышат*

Суучул, суучул чык сүүдан!

Тегеректегендер токтойт, Суучул туруп, көзүн ачпай, оюнчулардын бирөөнө барат. Анын максаты — алдында ким экенин аныктоо. Суучул алдында турган оюнчуну кармай алат, бирок көзүн ачууга болбойт. Эгер суучул тапса, ролдор менен алмашат.

48. «Аттар»

Тарбиячы:

— Балдар, биз азыр ат болобуз.

Балдар атты элестетип, «атканада» турушат (*өздөрүнүн отургучтарында*)

Тарбиячы:

— Таң атты, бардык аттар сейилдөөгө чыгышат деп айтат.

Балдар бөлмөдө буттарын бийик көтөрүп, аттардай болуп, биринин артынан бири басат. Белги боюнча: «Аттар, үйгө!» дегенде, балдар:

— И-и-и-и-и! И-и-и-и-и! — деп айтышат.

(*Балдар биринин артынан бири «атканага» чуркашат.*)

Оюн учурунда тарбиячы балдардын И тыбышын узакка созулуп айтышына көңүл бурат.

49. «Жер кепе»

Балдар чычкандын, баканын, коёндун, түлкүнүн, карышкырдын жана аюунун бет кабын алышат. Жаныбарлардын бардык бир канча болушу мүмкүн, бир гана аюу жалгыз болот. Оюнчулар колдору менен кармашып, тегеренип ыр ырдашат.

Тык тык, бул үйдө ким жашайт?

Эч ким жооп бербейт, «чычкандар» тегеректе калышат. Балдар кайрадан тегеренип басып, «башка жаныбарларды» чакырышат. Ар бир чакырылган жаныбарга жогорудагы суроону эле беришет, ага тегеректин ичинде турган «жаныбарлар» гана жооп беришет.

— Мен *(биз)* — ийинчил — чычкан *(жана)*

— Мен *(биз)* — бака — бакылдак *(жана)* ж. б. у. с. Бир «аюу» калат.

Ал тегеректин ичинде турат да: «Сен кимсиң?» деген суроого минтип кыйкырат:

— Мен болсо — Мамалак, барын кармалак. Балдар качышат, аюу аларды кармайт.

50. Короз

Балдар тегерете турушат *(чогуу)*:

Короз, короз

Эмне кылып жатасың көрсөтчү!

Короз *(баш кийимчен бала)*:

Эмне кылып жатам?

Ырдып жатам! Бакчага балдарды чакырып жатам:

«Ку-ка-ре-ку! Ку-ка-ре-ку!».

Балдар короздун жообун чогуу кайталашат. Короз:

Дарбазада мен турам,

Катуу ыр ырдайм:

«Ку-ка-ре-ку! Ку-ка-ре-ку!».

Балдар «канаттары» менен *(колдорун)* булгалашып, корозду туурашат. Балдар:

Короз:

— Мен, кандай чуркайм? Ушундай. *(«Канатын» булгалап, тегерене чуркайт, балдар кыймылдарды туурашат).*

51. «Катып кал»

Шиберди аралап туш келди чуркашты

(чачыранды чуркашат)

Мамалактар

(мамалактай басышат),

Түлкүлөр

(түлкүдөй басышат),

Карышкырлар

(ордунан чуркашат),

Коёндор

(коёндой секиришет).

Шаңдуу тегерене башташты

(буттун учуна туруп, тегеренишет).

Музыка ойноп бүткүчө, же тарбиячы: «Катып кал!» деп айтмайынча, балдар тегеренип басып жүрүшөт.

52. «Коёндор жана карышкыр» (биринчи вариант)

Балдар — коёндор, отургучтардын артына жашынышат. Чет жакта кубиктин артында карышкыр бар.

Чыгышат, секиришет, чөптөрдү оттошот, жыргашат. 30–45 секундadan кийин тарбиячы: — Карышкыр келе жатат! — дейт.

Карышкыр өзүнүн жашынган жеринен чуркап чыгып, аларды кармаганга аракет кылат.

Кармаган коёндорду карышкыр өзү менен кошо алып кетет. Кармалып калгандар бир оюнга катышпайт, ойнобой өткөрүшөт.

Оюнду 2–3 жолу кайталайбыз.

53. «Эки Аяз»

Аянтчанын карама-каршы жактарынан эки үйдү сызык менен белгилеп чийет. Оюнчулар аянтчанын бир тарабына жайгашышат, сызыктарынын ортосунда алып баруучулар (*санамай болуп тандалгандар*) — Кызыл Мурун Аяз жана Көк Мурун Аяз. Тарбиячынын белгиси менен эки аяз тең (*тарбиячы менен чогуу*) мындай деп айта башташат:

Мен Аяз ата, балдарым!

Менин аязыман коркосуңарбы?

Оюнчулардын бардыгы жооп берет:

— Коркпойбүз! Үшүбөйбүз!

Оюнчулар аянтчадагы карама-каршы «үйгө» чуркашат. «Аяздар» аларды тоңдурууга аракет кылышат, башкача айтканда, колдору менен тийишет. Тоңгондор Аяз тийген жерде тоңуп токтоп калышат.

54. Зарядкада

Мамалактар, түрсүлдөткүлө,

Аттар, секирип, чуркагыла.

Коёнектер, секиргиле,

Тооктор, баскыла

(*тарбиячы менен түрсүлдөтүп басышат*)

(*секирип чуркашат*)

(*секиришет*)

(*басышат*) ж. б.

55. «Түстүү автомобилдер»

Балдарга түрдүү түстөгү унаалардын түрлөрү менен болгон медальондорду же сүрөттөрдү таратышат. Аянтчанын башка тарабында обручтар же түстүү тегерекчелер — гараждар жайгашкан. Балдар музыка менен жол бойлой жүрүшөт. Качан музыка токтогондо, балдар бат-баттан өздөрүнүн гараждарын табышы керек.

56. «Жаныбарларды жайгаштыруу»

Бул оюн үч топтун жарышуусунда өтөт. Санамай аркылуу үч алып баруучуну тандашат. Биринчи алып баруучу үй жаныбарларынын, экинчиси үй канаттууларынын, үчүнчүсү жапайы жаныбарлардын өкүлү болот. Ар биринин «үйү» болот. Калган балдар үч топко бөлүнөт (аларда — бет кап, баш кийим, же медальон);

1) Үй жаныбарлары

2) Үй канаттуулары

3) Жапайы жаныбарлар

Алардын бардыгы аралашып, музыканын коштоосунда өзүнө тиешелүү жаныбарларды туурап, сейилдешет. Тарбиячынын белгиси боюнча алып баруучулар үй жаныбарлары, үй канаттуулары, жапайы жаныбарлар тартылган плакаттарды көтөрүшөт. Балдар өз үйүн туура табышы керек. Эң биринчилерден болуп көчүп кирген топ утат.

57. «Биз шайыр балдарбыз» оюну»

Балдар бөлмөнүн бир тарабында сызыктын арткы жагында турушат. Карама-каршы жагында да экинчи сызыкча сызылат. Аянттын борборунда кармоочу бала бар. Оюнчулар чогуу:

Биз шайыр балдарбыз!

Бизди кубалап жетчи! — деп айтышат.

«Карма» деген сөздөн кийин балдар башка жакка орун которуп чуркашат, кармоочу бала аларды кармайт. Кармоочу бала кимди кармап жетишсе, ошол чет жакка чыгып, бир чуркамды өткөзөт. Эки жолу чуркоодон кийин башка кармоочу бала тандалат. Оюн 2–3 жолу кайталанат.

58. «Селкинчек»

Оюнчулар бир колу менен аркандын учун кармап, аягында байланыштыра турган тегерекчеге турушат. Башында жай, андан кийин катуу тегеренишет. Кыймылдарды текстке дал келтирип жасашат.

Татаалдаштыруу: Аркандын ордуна лентасы менен обруч алса болот, жөн гана кол кармашса болот.

59. «Автобус»

Балдар чыканактарын ийишип, биринин артынан бири кол кармашып турушат. Балдардын биринчиси — айдоочу. Кубалоочу — полицейский алыста фонариги менен турат (үч түстүү тегерекче). Биринчи жолкуда полицейскийдин ролун тарбиячы өзү алат. Балдар алдыга жылышып, чогуу мындай деп айтышат:

— Автобус - унаа... дөңгөлөк-дөңгөлөк!

Алдыга жылат, балдарды салат! (Полицейский кызыл тегеректи көтөрөт.)

Токто, автобус, жүрбөгүн:

Алдыдагы кызыл түс!

Бир аз сен да күтө тур!

Балдар отурат. Терезени карашат!

60. «Учак»

Колдорубуз капталда

— *Самолетко окшоштук.*

Балдар колдорун эки жакка көтөрүшүп, топ болуп «үчүшат». Андан кийин бир жакка ийилип токтошот, анан отурушат.

— *Учак конууга даярданып жатат!*

61. «Шаңдуу коёнектер»

Балдар коёнекти алып «токойдун» бардык жагына эркин жайгашышат да, текстке ылайык кыймылдарды жасашат:

Балдар «бактарга» чейин секиришет да, алардын артына жашынышат.

Биздин коёнек секирип кетти, андан ары баралы.

62. «Куу түлкү»

Балдар бардыгы (*аралыкта колдорун сунуп*) тегерете турушат. Айлананын сыртынан айлана чийилет — түлкүнүн ийини. Тарбиячы балдарга көздөрүн жумууну сунуштайт. Тарбиячы кимге тийсе, ошол куу түлкү болот. Тарбиячынын саноосунан (*бир, эки, үч*) кийин, балдар көздөрүн ачышат. Алар куу түлкүнүн кайда экенин билишпейт. Алар чогуу: «Куу түлкү, сен кайдасың» — деп сурашат. Үчүнчү суроодон кийин, куу түлкү (*түлкүнүн оюнчугун алып*) ийинине чуркайт да: «Мен бул жердемин» — деп колун көтөрүп кыйкырат. Мына ушундан кийин гана (*мындан эрте эмес*) балдар туш келди чуркашат. Түлкү кимдир бирөөнү кармап, ийинине алып кетүүгө аракет жасайт. Качан гана: «Бир, эки, үч — айланага батыраак чурка!» — деп айтылгандан кийин, балдар тегерете турушат да, оюн кайталанат.

63. «Коёндор жана карышкыр» (экинчи вариант)

Балдар-коёндор «бактардын» артына жашынышат. Чет жакта (чоң кубиктин артында) карышкыр бар.

Тарбиячы:

Коёнектер секирип,
Карышкырды карашты.
Көрүп аны токойдон,
Дароо качып, чуркашты.

Балдар секиришет, чуркашат, таскактап жүрүшөт, ойношот.

Тарбиячы:

Шашылгыла, балдарым
Карышкыр келе жатат!

Карышкыр (*тарбиячы оюнчук менен*) жашынган жеринен чуркап чыгып, аларды кармаганга аракет кылат. Кармаган коёндорду карышкыр өзүнө алып кетет. Алар бир оюн ойношпойт. Оюнду 2–3 жолу ойносо болот.

64. «Балдар жана аюу»

Балдар отургучтардын артында — үйлөргө жайгашышат. Залдын башка тарабында бадалдын артында аюу уктап жатат. Тарбиячынын сөзүнөн кийин балдар оюнду башташат:

Балдар тизесин бүгүп отуруп, колдору менен көздөрүн жаап алышат (*«жашынышат»*). Аюу (*тарбиячы оюнчук менен*) алардын арасынан басып, кыймылдаган балдарды издейт. Анан «Мен боорукермин, каардуу эмесмин, эч кимди коркутпайм! Балдар, силер каякта-сыңар, балдар-тентектер?», — деп айтат. Балдар ордуларынан түрүшүп, беттерин ачышат да, «Биз бул жердебиз!», — деп кыйкырышат.

65. «Учактар»

Балдар манжалары менен жерди таянышып, аэродромдогу учактарды (*самолётторду*) туурашып, чөк түшүп отурушат. Учактар учууга даярданышат.

«Күйүүчү май кыябыз». Насос аркылуу күйүүчү май менен бакты толтурушат (*кол насос менен иштөөнү туурашат*).

«Моторду иштетүү». Колдору чыканактан бүгүлүп, манжалары түйүлгөн. Бүгүлгөн колдору менен айланма кыймылдарды жасашат

«Канаттарды жаюу». *Колдорду эки жакка түз жаябыз.*

«Шассини текшеребиз». *Ордунан буттары менен түрсүлдөтөт.*

«Учактар даярбы? Учтук». *Балдар жайылган колдору менен бөлмөдө чуркашат.*

«Конууга» *белгиси боюнча жерге отурушат.*

66. «Балыкчылар жана балыктар»

Педагог балдарды эки топко бөлөт. Биринчи топ колдорун көтөрүп, тегерек болуп турушуп, балык кармай турган «торду» пайда кылат. Ал эми экинчи топ – «балыктар». Алар алакандарын бириктирип, оңго жана солго кыймылдатып, торлорго сүзүп киришип, кайра чыгышат. Торду чагылдырган балдар чогуу мындай дешет:

ААлтын балык, бизге кел,
Досторуңду ала кел.
Досторуңду таппасаң,
Алтыңдан көп ала кел.

Сөздөр бүткөндөн кийин тор тартыла баштайт (*балдар колдорун түшүрүшөт*). Кармалган балыктар саналат. «Торго» түшкөн «балыктар» тегерекке турушат. Оюн кайталанган сайын, улам балык кармалып, тор чоңоё берет. Балыктан баары кармалгандан кийин оюн аяктайт.

67. «Кемедеги саякат»

Балдар залдын бир жагына эки катар болуп турушат. Бул балдар жүрүүчү корабль. Тарбиячы – кораблдын капитаны, ал минтип жарыялайт:

«Жээкке чыгууга даярдан, оң жакта жер. Биздин жер!» Балдардын баары оң тарапка бурулуп, чыкканга даярданышат. Ким башка жакка бурулса, ошол акырында калат. Бардык балдар түгөйү менен залда басышат.

Капитандын «Чыгууга даярдан, сол жакта биздин жер!» деген сөзүнөн кийин, балдар солго бурулушуп, залды тегеренишип, ордуларына кайтышат. Жактардын аталыштарын жөн гана алмак-салмак айта бербестен, бөлүп айткыла.

68. «Тамчылар»

— Биз бардыгыбыз — тамчыларбыз. Силер бардыгыңар өз алдынчасыңар (*балдар бөлмөдө башаламан басып жүрүшөт, музыка коюп койсо болот*). Мына эми тамчылар бири-бири менен жолугуп жатышат, анан агын пайда болот. (*Балдар түгөй-түгөйү менен бөлүнүшүп, колдорун кармап, бири-биринин артынан жылышат*). Ал эми азыр агын агып, деңизге куят (*балдар колдорун кармашып, чоң тегеректи пайда кылышат*). Биздин айлана сүү сыяктуу формасын өзгөртө алат. (*Айлана сүйрү болуп жазылат. Балдар музыканын коштоосунда бийлеп, ар кандай формаларды түзүшөт*).

69. «Күн жана жамгыр»

Балдар бөлмөдө эркин жайгашышат. Тарбиячы жанында турат, анын колунда бүктөлгөн кол чатыр, Текст боюнча кыймылдарды аткарышат.

Жамгыр төктү асмандан,
Тып-тып этип кайрадан.

(Балдар алакандарын көтөрүп, «тып-тып» деп акырындан тамчынын үнүн чыгарып манжалары менен тизелерин тарсылдатышат.)

Жамгыр төктү аянбай,

Үшүгөнгө карабай! *(Колдору менен тизелерин тарсылдатышат)*

Жамгыр, жамгыр, төгө көр,

Тамчыларды санабай.

(Тарбиячы кол чатырды жазат, балдар анын алдына чуркашат.)

Баяндоочу — ролдук оюндар

«Сейилдөөгө камынабыз»

Максаты: балдарда ар башка мезгилге ылайык кийим тандоо көндүмүн өнүктүрүү, кийимдин бөлүкчөлөрүн туура атоого үйрөтүү, жалпыланган «кийим», «бут кийим» деген түшүнүктөрдү бышыктоо, курчап тургандарга камкор мамиле кылууга тарбиялоо.

Жабдылышы: куурчактар, жылдын бардык мезгили үчүн кийимдер *(жай мезгили, кыш, жаз жана күз үчүн)*, кийимдер үчүн кичинекей шкаф жана отургуч.

Оюндун жүрүшү: балдарга конокко жаңы куурчак келет. Ал таанышат жана алар менен ойногусу келет. Бирок балдар сейилдөөгө камынып жатышат, куурчакты да өзүлөрү менен бирге барууга чакырышат. Куурчак өзү кийине албайт экенин айтып даттанат, ошондо балдар ага өз жардамын сунушташат. Балдар кичинекей шкафтан куурчактын кийимдерин алып чыгышат, алардын атын аташат, азыркы аба ырайына ылайык эмне кийүүгө болорун тандашат. Тарбиячынын жардамы менен туура ырааттуулукта алар куурчакты кийинтишет. Андан кийин балдар өзүлөрү кийинишет да, куурчак менен бирге сейилге чыгышат. Сейилден кайтып келгенден кийин балдар өзүлөрү чечинишет да, куурчакты туура ырааттуулукта өз кыймылдарын баяндоо менен чечиндиришет.

«Дүкөн»

Максаты: балдарга буюмдарды жалпы белгилери боюнча бөлүштүрүүнү үйрөтүү, бири-бирине жардам берүү сезимин тарбиялоо, балдардын сөз байлыгын кеңейтип: «оюнчуктар», «үй эмеректери», «азык-түлүк», «идиш-аяк» деген сөздөрдү киргизүү.

Жабдылышы: көргөзмө текчеге коюлуп, сатып алууга мүмкүн болгон товарларды, акчаны чагылдырган бардык оюнчуктар.

Оюндун жүрүшү: тарбиячы балдарга ыңгайлуу жерге чоң супермаркет жайгаштырып, сатып алуучулар баргыдай жашылча-жемиштер, азык-түлүк, сүт азыктары, нан жана башка бөлүмдөрдүн жасоону сунуштайт. Балдар өз алдынча сатуучунун, кассирдин, бөлүмдөрдөгү соода кызматкерлеринин ролдорун бөлүштүрүшөт, товарларды бөлүмдөр боюнча жайгаштырышат: азык-түлүк, балык, нан азыктары, эт, сүт, тиричилик химиясы ж. б. Алар супермаркетке достору менен келишет, товар тандашат, сатуучу менен кеңешет, кассага акча төлөшөт. Оюндун жүрүшүндө педагог сатуучулар менен сатып алуучулардын өз ара мамилелерине көңүл буруусу зарыл. Балдар канчалык чоң болсо, супермаркетте ошончолук көп бөлүмдөр жана товар болушу мүмкүн.

«Дарыгерде»

Максаты: балдарды ооруган адамды караганды жана медициналык аспаптарды колдонгонго үйрөтүү, балдарда көңүл буруучулук, сезимталдыкты тарбиялоо, сөз байлыгын

кеңейтип: «оорукана», «оорукчан», «дарылоо», «дары-дармек», «дене табы», «стационар» деген сөздөрдү киргизүү.

Жабдылышы: куурчактар, оюнчук жаныбарлар, медициналык аспаптар: термометр, шприц, дары, кашык, фонендоскоп, кебез, дарысы менен айнек идиштер, бинт, дарыгердин кийими жана баш кийими.

Оюндун жүрүшү: тарбиячы оюн ойноону сунуштайт, дарыгер жана медайым тандалат, калган балдар колдоруна оюнчук жаныбарларын жана куурчактарды алышып, кабыл алууга ооруканага барышат. Дарыгерге ар түрдүү оорулар менен бейтаптар келишет: мамалактын тиши ооруп жатат, себеби ал көп таттуу жеп алды, Маша куурчак манжасын эшикке кыпчытып алды ж. б. Кыймыл-аракеттерди тактайбыз: дарыгер бейтапты карап, ага дары жазып берет, а медайым анын тапшырмаларын аткарат. Айрым бейтаптар стационардык дарыланууну талап кылышат, аларды ооруканага жаткырышат. Мектепке чейинки жогорку курактагы балдар ар түрдүү бир нече адистерди – терапевт, окулист, хирург ж. б. балдарга белгилүү дарыгерлерди тандап алышса болот. Кабыл алууга киргенде оюнчуктар алар эмне болуп дарыгерге келип калганын айтып беришет, тарбиячы балдар менен мындай болтурбай койсо болот беле, талкуулайт, балдарга өз ден соолугуна өзгөчө кам көрүш керектигин айтат. Оюндун жүрүшүндө балдар дарыгердин бейтаптарды дарылаганына, жараатты таңганына, дене табын өлчөгөнүнө байкоо жүргүзүшөт. Тарбиячы балдардын өз ара кандай баарлашканын баалап, айыккан оюнчуктар дарыгерге жардам көрсөткөнүнө ыраазычылык билдирүү керек экенин эскертип турат.

«Дарыкана»

Максаты: дарыкана кызматкерлеринин кесиптери жөнүндө билимдерин кеңейтүү: фармацевт дары жасайт, сатуучу-кассир аларды сатат, дарыкана башчысы дары жасоого керектелүүчү чөптөргө жана ар кандай каражаттарга тапшырык кылат, балдардын сөз байлыгын кеңейтип: «дары каражаттары», «фармацевт», «тапшырык», «дары чөптөр» деген сөздөрдү киргизүү.

Жабдылышы: дарыкананын оюнчук жабдылышы

Оюндун жүрүшү: дарыканада кайсы кесиптин адамдары иштеп, эмне иш кылышат экендиги жөнүндө аңгемелешүү жүргүзүлөт. Жаңы роль-дарыкана башчысы менен таанышабыз. Ал элден дары чөптөрдү кабыл алып, дары каражаттарын жасоо үчүн фармацевттерге өткөрүп берет. Дарыкана башчысы дарыкана Кызматкерлерине жана Кардарларга кыйынчылык кырдаалдарында маселе чечүүгө жардам берет. Дарылар рецепт менен гана берилет. Ролдорду балдар өз алдынча, каалоосуна жараша бөлүштүрүшөт.

«Степашканын туулган күнү»

Максаты: майрамдык түштөнүү үчүн столду даярдоодогу ыкмалар жана ирээттүүлүк жөнүндө балдардын билимдерин кеңейтүү, ашкана буюмдары жөнүндөгү билимдерин бекемдөө, көңүл бүрүүчүлүк, камкордук, жоопкерчиликтүүлүк, жардам кылууга даярдыкты тарбиялоо, сөз байлыгын кеңейтип: «майрамдык түштөнүү», «туулган күн», «дасторкон жаюу», «идиш-аяк», «кызмат кылуу» деген түшүнүктөрдү киргизүү.

Жабдылышы: Степашкага конокко келүүчү оюнчуктар, ашкана буюмдары-тарелкалар, вилкалар, кашыктар, бычактар, чынылар, кол аарчылар, дасторкон, столчо жана отур-гучтар.

Оюндун жүрүшү: тарбиячы балдарга бүгүн Степашканын туулган күнү экендигин айтат да, аныкына конокко барып куттуктап келүүнү сунуштайт. Балдар оюнчуктарды алышып Степашкага конокко барышат да куттукташат. Степашка чай менен торт сунуштап, дасторкон жаюуга жардам берүүлөрүн өтүнөт. Балдар бул ишке активдүү катышып, тарбиячынын жардамы менен дасторкон жайышат. Оюндун жүрүшүндө балдардын өз ара мамилелерине көңүл буруу зарыл.

«Үй курабыз»

Максаты: балдарды курулуш кесиптери менен тааныштыруу, куруучулардын жумушун жеңилдеткен техникалардын ролуна көңүл бурдуруу, балдарды татаал эмес курулуштарды курууга үйрөтүү, коллективде достук мамилелерди тарбиялоо, куруучулардын эмгегинин өзгөчөлүктөрү жөнүндө билимдерин кеңейтүү, сөз байлыгын кеңейтип: «курулуш», «кыш тизгич», «көтөргүч кран», «куруучу», «кран айдоочу», «жыгач уста», «ширетүүчү», «курулуш материалдары» деген түшүнүктөрдү киргизүү.

Жабдылышы: чоң көлөмдөгү курулуш материалы, машинелер, көтөргүч кран, курулушту ойноого ылайык оюнчуктар, курулуш кесибиндеги адамдар: кыш тизгич, жыгач уста, кран айдоочу айдоочу ж. б. тартылган сүрөттөр

Оюндун жүрүшү: тарбиячы балдарга табышмак табууну сунуштайт: «Эмне болгон мунара? Мунарада жарык бар. Биз ал жакта жашайбыз. Анан анын аты...? (там)». Тарбиячы балдарга чоң, кеңири, оюнчуктун баары жайгаша алуучу там салууну сунуштайт. Балдар кандай курулуштук кесиптер бар экенин, адамдар курулушта эмне менен алектенерин эстешет. Алар куруучулардын сүрөттөрүн карашып, алардын милдеттери жөнүндө айтып беришет. Андан ары балдар үй курууну макулдашышат. Балдар арасында ролдор бөлүштүрүлөт: бирөөлөрү — Куруучулар, алар үй курушат; башкалары-Айдоочулар, алар курулуш материалдарын курулушка ташып келишет, балдардын бири — Кран айдоочу. Курулуштун жүрүшүндө балдар арасындагы мамилелерге көңүл буруу керек. Үй даяр, ал жакка жаңы жашоочулар көчүп кирсе болот. Балдар өз алдынча ойношот.

«Зоопарк»

Максаты: балдардын жапайы жаныбарлар, алардын адаттары, жашоо образы, тамактануусу жөнүндө билимин кеңейтүү, жаныбарларды сүйүүгө жана аларга гумандуу мамиле кылууга тарбиялоо, сөз байлыгын байытуу.

Жабдылышы: балдарга тааныш жапайы оюнчук жаныбарлар, капастар (*курулуш материалынан*), билеттер, акча, касса.

Оюндун жүрүшү: Тарбиячы балдарга шаарга зоопарк келгендигин айтып, ал жакка барууну сунуштайт. Балдар кассадан билеттерди сатып алышат да зоопаркка барышат. Ал жактан жаныбарларды карашып, алар кайда жашашат жана эмне менен азыктанышаарын айтып беришет. Оюндун жүрүшүндө балдардын көңүлүн жаныбарларга кандай мамиле кылып, кантип кам көрсө болооруна буруу керек.

«Бала бакча»

Максаты: бала бакчанын аткарган кызматы, бул жерде иштеген адамдардын кесиптери — тарбиячылар, бала карагычтар, ашпозчулар, музыкалык кызматкерлер жөнүндө балдардын түшүнүктөрүн кеңейтүү, улуулардын иш-аракеттерин тууроого кызыгуусун арттырып, өз тарбиялануучуларына камкор мамиле кылууга тарбиялоо.

Жабдылышы: бала бакча оюнуна керек болуучу бардык оюнчуктар.

Оюндун жүрүшү: тарбиячы балдарга бала бакча деп ойноону сунуштайт. Каалоолору боюнча Тарбиячы, Бала карагыч, Музыкалык жетекчилик кызматтарга балдарды дайындайбыз. Тарбиялануучулар катары куурчактар, жаныбарлар болот. Оюндун жүрүшүндө балдардын өз ара мамилелерин байкашат, татаал кырдаалдан чыгуу жолдорун таап беришет.

«Чачтарач»

Максаты: балдарды чачтарач кесиби менен тааныштыруу, баарлашуу маданиятына тарбиялоо, балдардын сөз байлыгын кеңейтүү.

Жабдылышы: чачтарачтын кийими, кардарга жапкыч, чачтарачтын аспаптары — тарак, кайчы, атыр, лак үчүн чачуучу идиштер, фен ж. б.

Оюндун жүрүшү: эшик тыкылдайт, балдарга конокко Катя аттуу куурчак келет. Ал бардык балдар менен таанышат да, бөлмөдөгү күзгүнү байкайт. Куурчак балдардан тарак жокпу деп сурайт. Анын чачынын өрүмү жазылып кетиптир, ал кайрадан тарангысы келет. Куурчакка чачтарачка барып келүүнү сунушташат. Ал жакта бир нече зал бар экенин аныкталат: аялдар үчүн, эркектер үчүн, тырмак жасоочу, аларда жакшы адистер иштешет жана Катянын чач жасалгасын тез эле иретке келтирип коюшат. Чачтарачтарды дайындайбыз.

Алар өз жумушчу ордуларына барышат. Салонго башка балдар жана куурчактар да барышат. Катя абдан ыраазы болот, ага өзүнүн чач жасалгасы жагат. Ал балдарга рахмат айтат жана кийинки жолу дал ушу чачтарачка келүүгө убада кылат. Оюндун жүрүшүндө балдар чачтарачтын милдеттери жөнүндө билишет — чач кыркуу, сакал-мурут алуу, чачты жасалгалоо, тырмак жасалгалоо.

«Китепканада»

Максаты: балдардын кругозорун өрчүтүү, балдарга китепкана кызматтарын туура колдонууну, мурдагы сабактарда алган адабий чыгармалар боюнча билимдерин колдонууну үйрөтүү, китепканачылык кесип жөнүндө билимдерин бекемдөө китепканачынын эмгегин сыйлап, китепке аяр мамиле жасоого үйрөтүү, балдардын сөз байлыгын кеңейтип: «китепкана», «кесип», «китепканачы», «окуу залы» деген сөздөрдү үйрөтүү.

Жабдылышы: балдарга тааныш китептер, сүрөттөр салынган үкөктөр, картотека, калемсаптар, открыткалар жыйындысы.

Оюндун жүрүшү: тарбиячы балдарга китепкана деп ойноону сунуштайт. Бардыгы чогуу китепканада кимдер иштээрин жана эмне кылаарын эстешет. Балдар өзүлөрү 3–4 китепканачы тандашат, ар биринин бир нечеден китеби болот. Калган балдар бир нече топко бөлүнүшөт. Ар бир топту бирден Китепканачы тейлейт. Ал көп китептерди көрсөтөт, жаккан китебин алыш үчүн бала ал китептин атын айтып, анда эмне жөнүндө жазылганын айтып берүүсү керек. Бала алып жаткан китептеги ырдан айтып берсе болот. Оюндун жүрүшүндө китеп тандоодо кыйналган балдарга кеңештерди беришет. Китепканачы келгендерге жакшылап көңүл буруп, жаккан китептер боюнча иллюстрация көрсөтүп туруусу керек. Айрым балдар сүрөттөр жыйнагын, открыткаларды көрүү үчүн залда калууну каалашат. Алар өз таасирлерин айтып беришет. Оюндун аягында балдар кандай ойношконун, Китепканачы аларга кандай китептерди сунуштаганын, баарынан да эмне жакканын айтып беришет.

«Космонавттар»

Максаты: ббаяндоочу оюндардын тематикасын кеңейтүү, космонавттардын космостогу жумушу менен тааныштыруу, эр жүрөктүк, чыдамкайлыкка тарбиялоо, балдардын сөз байлыгын кеңейтип: «космос мейкиндиги», «космодром», «учуу», «ачык космос» деген сөздөрдү үйрөтүү.

Жабдылышы: космос корабли жана курулуш материалы, бекитүүчү курлар, космосто иштөө үчүн аспаптар, оюнчук фотоаппараттар.

Жаш курагы: 5–6 жаш.

Оюндун жүрүшү: тарбиячы балдардан алар космоско баргылары келеби деп сурайт. Космоско учуу үчүн кандай адам болуу керек? (*күчтүү, эр жүрөк, эпчил, акылдуу*) Ал космоско учуп барып, Жерге аба ырайы жөнүндө билдирип туруучу спутникти калтырып келүүнү сунуштайт. Ошондой эле космостон биздин планетаны сүрөткө тартып келүү керек. Бардыгы бирге космоско учканда эч нерсе болбос үчүн эмнелерди алуу керектигин эстешет. Балдар кырдаалды ойношот. Алар тапшырманы аткарып кайра Жерге кайтып келишет. Пилот, Штурман, Радист, Капитандардын ролдору балдардын каалоосу боюнча бөлүштүрүлөт.

«Үй-бүлө»

Максаты: чарбаны коллективдүү жүргүзүү, үй-бүлөлүк бюджет, үй-бүлөлүк өз ара мамилелер, бирдиктүү милдеттер жөнүндө түшүнүктөрдү калыптандыруу, үй-бүлө мүчөлөрүнө сүйүү, чын-пейилден, кам көрүү менен мамиле кылууга, алардын ишмердүүлүгүнө кызыгууга тарбиялоо.

Жабдылышы: Үй-бүлө кылып ойноого керек болгон бардык оюнчуктар: куурчактар, үй эмеректери, идиш-аяк, буюмдар ж. б.

Оюндун жүрүшү: тарбиячы балдарга үй-бүлө деп ойноону сунуштайт. Ролдор каалоолору боюнча бөлүштүрүлөт Үй-бүлө абдан чоң, чоң энесинин туулган күнү келип калды. Бардыгы майрамды уюштуруу менен алек. Үй-бүлөнүн кээ бир мүчөлөрү азык-түлүк алып жүрүшөт, башкалары майрамдык тамак дайындап, дасторкон жайышса, үчүнчүлөрү көңүл ачуучу программа даярдап жатышат. Оюндун жүрүшүндө үй-бүлө Мүчөлөрүнүн өз ара мамилелерине көңүл буруп, өз учурунда жардам берүү керек.

«Кафеде»

Максаты: коомдук жайларда өзүн алып жүрүү маданиятын, ашпозчунун, официанттын милдеттерин аткарууну үйрөтүү.

Жабдылышы: кафеге керектүү жабдылыштар, оюнчук-куурчактар, акча.

Оюндун жүрүшү: балдарга конокко Буратино келет. Ал бардык балдар менен таанышып, башка оюнчуктар менен достошту. Буратино жаңы досторуна балмуздак алып берүү үчүн аларды кафеге чакырмак болот. Бардыгы кафеге жөнөшөт. Ал жакта буларды Официанттар тейлешет. Балдар туура тапшырык берүүгө үйрөнүшүп, официантка рахмат айтышат.

«Дүйнө жүзүнө саякат»

Максаты: балдардын кругозорун кеңейтүү, дүйнө бөлүктөрү, ар түрдүү өлкөлөр жөнүндө билимдерин бекемдөө, саякаттоого каалоосун, достук мамилелерге тарбиялоо,

балдардын сөз байлыгын кеңейтип: «капитан», «дүйнө жүзүнө саякат», «Азия», «Индия», «Европа», «Тынч океан» деген сөздөрдү үйрөтүү.

Жабдылышы: курулуш материалынан жасалган кеме, штурвал, дүрбү, дүйнөнүн картасы.

Оюндун жүрүшү: тарбиячы балдарга кеме менен дүйнө жүзүнө саякаттап келүүнү сунуштайт. Каалоолору боюнча Капитан, Радист, Матрос, Мичмандын ролун тандашат. Бул адамдар кемеде эмне кылышат — укуктары жана милдеттери, билимдерибизди бышыктайбыз. Кеме Африканы да, Индияны да, башка өлкөлөрдү, континенттерди сүзүп өтөт. Айсбергди сүзбөш үчүн, бороонду жеңиш үчүн моряктар кемени өтө шамдагай башкарууга туура келет. Биргелешип аткарган иш жана достук гана аларга бул сыноого туруштук берүүгө жардам берет.

«Шаардын жолдорунда»

Максаты: балдардын жолдо жүрүү эрежелери боюнча билимдерин бышыктоо, жаңы-жөнгө салгыч деген роль менен тааныштыруу, чыдамкайлык, сабырдуулук жана жолдо көңүл буруучулукка тарбиялоо.

Жабдылышы: оюнчук машинелер, жөнгө салгычка керектүү кызыл жана жашыл желекчелер.

Оюндун жүрүшү: балдарга кооз имарат — театр куруу сунушталат. Курулушка орун тандайбыз. Бирок алгач курулуш материалдарын керектүү жерге жеткирүү керек. Машина айдаган айдоочулар муну тез эле кылышат. Балдар машиналарды алышат да, курулуш материалдарын алып келгени барышат. Бирок, жол болбоду, негизги жолдордо жолчырак иштебей калыптыр Жолдордо кырсык болбош үчүн кыймылды жөнгө салгыч башкарганы зарыл. Жөнгө салгычты тандайбыз. Ал ортого турат. Анын колунда кызыл жана жашыл желекчелер. Кызыл желекче — «токто», жашыл желекче — «кете бер». Эми баары жайында болот. Жөнгө салгыч жол кыймылын башкарып жатат.

«Кыймыл эрежелери»

Максаты: балдарды жол белгилерине таянып, жолдо жүрүү эрежелерин сактоого үйрөтүүнү улантуу. Сылык болууга, бири-бирине көңүл буруучулукка, жол кырдаалдарында туура багыт ала билүүгө тарбиялоо, сөз байлыгын кеңейтип: «ДПС посту», «жолчырак», «кыймылды бузуу», «жогорку ылдамдыкта жүрүү», «айып пул» деген сөздөрдү үйрөтүү.

Жабдылышы: оюнчук машинелер, жол белгилери, жолчырак, ДПС кызматкеринин баш кийими, таякча, радар, айдоочунун күбөлүгү, тексталондор.

Оюндун жүрүшү: балдарга ДПС кызматкерлерин тандап алуу сунушталат, алар шаардагы жолдордогу тартипти карашат. Калган балдар-автомашине айдоочулар. Каалоосуна жараша балдар май куюучу жайлардын кызматкеринин да ролун бөлүштүрсө болот. Оюндун жүрүшүндө балдар жол эрежелерин бузбаганга аракеттенишет.

«Биз — спортсмендербиз»

Максаты: балдарга спорт менен машыгуунун зарылчылыгы жөнүндө билим берүү, спорттук көндүмдөрдү — басуу, чуркоо, ыргытуу, сойлоону калыптандыруу. Физикалык сапаттарды — тездик, шамдагайлык, кыймыл-аракеттин координациясын, көз өлчөмүн, мейкиндиктеги ориентирлөөнү өнүктүрүү.

Жабдылышы: жеңүүчүлөргө медалдар, ээ болгон упайларды жарыялоо үчүн рекламалык такта, спорт шаймандары — топтор, секиргичтер, кегли, аркан, тепкичтер, узун орундуктар ж. б.

Оюндун жүрүшү: тарбиячы балдарга спорттун ар кайсы түрү боюнча мелдеш өткөрүүнү сунуштайт. Балдардын каалоосу боюнча калыстарды, мелдештин уюштуруучуларын тандашат, калган балдар-спортчулар. Ар бири өз алдынча каршылашы менен таймаша турган спортту тандашат. Калыстар аткарылган тапшырмаларга упай берип турушат. Оюн жеңүүчүлөрдү сыйлоо менен аяктайт.

«Машинелерди техникалык тейлөө станциясында»

Максаты: курулуш оюндарынын тематикасын кеңейтүү, конструктивдик жөндөмүн өнүктүрүү, чыгармачылыгын көргөзүү, оюнга ылайыктуу жакшы жер табуу, жаңы роль-машинелерди оңдоо боюнча слесарь менен тааныштыруу.

Жабдылышы: гараж куруу үчүн курулуш материалдары, машине оңдоо үчүн слесардык аспаптар, машинелерди жууп жана сырдоо үчүн жабдуулар.

Оюндун жүрүшү: балдарга шаардын көчөлөрүндө машинелер өтө көп экендигин, ошол машинелер көп бузулаарын жана ошол себептен машинелерди тейлөө үчүн станция ачуу керектигин билдирүү. Балдарга чоң гараж куруп, машинелерди жууганга орун дайындап, кызматкерлерди, тейлөө кызматчыларын тандоо сунушталат. Аларды жаңы жумушчу адистик — машинелерди оңдоо (*моторлору, рулдук башкаруу, тормоз ж. б.*) боюнча слесарь менен тааныштырышат.

«Чек арачылар»

Максаты: балдарды аскердик кесиптер менен тааныштырууну улантуу, аскер кызматчыларынын күн тартибин, алар эмне кызмат кылаарын тактоо, эр жүрөктүк, шамдагайлык, командирдин буйругун так аткара билүүгө тарбиялоо, балдардын сөз байлыгын кеңейтип: «чек ара», «пост», «кароол», «тартип бузуу», «кооптонуу сигналы», «чек арачы», «ит багуучу» деген сөздөрдү үйрөтүү.

Жабдылышы: чек ара, чек ара тосмосу, автомат, чек арачынын ити, аскердик баш кийимдер.

Оюндун жүрүшү: тарбиячы балдарга биздин Мекендин мамлекеттик чек арасына барып келүүнү сунуштайт. Чек араны ким кайтарат, эмне максат менен, чек арачынын кызматы кандайча өтөт, аскер адамынын күн тартиби кандай экендиги жөнүндө аңгеме жүргүзүлөт. Балдар өз алдынча Аскер командиринин, Чек ара постунун Жетекчисинин, Чек арачылардын, Ит багуучулардын ролун бөлүшүп алышат. Оюнда балдар мурдагы сабактарда алынган билимдерди жана көндүмдөрдү колдонушат. Балдардын көңүлүн бири-бирин колдоо жана достук жардамдашууга буруу керек.

«Мектеп»

Максаты: балдардын мектепте эмне менен алектенишет, кайсы сабактар болот, мугалим эмнени үйрөтөт экендиги жөнүндө билимин бышыктоо, мектепте окууну каалоосун, мугалимдин эмгегин урматтоону тарбиялоо, балдардын сөз байлыгын кеңейтип: «мектепке тиешелүү буюмдар», «китеп кап», «пенал», «окуучулар» ж. б сөздөрдү үйрөтөбүз.

Жабдылышы: калем, дептерлер, балдар үчүн китептер, азбука, сандар, доска, бор, көрсөткүч таякча.

Оюндун жүрүшү: тарбиячы балдарга мектеп деп ойноону сунуштайт. Мектеп эмне үчүн керек, ал жакта кимдер иштейт, окуучулар эмне кылышат деген аңгемелешүү жүргүзүлөт. Окуучулардын каалоосу менен Мугалим тандалат. Калган балдар — Окуучулар. Мугалим окуучуларга тапшырмаларды берет, алар өз алдынча аракеттенип аларды аткарышат. Кийинки сабакта башка Мугалим. Балдар математика, эне тили, дене тарбия, ырдоо ж. б. сабактарын өтүшөт.

«Космостогу үкмүштүү окуялар»

Максаты: билимдерин жана көндүмдөрүн иш жүзүндө колдонууга үйрөтүү, өз ара достук атмосфера түзүү, аларда жоопкерчилик, кызыгуусун өнүктүрүп, сөз байлыгын кеңейтүү: «космос», «планета», «Марс», «космос мейкиндиги», «салмаксыздык», «космодром».

Жабдылышы: космос кемеси, дарыгер үчүн медициналык аспаптар, биздин планетанын космостон көрүнүшүнүн сүрөттөрү.

Оюндун жүрүшү: бир нече минутадан кийин космос кемеси старт алаары балдарга кулактандырылат. Каалоочулар космостук турист боло алышат. Бирок, космоско учуу үчүн кайсы сапаттарга ээ болуу керектигин ойлонуш керек. (*Акылдуу болуу, эр жүрөк, күчтүү, ак көңүл, шайыр болуу*). Анан дагы дени сак болуу керек. Ким космоско учкусу келсе, медициналык комиссиядан өтүүсү керек. Дарыгер туристтерди текшерип, уруксат жазып берет. Балдар Учкучту, кемедеги Дарыгерди, Штурманды тандашат. Бардыгы учууга даяр. Диспетчер стартты жарыялайды. Жүргүнчүлөр курларын тартынышат Бийиктиктен балдар Жер планетасынын көрүнүшүн (*сүрөттөрдү*) карашат, эмне үчүн аны көгүлтүр планета деп аташаарын талкуулашат (*көпчүлүк бөлүгүн суу каптап турат*). Балдар кандай океандарды, деңиздерди, тоолорду билишерин айтышат. Космос кемеси Марс планетасына токтойт. Туристтер чыгышып, планетаны карашат, бул планетада жашоо бар экен деген жыйынтык чыгарышат. Кеме андан ары учат. Кийинки аялдама — Юпитер. Туристтер кайрадан планетаны карап чыгышат, өзүлөрүнүн билимдери, таасирлери менен бөлүшөт. Кеме Жерге кайтып келет.

5-тиркеме. 4–7 жаштагы балдар үчүн болжолдуу лексикалык минимум

Ортоңку топ (4–5 жаш)

№	Тема	Лексикалык материал
1	Таанышуу. Саламдашуу	<p>Саламдашуу: Салам! Кандай! Саламатсызбы! Кутман таң! Кутмандуу күнүң менен! Коштошуу сөздөрү: Кош бол! Көрүшкөнчө! Эртеңкиге чейин! Кайырлуу кеч! Сылык сөздөр: рахмат, сураныч. Зат атоочтор жана ат атоочтор: мен, сен, ал, биз, сен, алар, бала, кыз, тарбиячы, ооба, жок, бул, мына. Этиштер: жолугушуу, саламдашуу, коштошуу, сүйлөшүү, айтуу үчүн (менин атым ...) чал.</p>
2	Адам. Дене мүчөлөрү	<p>Зат атоочтор: тулку бою, кол, бут, курсак, далы, баш, моюн, кулак, көз, маңдай, мурун, каш, чач, жаак, эрин, ооз, тиш, тил, бет. Сын атоочтор: оң, сол, узун, кыска, чоң, кичинекей. Этиштер: тур, отур, бас, укта, көтөр, кыс, ук, көр, көрүү, көзүн ирмөө, жыттоо, тийүү.</p>
3	Санитардык-гигиеналык кендүмдөр	<p>Зат атооч: кран, суу, самын, сүлгү, раковина, даараткана. Сын атооч: кургак, нымдуу, кир, таза. Этиштер: жуу, аарчуу, чайкоо.</p>
4	Мен жана менин үй-бүлөм	<p>Зат атооч: үй-бүлө, апа, ата, ата-эне, эже, бир тууган, байбиче, чоң ата, уул, кыз, жеңе, таяке, тууган. Сын атооч: жергиликтүү, камкор, бойго жеткен, кичинекей, боорукер, катуу, сылык, тил алчаак, чоң, достук, күлкүлүү. Этиш: кам көрүү, сүйүү, сыйлоо, аракет кылуу, жардам берүү, тамак бышыруу, иштөө, кароо, өсүү.</p>
5	Оюнчуктар	<p>Зат атооч: оюнчук, топ, унаа, кубиктер, күүрчак, аюу, пирамида, конструктор, мозаика, резина, матрешка, барабан, пластик, жыгач, учак (самолёт), кирпи. Сын атооч: жеңил, оор, чоң, кичине. Этиштер: ойноо, ичүү, тамактануу, тамак бышыруу, кесүү, тазалоо, куруу, кийинүү, бүктөө.</p>
6	Күз	<p>Зат атооч: күз, мезгил, ай, сентябрь, октябрь, ноябрь, аба ырайы, күн, жамгыр, туман, шамал. Сын атооч: жылуу, суук, эрте, кеч, сулуу, бай, жашыл, кызыл, сары, боз, ачык, кыска, узун. Этиш: кадам басуу, саргаюу, кызаруу, кулоо (кулап түшүү), учуу, учуп кетүү, шылдыроо, сыдырым, тазалоо, соолуп калуу, кургاپ калуу, жалбырактын түшүшү. Тактооч: жылуу, салкын, нымдуу, күн ачык, жаанчыл.</p>

7	Жашылчалар	<p>Зат атоочтор: помидор, бадыраң, пияз, сабиз, капуста, кызылча, картошка, чамгыр (редиска), жашылча, огород, бакча, керебет, түшүм.</p> <p>Сын атоочтор: кызыл, сары, жашыл, катуу, жумшак, чоң, кичинекей, таттуу, ачуу, тоголок, сүйрү, таза, кир, чийки, пайдалуу.</p> <p>Этиш: өсүү, жетилүү, сугаруу, казуу, отоо чептердү отургузуу, себүү, өстүрүү, уруктандыруу, асып алуу, оруу, казуу, терүү.</p> <p>Тактооч: даамдуу, пайдалуу.</p>
8	Жемиштер	<p>Зат атоочтор: алма, алмурут, лимон, апельсин, бакча, дарак, жемиш.</p> <p>Сын атоочтор: таттуу, кычкыл, даамдуу, ширелүү, тоголок, чоң, кичинекей, жылмакай, кызыл, жашыл, сары, жумшак.</p> <p>Этиштер: чогултуу, жуу, кайнатуу, кургатуу, кесүү, тамактануу, тазалоо, өсүү, ылдамдыкты кармоо, терүү.</p> <p>Тактоочтор: таттуу, даамдуу.</p>
9	Мөмөлөр	<p>Зат атоочтор: мөмө, малина, кулпунай, карагат.</p> <p>Сын атоочтор: бышкан, таттуу, кычкыл, жумшак, жыпар жыттуу.</p> <p>Этиштер: чогултуу, жашыруу, асуу, оруу.</p> <p>Тактоочтор: даамдуу, таттуу, кычкыл.</p>
10	Канаттуулар	<p>Зат атоочтор: карга, таранчы, букчар, куш, баш, түмшүк, буг, канат, куйрук.</p> <p>Сын атоочтор: ак, кара, кызыл, сары, жашыл, күрөң, күрөң, узун, кыска, жоон, ичке, кичинекей, чоң, күлкүлүү, этиштер: учуу, басуу, секирүү, отуруу.</p>
11	Бактар, бадалдар	<p>Зат атоочтор: дарак, токой, парк, терек, кайың, эмен, клён, карагай, тамыр, сөңгөк, бугактар, жалбырактар, ийнелер, кабык, конус, карагай.</p> <p>Сын атоочтор: чоң, кичине, ичке, жоон, узун, кыска, сулуу, жашыл, сары, кызыл, кургак.</p> <p>Этиштер: өсүү, гүлдөө, саргаруу, кызаруу, учуу, кулоо.</p>
12	Менин өлкөм, менин шаарым / айылым	<p>Зат атоочтор: шаар (Бишкек, Ош, Баткен ...), дарыя, көчө, парк, цирк, китепкана, мектеп, кинотеатр, станция, үй, бала бакча, дүкөн, оорукана, дарыкана.</p> <p>Сын атоочтор: сулуу, кызыктуу, чоң, кичинекей, тубаса, таза, тынч, ызы-чуу, акылдуу, баладай.</p> <p>Этиштер: жашоо, иштөө, басуу, көрүү, суктануу, үйрөнүү, куруу, сүйүү, баалоо.</p> <p>Тактоочтор: кооз, этият.</p>
13	Манас келишимдери	<p>Зат атоочтор: эпос, Манас, баатыр, тарых, маданият, сыймык.</p> <p>Сын атоочтор: улуттук, элдик, күчтүү, адилеттүү.</p> <p>Этиштер: билүү, үйрөтүү, коргоо, угуу.</p>

№	Тема	Лексикалык материал
14	Кийим, бут кийим, баш кийим	<p>Зат атоочтор: бут кийим, тапочкалар, спорттук бут кийим, өтүк, кийим, жакет, көйнөк, шым, шорт, куртка.</p> <p>Сын атоочтор: кооз, ыңгайлуу, жылуу, жарык, жаңы, таза, эски, акылдуу.</p> <p>Этиштер: кийинүү, кийүү, асуу, толтуруу, байлоо, чечүү, үтүктөө, тазалоо, жуу.</p>
15	Жаңы жыл	<p>Зат атоочтор: дарак, майрам, тегерек бий, гирлянд, Аяз кыз, кол чырак, белек, Аяз ата, оюнчук.</p> <p>Сын атоочтор: акылдуу, узун, жыпар жыттуу, ичке, үлпүлдөк, жашыл, жарык, демпек.</p> <p>Этиштер: сатып алуу, алып келүү, кийинүү, жасалгалоо, асуу, айдоо (тегерек бий), көңүл ачуу.</p> <p>Тактоочтор: көңүлдүү, кооз, кызыктуу.</p>
16	Транспорт	<p>Зат атоочтор: транспорт, унаа, кеме, учак (самолёт), поезд, автобус, велосипед, айдоочу, учкуч, кабина, күзов, дөңгөлөк, руль, педаль, эшик, жол.</p> <p>Сын атоочтор: чоң, кичине, тез, жаңы, эски, ак, кара, көк, кызыл, сары, жашыл, таза, кир, тоголок.</p> <p>Этиштер: айдоо, туруу, баштоо, ташуу, учуу, сүзүү, жүктөө, токтоо.</p>
17	Жол эрежелери	<p>Зат атоочтор: жол чырак, өткөөл, жол, белги.</p> <p>Сын атоочтор: кызыл, сары, жашыл, жөө.</p> <p>Этиштер: бар, карагыла, тургула, баргыла.</p>
18	Кыш	<p>Зат атоочтор: бороон, кар, суук.</p> <p>Сын атоочтор: ак, үлпүлдөк, муздак.</p> <p>Этиштер: жыгылуу, айлануу, басуу, шыпыруу, үшүү, үйлөө.</p>
19	Кышында куштар	<p>Зат атоочтор: чымчык, таранчы, карга, буканар, титул, көгүчкөн, карагай, үкү, баш, көз, түмшүк, тулку бой, теш, канат, мамык, куйрук, бут, азык, дан, үрөн, күкүм, кыштоо.</p> <p>Сын атоочтор: чоң, кичине, ачка, тойгон, кара, тез, күлкүлүү.</p> <p>Этиштер: басуу, секирүү, учуу, издөө, чайкоо, отуруу, тамактануу, чырылдоо, чачуу.</p>
20	Кыштын оюндар	<p>Зат атоочтор: кыш, аяз, кар, муз, муз аянтчасы, кар күрткүсү, слайд, лыжа, таяк, кар киши, чана, коньки, каникул.</p> <p>Сын атоочтор: муздак, тез, кышкы, тайгак, жабышчаак.</p> <p>Этиштер: аттануу, тоголонуу, жыгылуу, тоголотуу, ойноо, көңүл ачуу.</p>
21	Үй жаныбарлары	<p>Зат атоочтор: мышык, ит, үй, эчки, чочко, жылкы, айбанат, баш, ооз, кулак, бут, куйрук, чөп, сүт, эт, балык, мүйүз, туяк.</p> <p>Сын атоочтор: үлпүлдөк, жайбаракат, жумшак, жылуу, узун, ак, кара, күчтүү, үшүгөн, боорукер, коюу, кир, чоң кичинекей.</p> <p>Этиштер: жүргүлө, чуркагыла, уктагыла, тургула, отургула, сүйгүлө, секирдиңер, тамактангыла, кам көргүлө, жуугула, бергиле, ойногула, кароолдойм, мыйлоо.</p>

22	Жапайы жаныбарлар	<p>Зат атоочтор: карышкыр, коён, кирпи, аюу, түлкү, кийик, куйрук, белтүрүк, коёндор, кирпилер, аюулар, күчүктөр, түлкүлөр.</p> <p>Сын атоочтор: тикендүү, кызыл, боз, ачуулуу, үлпүлдөк, айлакер, күрөң, коркок, узун кулак.</p> <p>Этиштер: секирүү, басуу, ызалануу, жетишүү.</p>
23	Канаттуулар	<p>Зат атоочтор: тоок, короз, жөжө, өрдөк, каз, куш, мамык, баш дене, түмшүк, тарак, сакал, куйрук, канат, шыйрак, жумуртка, дан, жем, курт.</p> <p>Сын атоочтор: кызыл, сары, тоголок, чоң, кичинекей, жумшак, үлпүлдөк, маанилүү, камкор, сулуу.</p> <p>Этиштер: кыйкыруу, көтөрүп жүрүү, чырылдоо, чайкоо, басуу, чуркоо, сүүдө сүзүү, тамактануу, ичүү, кам көрүү.</p>
24	Үй жана анын бөлүктөрү	<p>Зат атоочтор: үй, терезе, дубал, чатыр, түтүк, эшик, подъезд, телкич, лифт, теремок.</p> <p>Сын атоочтор: бийик, жапыз, кооз, жомоктогудай, жыгач, кыш, айнек.</p> <p>Этиштер: жашоо, кирүү, чыгуу, ачуу, жабуу, тазалоо, жуу, шыпыруу.</p>
25	Эмерек	<p>Зат атоочтор: эмерек, стол, отургуч, шкаф, текче, керебет, диван, табуретка, бут, арка.</p> <p>Сын атоочтор: чоң, кичине, бийик, жапыз, жыгач, жумшак.</p> <p>Этиштер: отур, калп айт, тур, эс ал, сатып ал, сат.</p>
26	Идиштер	<p>Зат атоочтор: идиш-аяк, чайнек, казан, табак, чөйчөк, кашык, аш айры (вилка), бычак, туткасы, капкагы, оозу, четтери, түбү.</p> <p>Сын атоочтор: таза, кир, сулуу, сынган, чоң, кичинекей, ысык, муздак.</p> <p>Этиштер: жуу, коюу, кайнатуу, бышыруу, ичүү, тамактануу, коюу, тазалоо, кургатуу, аарчуу.</p>
27	Кесиптер	<p>Зат атоочтор: сатуучу, тарбиячы, дарыгер, айдоочу, учкуч.</p> <p>Сын атоочтор: кайраттуу, күчтүү.</p> <p>Этиштер: сатуу, дарылоо, айдоо, башкаруу.</p>
28	8-март — аялдардын эл аралык майрамы күнү	<p>Зат атоочтор: март, майрам, белек, гүл, эне, чоң эне, эже, карындаш, мугалим.</p> <p>Сын атоочтор: камкор</p> <p>Этиштер: бер, куттукта, кам көр, сүйүн.</p>
29	Жаз	<p>Зат атоочтор: март, жаз, майрам, эрүү, Нооруз, асман.</p> <p>Сын атоочтор: жаңы, шаңдуу, шайыр, көгүлтүр, көк, тунук.</p> <p>Этиштер: жолугушуу, эрүү, жалтыроо, жылуу, тамчылатуу.</p>
30	Суу дүйнөсү: аквариумдагы балыктар	<p>Зат атоочтор: аквариум, балырлар, балыктар, чабак, тамак, тараза, куйрук, сүзгүч, үлүл, үй.</p> <p>Сын атоочтор: аквариум, сулуу, жумшак, чаар, жаркын, тез, мурут, алтын.</p>

№	Тема	Лексикалык материал
		<p>Этиштер: сүзүү, дем алуу, кам көрүү, тамак берүү. Тактоочтор: алдыга, артка, жай.</p>
31	Жер планетасы. Космос	<p>Зат атоочтор: космос, Жер, Ай, Күн, планета, топ, жылдыз, асман, аба, суу, тоо, дарыя, деңиз, токой, чөл, адамдар, жаныбарлар, канаттуулар, балыктар, курт-кумурскалар. Сын атоочтор: чоң, сулуу, узун, жоон, терең, жылдыздуу. Этиштер: жашоо, иштөө, коргоо, кам көрүү, сүйүү, өздөштүрүү, учуруу, учуу, кулоо. Тактоочтор: бийик, тереңдикте.</p>
32	Жеңиш күнү — 9-май	<p>Зат атоочтор: Мекен, жеңиш, медаль, баатыр, иш, коргоочу, душман, армия. Сын атоочтор: күчтүү, кайраттуу. Этиштер: коргогула, коргоо, өлүмгө дуушар болуу.</p>
33	Курт-кумурскалар	<p>Зат атоочтор: курт-кумурскалар, коңуздар, көпөлөк, аары, кумурска, кочкор, чымын, баш, мурут, канат, бал, шалбаа, бак, гүл, жалбырак, чөп. Сын атоочтор: кооз, чоң, кичинекей, жеңил, чаар, пайдалуу, зыяндуу, кара, кызыл, сары, түстүү. Этиштер: учуу, жөрмөлөө, отуруу, айлануу, тамактануу, ичүү, кармоо, чагуу. Тактоочтор: бийик, төмөн, алыс, жакын.</p>
34	Гүлдөр	<p>Зат атоочтор: гүл, коңгуроо, ромашка, каакым, роза, жоогазын, букет, тамыр, сабак, жалбырак, лепесток, бүчүр, шалбаа, бакча. Сын атоочтор: ак, сары, көк, жашыл, бийик, жапыз, чоң, кичинекей, тоголок, кооз, жыпар жыттуу, ичке, калың. Этиштер: өсүү, гүлдөө, айруу, чогултуу, жыттоо, соолуп калуу, жыттануу, баалоо.</p>
35	Достук	<p>Зат атоочтор: дос, достук, коноктор. Сын атоочтор: күлкүлүү, кызыктуу. Этиштер: басуу, достошуу, ойноо, жолугушуу, көңүл ачуу, сүйлөшүү.</p>
36	Жакында жай	<p>Зат атоочтор: жай, мезгил, кубаныч, көңүл, булут, жамгыр, асан-үсөн. Сын атоочтор: ачык, тунук, нымдуу, жылуу, ысык, шайыр, кызыл, сары, көк, жашыл, ак. Этиштер: жылуу, сууда сүзүү, эс алуу, күнгө күйүү, чогултуу, ойноо, минүү.</p>

Жогорку топ (5–6 жаш)

№	Тема	Лексикалык материал
1	Бала бакча менен таанышуу	<p>Зат атоочтор: бала бакча, топ, уктоочу бөлмө, кийим чечүүчү бөлмө, кабинет, ашкана, иш бөлмөсү, зал, директор, логопед, тарбиячы, мугалимдин жардамчысы, кыргыз / орус тили мугалими, музыка мугалими / музыка кызматкери, дене тарбия мугалими, ашпозчу, медайым, айдоочу, күзөтчү.</p> <p>Сын атоочтор: кооз, жаңы, чоң, кичинекей.</p> <p>Этиштер: окуу, ойноо, сүрөт тартуу, айкалдөө, чогултуу, тазалоо, айтып берүү, саноо, жуу, уктоо.</p> <p>Тактоочтор: имаратта, эшикте, аянтчада.</p>
2	Адам. Дене бөлүктөрү	<p>Зат атоочтор: бет, чеке, каш, кирипик, жаак, ээк, кулак, алакан, щётка, манжалар, муштум, дене мүчөлөрү, баш, моюн, түлкү бой, кол, бут, манжа, көз, ооз, мурун, эрин, чач, бала, тиш, самын.</p> <p>Сын атоочтор: чоң, индекс, орто, аты жок, күрөң, көк, боз, жашыл, бийик, төмөн, узун, кыска.</p> <p>Этиштер: буроо, кабагын бүркөө, көзүн ирмөө, чагуу, жылмаюу, күлүү, ачуулануу, басуу, чурккоо, секирүү, жатуу, тарак, суртүү, жуу.</p> <p>Тактоочтор: ейде, ылдый, сол, оң.</p>
3	Санитардык-гигиеналык көндүмдөр	<p>Зат атоочтор: даараткана буюмдары: чач щётка, кол жоолук, (тиш) щётка, сүлгү, чүпүрөк, самын, кран, суу, даараткана.</p> <p>Сын атоочтор: кургак, кир, таза.</p> <p>Этиштер: жуу, таранды, аарчыды, жуунду, чайкады.</p>
4	Мен жана менин үй-бүлөм	<p>Зат атоочтор: үй-бүлө, туугандар, уул, кыз, небере, жеңе, таяке.</p> <p>Сын атоочтор: кары, жаш, узун бойлуу, кыска, шайыр, кайгылуу, кымбаттуу.</p> <p>Этиштер: кам көрүү, сыйла, иште.</p> <p>Тактооч: тез, жай.</p>
5	Оюнчуктар	<p>Зат атоочтор: оюнчуктар, топ, унаа, куб, куурчак, аюу, пирамида, конструктор, мозаика ...</p> <p>Сын атоочтор: жеңил, оор, чоң, кичинекей, кызыл, сары, жашыл, көк.</p> <p>Этиштер: ойноо, тоглотуу, жыйноо.</p>
6	Күз	<p>Зат атоочтор: күз, булут, жамгыр, аба ырайы, топурак, жер, нымдуулук, кийим (күз), кол чатыр, жалбырактар, бак-дарактар, эгиндер, жемиштер, жашылчалар.</p> <p>Сын атоочтор: сары, кызыл, кургак, тайыз, муздак, нымдуу, капалуу, күзгү, кыйгач, күңгүрт, булуттуу, көчмөн, алтын (күз), боз (күндөр), нөшөрлөгөн.</p> <p>Этиштер: саргаюу, соолуу, кулап түшүү, уктап калуу, тоңуп калуу, топтоо, учуп кетүү, үйлөп, басуу, соолуп калуу, тамчылатуу, куурап калуу, боё, кабак бүркөө, айланып учуу, тамчылоо.</p>

№	Тема	Лексикалык материал
7	Жашылчалар	<p>Зат атоочтор: сабиз, чамгыр, капуста, кызылча, помидор, пияз, буурчак, бадыран, укроп, цуккини, петрушка, ашкабак, калемпир, баклажан, сарымсак, салат, түшүм, урен, пияз.</p> <p>Сын атоочтор: жашыл, сары, кызыл, көк, имбир, ширелүү, тоголок, сүйрү, күчүү, ачуу, таттуу, кичинекей, чоң, чоң, кытырак, жылмакай, жумшак, калың, бышкан, орой.</p> <p>Этиштер: өстүрүү, сугаруу, чөптөрдү отоо, себүү, уруктандыруу, өстүрүү, бышуу, түшүм алуу, жулуп алуу, кесүү, жүү.</p>
8	Жемиштер. Бакча	<p>Зат атоочтор: бакча, жемиш, алма, алмурут, шабдалы, өрүк, жүзүм, лимон, апельсин, мандарин, банан.</p> <p>Сын атоочтор: даамдуу, бышкан, ширелүү, жыпар жыттуу, жылмакай, кызыл, кызгылт, кызгылт сары, сары, жашыл, көк, күрөң, күрөң, кичинекей, чоң.</p> <p>Этиштер: илинүү, гүлдөө, жетилген, чогултуу, тазалоо, жулуп алуу.</p>
9	Мөмөлөр. Козу карындар	<p>Зат атоочтор: жөөк, козу карын, мөмө-жемиш, калпак, бут, шампиньон, чантерел, кулпунай, карагат, себет, компот, кыям, шире, шорпо.</p> <p>Сын атоочтор: чоң, кичинекей, бийик, жапыз, жегич, үлүү, ичке, калың, токой, бакча, таттуу, кычкыл, ширелүү, чийки, кайнатылган, куурулган, даамдуу, ак, кызыл, сары, жашыл.</p> <p>Этиштер: өстүрүү, издөө, чогултуу, жулуп алуу, кесүү, жуу, тазалоо, кайнатуу, кууруу, кургатуу, тамактануу.</p>
10	Келгин куштар	<p>Зат атоочтор: куш, карлыгач, ак күү, күкүк, жылдыз, турна, баш, көз, түмшүк, сөңгөк, төш, канат, куйрук, бут, мамык, жумуртка, уя, куш үйү, балапан, азык, курт-кумурскалар.</p> <p>Сын атоочтор: кечмөн, суу куштары, чоң, кичинекей, сулуу, ачка, ток, сак, эптүү, кара, ак, боз, түстүү, тез.</p> <p>Этиштер: учуу, учуп кетүү, басуу, секирүү, толкундоо, сүзүү, сууга түшүү, отуруу, чукулоо, көтөрүп жүрүү, кам көрүү, кайтаруу.</p>
11	Бактар, бадалдар	<p>Зат атоочтор: дарак, бадал, арча, клён, кайың, карагай, эмен, сирень, долоно, сөңгөк, бутак, тамыр, жалбырак, жемиш, конус, мышык, ийне, тикенек.</p> <p>Сын атоочтор: бийик, кургак, сыдырым, жапыз, жоон, ичке, сары, кызыл.</p> <p>Этиштер: илинүү, кулап түшүү, айлануу, саргаюу, кызаруу.</p>
12	Менин өлкөм, менин шаарым / айылым	<p>Зат атоочтор: Кыргызстан, герб, желек, гимн, Бишкек, борбор, шаар, проспект, көчө, эстелик, мектеп, оорукана, завод, фабрика, китепкана, дарыя.</p> <p>Сын атоочтор: сулуу, түбаса, чоң, кичинекей.</p> <p>Этиштер: жаша, бар бол.</p>
13	Манастын осуяты	<p>Зат атоочтор: эпос, Манас, баатыр, баатыр, тарых, маданият, жети ыйык жай, комуз, калпак, боз үй, ат, Ысык-Көл.</p> <p>Сын атоочтор: улуттук, элдик, күчтүү, адилеттүү.</p> <p>Этиштер: окуу, үйрөтүү, коргоо, угуу, коргоо, сыймыктануу.</p>

14	Кийим, бут кийим, баш кийим	<p>Зат атоочтор: шым, көйнөк, куртка, шорта, тон, шляпа, жең, чөнтөк, жака, топчу, куплу, тапочкалар, бут кийимдер, мурун, така, бекиткич, боолор ...</p> <p>Сын атоочтор: ккызыл, сары, жашыл, көк, кара, ак, чоң, кичинекей, узун, кыска, ыңгайлуу, жумшак, катуу.</p> <p>Этиштер: кийүү, чечүү, тазаалоо, жуу, аарчуу, кургатуу, баскычты ачуу, чечүү.</p>
15	Жаңы жыл	<p>Зат атоочтор: майрам, карнавал, жылдыз, топ, мончоктор, сюрприз, тамаша, Аяз ата, кызматкерлер, Аяз кыз, оюнчук, белек.</p> <p>Сын атоочтор: шайыр, жыпар жыттуу, сымбаттуу, жарашыктуу, үлпүлдөк, кубанычтуу, жаркыраган, жалтырак, түстүү, алтын, сырдуу, тегерек бий.</p> <p>Этиштер: кирүү (тегерек бий), көңүл ачуу, кийинүү, тамашалоо, кооздоо, бийлөө, ырдоо, жасалгалоо.</p>
16	Транспорт	<p>Зат атоочтор: унаа, жүк ташуучу унаа, автобус, поезд, учак, тик учак, кеме, кайык, велосипед, транспорт, жүк жүргүнчү.</p> <p>Сын атоочтор: ыңгайлуу, тез, кургактык.</p> <p>Этиштер: ташуу, айдоо, учуу, сүзүү.</p>
17	Жол эрежелери	<p>Зат атоочтор: эрежелер, жол кыймылы, жол чырак, ашуу, жол, көчө, тротуар, транспорт, жөө жүргүнчүлөр, адамдар, көңүл.</p> <p>Сын атоочтор: кооптуу, катуу, түстүү, сары, кызыл, жашыл, кең, тар, кичинекей, чоң.</p> <p>Этиштер: байкоо, туруу, чуркоо, айдоо, жай басуу, токтотуу, сындыруу.</p>
18	Кыш	<p>Зат атоочтор: кыш, мезгил, үшүк, суук, шамал, бороон, кар, кар күрткүсү, муз.</p> <p>Сын атоочтор: суук, ак, үлпүлдөк, күчтүү, муздуу, тайгак, кардуу.</p> <p>Этиштер: өч алуу, басуу, учуу, айлануу, жыгылуу, жаркыроо, эрүү.</p>
19	Кыш. Куштар	<p>Зат атоочтор: куш, карга, таранчы, титул, көгүчкөн, үкү, азыктандыруучу, тамак, жардам, баш, көз, тумшук, тулку, төш, канат, куйрук, мамык, бут, бут, дан, күкүм, үрөн.</p> <p>Сын атоочтор: кыштоо, ачка, ток, тез, шамдагай.</p> <p>Этиштер: чырылдашуу, каркылдоо.</p>
20	Кышкы оюндар	<p>Зат атоочтор: кар, муз, лыжа, чана, коньки, кар топтору, кар адам, слайд, муз аянтчасы, күрөк.</p> <p>Сын атоочтор: курч, тез, кыш, тайгак, жабышчаак, муздак, үшүк, жалтырак, терең, жумшак, бош, тайгак, лыжа, күлкүлүү, кубанычтуу, кызыктуу.</p> <p>Этиштер: минүү, тоголонуу, тебүү, жыгылуу, айкелдөө, толтуруу, тегеректөө, тырмоо.</p> <p>Тактоочтор: тез.</p>
21	Үй жаныбарлары	<p>Зат атоочтор: үй, музоо, жылкы, тай, эчки, улак, кой, козу, мышык, ит, күчүк, чочко, торгой, коён, бачики, бөжөк ж. б.</p>

№	Тема	Лексикалык материал
		<p>Сын атоочтор: чон, кичинекей, сулуу, үй, үлпүлдөк, ак, кара, боз, так.</p> <p>Этиштер: кыштоо, тамактануу, ичүү, тойгузуу, тазалоо, жуу, кам көрүү, чайноо, кемируу, айлампа, мыёолоо, күлүү, үрүү, кайтаруу, ташуу.</p>
22	Жапайы жаныбарлар	<p>Зат атоочтор: жаныбарлар, аюу, түлкү, кирпи, коён, карышкыр, каман, чана, көзөнөк, жүн, тон, мех, куйрук, шыйрак.</p> <p>Сын атоочтор: жылуу, жоон, коюу, даамдуу, тикендүү, кызыл, боз, коркок.</p> <p>Этиштер: кыштоо, сактоо, тамактануу, уктап калуу, алмашуу, отуруу, издөө, жашынуу, көчүрүп алуу, чыкылдатуу, басуу, секирүү, улуу, улуктоо, кол салуу, аңчылык кылуу, чуркоо, жашырынуу, тентип кетүү.</p>
23	Канаттуулар	<p>Зат атоочтор: чымчык, короз, тоок, каз, өрдөк, балалапан, канаттуулар үйү, жумуртка, бука, тоок, тоют, өрүм, пайда.</p> <p>Сын атоочтор: эптик, түркүн түстүү, камкор, арамза.</p> <p>Этиштер: какылда, чырылдайт, ышкырат, чымчайт, чапкылайт, чыгарат, тырмайт, жем берет, кам көрөт.</p>
24	Үй, мен жашаган үйүм	<p>Зат атоочтор: үй, батир, дарек, ашкана, конок бөлмөсү, коридор, питомник, уктоочу бөлмө, жуунуучу бөлмөсү, пол, кире бериш, тепкич, араа, балка.</p> <p>Сын атоочтор: жайлуу, жылуу, көп кабаттуу, бийик, жапыз.</p> <p>Этиш: жашоо, көтөрүлүү (тепкич), жардам берүү, иштөө, куруу, гипс, боё, жасоо.</p>
25	Эмерек. Турмуш-тиричилик техникасы	<p>Зат атоочтор: эмерек, кресло, диван, керебет, шкаф, буфет, дубал, тумбочка, бут, эшик, текче, арка, колтук, отургуч; электр шаймандары, муздаткыч, чаң соргуч, үтүк, аралаштыргыч, тармал, микротолкундуу меш, электр меш: эмен, кайың, жаңгак, карагай, металл.</p> <p>Сын атоочтор: жумшак, күзүгдөй, булгаарыдай.</p> <p>Этиш: коюу, жатуу, отуруу, уктоо, эс алуу, тоңдуруу, камчылоо, үтүктөө, бышыруу, жылытуу.</p>
26	Идиштер	<p>Зат атоочтор: идиш-аяк, чайнек, кофе, казан, кумара, мискей, табак, кесе, кружка, стакан, кашык, вилка, бычак, туз, тугкасы, дубалы, капкагы, оозу, түбү, кызматы.</p> <p>Сын атоочтор: терен, тайыз.</p> <p>Этиштер: жуу, ичүү, кургатуу, куюу, кууруу, кайнатуу, тизүү, тазалоо, жабуу, кесүү, бышыруу.</p>
27	Кесиптер	<p>Зат атоочтор: дарыгер, тарбиячы, өрт өчүргүч, фотограф, ашпозчу, чачтарач, сатуучу, полиция, өтүкчү, учкуч, электрик.</p> <p>Сын атоочтор: боорукер, камкор, кесипкөй, абийирдүү.</p> <p>Этиштер: аыйктыруу, окутуу, тарбиялоо, сүрөткө тартуу, кайнатуу, тамак бышыруу, кесүү, төшөө, тигүү, оңдоо, бышыруу, учуу, айдоо.</p>

28	8-март аялдардын майрамы	<p>Зат атоочтор: белек, гүлдөр, апа, эже, тарбиячы, дарыгер, сатуучу, мугалим, сюрприз, мактоо, кам көрүү, үй ээси.</p> <p>Сын атоочтор: кымбаттуу, сүйүктүү, бойго жеткен, боорукер, эмгекчил, катуу, сылык, камкор, сулуу, улуу, кичүү.</p> <p>Этиштер: кам көрүү, сүйүү, урматтоо, аракет кылуу, жардам берүү, тамак бышыруу, иштөө, тарбиялоо, билим берүү, баш ийүү, сурануу, коргоо, берүү.</p>
29	Жаз	<p>Зат атоочтор: мезгил, жаз, кар, суу, күн, агым, аба ырайы, күн, нур, көлчүк, шамал, тамчылар, мөңгү, асман, кар күрткүсү, карагай, жылдыз, карлыгач.</p> <p>Сын атоочтор: кир, көк, ылдам, шайыр, жаз, түнүк, жылуу, булутсуз, жаркыраган.</p> <p>Этиштер: келип, эрип, чуркап, жылуу, бышыруу, ойгонуу, келүү, пайда болуу.</p>
30	Суу дүйнөсү: океандар, деңиздер, дарыялар, көлдөр, көлмөлөр	<p>Зат атоочтор: балык, көлмө, көл, дарыя, сом, сазан, аңчылык, жырткыч, балырлар, камыш, икра, тараза, сүзгүч, куйрук, балык, балыкчы, кайырмак.</p> <p>Сын атоочтор: түнүк, жырткыч, узун, тиштүү, жалтырак, коркунучтуу, муруттуу, чаар, кең, алтын, терең.</p> <p>Этиштер: сүзүү, жашынуу, тамактануу, шыйпаңдоо (куйрук), дем алуу, кармоо.</p>
31	Космос	<p>Зат атоочтор: космос, космонавт, ракета, кеме, станция, спутник, учуу, Жер, Ай, Күн, планета, жылдыз, комета, топ жылдыз, скафандр, салмаксыздык, телескоп, астроном, орбита.</p> <p>Сын атоочтор: биринчиден, космостук, жасалма, орбиталык, жылдыздуу.</p> <p>Этиштер: өздөштүрүү, учуруу, учуу, кулоо, конуу.</p>
32	Жеңиш күнү — 9-май	<p>Зат атоочтор: майрам, Жеңиш күнү, парад, фейерверк, от, мекен, согуш, душман, жеңиш, жоокер, ардагер, көз жаш.</p> <p>Сын атоочтор: улуу, чоң, коркунучтуу, кубанычтуу, жаш, күчтүү, эр жүрөк, кары, кары адамдар.</p> <p>Этиштер: майрамдоо, күрөшүү, коргоо.</p>
33	Курт-кумурскалар	<p>Зат атоочтор: курт-кумурскалар, көпөлөк, коңуз, ийнелик, чиркей, кумурска, чымын, чегиртке, аары, курт, баш, буттар, дене, мурут, канаттар, кумурскалар уюгу, бал, өсүмдүктөр, пайда, зыян.</p> <p>Сын атоочтор: ачык, түстүү, зыяндуу, пайдалуу, түктүү.</p> <p>Этиштер: учуу, сойлоп жүрүү, тамактануу, чайпалуу, секирүү, зыян келтирүү, тиштеп алуу, ичүү, жыйноо, жашыруу.</p>
34	Гүлдөр	<p>Зат атоочтор: гүлдөр, коңгуроо, ромашка, мак, жүгөрү гүлү, сары май, беде, коопсуздук, жаратылыш.</p>

№	Тема	Лексикалык материал
		<p>Сын атоочтор: сулуу, назик, жыпар жыттуу, кызыл, кардай аппак, алтын, кызгылтым, көк, сейрек кездешүүчү.</p> <p>Этиштер: айрып салуу, жок кылуу, кайтаруу, жыттоо, тартуу.</p>
35	Достук	<p>Зат атоочтор: дос, достук, коноктор, жардам, берилгендик, балалык, уруш, ишеним, жолугушуу.</p> <p>Сын атоочтор: күлкүлүү, кызыктуу, чыныгы, кайталангыс, ишенимдүү, жакын.</p> <p>Этиштер: басуу, достошуу, ойноо, жолугушуу, көңүл ачуу, сүйлөшүү, жардам берүү, достошуу, урушуу, тынчтыкты орнотуу.</p>
36	Жакында жай	<p>Зат атоочтор: жай, мезгил, эс алуу, ысык, күн, тан, дарыя, деңиз, көл, пляж.</p> <p>Сын атоочтор: жай, ысык, салкын, суук, жылуу, жамгырлуу, күнөстүү, кубанычтуу, ачык шайыр, кызыл, кызгылт сары, сары, жашыл, көк, кызгылт көк.</p> <p>Этиштер: жылуу, эс алуу, күнгө күйүү, сууда сүзүү, ойноо, минүү, сейилдөө, калп айтуу, жетилүү, өсүү, сууда сүзүү.</p>

Мектепке даярдоо тобу (6–7 жаш)

№	Тема	Лексикалык материал
1	Бала бакча менен таанышуу	<p>Зат атоочтор: тарбиячы, логопед, жардамчы, мугалим, музыка, дене тарбия, дарыгер, топ, бакча, уктоочу белме, зал, кеңсе, короо, селкинчек, аймак, имарат.</p> <p>Сын атоочтор: чоң, кичинекей, сулуу.</p> <p>Этиштер: ойноо, тоголоктоо, чогултуу, тазалоо, куруу, тойгуз, укта, жуу, бер, салам айт.</p>
2	Адам. Дене бөлүктөрү	<p>Зат атоочтор: кол, манжа, тырмак, алакан, бут, тизе, арка, ич, көз, ооз, мурун, кулак, ийин, чыканак, билек, бут, согончок, сан, көкүрөк, моюн, каш, маңдай, бет сөөгү, таноо, желке, чач мурут, сакал, кирпик, ден соолук.</p> <p>Сын атоочтор: узун, кыска, жоон, арык, узун чачтуу, тармал, сары чачтуу, кара чачтуу, кызыл, көк көздүү, күрөң көздүү, жашыл көздүү, боз көздүү.</p> <p>Этиштер: басуу, чуркоо, жатуу, алуу, секирүү, тырмоо, кабагын түйүү, жылмаюу, көтөрүл жүрүү, баш ийкөө, кысуу, ийилүү, түздөө, кол чабуу, буралуу, жасалгалоо, жарылуу.</p>
3	Мен жана менин үй-бүлөм	<p>Зат атоочтор: үй-бүлө, тууган, апа, ата, уул, кыз, чоң эне, чоң ата, эже, бир тууган, небере, жеңе, таяке.</p> <p>Сын атоочтор: улук, кенже, арык, семиз, кыска, узун, кары, жаш, достук, камкор.</p> <p>Этиштер: кам көрүү, сыйлоо, сүйүү, керүү, угүү, өбүү.</p>
4	Оюнчуктар	<p>Зат атоочтор: топ, куурчак, кубиктер, аюу, унаа, ит, пирамида, щётка, тулку бой, кол, бут, баш, бет, чыканак, тизе, ийин, жаак, кабак, кирпик, каш (куурчактын денесинин бөлүктөрүнүн аталыштары).</p> <p>Сын атоочтор: тоголок, чоң, кичинекей, кооз, жеңил, жылмакай, желим, ачык, акылдуу.</p> <p>Этиштер: ыргытуу, ордунан туруу, тоголотуу, кармоо, куруу, туруу, үктоо, үрүү, чуркоо, жатуу, басуу, ажыратуу, чогултуу, секирүү, тазалоо, минүү, отуруу, сүзүү. жуу ж. б.</p>
5	Күз. Күздүн белгилери	<p>Зат атоочтор: күз, мезгил, ай, жаратылыш, жамгыр, туман, шамал, булут, жалбырактар, нымдуулук, курт-кумурскалар, жаныбарлар, канаттуулар, түшүм, жалбырактар, үшүк.</p> <p>Сын атоочтор: эрте, кеч, алтын, сулуу, укмуштай, тажатма, кайгылуу, бай, жамгырлуу, булуттуу, түнүк, күчүрт.</p> <p>Этиштер: жыгылуу, жаап, тазалоо, учул кетүү, соолуп, кургатуу, саргаюу, кызаруу, бүркөлүү, соолуу.</p>
6	Жашылчалар. Бакча. Бакчада чоңдордун эмгеги	<p>Зат атоочтор: жашылча, түшүм, талаа, огород, бакча, керебет, баклажан, буурчак, бадыран, пияз, сабиз, капуста, чамгыр, ашкабак, кызылча, картошка, калемпир, цуккини, сарымсак, үрөн, тамыр, талаа, отоо чөп, күрөк, кетмен, идиш, чак.</p> <p>Сын атоочтор: бышкан, таттуу, ачуу, кычкыл, узун, кыска, жылмакай, тоголок, сүйрү, узун, катуу, жум-шак, жыпар жыттуу, ширелүү, кытырак, туздүү, кайнатылган, кочкул кызыл, жаңы.</p> <p>Этиштер: отургузуу, сугаруу, жибитүү, өстүрүү, жетилүү, ырдоо, атуу, жулуп алуу, казуу, кесүү, кайнатуу, кууруу, түз, маринаддоо, сактоо, ачытуу</p>

№	Тема	Лексикалык материал
7	Жемиштер. Бакча. Бакчада чоңдордун эмгеги	<p>Зат атоочтор: жемиш, бакча, түшүм, алма, алмурут, лимон, апельсин, мандарин, өрүк, банан, жүзүм, шабдалы, хурма, ананас, анар, киви, жемиш, сөөк, кабык, бак, алма дарагы, көчөт, кесим, кыям, шире, компот, варенье, пюре, витамин, шайман, кетмен, күрөк, тырмоок, себет, зыянкечтер, багбан.</p> <p>Сын атоочтор: бышкан, ширелүү, даамдуу, таттуу, кычкыл, кызыл, жыпар жыттуу, катуу, жумшак, кытырак, пайдалуу, сүйрү, тоголок, кызгылт сары, кочкул кызыл.</p> <p>Этиштер: өстүрүү, отургузуу, казуу, актоо, кыркүү, бышуу, куюу, жыт алуу, терүү, жулуп алуу, кайнатуу, жуу, кургатуу, гүлдөө, түшүм алуу, сактоо.</p>
8	Мөмөлөр, козу карындар: жаратылыштын белектери	<p>Зат атоочтор: токой, белек, бал козу карыны, май табагы, бака, калпак, бут, козу карын терүүчү, кулпунай, малина, бүлдүркөн, себет, курт.</p> <p>Сын атоочтор: жегенге жарактуу, уулуу, жаркыраган, кубарган, таттуу, кычкыл, жыпар жыттуу, жапыз, узун, жоон, коркунучтуу, боз.</p> <p>Этиштер: издөө, жыйноо, кесүү, жулуп алуу, ийүү, айырмалоо, оруу, түз, кайнатуу, кууруу, сактоо, кургатуу, бышыруу, сактоо.</p>
9	Тамак азыктары	<p>Зат атоочтор: тамак-аш, азык-түлүк, суусундук, десерт, жарма, эт, балык, жашылча-жемиш, жумуртка, ун, нан, булочка, тооч, пирог, кесме, макарон, торт, каймак, компот, чай, кофе, какао, кыям, момпосуй, сүт, айран, май, сыр, йогурт, колбаса, котлет, мискей, быштак, куймак, ботко, шорпо, салат, гарнир, эртең мененки тамак, түшкү тамак, түшкү чай, тамак, даам, жыт, татымалдар, соус.</p> <p>Сын атоочтор: сүттү, эттү, таттуу, туздуу, кычкыл, даамдуу, пайдалуу, ширелүү, майлуу, катуу, жумшак, суюк, коюу.</p> <p>Этиштер: сатып алуу, тандап алуу, жуу, тамак бышыруу, кууруу, кайнатуу, бышыруу, кайнатуу, ысытуу, үрүү, сыйпоо, бышыруу, татуу, кесүү, муздатуу.</p>
10	Келгин куштар	<p>Зат атоочтор: куш, каракчы, карлыгач, ак куу, күкүк, илегилек, жылдыз, турна, бүркүт, булбул, мектеп, кыл, учуу, баш, көз, түмшүк, төш, канат, күйрук, бут, жүн, мамык, жумуртка, уя, куш үйү, балапан, азык, курт-кумурскалар, айлана.</p> <p>Сын атоочтор: көчмөн, суу куштары, тез, алакандай, ачка, ток, куу, турна, катуу, көңүлдүү, тез.</p> <p>Этиштер: ырдагыла, кыйкыргыла, учуу, сейилдөө, секирүү, толкундоо, сүзүү, сууга түшүү, отуруу, көтөрүп жүрүү, кам көрүү, тойгузуу, ачка калуу, ырдайт.</p>
11	Бактар, бадалдар	<p>Зат атоочтор: токой, парк, карагай, дарак, кайын, катран, эмен, клён, линден, терек, кедр, тал, куш алчасы, бадал, тал, сирень, тамыр, сеңгек, кабык, бутак, жалбырак, ийне, таажы, жемиш, үрөн, сейке, сепкил, конус, дүмүр, өсүмдүк.</p>

		<p>Сын атоочтор: көк, жалбырактуу, ийне жалбырактуу, чоң, кичинекей, сүйрү, күчтүү, жаш, кары, жапыз, узун, жапжашыл, ак сабаттуу, ичке, бутактуу, дайыма жашыл, кайың, тоо күлү, таза.</p> <p>Этиштер: кызыарып, кулап, кулап түшүп, учуп, шыбырап, кам көрүп, сактап кал.</p>
12	Менин өлкөм, менин шаарым / айылым	<p>Зат атоочтор: өлкө, Кыргызстан, шаар, көчө, проспекти, парк, аянт (Ала-Тоо аянты), фонтан, театр, цирк, музей, кинотеатр, спорт, стадион, оорукана, клиника, көргөзмө, китепкана, дарыкана, музей, аттракцион, Ысык-Көл, Арстанбап, тоо (Сулайман-тоо).</p> <p>Сын атоочтор: чоң, тоолуу, күнөстүү, жергиликтүү, таза, ызы-чуу, сулуу, жаш, негизги, көп кабаттуу, театрлаштырылган.</p> <p>Этиштер: куруу, өсүү, үйрөнүү, жашоо, эс алуу, иштөө, аткаруу, сейилдөө, сүйүү.</p>
13	Манастын осуяттары	<p>Зат атоочтор: Манас, Семетей, Сейтек, Каныкей, эпос, баатыр, эрдик, уул, небере, аял, осуят, сапат, достук, эл, балалык, Мекен, манасчы.</p> <p>Сын атоочтор: жаш, белгилүү, кең пейил, адилеттүү, сулуу, улуттук, элдик, күчтүү.</p> <p>Этиштер: окуу, үйрөтүү, коргоо, угуу, коргоо, ырдоо, тарбиялоо.</p>
14	Кийим, бут кийим, баш кийим	<p>Зат атоочтор: гардероб, кийим, шаф, баш кийим, өтүк, бут кийим, сандал, тапочка, кийиз өтүк, боо, плащ, пиджак, пальто, тон, комбинезон, блузка, кол кап, шарф, моюн орогуч, берет, панама, калпак, шляпа, кулакчалар, жең, жака, топчу, бекиткич, илмек, манжет, таман, боо, согончок, тил.</p> <p>Сын атоочтор: бойго жеткен, ыңгайлуу, модалуу, акылдуу.</p> <p>Этиштер: кийүү, кийинүү, кийип көрүү, чечүү, баскыч, байлоо, асуу, бүктөө, жуу, тазалоо, үтүктөө.</p>
15	Жаңы жыл	<p>Зат атоочтор: майрам, ай, жыл, түн, дарак, карнавал, маскарад, тегерек бий, Аяз ата, таяк, Аяз кыз, белек, конок, крекер, мончок, гирлянд, маска.</p> <p>Сын атоочтор: Жаңы жылдык, майрамдык, шайыр, түстүү, акылдуу, жаркыраган, жалтырак, күлкүлүү, ызы-чуу, кооз, шаңдуу, кышкы, муздуу.</p> <p>Этиштер: кийинүү, жарык берүү, куттуктоо, тартуу, аткаруу, бийлөө, айдоо, кийүү, майрамдоо, көңүл ачуу, жасалгалоо.</p>
16	Транспорт. Транспорт кесиптери	<p>Зат атоочтор: транспорт, автобус, троллейбус, такси, поезд, унаа, вертолёт, самолёт, кеме, параход, моторлуу кеме, кесип, айдоочу, машинист, капитан, учкуч, жүргүнчү, жүк, сапар, гараж, унаа токтоочу жай, аэропорт, жол, күзөв, эшик, кабина, отургуч, руль, фара, салон, мотор, дөңгөлөк, канат, руль, якорь, тормоз, палуба.</p> <p>Сын атоочтор: кара, күчтүү, ылдам, тез.</p> <p>Этиштер: айдоо, ташуу, жүктөө, айдоо, учуу, сүзүү.</p>
17	Жол эрежелери	<p>Зат атоочтор: эреже, жол, жол кыймылы, коопсуздук, кырсык, жол чырак, кесилиш, тротуар, жөө жүргүнчү, айдоочу, транспорт, белги, жол көзөмөлдөөчүсү, полиция, таяк, ышкырык.</p>

№	Тема	Лексикалык материал
		<p>Сын атоочтор: кызыл, сары, жашыл. Этиштер: бар, айдагыла, эреже бузуу, байкоо, башкаруу, түшүм берүү, жөнгө салуу, ээрчүү, сындыруу, кыймылдоо.</p>
18	Кыш	<p>Зат атоочтор: кыш, мезгил, кар, муз, ай, кар, бороон, муз, шамал, суук, кар бүртүгү, кар киши, оймо-чийме. Сын атоочтор: суук, катаал, айыгышкан, бороондуу, муздуу, жеңил, түнүк, карлуу, үлпүлдөк, кычыраган, бош, тикенектүү, жаркылдаган. Этиштер: шыпыруу, улуу, бурулуш, жыгылуу, каптоо, кишендөө, үйлөө, тоңуу, уктап калуу, жаркыроо, жаайт.</p>
19	Кышында куштар	<p>Зат атоочтор: чымчык, карга, таранчы, көгүчкөн, карагай, титул, үкү, тоют, азыктандыруучу, ачкачылык, тумшук, мамык, төш, куйрук, тырмак, канат, той, чымын, чүкө, кыш, тоют, балка, тери. Сын атоочтор: күлкүлүү, узун куйруктуу, кара канаттуу, түстүү, суук, ачка, сүйлөгөн, эмгекчил, бырышкан, көңүлдүү, шамдагай. Этиштер: ачка болуу, секирүү, жаңыртуу, ышкыруу. Тактоочтор: бийик, төмөн</p>
20	Кышкы оюндар	<p>Зат атоочтор: кыш, аяз, кар, муз, кар күрткүсү, кар бүртүгү, мөңгү, муз, кар, кар адам, чана, муз тебүүчү аянт, кар топтору, кесектер, коньки, хоккейчи, таяк, шайба, стадион, тоо лыжасы, таяктар, спортчулар, каникулдар. Сын атоочтор: курч, тез, кыш, тайгак, жабышчаак, муздак, үшүк, жалтырак, морт, ак, терең, жумшак, бош, кыш, хоккей, лыжа тебүү (спорт), кубанычтуу, күлкүлүү, кызыктуу. Этиштер: жыгылуу, тайгаланып түшүү, минүү, чыгуу, түшүү, айлануу, жаркылдоо, жаркыроо, ойноо, ыргытуу, көңүл ачуу, лыжа тебүү.</p>
21	Үй жаныбарлары	<p>Зат атоочтор: мышык, ит, күчүк, жылкы, тай, бука, уй, музоо, кой, кочкор, козу, эчки, чочко, коён, үйүр, ферма, питомник, сарай, короо, чочко баккан, сенаж, бакма, койчу, саанчы, күйөө, мүйүз, желек, туяк, тырмак, жүн, түктөр, желин, мор, ооз, сүт. Сын атоочтор: үлпүлдөк, жибектей, жумшак, жалкоо, каардуу, семиз, серпилгич, тармал, күчтүү, жаалдуу, өжөр, берилген, мүйүздүү, сүттүү, пайдалуу. Этиштер: кемирүү, чайноо, тырмоо, бут, секирүү, күлүү, үрүү, кабык, мыёолоо, ичүү, кам көрүү.</p>
22	Жапайы жаныбарлар	<p>Зат атоочтор: айбанат, кабан, агыш, аюу, коён, бугу, кундуз, түлкү, карышкыр, кирли, сүлөөсүн, чуңкур, чана, аң, тери, мүйүз, туяк, ич, жүн.</p>

	<p>Сын атоочтор: жапайы, калын, үлпүлдөк, тыгыз, коюу, айлакер, эптүү, күрөң, тиштүү, буттуу, курч, жырткыч, мүйүздүү, боорукер, көңдөй, тикендүү, олдоксон, таксыз, корголбогон, узун кулак.</p> <p>Этиштер: төгүү, өзгөртүү, сактоо, тазалоо, үрүү, жашынуу, алуу, чырылдоо, жашырынуу, кемирүү, аңчылык кылуу, айдоо, күтүү, кармоо, кыштоо, даярдануу.</p>
<p>23</p>	<p>Канаттуулар</p> <p>Зат атоочтор: куш, короз, тоок, каз, өрдөк, балапан, жумуртка, тоок, жем, жүн, тооккана.</p> <p>Сын атоочтор: түстүү.</p> <p>Этиштер: какылда, чакылда, чырылдайт, ышкырат, кобурашат, шыбырайт, чымчыйт, чумкуйт, өстүрөт, көбөйтөт, кам көрөт, коргойт.</p>
<p>24</p>	<p>Эмерек. Турмуш-тиричилик техникасы</p> <p>Зат атоочтор: эмеректер, стол, отургуч, шкаф, керebet, диван, кресло, текче, тумбочка, буфет, артка, отургуч, бут, эшик, үтүк, муздаткыч, кофе тарткыч, компьютер, чаң соргуч, эт майдалагыч, саат, сыналгы, шире чыгаргыч, аралаштыргыч, тостер, электр чайнек, радио, телефон, кир жуугуч машина.</p> <p>Сын атоочтор: жумшак, катуу, ыңгайлуу, бийик, жапыз, тигүү, жеңил, ишенимдүү.</p> <p>Этиштер: жуу, үтүктөө, бүктөө, майдалоо, тазалоо, тигүү, көрсөтүү, көрүү, тамак бышыруу, күйгүзүү, өчүрүү, жуу, орнотуу, жылдыруу, сатып алуу, аарчуу, сындыруу, отуруу, жатуу, толтуруу.</p>
<p>25</p>	<p>Идиштер</p> <p>Зат атоочтор: идиш-аяк, табак, кызмат, самоор, элек, стакан, табак, ваза, банка, кумара, нан себети, салат идиши, күмшөкөр, момпосуй идиш, кыргыч, тоголок, түз салгыч.</p> <p>Сын атоочтор: жалтырак, морт, терең, тайыз, майрамдык, күнүмдүк.</p> <p>Этиштер: кайнатуу, кууруу, бышыруу, ысытуу, түз, сактоо, күюу, жуу, тазалоо, чайкоо, уюштуруу, коргоо, дарылоо, кызмат кылуу, уруу, сындыруу.</p>
<p>26</p>	<p>Кесиптер. Куралдар</p> <p>Зат атоочтор: дарыгер, логопед, мугалим, тарбиячы, өрт өчүргүч, фотограф, ашпозчу, чачтарач, полициячы, тигүүчү, өтүкчү, наабайчы, жазуучу, акын, авиатор, стюардесса, капитан, айдоочу, китепканачы, сатуучу, багбан, токойчу, слесарь, жыгач уста, электрик, ширетүүчү, архитектор, тракторист, саанчы, эсепчи, медайым, сүрөтчү, тазалоочу, инженер, куруучу, шаймандар, балта, араа, щётка, тегирмен, балка, тырмак, бурагыч, кайчы, бор, көрсөткүч, ийне, кычкач, ачкыч, күрөк, шыпыргы, орок, калем.</p> <p>Сын атоочтор: боорукер, кунт коюп, камкор, жоопкерчиликтүү, акылдуу, кесипкөй, курч, оор, багбанчылык, чоң, кичине.</p> <p>Этиштер: мамиле кылуу, окутуу, тарбиялоо, сүрөтке тартуу, кайнатуу, тамак бышыруу, кесүү, ээрчүү, тигүү, оңдоо, бышыруу, жазуу, түзүү, учуу, айдоо, алып жүрүү, сатуу, саноо, кам көрүү, өсүү, коюу, орнотуу, сырдоо, казуу, себүү.</p>
<p>27</p>	<p>Аялдардын майрамы — 8-март</p> <p>Зат атоочтор: майрам, апа, кыз, эже, чоң эне, үй-бүлө, ата, бир тууган, үул, чоң ата, дос, сүйлөшкөн кыз, белек, жардам, жардамчылар, сыйлоо, сүйүү, кам көрүү, кубаныч, конок, букет, сюрприз, гүлдөр, роза, мимоза, жоогазын, кар күрткүсү.</p>

№	Тема	Лексикалык материал
28	Жаз	<p>Сын атоочтор: шайыр, шаңдуу, күлкүлүү, кызыктуу, сүйүктүү, кымбаттуу, боорукер,, таттуу, сулуу, камкор, кары, жаш, чоң, кичинекей, жумшак, эмгекчил, мээримдүү, меймандос, керемет.</p> <p>Этиштер: майрамдоо, берүү, көңүл ачуу, тамак бышыруу, дасторкон жаюу, куттуктоо, кам көрүү, сүйүү, жуу, үтүктөө, тазалоо, сыйлоо, жардам берүү, сыймыктануу, эс алуу.</p> <p>Зат атоочтор: жаз, март, күн, тамчылар, мөңгү, суу, кар, көлчүктөр, арыктар, куштар, уялар, бүчүрлөр, баткак, аба ырайы, маанай, жалбырактар, чеп, тал, жоогазын, нарцисс, керебеттер, гүлзарлар, күн, нурлар, уруктар, сирень, аба ырайы, гүл, бүчүр.</p> <p>Сын атоочтор: бош, назик, морт, жыпар жыттуу, кир, көк, ылдам, шайыр, жаз, тунук, жылму, булутсуз, жаркыраган, биринчи, боорукер, кир, сулуу, жыпар жыттуу.</p> <p>Этиштер: башталат, аяктайт, эрийт, гүлдөйт, ойгонот, чуркайт, жылынат, учат, пайда болот, келет, гүлдейт, жаркырайт, күн күркүрөйт, жанданат, жылыйт, шакек салат, бүчүрлөйт.</p>
29	Суу дүйнөсү: океандар, деңиздер, дарыялар, көлдөр, көлмөлөр	<p>Зат атоочтор: деңиз, океан, деңиз жылдызы, медуза, деңиз аты, мех мөөрү, деңиз ташбакасы, осьминог, краб, кит, мөөр, акула, скат, дельфин, маржан, краб, рифтер, куйрук, желекчелер, тикенектер; дарыя, деңиз жана көл балыктарынын аттары, кабырчыктар, сүзгүч, баш, желек, сөңгөк, тери, ич, икра, балырлар, чабактар, мектеп.</p> <p>Сын атоочтор: терең, туздүү.</p> <p>Этиштер: сууда сүзүү, сүңгүү, азыктануу, кол салуу, аңчылык кылуу, коргонуу, жайылуу (тикенек), жашынуу, дем алуу, жашыруу, жутуу, өсүү, жашоо.</p>
30	Космос	<p>Зат атоочтор: космос, планета, Жер, ай, Марс, Күн, жылдыз, топ жылдыз, топ, дене (космостук), куйруктуу жылдыз, метеорит, ракета, кеме, спутник, учуу, орбита, станция, жер, космонавт, астроном, скафандр, салмаксыздык, телескоп.</p> <p>Сын атоочтор: жасалма, жылдыз, космостук, орбиталык, планеталар аралык, жылдыздар аралык, алыс.</p> <p>Этиштер: учуу, учуруу, өздөштүрүү, конуу, суретке тартуу, изилдөө, берүү, чагылдыруу, айлануу.</p>
31	Жеңиш күнү — 9-май	<p>Зат атоочтор: мекен, Кыргызстан, кыргызстандыктар, жеңиш күч, баатыр, коргоочу, жоокер, жоокер, согушкер, танкер, учак (самолёт), танк, бомба, граната, пулемёт, тапанча, шлем, эс тутум, сыйлык, медаль, орден, эстелик, фронт.</p> <p>Сын атоочтор: кубанычтуу, бактылуу, унутулгус, эр жүрөк, кептен күткөн, коркогон, тайманбас, аскердик, жеке, кыйын, ардактуу, коркунучтуу, сойлоп жүрүүчү, зарыл, камкор, элчил, партизан, узак, алдыңкы линия.</p> <p>Этиштер: сактоо, коргоо, сыймыктануу, эстөө, иштөө, күрөшүү, атуу, учуу, кармоо, сүйүү, жардам берүү, жеңилүү, туруу, куттуктоо, сыйлоо.</p>

32	Курт-кумурскалар	<p>Зат атоочтор: курт-кумурскалар, коңуз, бамбар, аары, көпөлөк, таракан, чымын, кене, кумурска, ийнелик, жөргөмүш, сыйынуучу, манты, чегиртке, личинка, куурчак, курт, кокон, өрмөк, турак жай, норка, аарынын уюгу, омуртка, топурак, бал, уу.</p> <p>Сын атоочтор: майлуу, ачык, тунук, чаар, күчтүү, уулуу, зыяндуу, пайдалуу, гүлдүү, кызыл, түстүү, көңдөй.</p> <p>Этиштер: учуу, сойлоп жүрүү, секирүү, чагуу, чаңдаштыруу, чогултуу, ташуу, ичүү, чырылдоо, тажатуу, зыян келтирүү, жардам берүү, жашынуу, уктап калуу, иштөө, кийинкиге калуу, токуу (желе), боё, чагуу.</p>
33	Гүлдөр	<p>Зат атоочтор: нарцисс, жоогазын, гвоздика, астра, беде, коңгуроо, ромашка, каакым, уруктар, пияз, тамыр, сабак, жалбырак, желек, тикенектер, жыт.</p> <p>Сын атоочтор: назик, жыгтуу, керемет, сулуу, чоң, кичинекей, бийик, жапыз, тикенектүү, гүлдүү.</p> <p>Этиштер: багуу, отургузуу, жибитүү, өсүү, гүлдөө, кесүү, берүү, сүйүү, жыптоо, кургатуу.</p>
34	Достук	<p>Зат атоочтор: дос, достук, коноктор, жардам, берилгендик, балалык, уруш, ишеним.</p> <p>Сын атоочтор: күлкүлүү, кызыктуу, чыныгы, кайталангыс, ишенимдүү, жакын.</p> <p>Этиштер: басуу, достошуу, ойноо, жолугушуу, көңүл ачуу, сүйлөшүү, жардам берүү, достошуу, урушуу, тынчтыкты орнотуу.</p>
35	Жакында мектепке	<p>Зат атоочтор: мектеп, окуучу, биринчи класстын окуучусу, форма, класс, мугалим, директор, окуучу, сабак, баа, коңгуроо, таандык, рюкзак, портфолио, окуу китеби, дептер, көчүрмө китеп, калем сап калем, өчүргүч, сызгыч, альбом, боёктор, щётка, тапшырма, окуу, такта, бор, парта, сентябрь, зал, кабинет, ашкана, ийрим, студент.</p> <p>Сын атоочтор: кызыктуу, биринчи, жаңы, чоң, жаркыраган, кызыктуу, акылдуу, тырышчаак, мыкты.</p> <p>Этиштер: окутуу, окуу, жазуу, эсептөө, чечүү, тамак бышыруу, аткаруу, кайталоо, эстөө, айтуу, жооп берүү, аракет кылуу, ойлонуу, иштөө, өзгөртүү, жардам берүү, чогултуу, үйрөнүү, таанып билүү, күнт коюу,</p>
36	Жай	<p>Зат атоочтор: жай, жыл, ай, мезгил, күн, күндүн нүрү, күм, жээк, булут, чагылган, жамгыр, асан-үсөн.</p> <p>Сын атоочтор: ачык, тунук, нымдуу, кургак, жылуу, ысык, салкын, күнөстүү, жамгырлуу, шайыр, кызыл, кызгылт сары, сары, жашыл, көк, коңул, жылпар жыттуу, кептен күткөн жай.</p> <p>Этиштер: сууда сүзүү, эс алуу, күнгө күйүү, чогултуу, ойноо, минүү, басуу, аттануу, жуунуу, күркүрөө.</p>

ГЛОССАРИЙ

Көп тилдик билим берүү контекстинде төмөнкү өзөктүк терминдер колдонулат:

Активдүү сөздүк кор (активдүү сөздүк) — окуучулардын активдүү колдонуусуна арналган сөздөрдүн жыйындысы (сүйлөө менен жазууда), б. а. окуучулар өзүнүн кебинде колдонгон жана колдонууга тийиш болгон бирдиктер

Билгилик (компетенттүүлүк) — берилген предметтик жаатта натыйжалуу иш жүргүзүү үчүн зарыл болгон билимдер менен тажрыйбаны пайдалана билүү. Туура жыйынтыкка келүүгө жана так чечим кабыл алууга мүмкүндүк бергидей билимдер менен тажрыйбаны өз ишмердигинде колдоно билүү жөндөмү.

Диалог — адабий чыгармадагы эки же андан көп адамдын сүйлөшүүсү, адамдардын эки тараптуу баарлашуусу.

Жазуу кеби (жазуу) — көп ишмердүүлүгүнүн продуктивдүү түрү, маалымат графикалык белгилердин жардамы менен аралыкка берилет.

Жарым-жартылай тилдик чөгөрүү. Окуу-тарбиялык процессте эки тил: эне тили/биринчи жана максаттуу/экинчи пайдаланылат. Тайпада эки тарбиячы иштейт, алардын ар бири бир тилди алып жүрөт. Билим берүү-тарбиялык процесстин баштапкы этабында тилдердин пайыздык катышы 90 : 10, 60 : 40, андан кийин 50 : 50 болушу мүмкүн, бирок программаны киргизүү процессинде тилдердин балансына (50 : 50) келүү жакшы болот.

Көп — тилди баарлашуу, эмоцияны билдирүү, ойду билдирүү, курчап турган дүйнөнү таанып-билүү, өз иш-аракеттерин пландаштыруу ж. б. максатында колдонгон адамдын ишмердүүлүгү. Көп дегенде процесстин өзү (көп ишмердүүлүк), анын жыйынтыгы (кептик тексттер, оозеки же жазуу) деп түшүнүшөт.

Кептик ишмердүүлүк — адамдын ишмердүүлүгүнүн (эмгек, таанып-билүү, оюн ж. б. ишмердүүлүктөр менен катар) түрү. Кептик ишмердүүлүк аудирование (угуу), сүйлөө, окуу, жазуу сыяктуу негизги түрлөрүндө ишке ашат. Көп ишмердүүлүгүнүн бул түрлөрү адамдардын баарлашуу процессиндеги өз ара иш-аракеттеринин негизги түрү катары каралат.

Кептик көндүм — көп кайталанган көнүгүүлөрдүн негизинде кептин мыкты деңгээлине чыгуу.

Кептин айтуу бөлүгү — кептин фонетикалык жагынан түзүлүшү. Бул жакка орфоэпия нормалары, басым, тыбыштардын үгүлүшү кирет.

Коммуникативдик ишмердүүлүк — бул баарлашуу ишмердүүлүгү, анын жардамында маалымат алмашуу жүрөт.

Коммуникативдик көндүмдөр — эффективдүү баарлашуунун көндүмдөрү. База-лык коммуникативдик көндүмдөр (BICS) — турмуштук түрдүү кырдаалдарда күнүмдүк баарлашуу үчүн көндүмдөр, алар контексттен көз каранды, дээрлик жеңил өздөштүрүлөт, тил бир беткей багытталбаган.

Компетенция — эффективдүү продуктивдүү ишмердүүлүк үчүн керектүү белгилүү бир кырдаалда — окуу, инсандык, кесиптик кырдаалдарда окуучулардын билим берүү даярдыктарына алдын ала берилген социалдык талап (норма, стандарттардын тизмеси).

Конструкция — бул аларга тиешелүү грамматикалык касиеттердин аркасында бири-бири менен айкалышкан курамына кепте бириктирилген тилдик бирдиктер кирген синтаксистик бүтүндүк (сөз айкаш, түрмөк).

Кош тилдүү/көп тилдүү билим берүү — окутуу процессинде эки же андан ашуун тил (биринчи — эне тили жана экинчи — мамлекеттик, расмий, чет тил) колдонулган билим берүү. Эки тилди тең колдонуу формалары (оозеки, жазуу, көрмө, аудио ж. б.), ошондой эле дидактикалык материалдардын түрлөрү иретке салынбайт, бирок аларды билүү деңгээли референттик топтун тилдик орточо билгилигине (компетенттүүлүгүнө) ылайык келиши керек.

Кош тилдүүлүктөр (полилингвизм, мультилингвизм) — адамдын түрдүү турмуштук кырдаалдарда эки же бир нече тилди пайдалана алган жөндөмдүүлүгү көп тилдүүлүк деп аталат.

Көндүм — автоматизмге чейин жеткирилген билгилик (кандайдыр бир иш-аракетти ишке ашыруу жөндөмдүүлүгү). Көндүмдүн калыптангандыгынын негизги критерийлери: автоматизм, туруктуулук, билип туруп кылгандык, ийкемдүүлүк, катасыз аткаруу.

Көп тилдик билим берүү программасы (КТББ) — бул бала бакчадагы окуу-тарбия процессиндеги эки же андан көп тил колдонулган программалар. Алардын бири баланын эне тили же биринчи тили (1Т), ал эми экинчиси (2Т) ал үчүн жаңы тил болот.

Лексика — бул конкреттүү тилдин сөздөрүнүн жыйындысы, сөздүк курам.

Лексикалык бирдик — тилдин сөздүк курамынын бүтүн лексикалык мааниге ээ бирдиги, сөз же фразеологизм.

Лексикалык минимум — бул сөздөрдүн тилди баарлашуунун каражаты катары колдонууга мүмкүндүк берген минималдуу саны. Экинчи жактан, лексикалык минимум — бул окуу сааттарынын белгилүү бир санында окуучу өздөштүрө ала турган сөздөрдүн максималдуу саны.

Максаттуу тил (2Т) — бул баланын эне тили же биринчи эмес тили. Бала бакчада көп тилдүү билим берүү программасында тарбиялап билим берүү процессиндеги тилдердин бири. Максаттуу тил катары көпчүлүк учурда экинчи тил же чет тили эсептелет. Ушул документтин чегинде экинчи тил жана максаттуу тил деген терминдер дал келет да, кыскача 2Т деп белгиленет.

Монолог — көркөм чыгармада бир адамдын кеби, каармандын же баяндоочунун кеңейтилген кеби.

Окуу — графикалык белгиленген текстти сөздөрдүн маанилеринин кошумча өзгөчөлүктөрү менен кабыл алууга багытталган кеп ишмердүүлүгүнүн түрү. Окуунун максаты — жазуу маалыматын алуу жана иштеп чыгуу.

Оозеки кеп — сүйлөгөндөгү үндүн жардамы менен маалымат берилген кеп ишмердүүлүгүнүн продуктивдүү тиби. Оозеки кеп — айтылган гана эмес, аз секунддардын ичинде сүйлөө учурунда түзүлгөн, сүйлөнүлгөн жандуу кеп. Аны мүнөздөө үчүн көбүнчө «жандуу сөз» деген аталыш колдонулат.

Предмет менен тилди интеграциялап окутуу — бир убакта экинчи/чет тилди жана ошол тилде окуу предметинин мазмунун окуп-үйрөнүүгө жана өздөштүрүүгө мүмкүндүк берген методикалык мамиле. Мында мугалим түрдүү дидактикалык ыкмаларды жана окуу каражаттарын, ошондой эле азыркы технологияларды колдонуп, бир учурда предметти окутуу менен бирге окуучунун тилдик компетенциясын кеңейтет жана тереңдетет.

Сүйлөө — продуктивдүү кеп ишмердүүлүгү, анын натыйжасында оозеки баарлашуу ишке ашат. Сүйлөөнүн продуктысы кептик айтым (текст), кептик билдирүү болот.

Сүйлөөчү такта — бул окуу аудиториясынын (класстын) дубалдарында же тактасында жайгаштырылган, жаңы материалдарды өздөштүрүү жана өтүлгөн материалды бышыктоо үчүн даярдалган өзүнчө барактар, карточкалар, плакаттар.

Тил — грамматикалык түзүлүшү бар, бир ойду билгизүү үчүн коомдо баарлашуу куралы.

Тилдик конструкция — бул сөздөрдүн синтаксистик байланыштуу айкалышы, сөздүк түзүлүш.

Тилдик өнүгүү — бала чактан баштап тилди үйрөнүү. Ойду билдирүү максатында бала сөздөрдүн маанисин түшүнүү менен оозеки тилди колдонот.

Тилдик чөгөрүү — бул системалык түрдө экинчи тилди үйрөнүү, негизги бөлүгү болуп тилдик чөйрө жана тарбиячынын колдоосу болуп саналат. Башкача айтканда, тилдик чөмүлүү бул — экинчи тилди, өзүндүн эне тили калыптангандай калыптанат.

Тилдин грамматикалык жагы — сөз айкашында жана сүйлөмдөрдө сөздөрдүн өз ара байланыш системасы.

Толук тилдик чөгөрүү билим берүү-тарбиялык ишмердүүлүктүн 100% убактысы бала үчүн экинчи/максаттуу тилде жүргүзүлгөндөгү менен мүнөздөлөт. Тил аны колдонуу процессинде бир эле учурда окуу тили болуу менен үйрөтүлөт. Билим берүү-тарбиялык ишмердүүлүктүн негизги формасы болуп оюн саналат.

Эки тараптуу тилдик чөгөрүү. Тилдик чөгөрүүнүн бул формасында тайпадагы балдардын жарымы бир тилди алып жүрүүчүлөр болсо, калгандары экинчи тилди алып жүрүүчүлөр болуп саналат. Эгер тайпадагы балдар эки тилдүү болгон учурда, анда алардын саны балдардын жалпы санынан 1/3 ашпашы керек, мында калган эки тилдик тайпа дагы тайпадагы балдардын жалпы санынын 1/3 түзүшү керек.

Экинчи тил (2Т) — эне тилден кийин өздөштүрүлүүчү тил. Көбүнчө экинчи тил катары калктын кайсы бир бөлүгү өз ара баарлашканда сүйлөгөн тилден айырмаланган, мамлекеттик тил. Чет тилден айырмасы — коомдо экинчи тил ээлери жана ал үчүн табигый чөйрө бар. Бул тилди билүү азыркы окуучулардын болочок турмушунда ийгиликке жетиши үчүн зарыл.

Эне тили (биринчи) (1Т) — бала биринчи жолу айлана-чөйрөсү менен баарлашкан тили. Адамдардын көпчүлүгү үчүн бул тил «энесинин (же атасынын) тилине» дал келет. Баланын эне тили же биринчи тили баланын кандайдыр бир баштапкы маданиятка тиешелүүлүгүн мүнөздөйт. Ошол эле учурда этностук эне тили баланын (үй-бүлөнүн) биринчи тили болбогон учурлар да кездешет: мисалы, Казакстанда жашаган орусча сүйлөгөн казактар, Кыргызстанда жашаган орусча сүйлөгөн кыргыздар. Ушул документтин чегинде эне тил жана биринчи тил деген терминдер дал келет да, кыскача 1Т деп белгиленет.

КОЛДОНУЛГАН АДАБИЯТТАРДЫН ТИЗМЕСИ

1. *Алексеева М. М.* Речевое развитие дошкольников: учебное пособие для студентов высш. и средн. педагогических учебных заведений / М. М. Алексеева, В. И. Яшина. — 2-е изд., стереотип. — М.: Академия, 2003. — 160 с.
2. *Белобрыкина О. А.* Речь и общение [Текст]: популярное пособие для родителей и педагогов / О. А. Белобрыкина. — Ярославль: Академия развития, 2001. — 240 с.
3. *Богуш А. М.* Обучение правильной речи в детском саду. — Киев: Радянська школа, 1990.
4. *Бодраченко И. В.* Игровые досуги для детей. — М.: Творческий центр «Сфера», 2009.
5. *Величук А. П., Бажанова Е. А.* Русский язык в старших группах национальных детских садов РСФСР. — Ленинград: Просвещение, 1990.
6. *Выготский Л. С.* Игра и её роль в психическом развитии ребенка [Текст] / Л. С. Выготский. — СПб.: Каро, 2001. — 327 с.
7. *Гаффарова С. М.* и др. Изучаем русский язык: методическое пособие по обучению русскому языку детей дошкольного возраста. Казань: Татарское республиканское издательство «ХЭТЕР», 2011. — 300 с.
8. *Гербова В. В.* Занятия по развитию речи в первой младшей группе детского сада [Текст]: Пособие для воспитателей дет. Сада / В. В. Гербова, А. И. Максакова. — 2-е изд., перераб. — М.: Просвещение, 2006. — 128 с.
9. *Давыдова Г. В.* Игры, считалки, загадки, стихи для развития речи. — Ростов-на-Дону: Феникс, 2011.
10. *Протасова Е., Родина Н.* Обучение второму языку. // Детский сад: теория и практика», № 8, 2012, 6–27.
11. Изучаем русский язык: программа, методические рекомендации, диагностика / авт.-сост.: С. М. Гаффарова, Ч. Р. Гаффарова, Г. З. Гарафиева. — Казань: Первая полиграфическая компания, 2013. — 120 с.
12. *Краснощекова Н. В.* Сюжетно-ролевые игры для детей дошкольного возраста / Н. В. Краснощекова. — Изд. 2-е. — Ростов н/Д.: Феникс, 2007. — 251 с.
13. *Логинова В. И.* Развитие речи детей дошкольного возраста [Текст]: Пособие для воспитателя детского сада / В. И. Логинова, А. И. Максакова, М. И. Попова и др.; Под ред. Ф. А. Сохина. — 3-е изд., испр. и доп. — М.: Просвещение, 2004. — 223 с.
14. *Миорова Р. М.* Игра в развитии активности детей [Текст] / Р. М. Миорова. — Минск.: Народная асвета, 2000. — 147 с.
15. *Негневицкая Е. И., Иванова Е. А., Протасова Е. Ю.* Методика обучения русскому языку в национальном детском саду. — М.: Просвещение, 1985.
16. *Носкова Л. П.* Методика развития речи дошкольников с нарушениями слуха: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений /Л. П.Носкова, Л. А. Головчиц. — М.: Владос, 2004. — 344 с.
17. *Образцова Т. Н.* Ролевые игры для детей [Текст] / Т. Н. Образцова. — М.: ЭТРОЛ, 2005. — 192 с.
18. *Протасова Е. Ю., Родина Н. М.* Методика развития двуязычных дошкольников. — М.: Владос, 2009.
19. *Протасова Е. Ю., Родина Н. М.* Методика обучения дошкольников иностранному языку. — Учебное пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности «Иностр. яз.». — М.: Владос., 2010. — 201 с.
20. *Протасова Е. Ю., Родина Н. М.* Методика развития речи двуязычных дошкольников — Учебное пособие. — М.: Владос., 2010. — 245 с.

21. *Светлова И. Е.* Большая книга заданий и упражнений по развитию памяти малыша. — М.: Эксмо, Форум, 2007. — 144 с.
 22. *Сидорова У. М.* Задания по развитию речи для детей средней группы ДОУ. — М.: Творческий центр «Сфера», 2010. — 294 с.
 23. *Стародубцева Н. А.* Теория и методика развития речи дошкольников [Текст]: Учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений / Н. А. Стародубцева. — М.: Академия, 2007. — 256 с.
 24. *Тихеева Е. И.* Развитие речи детей [Текст] / Е. И. Тихеева. — М.: Просвещение, 2001.— 216 с.
 25. *Ушакова О. С.* Методика развития речи детей дошкольного возраста [Текст]: учебное методич. пособие для воспитателей ДОУ / О. С. Ушакова, Е. М. Струнина. — М.: Владос., — 2004. — 288 с.
-

БАЛА БАКЧАДАГЫ КӨП ТИЛДҮҮЛҮК

Көп тилдүү билим берүү программаларында
мектепке чейинки курактагы балдар менен ишти уюштуруу боюнча
методикалык колдонмо

Редактор-корректор *Ж. Медералиева*
Мукабанын дизайнери *В. Горнушкин*
Компьютерде калыптоочу *Т. Сандыбаева*
Техникалык редактор *Ж. Жолдошева*

Басууга 10. 02. 2021-ж. кол коюлду. Форматы 70 × 100^{1/16}.
Офсет кагазы. Calibri гарнитурасы. Офсет басмасы.
Көлөмү 15,0 б. т. 1 000 экз. Буюртма № 678.

Басма иштери «Издательство «Аркус»
ЖЧКсында даярдалды
720016, Кыргыз Республикасы,
Бишкек ш., Самойленко көч., 7в

«ST.art Ltd» ЖЧК
басмаканасында басылды
720040, Кыргыз Республикасы,
Бишкек ш., Тыныстанов көч., 199

